

**Сергій Максименко
Лідія Деркач
Юрій Ірхін**

**ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ
ДЕТЕРМІНАНТИ
ТА ПРАКТИЧНІ СКЛАДОВІ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ**

Наукове дослідження

Київ – 2024

УДК 355.4(477)(100)"20"

Т33

Рекомендовано до видання Вченою радою Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 9 від 12.07.2024 р.)

Рецензенти:

Бондаренко О.Ф., академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології і педагогіки Київського національного лінгвістичного університету;

Крутов В.В., генерал-лейтенант СБУ, доктор юридичних наук, кандидат педагогічних наук, професор;

Осьодло В.І., начальник навчально-наукового інституту воєнної історії, доктор психологічних наук, професор

Автори: **Максименко С.Д.**, доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України;

Деркач Л.М., доктор психологічних наук, професор кафедри психології;

Ірхін Ю.Б., кандидат психологічних наук, доцент

Т33 Теоретико-психологічні детермінанти та практичні складові російсько-української гібридної війни: наукове дослідження. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 384 с.
ISBN 978-617-555-231-5

Проблема сучасної когнітивної війни в Україні 2022–2024 років є тісно пов'язаною з різними дискурсами психологічної науки, зокрема, когнітивною психологією, психологією прийняття рішень за умови невизначеності, психологією ризику, нейропсихологією, психологією особистості, що діє в екстремальних умовах.

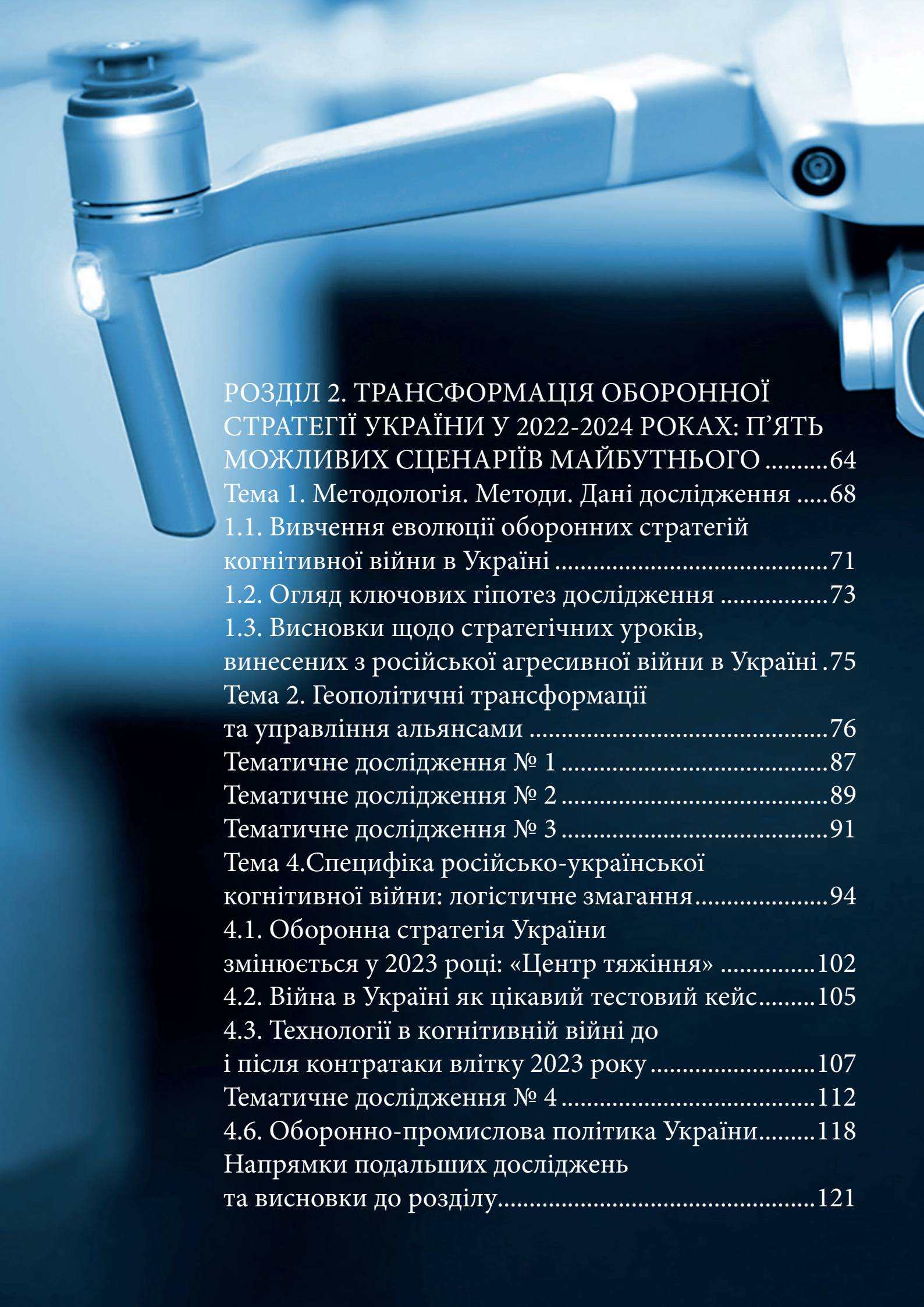
Еволюція та трансформація когнітивної війни в Українському контексті має безпосереднє відношення до наукового осмислення механізмів та закономірностей когнітивного функціонування особистості як суб'єкта-учасника бойових дій або цивільних представників населення України. Психологічна сутність когнітивно-інформаційної війни у 2024 році війни у глобальному вимірі, та її психологічний і нейро-психологічний вплив на особистість українців, під впливом пропаганди та маніпуляцій свідомістю особистості в умовах інтенсивних бойових дій військового часу в Україні, є малодослідженою теоретико-методологічною проблемою, незважаючи на інтенсивне зростання окремих робіт, присвячених феномену, що вивчається.

Залишаються не окресленими індивідуальні психологічні характеристики прояву стресу, паніки, ірраціональних тверджень, ресурси стресостійкості як результат маніпуляцією свідомістю військовослужбовців, так і цивільного населення країни, що захищає свою національну ідентичність, гідність та кордони як українська нація.

ЗМІСТ

Вступ	7
РОЗДІЛ 1. КОГНІТИВНА ВІЙНА ТА ОПЕРАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ	9
Тема 1. Війна в Україні змінила історію: стабільність євроатлантичного регіону.....	10
1.1. Методологія, цілі та сфера застосування дослідження.....	12
Тема 2. Генезис когнітивної війни в українському контексті	18
Тема 3. Розуміння нових норм життя і захисту країни та ставлення до навчання в умовах когнітивної війни молоддю	45
3.1. Емпіричні результати описової статистики самооцінки українською молоддю.....	47
3.2. Результати описової статистики самооцінки української молоді.....	49
Тематичне дослідження № 1	50
Тематичне дослідження № 2	53
Тематичне дослідження № 3	55
Напрямки подальших досліджень та висновки до розділу.....	58

РОЗДІЛ 2. ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБОРОННОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ У 2022-2024 РОКАХ: П'ЯТЬ МОЖЛИВИХ СЦЕНАРІЇВ МАЙБУТНЬОГО	64
Тема 1. Методологія. Методи. Дані дослідження	68
1.1. Вивчення еволюції оборонних стратегій когнітивної війни в Україні	71
1.2. Огляд ключових гіпотез дослідження	73
1.3. Висновки щодо стратегічних уроків, винесених з російської агресивної війни в Україні	75
Тема 2. Геополітичні трансформації та управління альянсами	76
Тематичне дослідження № 1	87
Тематичне дослідження № 2	89
Тематичне дослідження № 3	91
Тема 4. Специфіка російсько-української когнітивної війни: логістичне змагання.....	94
4.1. Оборонна стратегія України змінюється у 2023 році: «Центр тяжіння»	102
4.2. Війна в Україні як цікавий тестовий кейс.....	105
4.3. Технології в когнітивній війні до і після контратаки влітку 2023 року	107
Тематичне дослідження № 4	112
4.6. Оборонно-промислова політика України.....	118
Напрямки подальших досліджень та висновки до розділу.....	121

РОЗДІЛ 3. ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МЕНТАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ В ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ	130
Центральний когнітивно-орієнтувальний фільтр	131
Конструювання та динаміка ментальних моделей національного ідеалу в контексті соціально- психологічних і культурних особливостей груп ...	132
Формування ментальної моделі стратегічних національних інтересів з урахуванням соціальних і культурних особливостей груп	143
Субмоделі українських національних інтересів ...	147
Формування української рефлексивної ментальної моделі, стійкої до інформаційної війни та протиборства	150
Особливості інформаційної агресії	151
Рефлексія цілей, інструментів і форм інформа- ційної війни в українській ментальній моделі	160
Комплексна розробка складових стійкої до інформаційної агресії української ментальної моделі	166
РОЗДІЛ 4. УРОКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ КОГНІТИВНОЇ ВІЙНИ: ЧИТАЄМО МИНУЛЕ, ПЛАНУЄМО МАЙБУТНЄ	198
Урок 1. Специфіка російсько-української війни: логістичне змагання	205
Урок 2. Оборона має перевагу.....	210
Урок 3. Інноваційні українські технології частково заповнюють прогалину у відсутності зброї.....	217

Тематичне дослідження №5	221
Тематичне дослідження №6	223
Урок 7. Психологічні рани когнітивної війни: атака на мозок і психіку людини	224
Урок 6. Чотири уроки про міську війну.....	233
РОЗДІЛ 5. ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ	248
РОЗДІЛ 6. КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ПСИХОГЕНЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД ВІЙНИ	291
РОЗДІЛ 7 СУЧАСНА КОГНІТИВНО- ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА: РОЛЬ МАНІПУЛЯЦІЙ СВІДОМІСТЮ УКРАЇНЦІВ В ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	312
Визначення когнітивно-інформаційної війни.....	325
Методи та інструменти КІВ.....	338
Використання соціальних мереж як потужний інструмент КІВ.....	349
Вплив когнітивно-інформаційної війни на українське суспільство	354
Підрив довіри до влади та інституцій як негативний наслідок пропаганди ворога.....	359
Дестабілізація політичної ситуації в контексті когнітивно-інформаційної війни в Україні	361
Захист від когнітивно-інформаційної війни.....	366

Вступ

Кристалізація української ідентичності відбувається через переломні моменти історії, серед яких вирішальну роль відіграють революції та війни. Український народ загартовується, проходячи спільне випробування, і це призводить до значних трансформацій та змін у суспільстві. Характер змін в українському суспільстві під час когнітивної війни мав значний вплив на розвиток і трансформацію національної ідентичності, а також професійної військової ідентичності, зокрема. Дана проблема є надзвичайно важливою з точки зору теоретико-методологічних питань уроків російсько-української когнітивної війни, оскільки стосується когнітивної науки та когнітивних процесів ведення сучасної війни, спрямованої на маніпулювання людською свідомістю та її руйнування. Мозок приймає рішення, і те, як військові приймають рішення, коли стикаються з певним типом вибору в умовах невизначеності та ризику, є спірною і відносно занедбаною сферою дослідження у військових дослідженнях когнітивної війни для отримання стратегічної переваги сьогодні.

Війна Росії проти України вплинула на структуру ідентичності не лише пересічних громадян, а й військовослужбовців Збройних Сил України. Їх героїчна, самовіддана боротьба за Україну, єдність, солідарність, патріотизм, довіра, професійна ідентичність та професійна свідомість, цінності, які є проявом трансгенераційного зв'язку з культурою предків, генетичним кодом української нації: соціопсихологічні типи, в яких заховані генетичні показники української нації. Від початку російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року українська армія розгорнула масштабні контрнаступальні дії, ефективно використовуючи новітні технології когнітивної війни, що суттєво відрізняє даний військовий потенціал в українському контексті від інших видів воєнних дій.

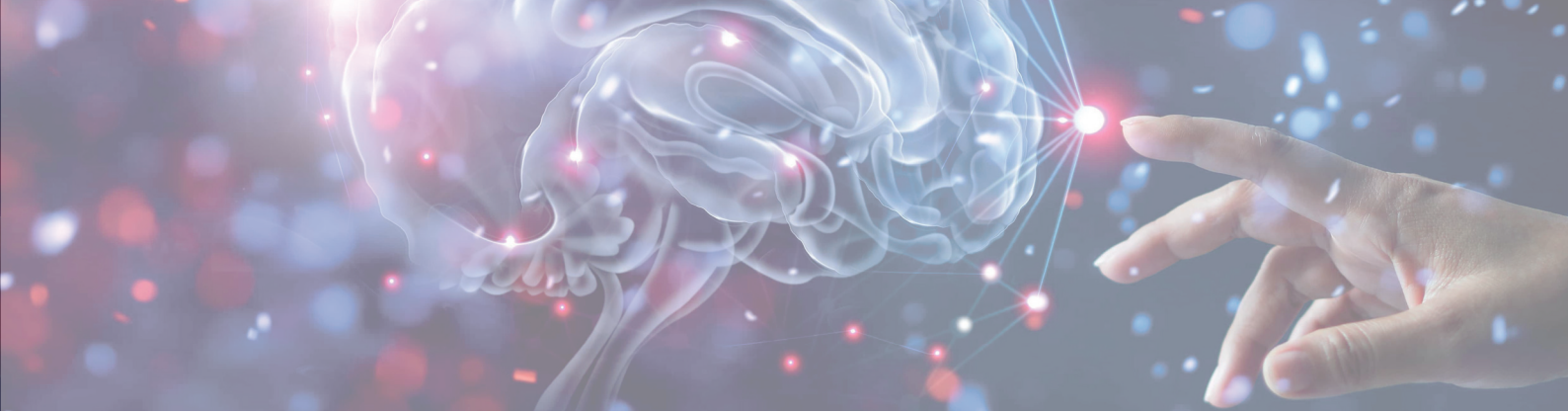
РОЗДІЛ 1

КОГНІТИВНА ВІЙНА ТА ОПЕРАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ

Тема 1. Війна в Україні змінила історію: стабільність євроатлантичного регіону

Ефективний збір військової інформації та застосування Збройними силами України пілотованих і безпілотних літаків-розвідників і військових розвідувальних супутників (безпілотники, ракети, супутники Starlink, комерційні супутники, електромагнітна розвідка, соціальні мережі, зашифровані повідомлення, кібернетична війна) є характерною особливістю російсько-української когнітивної війни. Крім того, комерційні супутникові знімки західних комерційних комунікаційних компаній стали безцінним джерелом інформації для забезпечення російських та українських силових структур зображеннями високої роздільної здатності в режимі реального часу і, таким чином, для досягнення їх когнітивного домінування у швидкості обробки (інформації), картографування театру воєнних дій, просування інформації на стороні страху. Ще одна особливість, яка допомагає зрозуміти генезу когнітивної війни в українських умовах, пов'язана з концепцією "войовничого елемента" Клаузевіца (*kriegeische Element*) та її зв'язком з українською народною війною та озброєнням всього народу (*Volksbewaffnung*). Войовничий елемент синтезує людські почуття ненависті (*Haß*) та ворожнечі (*Feindschaft*), які Клаузевіц визначав як "сліпий природний інстинкт" (*ein blinder Naturtrieb*) або ентузіазм до боротьби. Войовничий елемент з'являється у тринітарній концепції Клаузевіца про

природу війни як ворожнечу або ворожість, яку він розумів як справжній дух або сутність війни (Geist). Це справедливо щодо української оборони Києва у 2022 році, яка є яскравим, сучасним прикладом адекватності та актуальності військової спадщини Клаузевіца: Войовничий елемент Клаузевіца та його уявлення про народну війну поєднуються. Вражає те, що 112th та 114th бригади територіальної оборони, 72 мотопіхотна бригада разом з українським цивільним населенням, озброєним найпростішою зброєю - від пляшок із запалювальною сумішшю до автоматів Калашникова, захистили свою столицю - Київ - від вторгнення ворога. Ці випадки підтвердили слова Клаузевіца про те, що народ, який бореться за свободу і незалежність на своїй землі, разом, як єдине ціле, є непереможним. Ще одне важливе зауваження, яке заслуговує на увагу і подальше концептуальне дослідження, - це те, як нація зі зброєю в руках може досягти успіху.

Клаузевіц вказував на п'ять основних передумов: 1) народна війна повинна вестися в межах кордонів країни; 2) не вирішуватися одним ударом; 3) на великому просторі території; 4) захисником з відповідним національним характером; 5) у важкодоступній місцевості. Команда нашого дослідницького проекту вважає, що наведений погляд Клаузевіца на шляхи досягнення успіху у війні є цілком актуальним для сучасної української ситуації когнітивної війни, оскільки він узагальнює та доповнює знання про вплив та роль заходів соціального впливу у народній війні. Вона також підкреслює, що це конструктивний процес для всієї нації зі зброєю в руках, який стимулює залучення та взаємодію як військових, так і цивільних на шляху до перемоги.

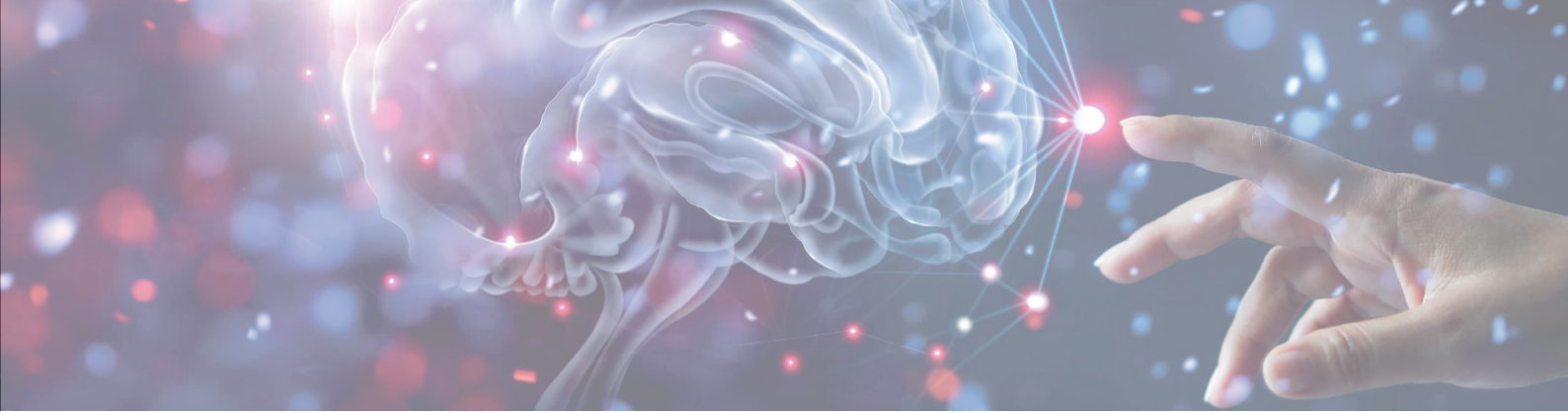
1.1.Методологія, цілі та сфера застосування дослідження

У комплексі взаємопов'язаних чинників сучасної когнітивної війни, від яких залежить ефективність професійної ідентичності українських військовослужбовців різних категорій, військових підрозділів, сил

територіальної оборони, цивільного населення України, органів військового управління, системоутворюючим фактором виступає Доктрина військового

лідерства, яка була затверджена у Збройних Силах України 4 грудня 2022 року. Доктрина наголошує, що військове лідерство є ключовою складовою забезпечення професійної діяльності військовослужбовців, і має на меті систематизувати ідеї, переконання, погляди та принципи військового лідерства, визначити та розкрити сутність фундаментальних цінностей лідерства у Збройних Силах України, надати чіткі характеристики особистості лідера в українському війську.

ГІПОТЕЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ГІПОТЕЗА 1:

Тенденції когнітивної війни в Україні як вторгнення, що символізує початок нової ери в діяльності соціального впливу, яку Україна застосовує у 2022-2023 роках для впливу на громадську думку, як внутрішню, так і зовнішню;

ГІПОТЕЗА 2

Створення та поширення інформаційних загроз при продукуванні та трансляції (повідомленні) фейкової інформації в традиційних та сучасних медіа;

ГІПОТЕЗА 3

Вплив інформаційних операцій на глобальну безпеку, геополітичну перевагу та оборону;

ГІПОТЕЗА 4

Як українська молодь, як майбутній інтелектуальний потенціал країни, розуміє нові норми життя та захисту держави у воєнний час.

Таким чином, дане дослідження є узагальненням основних питань, які ставлять військові експерти щодо сучасної когнітивної війни у глобальному вимірі та її генезису в українському контексті.

Таким чином, відповідність нашого дослідження нагальним потребам українського суспільства, ключовим положенням Доктрини та ухвалених Законів як щодо захисту української, так і громадянської ідентичності, утвердження національних цінностей в умовах війни, пояснює актуальність обраної теми цього дослідження.

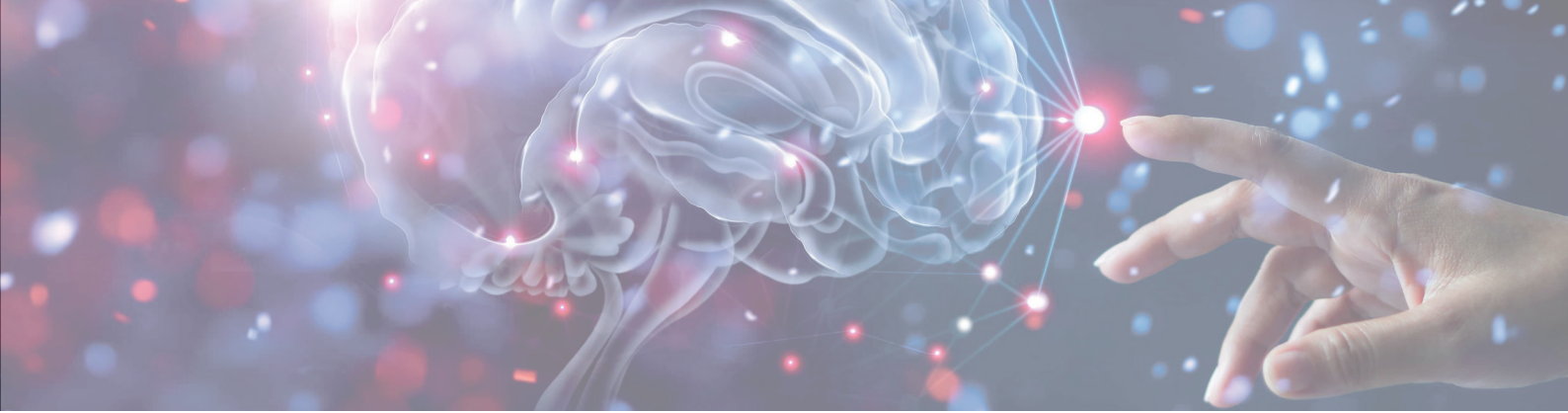
Відповідно, дослідження поділена на три частини. Перша частина - знайомить з історією розвитку теорії війни, починаючи з 2000 років тому і до сьогодні, та зосереджується на запропонованій нами класифікації трьох етапів розвитку теорії війни. Метою є з'ясування природи та особливостей сучасної когнітивної війни, а також засвоєння уроків попередніх воєнних баталій. Друга частина присвячена вивченню стратегічних уроків російсько-української когнітивної війни заради глобальної безпеки та оборони. Третя частина присвячена результатам

дослідження того, як українська молодь (молодь, люди середнього віку та молоді науковці) розуміє нову норму життя та оборони країни в умовах воєнного часу і як ставиться до навчання в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

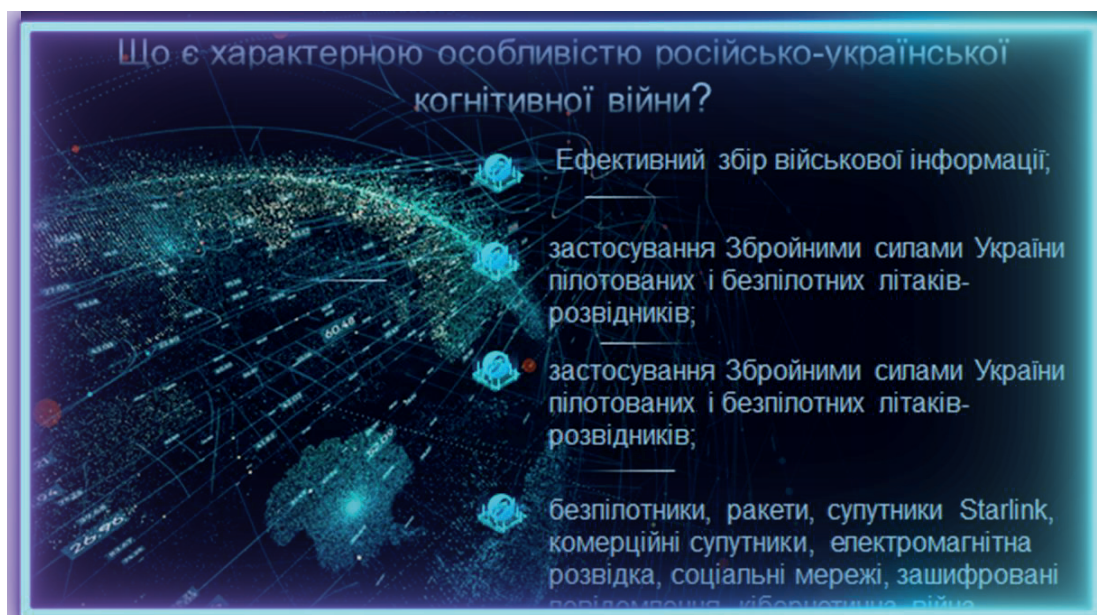
У трансдисциплінарному пілотному дослідженні було застосовано комплекс теоретичних та емпіричних методів. У частині 1 даної дослідженні ми використовували теоретико-методологічний аналіз, систематизацію, узагальнення предмету дослідження; частина 2 включала опитування, інтерв'ю, тестування, контент-аналіз, методику Роршаха, генетико-креативний підхід; у частині 3 - Шкала неклінічної оцінки поведінкових змін та соціального функціонування (розроблена В.Луцьким).

Метою експериментального дослідження було розкрити еволюцію теорії війни та зрозуміти природу, особливості сучасної когнітивної війни в Україні. Дослідження ґрунтується на наявних даних, зібраних за допомогою методу нарративного огляду літератури. Для досягнення цілей дослідження були наведені тематичні дослідження (№ 1-4), які ілюструють когнітивну війну в українському контексті відповідно до вищезазначеної концепції. Були відібрані приклади, що ілюструють наслідки для безпеки різних форм пропаганди, а саме: неправдивої інформації, фейкових новин. Поряд з цим, ми використовували генетично-креативний підхід, в основі якого лежить генетико-психологічна теорія творчого компетентного навчання та розвитку людини. У частині 3 дослідженні була використана "Шкала неклінічної оцінки поведінкових змін та соціального функціонування", розроблена В. Луцьким.

Загальна кількість досліджуваних склала 4891 особу, осіб молодого та середнього віку, а також молодих науковців обох статей, віком від 16 до 40 років, з 61 міста України, в період з квітня 2022 року по січень 2023 року. Дослідження виконано відповідно до проєктного плану лабораторії психології навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України (№ 0121U107603, 2021-2023 рр.) та Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (№0120U100656, 2020-2022 рр.).

Крім того, наші висновки ґрунтуються на спостереженнях авторів за розвитком гібридної війни в Україні з 2014 року. Її еволюція в когнітивну війну у 2022-2023 роках, а також уроки, винесені з міжнародних та військових дослідницьких проєктів з цієї проблематики, зробили значний внесок у трансдисциплінарне розуміння її природи, особливостей та еволюції. Разом з тим, тематичні дослідження, що ілюструють безпекові наслідки неправдивої інформації російських військових в онлайн-середовищі України, були відібрані з огляду на відповідність їхніх теоретичних гіпотез, що демонструють перелічені вище властивості, а також актуальність.

КРИТЕРІЇ РОЗВИТКУ ВІЙНИ:

01

Фундаментальна мета;

02

Логіка (принципи);

03

Показники;

04

Потенціал;

05

Фактори домінування;

06

Перевірені стратегії та відповідність сучасному контексту.

Для того, щоб зрозуміти природу, особливості, роль і потенціал сучасної когнітивної війни у глобальному вимірі та її генезу в українському контексті, ми спробуємо осмислити найстаріші, класичні теорії війни та перевірену військову думку за останні два століття. Існує чимало військових досліджень, присвячених теорії війни, але дослідники обмежено зосереджуються на аналізі військових теорій, які мають найбільше відношення до розуміння її еволюції в різних сферах бойових дій в Україні в 2014-2023 роках. Це дослідження когнітивної війни має життєво важливе значення як для світової спільноти, так і для нашої країни, щоб краще розуміти, передбачати та реагувати на складні проблеми сьогоденних і майбутніх викликів безпеці операцій. Таким чином, це дослідження має на меті визначити і заохотити ці напрямки дослідження, щоб зануритися в глибше розуміння когнітивної війни, яку веде Росія в Україні. Воно також має на меті закликати світову військову спільноту вивчати

дані, отримані з українського досвіду сучасної війни. Українським військовим теоретикам, провідним мислителям і лідерам стає дедалі важливіше розуміти еволюцію військової теорії, її принципи, досягати інновації. Це також необхідно для кращого розуміння нового мінливого характеру когнітивної війни, її основних принципів, методів, способів дій, стратегій, які використовують НАНО, БІО, ІНФО та КОГНО технології для майбутнього когнітивного домінування, досягнення стратегічної перемоги в обхід традиційного поля бою. Аналіз літератури з цієї проблематики дозволив нам спробувати запропонувати приблизно три етапи розвитку теорії війни, виходячи з наступних критеріїв: 1. Фундаментальна мета; 2. логіка (принципи); 3. показники; 4. потенціал; 5. фактори домінування; 6. засоби дії (перевірені стратегії); 7. відповідність сучасному контексту війни на стратегічному та оперативному рівнях.

Тема 2. Генезис когнітивної війни в українському контексті

ТРИ етапи історії розвитку воєнної теорії

Етап 1: Класичні військові теорії: Сунь Цзи ; Карл фон Клаузевіц тощо

Етап 2: Еволюційні теорії та принципи ведення війни: Майкл Говард ; Олівія Гарард ; Сібіл Шейперс ; Юрі Корм'єта ін.

Етап 3: Сучасні теорії психологічної війни: інформаційна війна, гібридна. Теорії когнітивної та інтелектуальної війни: Б. Клавері , Б. Пребот, Н. Бухлер, Ф. Дю Клузель; Роберт Речковські та Анджей Ліс та інші

Намагаючись з'ясувати природу когнітивної війни, ми також застосуємо ці критерії, щоб простежити її генезу в сучасному українському контексті. Як ми вже згадували вище, ми поділили історію розвитку воєнної теорії на три етапи, включаючи наукові розвідки про видатних військових авторів та дослідження сучасних науковців, які оцінюють їхній внесок. Перший - 544-496 рр. до н.е. і 19 століття, наступний - 20 століття, і наступний етап - початок 21 століття.

- Етап 1: Класичні військові теорії: Сунь Цзи ; Карл фон Клаузевіц тощо.
- Етап 2: Еволюційні теорії та принципи ведення війни: Майкл Говард ; Олівія Гарард ; Сібіл Шейперс ; Юрі Корм'єта ін.
- Етап 3: Сучасні теорії психологічної війни: інформаційна війна, гібридна. Теорії когнітивної та інтелектуальної війни: Б. Клавері , Б. Пребот, Н. Бухлер, Ф. Дю Клузель; Роберт Речковські та

Шість наріжних принципів, що реалізують мистецтво стратегії та лідерства

виграти все без бою

уникайте сили

слабкість атаки

обман і передбачення

швидкість і підготовка

Анджей Ліс ; Володимир Бізік, Еміль Сімпсон; С. Прадхан; Аруші Сінгх; Ян Ангстром, Джеркер Віден; Дженніфер Кавана; Бен Соодавар; Ерік Гарцке та Джон Ліндсей та ін. Усвідомлення актуальності розробки ефективних методів протидії засобам когнітивної війни, які б відповідали вимогам сучасних нейропсихологічних досягнень, за останні кілька років спричинило якісний стрибок уваги до спадщини стародавнього військового стратега Сунь-цзи (544-496 рр. до н. е.). Сунь-цзи писав понад 2000 років тому про війну та військові стратегії. І це вважається найдавнішим військовим трактатом у світі. Його класична військова теорія сформульована у праці "Мистецтво війни", де особливий акцент робиться на психологічному врахуванні інформації, яка поширюється під час війни; інтуїції воєначальника для адаптації до непередбачуваних обставин, які сьогодні так само актуальні, як і в ті часи. Сунь-цзи визнає, що воїн-лідер має бути стратегічно

мислячим, критично мислячим і вправним. Сунь-цзи стверджує, що в

5 ФАКТОРІВ ДОМІНУВАННЯ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЄ ВІЙСКОВЕ МИСТЕЦТВО:

дипломатії слід уникати передумов "Мистецтва війни". Воєначальник метафорично порівнює мінливу природу війни з проточною водою, а її логіка (принципи) відображена в наступній цитаті: "І як вода не має постійної форми, так і на війні немає постійних умов".

Наріжні принципи його вчення реалізують мистецтво стратегії та лідерства, вони, на нашу думку, актуальні і в наш час. Ці принципи полягають у наступному.

Серед факторів домінування, які забезпечує військове мистецтво, генерал Сунь-цзи вказує на п'ять, а саме 1. Моральний закон; 2. Небо; 3. Земля; 4. Полководець; 5. Метод і дисципліна. Потенціал теорії війни Сунь-цзи полягає в рівні аналізу стратегій, що передують власне бойовим діям, починаючи від

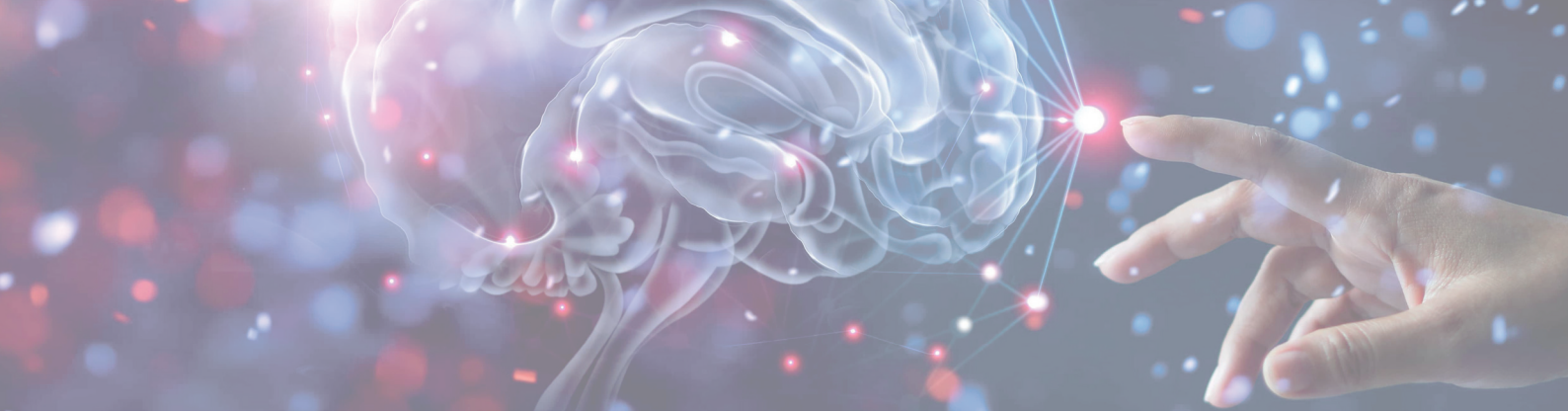
військових приготувань і закінчуючи дипломатичними діями. Сім перевірених стратегій, які він пропагував, включають 1. Розробка планів, оскільки "всяка війна заснована на обмані"; 2. Ведення війни; 3. Атака хитрістю; 4. Тактичні диспозиції; 5. Сильні та слабкі сторони. 6. Використання шпигунів; 7. Місцевість.

Загалом, можна припустити, що 2000-річні правила та принципи ведення війни Сунь-цзи є актуальними і сьогодні, оскільки вони проектують необхідні компетенції та результати, необхідні для досягнення успіху в будь-якій галузі знань: спорті, бізнесі, сімейних конфліктах, війнах тощо. Успіх пов'язують з використанням малих рішень, а також гнучкості, обману, відволікання уваги та маскуванню: перемога повинна бути домінуючою впевненістю. Все вищесказане означає, що класична теорія військового мистецтва і ведення війни робить значний внесок у сучасну російсько-українську тактику і стратегію когнітивної війни, яку застосовують противники під час вторгнення.

Наступною впливовою, класичною теорією природи війни, з точки зору військових експертів, є теорія пруського військового вченого Карла фон Клаузевіца (1780-1831) у його видатній праці "Принципи війни". Дана теорія вважається універсальною щодо природи і стратегії війни, вона

застосовна до розуміння природи сучасних війн, хоча іноді і має спірний характер, а також ідеї перемоги. Природу і логіку війни він виклав у дев'яти принципах, а саме: об'єктивність, наступальність, масовість, економія сил, маневр, єдність командування, безпека, несподіванка і простота. Клаузевіц аналізував конфлікти свого часу, спираючись на три категорії: Мета, Цілі і Засоби. Головною метою війни, за Клаузевіцем, є продовження політики, але з використанням інших засобів впливу, і, водночас, використання її як інструменту для досягнення політичних цілей. За відомим висловом Клаузевіца, війна - це більше, ніж хамелеон, і її еволюція змінюється разом зі змінами навколишнього середовища, підтримувана "дивовижною трійцею". Цією трійцею (індикаторами) є: первісне насильство, ненависть і ворожнеча.

Він пояснює, що "перший з цих трьох аспектів більше стосується людей, другий - полководця і його армії, третій - уряду".

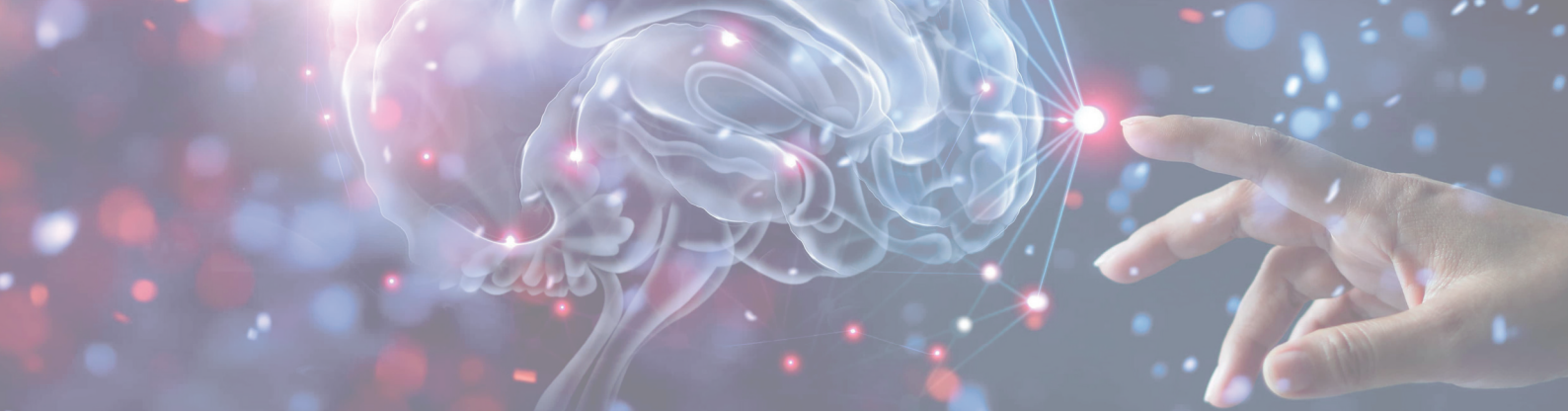
Щодо мети конфлікту, то він міркував, що в першу чергу вона полягає в тому, щоб перемогти супротивника для досягнення поставленої мети. Для Клаузевіца війна - це один із засобів здійснення політичного акту, який підтримується військовою силою для досягнення політичних цілей. Стратегія війни визначається автором як вибір того, як ми будемо концентрувати наші обмежені ресурси для досягнення конкурентної переваги. Ці фактори домінування забезпечать військову перемогу, яку він описує як стан, коли здатність противника вступати в бій, чинити опір або відновлювати бойові дії знищена, воля противника повинна бути зломлена. Підсумовуючи, ми запитаємо, чи все ще актуальна думка Клаузевіца і який її потенціал щодо російсько-української когнітивної війни. Таке ж питання, досліджуючи

характер війни та її природу в сучасному конфлікті, ставить Еміль Сімпсон. Вона ставить під сумнів "...чи є опис природи війни Клаузевіца універсальним для всіх воєн, щоб потім оцінити, наскільки його концепція перемоги є універсальною"

Отже, чи визначення Клаузевіца про тривалу природу війни все ще актуальне для російсько-української когнітивної війни?

Чи можемо ми погодитися з тим, що домінуючі тенденції завжди роблять війну парадоксальною трійцею, що складається з споконвічних НАСИЛЬСТВА, НЕНАВИСТІ та ВОРОЖНЬОСТІ? В українському контексті, як ми, автори дослідження, знаємо і спостерігаємо це щодня, когнітивна війна складається з безпрецедентного насильства, непередбачуваних жорстоких ракетних обстрілів житлових будинків у Дніпрі, Запоріжжі, Бахмуті та інших містах, а також політичного контролю. Саме тому, незважаючи на те, що характер російсько-української війни змінюється, деякі ідеї Клаузевіца щодо принципів та характеристик війни, згадані вище, залишаються актуальними для України, яка є тотальною нацією зі зброєю в руках. У цій ситуації ми вважаємо цілком доречним і надзвичайно актуальним вислів Флавія Веґеція Рената (5th століття), який навчає у своєму творі "De re military": "І той, хто сподівається на успіх, повинен воювати з принципу, а не з нагоди. Ніхто не сміє ображати чи кривдити в бою силу, яка має відому перевагу". Підсумовуючи вищесказане, ми спробуємо поглибити та розширити наше розуміння початкової подвійної концепції війни Клаузевіца, зокрема, його трьох фундаментальних положень, які можна застосувати до аналізу широкомасштабної російсько-української когнітивної війни. У наукових дослідженнях та військовій практиці часто

цитуються такі поняття: поняття оборони, яка розглядається як сильніша форма війни; статус-кво має інерцію; війна має тривалість. Ми переконані, що уроки Клаузевіца щодо: а) триєдиних індикаторів; б) засобів ведення війни; в) обмежених ресурсів у досягненні конкурентної переваги надають українському народу абсолютно унікальну перспективу розуміння взаємозв'язку між війною, миром і політикою.

Другий етап у запропонованій нами класифікації історії воєнної теорії характеризується швидкими змінами в осмисленні природи війни, зумовленими технологічним прогресом у 20-му столітті. Специфіка еволюційних теорій та принципів ведення війни з 1900-1991 рр. полягає в тому, що воєнна теорія розглядає зміни в еволюції природи війни та способів ведення війни: скажімо, Перша світова війна, Друга світова війна, холодна війна, виснажливі, маневрені, тотальні війни, які розглядаються як реалізація військової влади та військової сили . Зброя і артилерія значно вдосконалилися, і технологія також була фундаментальною частиною цього процесу.

На цьому етапі наших міркувань ми хотіли б підкреслити, що сучасна когнітивна війна, яку ми обговорюємо, буде проаналізована з використанням тієї ж методології, щоб зрозуміти, чи існують повторювані тенденції в сучасній війні, і чи принципи війни минулого століття все ще є універсальними і позачасовими.

Таким чином, погляд на історію війни даного періоду в порівнянні з попереднім дає можливість побачити зміни, що відбулися в результаті технологічного розвитку. Як ми вже згадували раніше, у 20th столітті відбувся вибух технологічних інновацій, зумовлений промисловою

революцією у розвитку ведення війни, а саме: з'явилася автоматична зброя кулеметного типу, транспортні засоби, здатні вести бойові дії, скидати бомби, гармати, отруйні гази, ядерна енергія - були розроблені. Таким чином, парадигма теорії війни у 20th столітті зазнала значних змін протягом століття. Це проявилось в логіці (принципах) війни, її показниках, потенціалі, засобах як впливу на суспільство і життя людини. З'ясовано, що концепція війни суттєво змінилася і "Замість того, щоб воювати в окопах, війська почали ховатися в воронках від снарядів і окопах, замість того, щоб розташовуватися на визначених лініях. Також з'явилося більше способів дістатися до поля бою: моторизовані транспортні засоби, залізниця та літаки".

Отже, "Велика стратегія ґрунтувалася на мобілізації та використанні національних ресурсів багатства, робочої сили та промислового потенціалу, а також ресурсів союзників для досягнення цілей національної політики..."

У світлі цього британський історик Д.Ф.К. Фуллер виділив дев'ять принципів війни, які можуть створити фактори домінування та успіху на полі бою. Це: масовість, об'єктивність, наступальність, простота, економія сил, маневр, єдність командування, безпека і несподіванка. Результати дослідження довели, що військові стратегії 20-го століття руйнують громади та сім'ї і часто порушують розвиток соціальної та економічної структури націй. Її вплив на людське життя пов'язаний з фізичною смертю людини, пораненнями, інвалідністю, хворобами, депресією, тривогою, травмами, посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) тощо. Підсумовуючи, теорія війни аналізованого етапу робить серйозний акцент на розумінні як змін, так і спадкоємності у збройному конфлікті, а також на тому, як розгромити

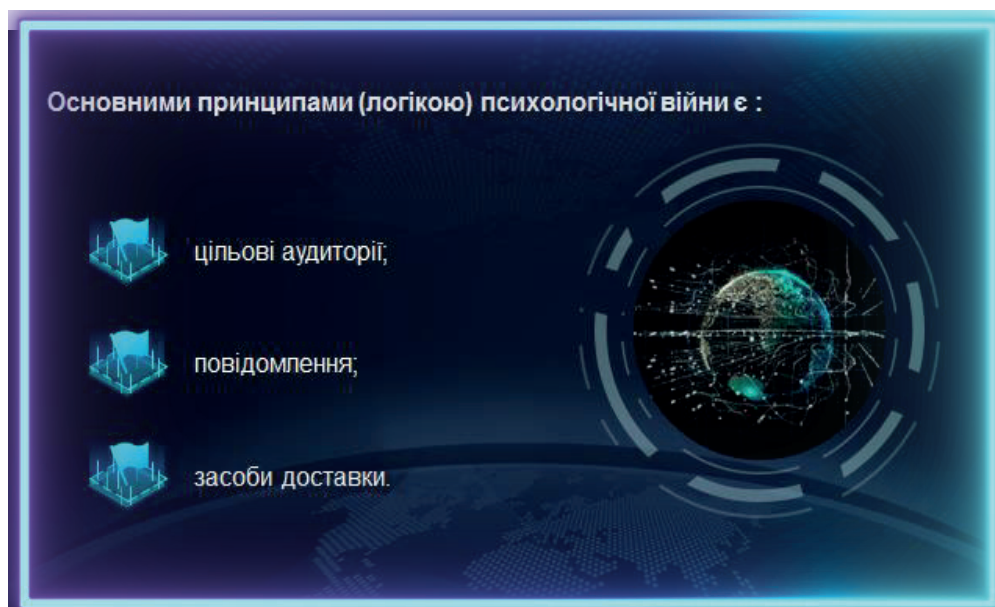

ворога за допомогою грубої сили. Воєнна історія війни у 20 столітті була зумовлена економічними, релігійними, ідеологічними, територіальними, а також довготривалими та короткотривалими війнами. Якщо говорити більш конкретно, то війни того періоду велися, в першу чергу, з економічними, релігійними та політичними цілями.

Одне з найповніших, на наш погляд, досліджень, що вивчає фундаментальну природу війни та характер, який вона пережила або змінила в європейській історії, представлено Майклом Говардом (Michael Howard). Вимірювання військового потенціалу втілюється у сприйнятті відносної ефективності війни та її уроків. У військовій літературі існує велика кількість досліджень, присвячених питанню, як виграти битву, що триває 20th століть, і забезпечити успіх. Формула перемоги передбачає уроки, які можуть вплинути на нашу ідентичність, пам'ять і цінності на полях битв 21 століття. Тому знання про те, як: піднімати бойовий дух; тримати супротивника в здогадках; пам'ятати, що необережна розмова коштує життя; безпека - обов'язкова умова; забезпечувати несподіванку та неочікувані дії, щоб паралізувати процес прийняття рішень супротивником та шокувати командирів до бездіяльності; не забувати, що якість проти кількості; пам'ятати, що аматори говорять про тактику, професіонали обговорюють логістику; очікувати несподіванок: завжди мати план "Б", - є найдоцільнішими в українському контексті на даний час.

Подальший розвиток теорії війни було концептуалізовано в рамках третього етапу нашої класифікації в поняттях "Сучасні теорії психологічної війни" та "Війни у 21st столітті". На цьому етапі представлено аналіз наукових здобутків психології людського пізнання у застосуванні до військового контексту. Також розглядаються інноваційні тенденції когнітивної війни, представлені у доповідях під час першого симпозиуму з когнітивної війни (Франція, червень 2021 р.) та психологічної війни (PSYWAR). Це загальний термін, який широко використовується для опису основних аспектів сучасних психологічних операцій (PsyOp), а також операцій військової інформаційної підтримки (MISO), політичної війни, "Серця і уми" і пропаганди. Термін "психологічна війна" не є новим: використання психологічних засобів у військовому дискурсі та визначення

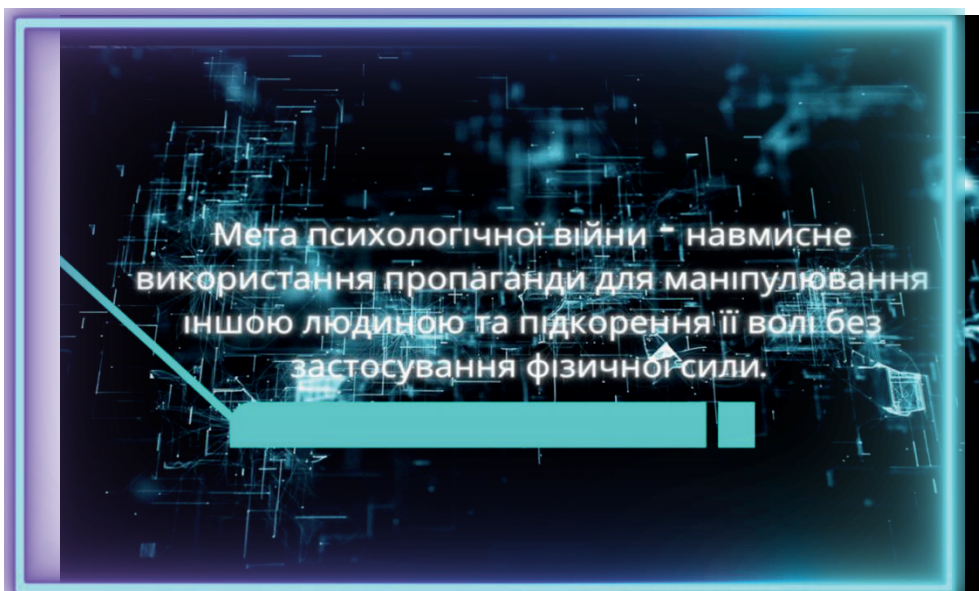
було запропоновано в 1955 році Сзуньогом Бела. Він означає "будь-яку дію, яка практикується переважно психологічним

и методами з метою викликати заплановану психологічну реакцію в інших людей".

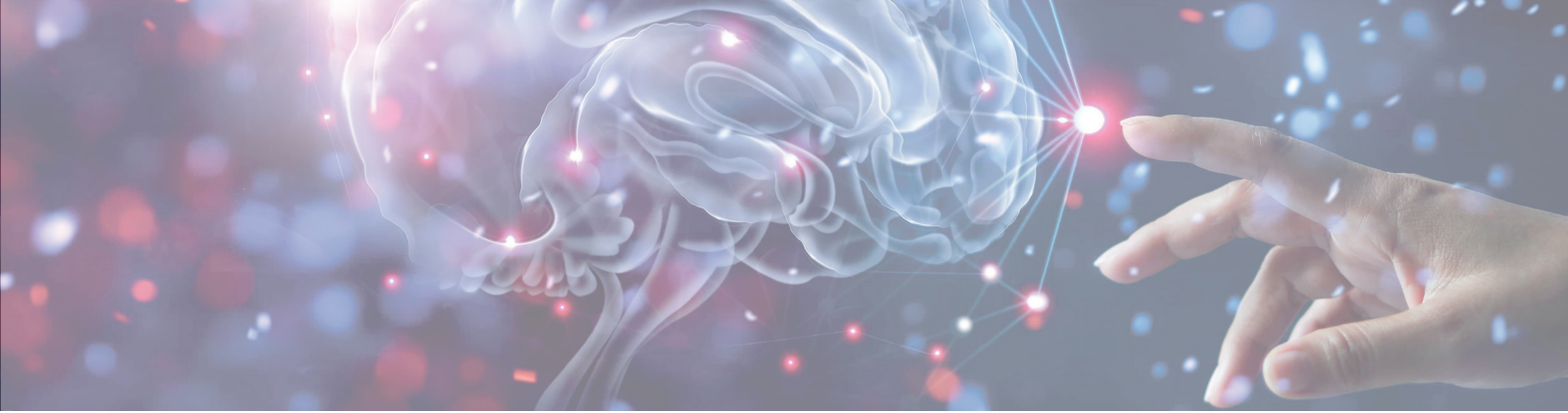
Військові вчені-стратеги стверджують, що сьогодні розуміння п'яти сфер ведення бойових дій, тобто повітря, суша, море, космос, кіберпростір, розширилося: до них додалася 6-а - когнітивна сфера. З точки зору визначення проблеми, що обговорюється, ми б звернулися до Британської енциклопедії, яка визначає, що "психологічна війна, також звана Psywar, використання пропаганди проти супротивника, підтримане такими військовими, економічними або політичними заходами, які можуть бути необхідними".

Мета психологічної війни - навмисне використання пропаганди для маніпулювання іншою людиною та підкорення її волі без застосування фізичної сили. Варто зазначити, що дана характеристика сучасної війни

розкриває її генезис та еволюцію на основі новітніх технологій та "Інтенсивне використання операцій впливу, які формують пропаганду

когнітивної війни, зараз набуло форми війни з їх стратегічним використанням у масштабах і обсягах, небачених раніше".

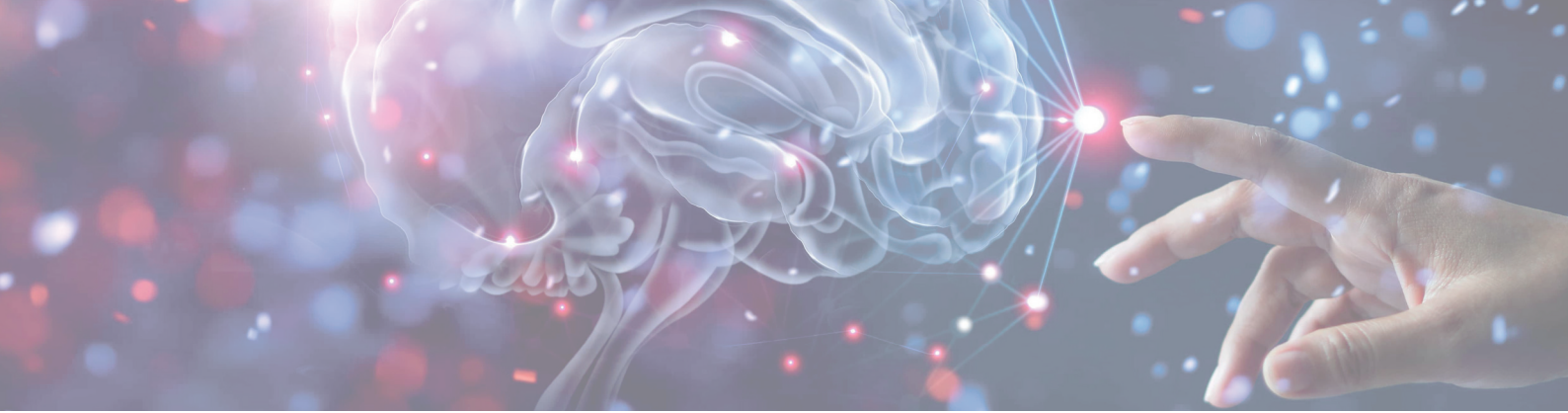
Величезний об'єктивний потенціал має пропаганда, що розглядається як ідеї або твердження, які є неправдивими або перебільшеними і навмисно поширюються з метою впливу на маси. Метою когнітивної війни є насамперед ЛЮДСЬКА ДУМКА, і саме вона є полем битви, тому що:

"Вона передбачає маніпуляції в когнітивній сфері, спрямовані на зміну сприйняття об'єктів. Маніпульована інформація подається таким чином, щоб створити заздалегідь визначене сприйняття, що призводить до заздалегідь визначеної дії аудиторії".

Когнітивна сфера включає три виміри:

Очевидно, що вона об'єднує кібернетичну та психологічну сфери, щоб запрограмувати бажані моделі поведінки цільової аудиторії та позбавити її колективної волі до опору. Засоби когнітивної війни включають маніпуляції за допомогою листівок, радіо- та інших засобів масової інформації, візуальне залякування, фейкові акаунти в соціальних мережах, а також використання

пропаганди для заохочення ворога до капітуляції або терору. Використовувані стратегії впливають на систему цінностей, переконань, емоцій, мотивів, міркувань і поведінки аудиторії.

Остання комплексна публікація, до якої увійшла найновіша інформація про першу наукову зустріч НАТО з питань когнітивної війни "Клавері та ін.", містить ґрунтовну статтю Бернара Клавері і Франсуа Дю Клузелона і надає глобальний огляд розвитку і змін у сфері когнітивних війн. Разом з тим, робиться висновок, що між психологічними операціями і когнітивною війною існують різні технічні аспекти, тому когнітивна війна є "супутником психологічних операцій (PSYOPS)".

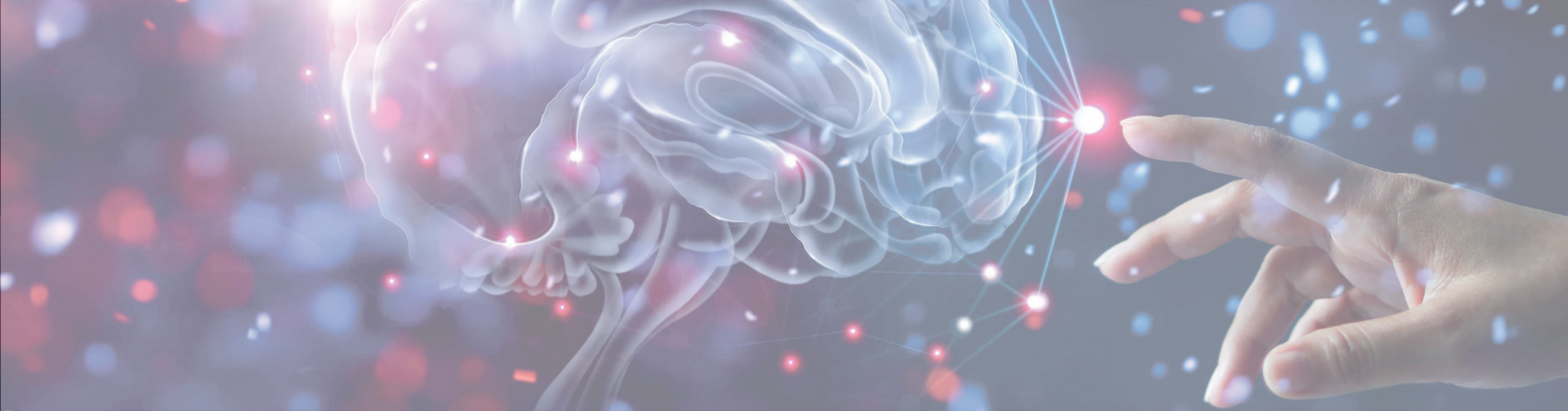
Виходячи з цього загальновизнаного висновку і враховуючи вищевикладений контекст, ми б хотіли розглянути інші точки зору на

природу і характеристики сучасної когнітивної війни. З точки зору Бернара Клавері:

"Когнітивна війна сьогодні розглядається як окрема сфера

сучасної війни. Поряд з чотирма військовими сферами, що визначаються їхнім середовищем (наземна, морська, повітряна і космічна), і кіберсферою, яка об'єднує всі ці сфери".

І тоді виникає питання: Що змінило обличчя сучасної когнітивної війни в Україні?

Природа та ознаки когнітивної війни, за словами Клавері, "по суті, невидимі; все, що ви бачите - це її наслідки, і на той час... часто буває вже занадто пізно". У зв'язку з вищезазначеним, особливо важливо підкреслити роль заходів соціального впливу, які суттєво змінюють і формують підґрунтя української когнітивної війни в контексті інформаційних операцій за допомогою пропаганди та засобів масової інформації.

Таким чином, мету когнітивної війни, її логіку як технології впливу на наш індивідуальний інтелект необхідно розглядати як індивідуально, так і в групі.

Як ми вже згадували, вона застосовується на глобальному просторі, включає використання кіберінструментів для руйнування або зміни когнітивних психічних процесів супротивника, рефлексивного та критичного мислення, когнітивного самоконтролю, і, як один з наслідків, суттєво порушує процес прийняття рішень, провокує когнітивний стрес. Стратегії зосереджені на проведенні бойових дій, спостереженні або забезпеченні безпеки. Фактори домінування, до яких прагнуть, - це зміна світогляду людей, що впливає на їхній душевний спокій, впевненість, конкурентоспроможність і процвітання.

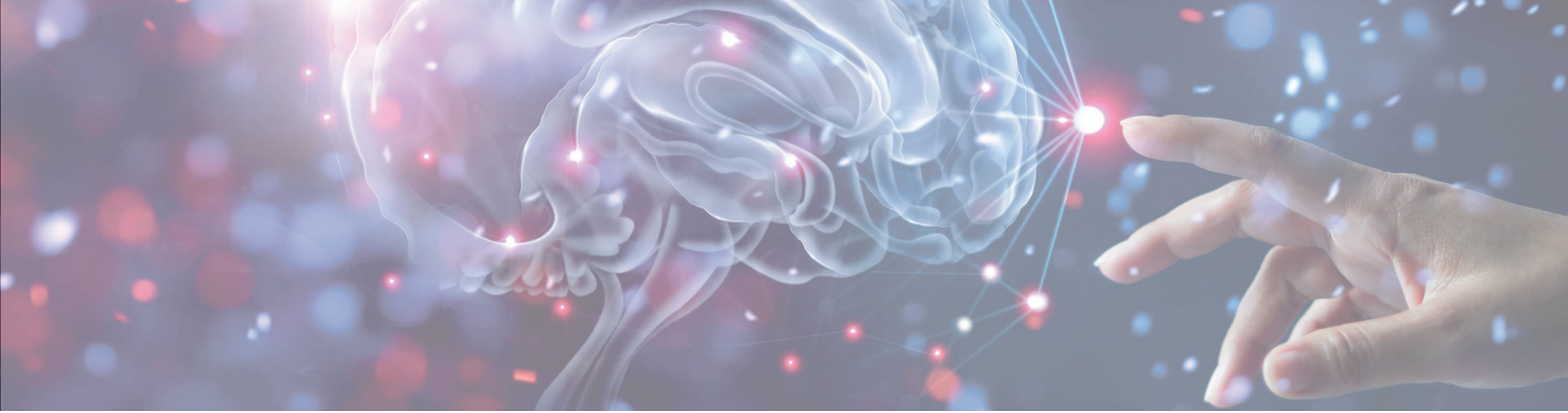

Згодом багато авторів запропонували різні рівні дослідження когнітивної війни, що відображають дві основні точки зору. Перша реалізується на глобальному рівні з метою маніпулювання свідомістю; друга - на основі наявних кіберінструментів. Розробка методів захисту та ефективних стримуючих варіантів подолання наслідків передбачає

"...забезпечення когнітивної безпеки індивідів, сприяння ефективному функціонуванню державних структур, встановлення та підтримка когнітивної переваги для рішучих дій".

Що ж тоді потрібно вдосконалювати і розвивати з оборонної точки зору?

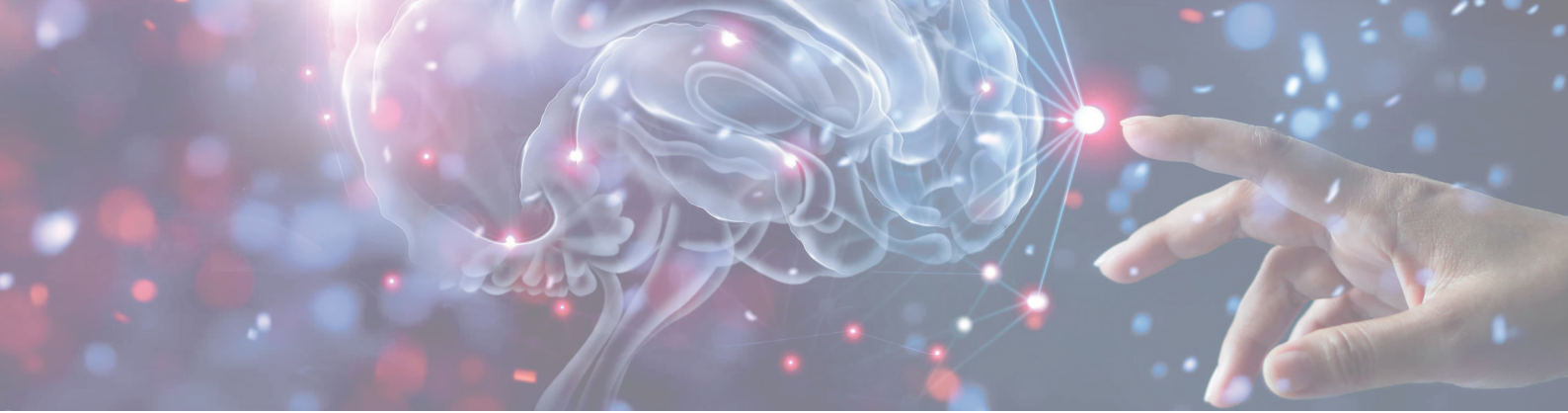
"Подальші виклики пов'язані з підвищенням конкурентоспроможності, розробкою та сертифікацією продуктивності інтелектуальних систем або систем штучного інтелекту, призначених для доповнення людської праці, вдосконаленням колективного інтелекту Human-Autonomy Teaming (HAT)"⁴³

Підсумовуючи, цей огляд виявив широкий спектр результатів з історії теорії війни та когнітивної війни, які оцінювалися в різні часи. Це дозволило нам виявити 1. Значний внесок всесвітньо відомих військових теоретиків, військових мислителів, стратегів і експертів щодо природи і характеристик війни в різних сферах ведення бойових дій від античних часів до сьогодення 2. Спільні та відмінні риси воєнної думки, які, на наш погляд, відображають крос-культурні, політичні, соціальні, економічні, технологічні, психологічні, нейропсихологічні, інтелектуальні аспекти теорії війни, особливо в різні часи та середовища. 3.Застосування напрацювань воєнної теорії до сучасних безпекових викликів в українському контексті, що спонукає до більш глибокого та творчого осмислення ролі та впливу когнітивних війн у сучасному глобальному суспільстві та в Україні зокрема .4.Перехід від ідеї війни як продовження політики до розуміння виснажливої війни з використанням фізичного простору та вогневої сили, до маневрених, гібридних (для послаблення держави противника зсередини), а потім до когнітивної війни, зосередженої на ментальній сфері, допомагає українським військовим та лідерам винести уроки, концепції, ідеї та зрозуміти її роль та потенціал як:

а) основа для прийняття рішень у сфері стратегії, планування та операцій;

б) потенціал для досягнення Україною стратегічної перемоги в когнітивній війні. З цих причин у цьому резюме розглядається філософія перемоги НАТО, яка визначається більше з точки зору досягнення психокультурної, а не географічної переваги. На цьому етапі ця робота

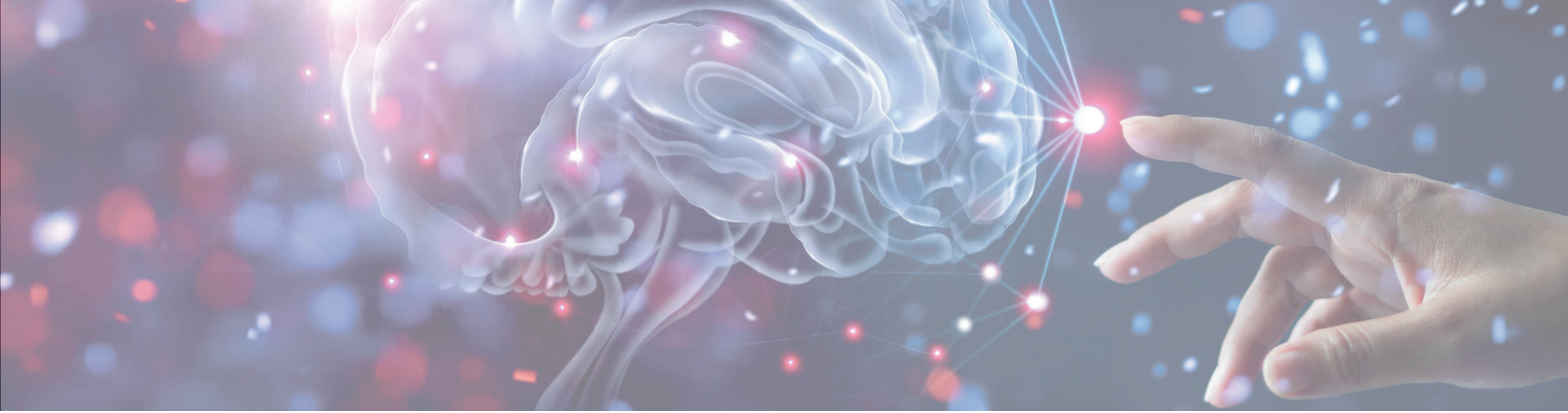

наполегливо пропонує поставити запитання: Як уроки когнітивної війни в Україні можуть змінити теорію війни?

Згідно з аналітичними звітами та оцінками західних військових експертів, українська армія воює з великою згуртованістю і хорошою тактичною підготовкою. Водночас, оцінюючи генезу когнітивної війни в Україні у глобальному вимірі, дослідники звертають увагу саме на те, "як війна в Україні змінила історію". Як зазначено у Стратегічній концепції НАТО від 2022 року, "сильна, незалежна Україна має життєво важливе значення для стабільності євроатлантичного регіону".

Тому на тлі українських уроків і досягнень в організації ефективного українського опору російським окупантам НАТО здійснило фундаментальне переосмислення своєї військової стратегії - Концепції стримування, оборони євроатлантичного регіону. Українські Збройні Сили вперше продемонстрували те, що за розрахунками теоретиків вважалося неможливим: вони встояли у війні.

У цьому контексті змінені пріоритети НАТО не ґрунтуються на традиційних сферах, на які раніше вказували бойові дії, наприклад: логістика, оперативна сумісність, боєготовність, резерви, стабільність. В нових, специфічних українських реаліях ведення війни на перший план вийшла здатність українських Збройних Сил та населення України до протистояння, що продемонструвало вирішальну роль стійкості громадянського суспільства, бойового духу Збройних Сил, добре підготовлених та наявних резервів.

Отже, чого інші країни можуть навчитися в Україні, щоб підготуватися до потенційної війни? - Війна в Україні показує, як змінюється природа влади.

Війна проти України змусила визначити нові провідні пріоритети планування та розвитку Збройних сил НАТО з урахуванням військово-професійного досвіду військовослужбовців Збройних Сил України, отриманого в бойових діях із застосуванням сучасних військових технологій за допомогою НАТО.

Польські військові експерти, торкаючись проблеми наших фактичних знань про когнітивну війну та шляхів формування стійкості, зазначають, що "...отримання інформації та формування простору для прийняття рішень до і під час конфлікту є ключовим фактором успіху в сучасних конфліктах".

Українські дослідники Борис Парахонський та Галина Яворська зазначають

"Повномасштабне і неспровоковане вторгнення Російської Федерації в Україну, а також подальший розвиток конфлікту кардинально змінили уявлення міжнародної спільноти про стабільний мир в Європі".

Тому ми вважаємо, що дуже важливо вивчати та розуміти генезис когнітивної війни один в одного та досвід інших народів щодо бар'єрів, перешкод, рішень, які приймаються в різних країнах, і в Україні зокрема. Також дуже важливо навчитися здобувати когнітивну перевагу в когнітивній війні, щоб протистояти когнітивним атакам з використанням імерсивних та підривних технологій з боку опонентів, розробляти та визначати ефективні

нейропсихологічні технології та інструменти для запобігання емоційним маніпуляціям людьми та організації ефективної когнітивної оборони.

Таким чином, у науковому сенсі проблематика сучасної війни з агресією високої інтенсивності набуває надзвичайної теоретико-методологічної новизни та значущості, оскільки відбувається постійна

інформаційна битва, яка взаємодіє з поведінкою людей на місцях і впливає на неї. Війна - це криза, яка загрожує цінностям, на яких тримається суспільство. Війна ведеться заради ідентичності. Поряд з цим, надзвичайно важливо розуміти, як ця війна впливає на психологічне благополуччя та психічне здоров'я людей в Україні, зокрема молоді, та в усьому світі, адже саме стратегія спрямована на зміну "за допомогою інформаційних засобів того, як цільова група населення мислить, а через це - як вона діє".

Щодо засобів дії, то "...когнітивна війна - це мистецтво обманювати мозок або змушувати

КОГНІТИВНА ВІЙНА - ЦЕ МИСТЕЦТВО ОБМАНЮВАТИ МОЗОК АБО ЗМУШУВАТИ ЙОГО СУМНІВАТИСЯ В ТОМУ, ЩО ВІН, НА ЙОГО ДУМКУ, ЗНАЄ ІНШИМИ СЛОВАМИ, ОБМАН РОЗГЛЯДАЄТЬСЯ ЯК АТАКА НА КОГНІТИВНІ ЗДІБНОСТІ ЛЮДИНИ (КОГНІТИВНА АТАКА), ДЕ ЕМОЦІЇ Є НЕВІД'ЄМНОЮ ЧАСТИНОЮ ПРОЦЕСІВ ПІЗНАННЯ.

його сумніватися в тому, що він, на його думку, знає".

Іншими словами, обман розглядається як атака на когнітивні здібності людини (когнітивна атака), де емоції є невід'ємною частиною процесів пізнання.

Що ж тоді таке пізнання? Як зауважив відомий когнітивний дослідник Даніель Канеманн, "пізнання - це мислення, яке охоплює процеси, пов'язані зі сприйняттям, знанням, вирішенням проблем, оцінкою, мовою та пам'яттю".

Наголошується на міждисциплінарному підході:

"Нейронаукові та психологічні дослідження тепер зрозумілі. Жодне розумне чи раціональне прийняття рішень неможливе без емоцій. Тому емоції необхідні для ефективного прийняття рішень, в тому числі і на війні".

Тому феномен сучасної когнітивної війни у глобальному вимірі та її генезис в українському досвіді отримують подальше наукове вивчення у нашому дослідженні в психологічній площині (частина 1). Аналіз наукової спеціальної літератури показує, що в минулому столітті домінувала концепція "непереборного типу маневреної війни", де відбувалася інноваційна інтеграція мобільної піхоти, бронетехніки та авіації. Концептуалізація стратегії стримування противника призвела до появи поняття "когнітивна війна", яку у світовому науковому просторі називають інтеграцією кібернетичних, інформаційних, психологічних, соціальних та інженерних можливостей для досягнення військових цілей.

"У воєнний час правда настільки цінна, що біля неї завжди повинен бути охоронець брехні".

Вінстон Черчилль, Британський національний архів

У цьому дослідженні на основі новітньої літератури висвітлюється фундаментальна проблема концептуалізації природи, характеристик та еволюції сучасної когнітивної війни у глобальному вимірі. Вона також ставить під сумнів здатність сучасних підходів розглядати концептуальну логіку війни в глобальному масштабі, осмислювати її особливі характеристики - середовища віртуальної реальності (СРВ), що експлуатуються з метою емоційного маніпулювання. У світлі цього все більше доказів необхідності глобальної уніфікації концепцій "когнітивної війни", які переважно пов'язані з когнітивістикою, а саме:

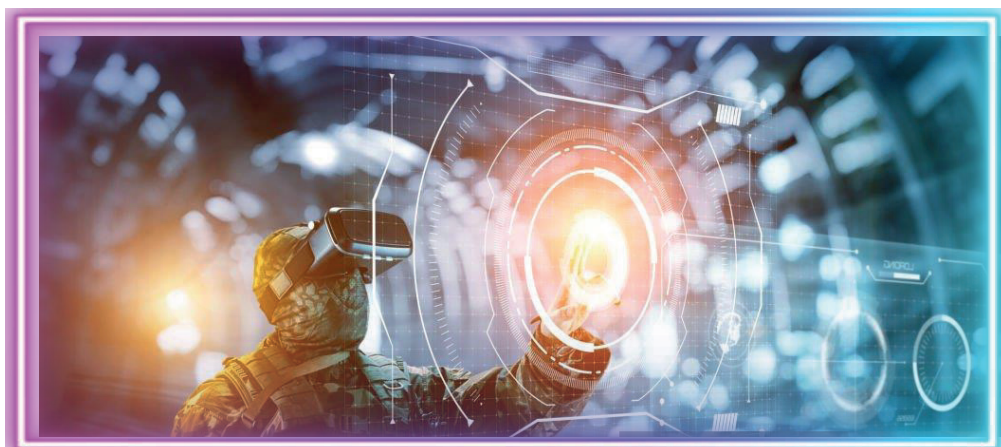
"Середовища віртуальної реальності (Meta's Metaverse); людський фактор і медицина (НFM); технологія інформаційних систем (ІST); системний аналіз і дослідження (SAS) і група моделювання і симуляції (NMSG), щоб зрозуміти потенціал VRE, ми повинні звернутися до області психології".

На нашу думку, інноваційна сила цього дослідження полягає у визначенні та заохоченні цих напрямків дослідження, щоб спонукати військових дослідників до глибокого занурення в дані, отримані в результаті когнітивної війни в Україні. Ми переконані, що її розвиток в українському контексті дасть поштовх не лише до розуміння того, чому повномасштабне і неспровоковане вторгнення Російської Федерації в Україну все ще триває, але й до прагматичного використання цих знань про результати війни для запобігання маніпулюванню міжнародною громадською думкою в майбутньому.

Перш ніж заглибитися в деталі дослідження, давайте визначимося з деякими термінами та визначеннями, а саме: Енциклопедія мультимедіа, яка пропонує визначення віртуальної реальності, звучить наступним чином:

"Віртуальна реальність (VR) - це технологія, яка забезпечує майже реальний та/або правдоподібний досвід у синтетичний або віртуальний спосіб. Метою імерсивної VR є повне занурення користувача у створений комп'ютером світ, створюючи враження, що він/вона "увійшов/ввійшла" у синтетичний світ.

На цьому етапі наших міркувань ми ще раз простежимо історію та етимологію терміну "когнітивний". Як пояснюють Купервассер і Сіман-Тов:

"Когнітивна війна та інформаційні стратегії завжди існували і були включені в більш традиційну військову війну для досягнення ефекту в традиційних сферах ведення бойових дій, і використання неправдивої інформації для отримання переваги над опонентом не є чимось новим в історії стратегії, але її відносна вага в цих війнах значно зросла за останні десятиліття".

З моменту широкомасштабного вторгнення ворога в Україну західні військові експерти НАТО називали війну "гібридною" , "нетрадиційною інформаційною". Нині - широко використовується термін "когнітивна війна", особливо в перших публікаціях Доповідей НАТО, який, на думку командування міжнародних сил, більш точно описує гібридні процеси сучасного протистояння. У світлі цього актуальним є огляд ключових понять та основних положень теорій, що стосуються ролі сучасного середовища віртуальної реальності (СРВ), а також міркувань щодо досліджень когнітивної війни на сучасному етапі та висновків у глобальному вимірі.

Узагальнюючий термін "когнітивна війна" по-різному визначається різними дослідниками як у цивільному, так і у військовому середовищі. Універсального визначення також поки що не вироблено, "...тим не менш, воно може стати основою доктринальних припущень або процедур для суб'єктів системи національної безпеки".

Згідно з Берналом та ін. 2020, когнітивна війна визначається як:

"використання громадської думки зовнішнім суб'єктом з метою 1) впливу на державну та урядову політику та (2) дестабілізації державних інституцій".

Як підсумовує Бйоргул Крістіан:

"Наразі НАТО визнає п'ять сфер ведення бойових дій: суша, море, повітря, космос і кіберпростір. Дедалі більше літератури пропонує додати шосту - когнітивну сферу. Прогалина, яку має заповнити ця нова сфера, - це територія, за яку ведеться боротьба в битві за серця і уми населення країни".

З точки зору Бернара Клавері та Франсуа Дю Клузеля

"Таким чином, когнітивна війна - це нетрадиційна форма війни, яка використовує кіберінструменти для зміни когнітивних процесів супротивника, використання ментальних упереджень або рефлексивного мислення, провокування викривлень мислення, впливу на прийняття рішень і перешкоджання діям, що має негативні наслідки як на індивідуальному, так і на колективному рівнях".

Тут можна знайти глибше розуміння російсько-українського конфлікту, який Шауль Шай описує як "...інтенсивне використання інформаційної війни та психологічної війни, які є частиною когнітивної війни".

Крім того, вищезгаданий дослідник визначає, що "головна мета когнітивної війни - вести війну проти того, що ворожа спільнота думає, любить або у що вірить, шляхом зміни її уявлення про реальність".

Таким чином, підводячи підсумок, можна сказати, що існує ціла

низка споріднених термінів для позначення сучасної війни, наприклад, гібридна, нетрадиційна, когнітивна війна, когнітивна сфера, інформаційна, екзистенціальна, російсько-український конфлікт, але всі вони спрямовані на

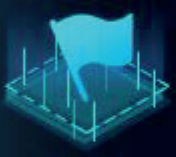

когнітивну війну. Отже, з огляду на все вищесказане, важливо відповісти на питання про цілі когнітивної війни та розглянути проблеми і виклики, що стосуються України. Цілі когнітивної війни, як стверджують військові експерти різних країн, спрямовані на: 1. Руйнування суспільної свідомості; 2. Робота з громадською думкою для введення в оману та викривлення реальності; 3. Різні рівні комунікації: між лідерами держав; між військовослужбовцями обох країн; сімейна комунікація; комунікація з представниками Європейського Союзу. Тобто, з теоретико-методологічних позицій сучасної когнітології, людський розум стає полем битви сучасної когнітивної війни, особливо, в українському контексті. Загальновідомо, що війна - це боротьба за владу.

Отже, можна припустити, що генезис когнітивної війни в українському контексті пов'язаний з а) основним розумінням еволюції в теорії війни з величезними змінами в її природі, характеристиках, еволюції та здійсненні влади, з точки зору Клаузевіца; б) грамотним опором російському вторгненню в Україну з боку українських військових, боротьбою за принципом, а не за випадковістю (Флавій Вегетій Ренатус); в) особливості української когнітивної війни проявляються у діяльності соціального впливу, наявності войовничого елемента у свідомості українського народу, згуртованості, ентузіазмі боротьби, духовній потребі українців у захисті своєї держави у вигляді автономних недержавних груп, які виступають на міжнародній арені як інфлюенсери та правдиві джерела нефільтрованої інформації; г) реляційна міць України з союзниками по НАТО, США та європейськими країнами створила сприятливі умови для надання державі як

військової, так і фінансової підтримки; д) виникнення українського руху хактивістів з високим рівнем ІТ-грамотності, спрямованого на злам російських сайтів та знищення російських дезінформаційних загроз; е) активні зусилля українців щодо прориву інтернет-блокади Росії та забезпечення комунікації з її громадянами; ж) використання візуальних мемів: Візуальні меми, пов'язані з Україною (r/ukmemes; /r/UkraineMem; r/Ukraine22memes), продемонстрували деякі інновації та їхню еволюцію в умовах зміни характеру когнітивної війни. Це пов'язано з тим, що візуальне середовище є ключовим інструментом переконання в психологічних операціях, а також в операціях соціального впливу, поширенні інформаційних загроз, посиленні впливу комунікації на глобальну безпеку. Вони демонструють, як їх сприймає світова громадськість, і дають коментар до військової операції, як меми співвідносяться з політичними та військовими цілями.

Отже, можна припустити, що генезис когнітивної війни в українському контексті пов'язаний з:

			
основним розумінням еволюції в теорії війни з величезними змінами в її природі, характеристиках, еволюції та здійсненні влади;	грамотним опором російському вторгненню в Україну з боку українських військових, боротьбою за принципом, а не за випадковістю;	особливостями української когнітивної війни проявляються у діяльності соціального впливу, наявності бойовничого елементу у свідомості українського народу, згуртованості, ентузіазмі	реляційною міццю України з союзниками по НАТО, США та європейськими країнами створила сприятливі умови для надання державі як військової, так і фінансової підтримки;

Водночас, "Генеза теорії війни в Україні" доводить, як когнітивні здібності людини можуть бути послаблені заходами соціального впливу, соціальними мережами, а саме традиційними та сучасними засобами масової інформації та інструментами пропаганди.

Отже, можна припустити, що генезис когнітивної війни в українському контексті пов'язаний з:

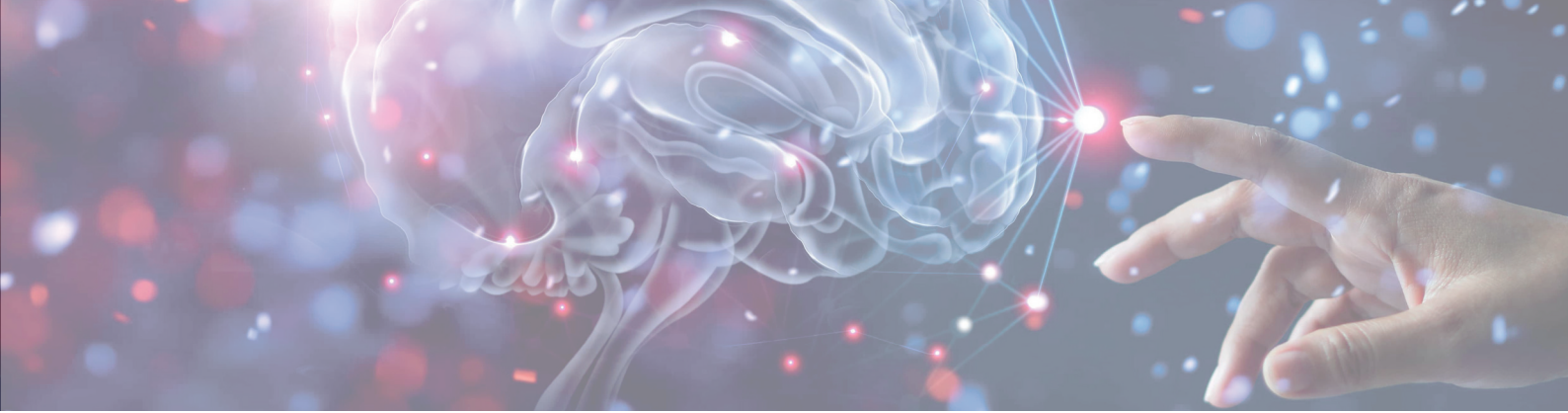
-

виникненням українського руху хактивістів з високим рівнем ІТ-грамотності, спрямованого на злам російських сайтів та знищення російських дезінформаційних загроз;
-

активними зусиллями українців щодо прориву інтернет-блокади Росії та забезпечення комунікації з її громадянами;
-

використанням візуальних мемів.
-

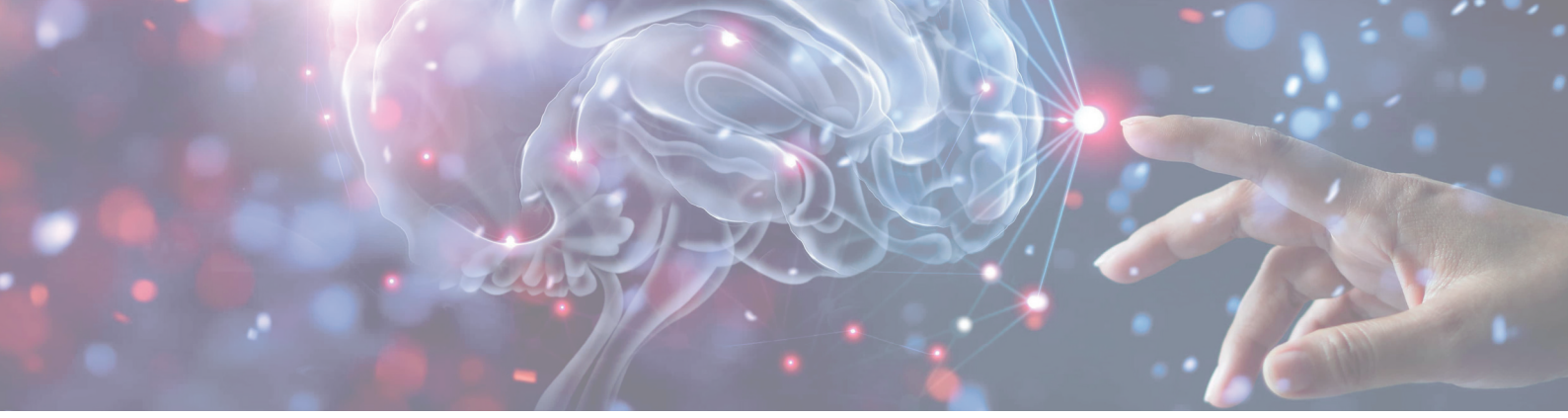
духовній потребі українців у захисті своєї держави у вигляді автономних недержавних груп, які виступають на міжнародній арені як інфлюенсери та правдиві джерела нефільтрованої інформації;

Тема 3. Розуміння нових норм життя і захисту країни та ставлення до навчання в умовах когнітивної війни молоддю

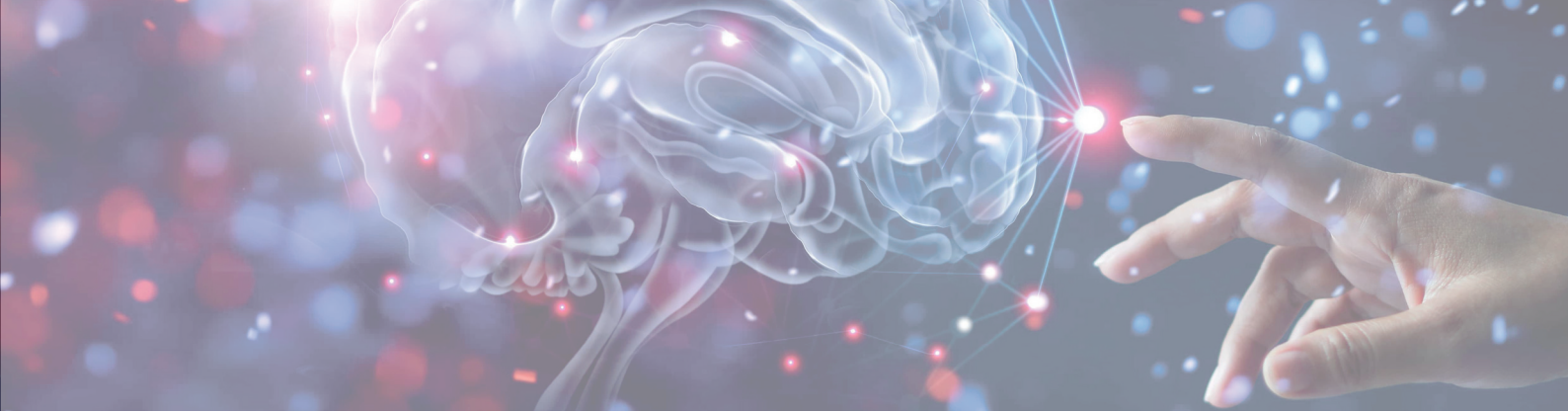
У цій частині нашої дослідженні ми представляємо емпіричні результати лише описової статистики самооцінки українською молоддю усвідомлення "нової норми життя", бачення захисту України та ставлення до навчання як провідного виду діяльності в умовах війни. Дана частина лонгitudного експериментального дослідження, яке ще триває, проводилася командою українських психологів та медиків з квітня 2022 року з метою побудови Моделі реабілітаційного потенціалу молоді, яка постраждала від довготривалої російсько-української когнітивної війни. Ми розглядаємо прийняття нової норми життя в контексті опанування українського синдрому, як необхідну складову процесу соціально-психологічної адаптації особистості. Процес навчання та вміння адаптуватися в нових умовах до навчального процесу є ключовими предикторами адаптації молоді в умовах воєнного часу.

Сама думка про те, що частина довоєнних симптомів та поведінкових патернів, які могли б перешкоджати адаптації респондентів в умовах війни та внутрішнього переміщення, зникла, відкриває перспективи для подальших досліджень ресурсності молоді. Однак не можна ігнорувати появу нових симптомів та поведінкових змін, особливо тих, які є важкими і залишають молодих людей відчувати себе виснаженими та дезорганізованими.

Матеріали та методи: У дослідженні було використано "Шкала неклінічної оцінки поведінкових змін та соціального функціонування" (блок Е), розроблена Віталієм Луцьовим . Дослідження проводилося з квітня 2022 року по січень 2023 року. У дослідженні взяли участь 4891 молодих людей та молодих науковців віком від 16 до 40 років, які представляли 61 місто України.

3.1. Емпіричні результати описової статистики самооцінки українською молоддю

На рівні описової статистики можна визначити такі ключові тенденції у громадській та освітній активності молоді України.

Про це свідчать отримані емпіричні дані:

32,6% респондентів стверджують, що є певні ознаки розуміння "нової норми життя", але вони суттєво не впливають на життя та добробут.

45,0% респондентів говорять про своє стійке розуміння "нової норми життя".

Водночас 8,4% відчують себе виснаженими та дезорганізованими у зв'язку з "новою нормою життя", яка склалася в умовах російсько-української війни;

40% молодих людей обох статей відчують страх за життя і здоров'я своїх близьких;

87% зазнали радикальних змін у своєму житті і, таким чином, відчули почуття помсти ворогу як особливу форму захисту честі та добра;

94% зазнали значних змін у способі життя та добробуті, спричинених умовами когнітивної війни, а саме: смерті, поранення, знеструмлення, відключення електроенергії, відсутність стабільного зв'язку, постійні вибухи, сирени, тривоги комендантської години, негативні емоції та переживання тощо.

22,4% молодих людей відчувають сильну байдужість до навчання, а 12,6% респондентів почуваються виснаженими та дезорганізованими через таку академічну байдужість.

41,3% респондентів практично не відчувають підвищення мотивації до навчання, або вона відсутня;

19,3% підтверджують про певні труднощі в організації навчання онлайн;

13,4% зазначають, що прояв цієї характеристики є сильним, а 5,3% почуваються виснаженими та дезорганізованими через неможливість мати нормальні умови для навчання.

11,6% респондентів відчувають себе виснаженими та дезорганізованими через відсутність гнучкості в організації навчального процесу.

3.2. Результати описової статистики самооцінки української молоді

Таким чином, результати описової статистики самооцінки української молоді засвідчили поведінкові, функціональні та психосоматичні зміни, які переживає українська молодь, появу нових симптомів, що мають важкий характер, викликають відчуття виснаження та дезорганізації. Почуття патріотизму та необхідності захищати країну (94%) пов'язане з формуванням високого рівня ІТ-грамотності для управління та експлуатації ракетних комплексів на полі бою. Водночас, розуміння нових норм життя українською молоддю як потужним майбутнім поколінням гальмується новими моделями поведінки, моделями реакцій на стрес, ракетні обстріли, страх, депресію, вибухи, сирени, тривожні сигнали комендантської години.

Тематичне дослідження № 1

Анексія Криму Росією у 2014 році може слугувати наочним і промовистим прикладом першого, початкового етапу когнітивної війни проти України, де застосовувалися психологічні, національні, соціальні, інституційні виміри та пропаганда.

Особливість цієї когнітивної атаки полягала в тому, що вона була спрямована насамперед на інформаційну та віртуальну сфери. З точки зору Почепцова: "...когнітивні атаки активно використовують когнітивні упередження як техніку, оскільки вони створюють автоматичні ярлики для масової свідомості. Наприклад, таке упередження, як когнітивний дисонанс, заважало жителям України сприймати Росію як ворога. У радянські часи існувала міфологія "двох слов'янських народів-братів", тому не можна було виставляти росіян як ворогів". І якщо проаналізувати медіа-інструменти та засоби пропаганди, які використовувалися у 2014 році, то вони повністю збігаються з суттю когнітивних атак та медіа-інструментів, які використовуються у 2022-2023 роках, а саме медіа-інструменти: а) зміна семантичного аспекту мови з негативними конотаціями для опису поганої влади України та хорошого українського народу через фільми, серіали, політичні ток-шоу, тематичні новини на телебаченні, створення фейкових подій та об'єктів у ЗМІ; б) організація протестних акцій на території України, спрямованих на дестабілізацію внутрішньополітичної ситуації в Україні.

Серед часто використовуваних пропагандистських інструментів: а) інтерв'ю та політичні ток-шоу з відомими експертами та медійниками, журналістами, сучасними військовими фахівцями та військовими стратегами; б) одностороння інтерпретація будь-якої події на російському телебаченні; в) легітимізація воєнних дій Росії заради порятунку українського народу від "поганої української влади".

Тематичне дослідження № 2

У фейкових новинах, які поширюються в українському варіанті когнітивної війни російською пропагандою, широко використовується технологія, що дозволяє соціальним мережам використовувати так званих "ботів". Вона працює багаторазово, використовуючи ключові слова та фрази, неіснуючих користувачів, поки не стає догмою. Як це було у випадку з маніпульованою реальністю з українським містом Запоріжжя у 2022 році, де розташована атомна електростанція. Як розповів Олександр Кірк "Кілька днів тому український уряд оголосив, що наказав зупинити один з реакторів на Запорізькій атомній електростанції в південно-центральній Україні через російську атаку, яка пошкодила допоміжні об'єкти, попередивши світ про небезпеку ядерної катастрофи в Центральній Європі".

Отже, на що було спрямоване це неправдиве повідомлення? Чому воно було неправдивим? Яка технологія була застосована? По-перше, в даному кейсі акцент робиться на повідомленні, поширеному через ЗМІ і спрямованому на те, щоб його почув західний світ. По-друге, воно дійсно було неправдивим, оскільки з квітня 2022 року Росія окупувала і контролює ці об'єкти, а також сусіднє місто Енергодар, яке також перебуває під повним російським контролем.

По-третє, відома технологія, запропонована канадцем Маршаллом Маклюеном (1964), працює наступним чином: "Медіа - це повідомлення". У наш час TikTok або Twitter є найкращими ілюстративними прикладами того, як формат медіа визначає зміст повідомлення. Це завжди призводить до патернів, на які він впливає і які впроваджує в громадську думку та людські стосунки, як було описано вище. Як стверджує Олександр Кірк, "згідно з "новинами", Росія атакує атомну електростанцію, якою вона сама керує, щоб зловмисно звинуватити Україну".

Тематичне дослідження № 3

Коли в середині лютого 2022 року, безпосередньо перед початком вторгнення, Росія оголосила, що почала відводити свої війська від українського кордону, Генеральний секретар НАТО рішуче заперечив це, обґрунтувавши свої висновки комерційними супутниковими знімками. Щодо звірств російських військових в українському місті Буча та їх повної відмови визнати військові злочини та відповідальність, західні ЗМІ проаналізували комерційні супутникові знімки та встановили, що людські тіла були на вулицях міста, а масові поховання існували ще до виведення російських військ.

Щодо звірств російських військових в українському місті Буча та їх повної відмови визнати військові злочини та відповідальність, західні ЗМІ проаналізували комерційні супутникові знімки та встановили, що людські тіла були на вулицях міста, а масові поховання існували ще до виведення російських військ. Загалом, підсумовуючи, можна сказати, що наведені вище кейси ілюструють приклади когнітивних атак на когнітивну сферу українців, а також яскраво демонструють їхні цілі:

- змінити розуміння та інтерпретацію конкретної ситуації в індивідуальній та груповій свідомості як українських військових, так і цивільних осіб;

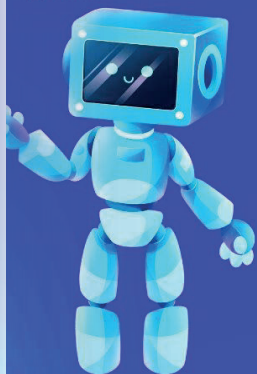
ЦІЛІ КОГНІТИВНИХ АТАК НА КОГНІТИВНУ СФЕРУ УКРАЇНЦІВ

ЗМІНИТИ РОЗУМІННЯ ТА
ІНТЕРПРЕТАЦІЮ КОНКРЕТНОЇ
СИТУАЦІЇ В ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ТА
ГРУПОВІЙ СВІДОМОСТІ ЯК
УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ, ТАК І
ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ;

НАДАВАТИ ФЕЙКОВІ НОВИНИ
ДЛЯ ВПЛИВУ НА
УКРАЇНСЬКУ ГРОМАДСЬКУ
ДУМКУ

СОПОШИРЕННЯ
ДЕЗІНФОРМАЦІЇ З МЕТОЮ
ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ
ІНСТИТУТІВ

ВИКОРИСТАННЯ
ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ТА
МОЗКУ ДЛЯ ВПЛИВУ НА
ДЕРЖАВНУ ТА СУСПІЛЬНУ
ПОЛІТИКУ

- надавати фейкові новини для впливу на українську громадську думку, створювати враження, що правда була висвітлена, використовуючи інструменти брехні, нечіткість, мало деталей, спрямовані на спотворення сприйняття української та міжнародної спільноти;
- поширення дезінформації з метою дестабілізації державних інститутів, використання громадської думки та мозку для впливу на державну та суспільну політику, особливо щодо української молоді як потужного потенціалу майбутнього розвитку української нації.

Висновки

Напрямки подальших досліджень

Огляд історичної західної військової думки з питань теорії війни дозволив осмислити сутність сучасної когнітивної війни в глобальному вимірі та її генезу в українському контексті. Зазначена проблема є актуальною і має велике теоретико-методологічне значення, оскільки когнітивні процеси людини, людський розум стають об'єктом маніпуляцій і руйнування. Розуміння генезису російсько-української когнітивної війни в українському контексті дало нам нові знання про роль і значення заходів соціального впливу в інформаційних операціях, спрямованих на вплив на громадську думку. Створення та поширення інформаційних загроз з боку російських окупантів при продукуванні та трансляції дезінформації на українську та світову спільноту проілюстровано в даному дослідженні чотирма кейсами, в яких розкриваються традиційні та сучасні медіа-інструменти та засоби пропаганди. Тематичні дослідження допомогли нам зрозуміти механізм змін у сприйнятті та інтерпретації певної інформації окремими особами та групами людей, яка є фейковою, а яка – ні. Когнітивні атаки як основна характеристика когнітивної війни, як показує український досвід, мають на меті поширення брехні або напівбрехні з метою дестабілізації суспільних інститутів, озброєння громадської думки, впливу на державну та суспільну політику.

Розглядаючи сучасну когнітивну війну в глобальному вимірі, можна дійти висновку, що російсько-українська війна змінила історію і забезпечила стабільність євроатлантичного регіону. Вона також змінила філософію перемоги НАТО,

Зміни спричинені КОГНІТИВНОЮ ВІЙНОЮ

**змінила історію і
забезпечила стабільність
євроатлантичного
регіону**

**змінила філософію
перемоги НАТО**

яка визначається більше в термінах
досягнення нейропсихокультурної
переваги над противником, ніж
географічної висоти.

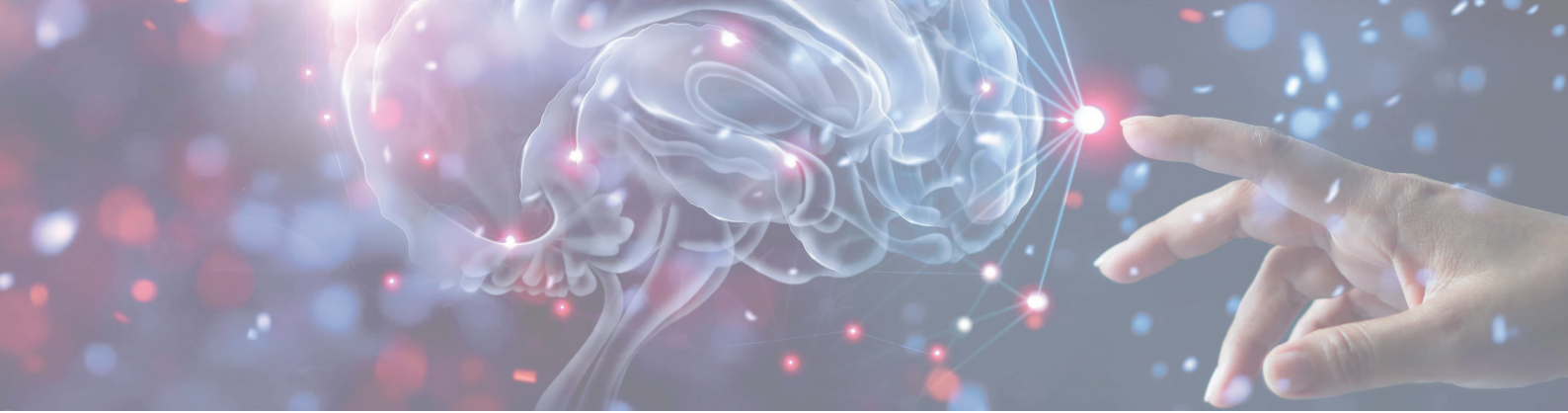

**НАТО змінило пріоритети
планування та розвитку
збройних сил Альянсу на
основі інноваційних
технологій**

**кардинально змінила
уявлення міжнародної
спільноти про стабільний
мир в Європі та глобальну
безпеку**

яка визначається більше в термінах досягнення нейропсихокультурної переваги над противником, ніж географічної висоти. Тому, на тлі українських уроків та досягнень організації ефективного опору російським окупантам, НАТО змінило пріоритети планування та розвитку збройних сил Альянсу на основі інноваційних технологій: великих даних, штучного інтелекту, автономних систем та квантових технологій, середовищ віртуальної реальності тощо. Разом з тим, війна в Україні кардинально змінила уявлення міжнародної спільноти про стабільний мир в Європі та глобальну безпеку. Крім того, українські уроки ставлять нагальне, невирішене питання про те, як прагматично використовувати знання про результати когнітивної війни, щоб запобігти маніпулюван-

ню міжнародною громадською думкою в майбутньому, і особливо молодим поколінням.

Розуміння специфіки, особливостей, еволюції та генезису когнітивної війни у світі та в українському контексті дозволило виявити підвищений інтерес наукового та суспільного дискурсу до проблеми когнітивної війни в Україні та професійної ідентичності воїнів Збройних Сил України, яка допомогла їм досягти успіху в перші три дні вторгнення. Вона відображає нагальні потреби українських військових сьогодні – високий професіоналізм і грамотний науковий підхід до суті когнітивної війни, щоб діяти ефективно і результативно зараз і в майбутньому, пам'ятаючи про сусіднього ворога. А це означає утримання території країни, розвиток контрнаступу, знищення ворога та нарощування зусиль. Новий вид когнітивної війни, який широко використовує цифрові технології, вимагає професійної, ґрунтовної тактичної підготовки українських військових фахівців за участю інструкторів НАТО. Це стосується підготовки операторів та створення систем технічного обслуговування ракетних комплексів (вітчизняний новітній зенітно-ракетний комплекс NASAMS; Patriot; С-300 та ін.), які є дуже складними, мають крім пускової установки складну радіолокаційну станцію та командний центр. Їх експлуатація вимагає підготовки військовослужбовців Збройних Сил України зі сформованими базовими та професійними компетентностями і навичками, високим рівнем професійної ідентичності, орієнтованої на позитивний результат у військово-професійній діяльності.

Розуміння специфіки когнітивної війни в Україні вимагало ретельного вивчення військової спадщини найвидатніших військових мислителів в історії люд-

Причини важливості стратегічної перебудови Збройних Сил України

стратегічний імператив

імператив воєнно-політичний

імператив з метою забезпечення ефективної боротьби за власну державність

територіальна цілісність та зміцнення обороноздатності України і європейської безпеки

ства для розуміння теорії та принципів війни. Це зробило зрозумілим і прозорим переконання Клаузевіца в тому, що народ, який бореться за свою свободу і незалежність проти ворога, неодмінно буде проявляти високий ентузіазм до боротьби, запеклість. Отже, залучення войовничого елемента в поєднанні з українськими військовими та силами територіальної оборони допомогло досягти успіху в перші ж три дні вторгнення.

Таким чином, актуальність дослідження визначається тим, що в умовах сучасної когнітивної війни високої інтенсивності процес стратегічної перебудови Збройних Сил України є життєво важливим з трьох причин: стратегічного імперативу; імперативу воєнно-політичного імперативу з

метою забезпечення ефективної боротьби за власну державність, територіальну цілісність та зміцнення обороноздатності України і європейської безпеки, які нагально потребують наукових підходів та подальшого опрацювання питань.

Література до розділу

1. S.D. Maksymenko (2015). Genesis of Personality Existence: monography. Montreal: Accent Graphics Communication
2. Maksymenko, S.D.(2021) Genetic principles of creative personality confident as a propulsion of mental development. Ottawa: Accent Graphics Communications and Publishing. Glasgow: Society for the support of publishing initiatives and scientific mobility Limited.-615 p.
3. С.Д. Максименко Я.В. Руденко, А.М. Кушнєрьова, В.М. Невмержицький. Психічне здоров'я особистості: посібник для вищих навчальних закладів. Київ: "Видавництво Людмила", 2021. 438 с.
4. Максименко С.Д., Яланська С.П. Генетико-креативний підхід: діяльнісне опосередкування особистісного розвитку: монографія. Київ: "Видавництво Людмила", 2021.508 с.
5. Maksimenko S.D. Kokun O.M. Features of the components of students' psychophysiological readiness to work as teachers, Idōkan Poland Association "IDO MOVEMENT FOR CULTURE. Journal of Martial Arts Anthropology", Vol. 21, no. 2 (2021), pp. 11–18
6. Maksimenko S.D. Kokun O.M. Principles of website design for professional psychological diagnosis in different specialities. Information Technologies and Learning Tools / Institute of Information Technologies and Learning Tools of NAES of Ukraine. –2019. – Vol. 73., № 5. – P. 284-294.
7. Maksimenko S.D.,Serdiuk L. Psychological Potential of personal self-realization. Social Welfare.Interdisciplinary Approach,6(1),93-100
8. Maksymenko, S.D.(2021) Genetic principles of creative personality confident as a propulsion of mental development. Ottawa: Accent Graphics Communications and Publishing. Glasgow: Society for the support of publishing initiatives and scientific mobility Limited.-615 p.
9. Maksymenko, S.D.(2021) Genetic principles of creative personality confident as a propulsion of mental development. Ottawa: Accent Graphics Communications and Publishing. Glasgow: Society for the support of publishing initiatives and scientific mobility Limited.-615 p.
10. Максименко С.Д., Деркач Л.М., Розуміння сучасної когнітивної війни в глобальному вимірі, її генезис в українському контексті: огляд та напрями майбутніх досліджень // Оборона і стратегія. університет оборони БРНО. Випуск: Том 23, №1 (червень 2023) С.1-13

11. Максименко С., Яланська С., Атаманчук Н., та інш. Psychophysiological unloading with compliance taking into account: aeroariphythotherapy resource. *Acta Balneologica*. – 2023. – № LXV (2), P.98-104
12. Вальцман, Ренд. Роль сучасних VRE та міркування щодо когнітивної війни. 2022 NATO OTAN. Трансформація Об'єднаного командування ОЗС НАТО (ACT). с.1-3.
13. URIJ.M.F. Етногенез і ментальність українського народу. Київ, 2007: Кондор-книга.
14. Клаузевіц, К.В. (1976). Про війну, пер. і ред. Майкла Говарда і Пітера Парета (Принстон: Princeton University Press, 1976, с. 592-593.
15. Clauswitz (1980) *Vom Kriege*, 19th Ed. Berlin:Dummlers,1980,pp.970-974.
16. Збройні Сили України. Доктрина воєнного керівництва України. [цит. за 2022-12-04].
17. Максименко, Сергій. Деркач, Лідія. Киричевська, Елеонора. Психологія пізнавальних процесів / Науковий посібник. Київ: Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. 420 с.
18. Шайперс, Сібл. Про малу війну: Карл фон Клаузевіц і народна війна. Оксфорд, 2018: Видавництво Оксфордського університету.
19. Кормір, Юрі. Війна як парадокс: Клаузевіц і Гегель про бойові доктрини та етику. Монреаль, 2016: Видавництво Університету МакГілл-Квін.
20. Клавері, Бернар. Що таке пізнання? І як зробити його одним із способів ведення війни у «когнітивній війні» «Майбутнє когнітивного домінування». 2021-06-21 Франція: Перша наукова зустріч НАТО з питань когнітивної війни. Наукові редактори: Б. Клавері, Б. Пребот, Н. Бухлер і Ф. Дю Клузель. с. 2-3.
21. Речковський, Роберт. ЛІС, Анджей. Когнітивна війна: Якими є наші реальні знання та як побудувати стійкість. Теорія і практика безпеки [онлайн]. № 3 (XLVIII) [2022]. Доступно за посиланням: <https://tinyurl.com/bdh2269z>
22. Флавій Веґецій Ренат, *De re militari* [Про римські військові справи], пер. Джон Кларк, 1767; пер. з англ., Санкт-Петербург, Флорида: Red and Black Publishers, 2008, с. 52.
23. Леонгард, Роберт Р. Боротьба по хвилинах: Час і мистецтво війни. 1994 Praeger Published, Westport. с.14-16.
24. Еволюція війни. Музей Волю [онлайн]. [цит. за 2020-05-14]. Доступно з: <https://www.volocars.com/blog/the-evolution-of-war>
25. Беклі, Майкл. Економічний розвиток та військова ефективність. Taylor & Francis online [онлайн]. [цит. 2010-02-19]. Доступно з: <https://tinyurl.com/a7u452ct>
26. Фуллер, Д.Ф.К. Основи науки про війну. Лондон, 1993: Hutchinson & Co. с. 13-19.

РОЗДІЛ 2

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБОРОННОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ У 2022-2024 РОКАХ: П'ЯТЬ МОЖЛИВИХ СЦЕНАРІЇВ МАЙБУТНЬОГО

Завдання другого етапу українського лонгітюдного дослідницького проекту були спрямовані на аналіз та розуміння нового мистецтва когнітивної війни у 2024 році, її нового якісного характеру та логістики, які суттєво вплинули на оборонні стратегії України у 2022-2024 роках. Досліджені нами результати, наслідки, переваги та недоліки трансформації оборонних стратегій України показали, як сучасна війна концептуалізується, організовується та практикується в умовах швидких геополітичних, технологічних, психологічних та організаційних перетворень, проаналізованих західними та українськими експертами та науковцями. Ми також проаналізували ґрунтовні концептуальні та емпіричні напрацювання іноземних та вітчизняних військових експертів щодо трансформації оборонних стратегій України навесні-влітку 2023 року з метою вивчення унікального воєнного досвіду та перших стратегічних уроків, отриманих українцями. Результати дослідження дають поглиблене розуміння військового командування Збройних Сил України, його оновленого військового мислення та основного висновку про те, що війна в Україні - це війна за майбутнє світу та Європи, безпеку та авторитет. Це також допомагає нам краще зрозуміти, коли, чому і як оборона має перевагу, і з якими наслідками в українському контексті в майбутньому.

Метою цього дослідження є осмислення актуального і часто недооцінюваного фактору самозахисту України під час ведення оборонної війни з Росією влітку 2023 року. Останнім часом дискурс у дослідженнях

когнітивних війн цього періоду стає більш глобальним і контрастним. Ми доповнюємо дискусію, пропонуючи міждисциплінарний підхід до подальшого розвитку глобального дискурсу про оборону, і використовуємо приклади (кейси) з контрастних глобальних військових, психологічних, політичних та економічних контекстів. Наш внесок пропонує рамки для

сприяння
узгодженості в
напрямку
майбутніх
досліджень про
те, чому і як
оборона має
перевагу в
російсько-

українській війні, її причини, переваги та недоліки, а також застосування автентичних знань про війну на практиці в цій галузі дослідження. Ця робота виявила потребу у з'ясуванні наступних дослідницьких питань:

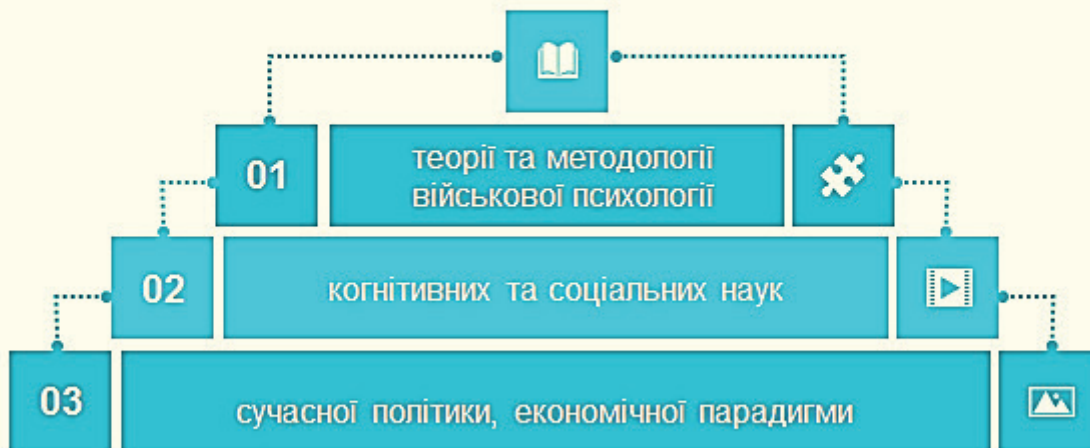
як змінилася когнітивна війна з 2022-2024 років з точки зору трансформації оборонних стратегій;

феномен "балансу нападу і оборони", його роль в утриманні Україною власної території під час оперативних ситуацій когнітивної війни, а також у зменшенні втрат;

як вітчизняні та іноземні інноваційні оборонні технології, розробки та військові тренди вплинули на ландшафт сучасного бою; майбутні сценарії завершення когнітивної війни в Україні.

Наше дослідження ґрунтується на даних, отриманих з:

Тема 1. Методологія. Методи. Дані дослідження.

Існує кілька досліджень, присвячених зміні характеру війни в Україні (Фрідман; Ліскі Мейстер та ін., Робсон; Ступак; Уотлінг і Рейнольдс), але дослідники обмежено зосереджені на справжніх причинах еволюції української оборони у 2023 році, а також на розумінні того, чому і як оборона має перевагу з точки зору людської мотивації в українському контексті. Тому важливо передбачити можливі сценарії майбутнього розвитку подій і тенденції в динаміці російсько-української війни, які можуть вплинути на оборонні стратегії Збройних сил України, ЄС і НАТО зокрема. Як загальні, так і космічні стратегічні уроки російсько-української когнітивної війни є однаково важливими, оскільки вони допомагають вивчити наслідки когнітивної війни як загрози для світової спільноти та світової економіки.

У найзагальнішому сенсі, вивчення еволюції оборонних стратегій когнітивної війни в Україні є дуже важливим з кількох причин. По-перше, Україна є ключовим регіональним стратегічним партнером, який модернізував свою оборонну політику і підвищив свою оперативну сумісність з НАТО. По-друге, безпека України є надзвичайно важливою для НАТО та її держав-членів, оскільки російська агресія підриває

АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЙ у сфері оборони

2022-2024

Технологічні показники як
ключова характеристика
оцінки змін у характері війни

Відхід української армії від
спадщини минулого:
Радянський тип армії;

Величезне зростання
українського військового
потенціалу у 2022-2023
роках;

Українська армія стала більш
досвідченою та
скоординованою завдяки
навчанням та прийняттю
стандартів НАТО.

євроатлантичну та глобальну безпеку. По-третє, США та Україна спільними зусиллями шукають якісно нову стратегію після невдалого контрнаступу влітку 2023 року.

З огляду на це, метою дослідження є міждисциплінарний підхід до інноваційної якості трансформації оборонної стратегії України та Росії у 2022-2024 роках у контексті військово-психолого-політико-економічної парадигми. Її еволюція досліджується з урахуванням особливостей оборонних структур, їх впливу на спільну безпеку ЄС та оборонну політику України, а також геополітичних, технологічних та організаційних чинників, що трансформують характер сучасної війни.

Розмірковуючи над важкими досягненнями та перевагами українських сил оборони, аналіз інноваційного характеру війни в обороні дає можливість описати, як українські військові використовували свої сили для зменшення втрат і вміло використовували закономірності, що діють таким чином:

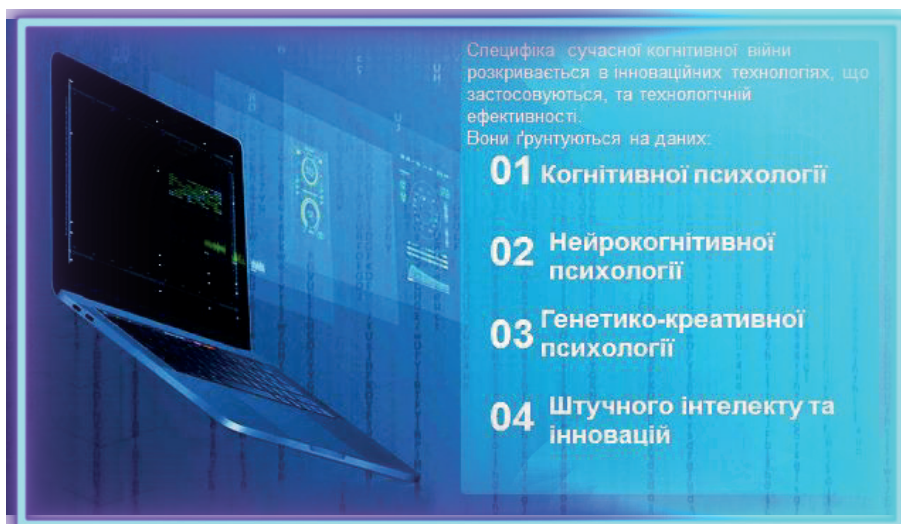
"...війна - це динамічне змагання воць у різних сферах, де обидві сторони прагнуть перехитрити і пристосуватися одна до одної" (Баррі Бен 2023).

Інноваційність нашої парадигми полягає в комплексному трансдисциплінарному підході до дослідження еволюції оборонних стратегій України. Ми обмежуємось аналізом трансформацій у сфері оборони Збройних Сил України часовим періодом 2022-2024 рр., оскільки саме в цей час вони відбуваються:

технологічні показники як ключова характеристика оцінки змін у характері війни;

Відхід української армії від спадщини минулого: Радянський тип армії;
величезне зростання українського військового потенціалу у 2022-2023 роках;

Українська армія стала більш досвідченою та скоординованою завдяки навчанню та прийняттю стандартів НАТО.

1. 1. Вивчення еволюції оборонних стратегій когнітивної війни в Україні

Наше дослідження ґрунтується на даних, отриманих з теорії та методології військової психології, когнітивних та соціальних наук, сучасної політики, економічної парадигми. Ми проводимо літературний огляд теоретичних та емпіричних досліджень (понад 300) західних та українських експертів і військових керівників, науковців щодо трансформації оборонної стратегії Збройних Сил України у період 2022-2024 років. Зауважимо, що дослідженню перешкоджає неузгоджене використання в науковій літературі різної термінології щодо природи війни, а також методологічні обмеження. Наукових досліджень на цю тему все ще небагато (як виняток, див. В. Barry (2023); Berkowitz (2023); Johnson (2022); Barry, Barrie, Childs, Hackett (2023); Hackett (2023); Robinson (2022); Stupak (2024)). Наведена методологія поточного дослідження поєднує п'ять основних оборонних проблем та дослідницьких першочергових завдань, які необхідно дослідити, а саме

Управління Альянсом (співпраця у сфері оборони, на шляху до вступу в ЄС і НАТО, нові загрози і виклики, зміна міжнародного порядку);

Технології в когнітивній війні до і після контрнаступу ЗСУ навесні-влітку 2023 року (оборонні інновації, інноваційні відповіді);

Українська оборонно-промислова політика (оборонна промисловість інтегрована);

П'ять основних оборонних проблем та дослідницьких першочергових завдань, які необхідно дослідити:

1

Управління Альянсом (співпраця у сфері оборони, на шляху до вступу в ЄС і НАТО, нові загрози і виклики, зміна міжнародного порядку);

2

Технології в когнітивній війні до і після контрнаступу ЗСУ навесні-влітку 2023 року (оборонні інновації, інноваційні відповіді);

3

Українська оборонно-промислова політика (оборонна промисловість інтегрована);

4

Вплив членства в НАТО на українську оборонну промисловість;

5

Українська внутрішня політика змін оборонної стратегії: ціна війни в Україні; українська оборона: чи є вона ефективною та кваліфікованою у 2023-2024 роках?

Вплив членства в НАТО на українську оборонну промисловість;

Українська внутрішня політика змін оборонної стратегії: ціна війни в Україні; українська оборона: чи є вона ефективною та кваліфікованою у 2023-2024 роках?

З цією метою ми звернемося до останніх публікацій (2022-2024 рр.) військових фахівців, оборонних аналітиків, науковців тощо як у нашій країні, так і за кордоном, підкріплених п'ятьма тематичними дослідженнями, що ілюструють унікальний досвід раннього періоду війни в Україні.

Кейси дослідження

1. 2. Огляд ключових гіпотез дослідження

Щоб впоратися з цими завданнями, ми висуваємо наступну теорію та ключові гіпотези, а саме

Гіпотеза 1: Чим швидше Україна та її союзники запропонують ефективну стратегію припинення когнітивної війни в Україні в будь-якій прийнятній формі, тим більше шансів зберегти глобальний військовий потенціал та оборонну економіку країн світу.

Гіпотеза 2. Оборонний аналіз стратегій України у 2022-2024 роках дає можливість зрозуміти феномен "балансу нападу і оборони" та його роль у збереженні власної території.

Гіпотеза 3: Оборона має перевагу над нападом в українському контексті 2023 року, оскільки вона

ГІПОТЕЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ГІПОТЕЗА 1:
Тенденції когнітивної війни в Україні як вторгнення, що символізує початок нової ери в діяльності соціального впливу, яку Україна застосовує у 2022-2023 роках для впливу на громадську думку, як внутрішню, так і зовнішню;

ГІПОТЕЗА 2
Створення та поширення інформаційних загроз при продукуванні та трансляції (повідомленні) фейкової інформації в традиційних та сучасних медіа;

ГІПОТЕЗА 3
Вплив інформаційних операцій на глобальну безпеку, геополітичну перевагу та оборону;

ГІПОТЕЗА 4
Як українська молодь, як майбутній інтелектуальний потенціал країни, розуміє нові норми життя та захисту держави у воєнний час.

спрямована на зменшення втрат своїх людей, які ведуть війну в обороні.

Для системного аналізу міждисциплінарних перспектив, а саме: військово-психологічної-політико-економічної парадигми та пошуку об'єктивних відповідей на сформульовані вище гіпотези, застосуємо загальну методологію дослідження, яка ґрунтується на поділі на три блоки дослідницьких питань:

Які оперативні ситуації і чому змусили українських військових трансформувати оборонні стратегії, особливо навесні-влітку 2023 року?

Якими будуть наслідки наступального та оборонного балансу в когнітивній війні для Збройних Сил України у наступному 2024 році?

Яким був "Центр тяжіння" Клаузевіца (1976) в українській стратегії?

Разом з тим, ми цілком усвідомлюємо, що представляємо розмаїття оцінок і думок щодо української трансформації оборонних стратегій влітку 2023 року, її дискусійний характер, що зумовлює невдачі. Ці матеріали надають аргументи "за" і "проти" в оцінці контрнаступу влітку 2023 року, його недоліків, негативних результатів, з одного боку, а з іншого - виокремлюють досягнення і недоліки оборонних стратегій, які застосовувалися ЗСУ з точки зору різних військових культур. З іншого боку, проаналізовано досягнення та недоліки оборонних стратегій ЗСУ з точки зору представників різних військових культур, що свідчить про виокремлення критичних викликів та життєво важливих проблем, які постають перед ЗСУ. Однією з них є одвічне питання: що легше? - Наступати чи оборонятися і чому?

1.3. Висновки щодо стратегічних уроків, винесених з російської агресивної війни в Україні

Стратегічні уроки, винесені з російської агресивної війни в Україні у 2022-2024 роках, доводять, що здоров'я України є життєво важливим для євроатлантичного миру та безпеки (Sergatskova, 2023). І в цьому контексті одна важлива, але мало обговорювана тема, на нашу думку, заслуговує на особливий наголос. Український народ прочитує МИНУЛЕ гібридної-когнітивно-дисфункціонально-інформаційної-безпілотної-широкомасштабної конвенційної війни (конфлікту) тощо. Всі перераховані вище узагальнюючі терміни позначають природу та еволюцію когнітивної війни в процесі її ведення. Ці терміни широко використовувалися і використовуються світовою та військовою спільнотою у 2022-2024 роках щодо війни в Україні, від чого залежить, чи є когнітивна війна в Україні воєнним конфліктом або війною. Водночас Україна не лише прочитує минуле, а й планує МАЙБУТНЄ - п'ять можливих сценаріїв завершення війни на 2024 рік, які суттєво змінюють ландшафт війни та оборонні стратегії України, зокрема.

Тема 2. Геополітичні трансформації та управління альянсами

Центральні питання аналізу, що стосуються українського контексту оборонних перетворень, а також військової допомоги ЄС, НАТО та ЄС, стосувалися УПРАВЛІННЯ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА АЛЬЯНСУ (Столтенберг, 2024 р.). Процес трансформації військової ідентичності українських збройних сил від старих радянських методів управління та освоєння новітніх розробок підготовки НАТО змусив українських військових трансформувати оборонні стратегії влітку 2023 року, а також серйозно посилити свої оборонні структури останнім часом (*U.S. Security Cooperation With Ukraine 2023*).

Для українських військових це було життєво важливо, особливо у 2022-2023 роках і сьогодні, коли класичне уявлення про війну як явище змінилося. Специфіка сучасної когнітивної війни розкривається в інноваційних технологіях, що застосовуються, та технологічній ефективності (Freedman, 2023); (Kofman, Lee, Massicot, 2024); (Liski, 2024); (Melkozerova, 2023); (Nazarenko, 2023). Вони ґрунтуються на даних когнітивної, нейрокогнітивної, генетичної та креативної психології, штучного інтелекту та інноваціях у сфері людського сприйняття та візуалізації, пам'яті, мислення, прийняття ризиків, прийняття рішень для розробки та імплементації в конструкцію сучасного озброєння. Міністерство цифрової трансформації України розмістило інноваційну інформацію 26 квітня 2023 року, заявивши, що

"Повномасштабна війна відкрила Україну світові як інноваційну країну. ...Безпілотники, системи ситуаційної обізнаності, штучний інтелект та супутникові дані - це інноваційні розробки, які допомагають нам отримати перевагу на полі бою". (Міністерство цифрової трансформації України, 26 квітня 2023 року).

2.1. Наслідки наступального та оборонного балансу

Що дуже важливо, на наш погляд, для України, з її майже зруйнованою економікою, це сильна воля і бажання українського народу відродити власну військову промисловість з виробництва зброї (Залужний, 2024). За останні

два роки "Укроборонпром" наростив величезний потенціал, зокрема в інноваційному виробництві морських безпілотників "Магура" та "Sea Baby", які змусили ворога передислокувати основну частину флоту з

Севастопольської бухти в західну частину Кримського півострова. Останні розробки "Укроборонпрому" представляють ударні безпілотники з радіусом ураження понад 700 км. Щодо безпілотників, то перший в Україні БПЛА був повністю зібраний з вітчизняних комплектуючих. І як підкреслюють інженери-конструктори, безпілотники ЗМІНЮЮТЬ правила гри на полі бою. Отже, з появою безпілотників на воді, в небі, на землі відбувся колосальний зсув в українських оборонних стратегіях, адже Збройні Сили України набули БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ у своїх військових операціях. Трансформації відбулися у стратегіях військової ідентичності, ефективного спротиву, еволюції оборонних стратегій, нестандартних підходах до розробки озброєння та його застосування, якісної підготовки військовослужбовців за стандартами НАТО. У 2022-2023 роках понад 100 000 військовослужбовців ЗСУ пройшли військову підготовку за кордоном. В результаті зміни військової ідентичності армія стала більш досвідченою, більш злагодженою у веденні бойових дій в обороні, а також показала, що можна вчитися, можна застосовувати щось нове. Український військовий експерт Іван Ступак (2024) підкреслив, що українські військові можуть стріляти і керувати найрізноманітнішою технікою, яка є в країнах НАТО, а військові компетенції були сформовані протягом двох останніх років. НАТО знадобилося б щонайменше п'ять років, щоб підготувати таку велику кількість резервістів. (Ступак 2024); (Бренд Україна 2023).

Сучасне озброєння з його швидкою обробкою даних нерозривно пов'язане з автоматизованою системою управління. Впровадження інноваційних технологій дозволило Україні реалізувати

"...управління військами шляхом створення єдиного інформаційного контуру для обробки інформації, підготовки управлінських рішень та управління військами на полі бою" (Brand Ukraine, 31 січня 2023 року).

З огляду на вищезазначений контекст, Леонард (2023) розглянув ще один аспект управління Альянсом, що стосується міжнародного співробітництва з Україною

"Останні два роки ведення війни в Україні були відзначені несподіваним узгодженням позицій країн-членів ЄС: Франція виявила новий ентузіазм щодо Східної Європи та розширення, а Німеччина продемонструвала зростаючий інтерес до оборони" (Leonard 2024).

Варто зазначити, що майже 50 країн-членів і партнерів Альянсу надали Україні дипломатичну, економічну, гуманітарну та військово-безпекову допомогу. Державний департамент США, Безпекова співпраця США з Україною у грудні 2023 року підкреслив, що

"...Союзники і партнери доставили 10 реактивних систем залпового вогню великої дальності (РСЗВ), 178 артилерійських систем великої дальності, майже 100 000 артилерійських боєприпасів великої дальності, майже 250 000 протитанкових боєприпасів, 359 танків, 629 бронетранспортерів і бойових машин піхоти (БМП), 8214 зенітних ракет малої дальності і 88 летальних БПЛА". (Державний

департамент США, Співпраця США з Україною у сфері безпеки, 27 грудня 2023 року).

З часу нашої попередньої публікації про характер, логістику (принципи) та динаміку повномасштабного вторгнення Росії в Україну (Maksymenko and Derkach, 2023) концептуалізація, організація та практика ведення війни суттєво змінилися. У світлі цього актуальним є дослідження основних трансформацій у характері сучасної когнітивної війни, фіксація особливостей змін у принципах її ведення на сучасному етапі та її впливу на оборонні трансформації України.

Щоб розширити наше розуміння досліджень оборонної еволюції в Україні, ми включимо військовий, психологічний, управлінський контексти тощо. Таким чином, читаючи минулі варварські події війни, описані та оцінені військовими аналітиками, професіоналами в галузі оборони, військовими стратегами, експертами з питань оборони, аналітиками та науковцями, світовій спільноті вкрай важливо розуміти військові, геополітичні та гео економічні тенденції, що формують глобальний порядок денний під час російського вторгнення в Україну у 2022 році та в подальшому, а також планувати майбутнє. Філософ Сантаяна Г. (Santayana G., 1905,284) чітко і мудро сформулював головну проблему всіх експертів, які займаються вивченням уроків війни: "Ті, хто не в змозі винести уроки з минулого, приречені на його повторення" (Santayana 1905,284).

Загальновідомо, що члени Альянсу збільшили інвестиції в оборонну промисловість після вторгнення Росії в Україну з метою надання

невідкладної фінансової, гуманітарної та військової підтримки тощо, оскільки Україна є ключовим регіональним стратегічним партнером. На Вільнюському саміті 2023 року члени Альянсу підтвердили свою підтримку і відданість тому, що Україна стане членом НАТО і приєднається до ЄС. Оцінюючи наслідки російського вторгнення в Україну, його вплив на управління Альянсом і на стабільність міжнародної системи в цілому, Раймонд Біллен підсумовує

"Російське вторгнення є прямим викликом міжнародному верховенству права і стабільності міжнародної системи, ... міжнародне співтовариство має вжити заходів, щоб стримати російську агресивну іноземну поліцію і підтримати глобальний порядок" (Millen 2022).

З огляду на це, він досліджує ключовий фактор, який спровокував війну в Україні, і стверджує, що це обмеженість російської військової могутності та критична роль, яку відіграє енергетичний сектор у балансі сили та стабільності (Millen 2022,1).

У зв'язку з цим, першочергово важливим і надзвичайно цінним є вивчення міркувань вітчизняних та іноземних експертів щодо питань оборони Збройних Сил України у 2022-2024 роках, їх трансформації та причин еволюції в умовах нового типу динамічної когнітивної війни.

2. 2. Еволюція української оборони: унікальна логіка

Еволюцію оборонних досягнень та недоліків української армії у сферах сухопутної, морської та радіоелектронної боротьби, авіації, ракетних технологій та космічних засобів оцінив 1 лютого 2024 р. Головнокомандувач Сухопутних військ ЗСУ Валерій Залужний,

"Дизайн війни змінився... І все ж кожна війна унікальна... Перемога потребує унікальної стратегії і йде за унікальною логікою... І, отже, для кожної війни необхідно знайти тільки свою унікальну стратегію і логіку, яка дозволить в нових умовах знайти шлях до Перемоги" (Валерій Залужний 2024,1).

Оцінюючи результати розвитку російсько-української війни в період 2022-2024 років, після контрнаступу, він вказує на ГОЛОВНУ ПРИЧИНУ зміни та пошуку НОВИХ ФОРМ застосування Сил оборони. Він наголошує на життєвій необхідності для Збройних Сил України у зміні

"...стратегія, форми і способи застосування військ...; розвиток озброєння і техніки, особливо безпілотних систем..." (Валерій Залужний 2024).

Підсумовуючи роздуми нашої проектної команди над дослідженням, на основі сканування та аналізу понад 300 літературних джерел про когнітивну

війну в Україні, її еволюцію протягом 2022-2024 років, ми з'ясували, що вона набула нової якості: спочатку як гібридна (2014-2021 рр.), потім як когнітивно-конвенційна-дисфункціонально-інформаційно-безпілотна війна (2022-2023-2024 рр.). Основні трансформації в еволюції когнітивної війни у 2022-2023 роках призвели до багатьох перетворень, зокрема, до зміни характеру війни: Jones (2023); Leonard (2024); Meister та ін. (2023). Як

пояснює Роб

Джонсон (2022):

"Ми можемо диференціювати характер війни, оцінюючи стратегії та їхню політичну мету. З точки зору аналізу

витрат і вигод, війна Путіна більше не варта того військового успіху, якого Росія могла б досягти". (Роб Джонсон, 2022).

Озираючись назад, Берковіц (2023) звертається до аналізу зміненої, НОВОЇ природи війни в Україні у 2023 році

"Хоча багато загальних уроків спостерігалися раніше і мають бути засвоєні, багато уроків, пов'язаних з космосом, є новими..."

природа війни є тривалою, характер війни постійно змінюється з впровадженням нових операцій, концепцій і технологій..." (Berkowitz 2023).

За словами Лоуренса Фрідмана (2023), війна в Україні показала, що "стратегії Росії та України все більше розходяться". Вказуючи на особливі відмінності у використанні двох протилежних підходів до поточної війни:

"класична війна" (з боку України);

"тотальна війна" (з боку Росії).

Професор Фрідман доходить висновку, що обидві сторони ведуть дві різні війни. Таким чином, з огляду на стратегічну різноманітність нинішньої війни, що ведеться на території України, різко зросла увага до управління Альянсом, а співпраця з Україною оцінюється по-різному. Наразі у світовій дослідницькій літературі можна знайти досить докладні описи інвестицій в оборонну промисловість України. Ми спробуємо проілюструвати цей факт

Два підходи до війни

За словами Лоуренса Фрідмана (2023), війна в Україні показала, що "стратегії Росії та України все більше розходяться". Вказуючи на особливі відмінності у використанні двох протилежних підходів до поточної війни:

а) "класична війна" (з боку України);

б) "тотальна війна" (з боку Росії).

Управління та співробітництва Альянсу з Україною в оборонній сфері на прикладі наведених нижче тематичних досліджень, датованих 2024 роком. Ми робимо це навмисно, щоб продемонструвати, що НАТО і члени Альянсу надали безпрецедентний рівень загальної підтримки Україні.

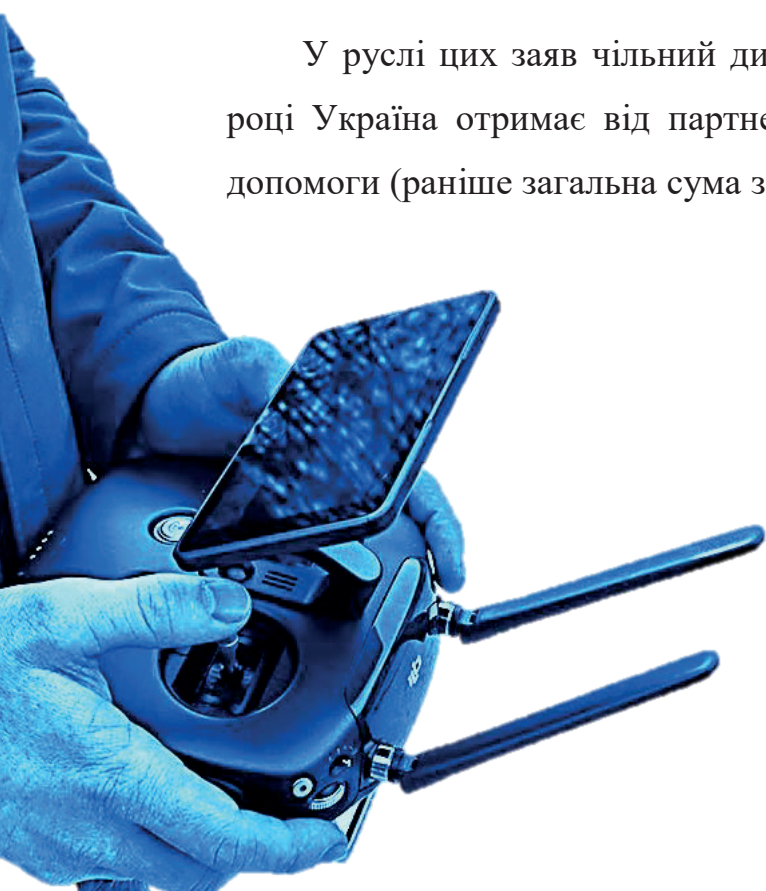
Тематичне дослідження №1

Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг 1 лютого 2024 року під час зустрічей з республіканцями у Вашингтоні назвав суму фінансової допомоги українській оборонній промисловості. За словами Столтенберга:

"З початку війни Сполучені Штати надали близько 75 мільярдів доларів. Інші союзники і партнери надали понад 100 мільярдів доларів, а якщо вимірювати у відсотках від ВВП, то більшість союзників надають більше допомоги, ніж Сполучені Штати". (Столтенберг 2024).

У руслі цих заяв чільний дипломат ЄС Ж.Боррель зазначає, що у 2024 році Україна отримає від партнерів щонайменше 21 млрд євро військової допомоги (раніше загальна сума за два роки дорівнювала 28 млрд євро).

Тематичне дослідження №2

Водночас союзники по НАТО, США та партнери з ЄС оснащують та тренують українську армію. Відомо, що 40 000 українських військових проходять підготовку в європейських країнах у відрядженнях, повідомив 31 січня 2024 року глава європейської дипломатії Жозеп Боррель, верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки. На його думку, до кінця літа 2024 року загальна кількість підготовлених українських військовослужбовців становитиме 60 000. Також зазначається, що наприкінці листопада 2023 року Рада ЄС ухвалила рішення про додаткове фінансування у розмірі 194 млн євро на підготовку українських військовослужбовців у рамках Місії Європейського Союзу з надання військової допомоги Україні (EUMAM to Ukraine). Ця допомога буде надана через Європейський фонд миру (ЄФМ) у вигляді летального та нелетального обладнання

Тематичне дослідження № 3

Ми взяли за основу використання наступних трьох критеріїв для опису управління та співпраці Альянсу з Україною до і після літа 2023 року: а) фінансові інвестиції в українську оборонну промисловість; б) підготовка українських військовослужбовців (солдатів); в) військова допомога Україні летальним і нелетальним обладнанням.

Німеччина надала черговий пакет військової допомоги Україні 31 січня 2024 року. Він включає понад 1000 одиниць 155-мм артилерійських боєприпасів, 24 бронетранспортери (стільки ж було передано раніше); 4 багатоцільові гусеничні машини Bandvagn 206 (BV206) (69 раніше були передані ЗСУ); мостовий укладальник VIBER із запасними частинами (14 одиниць вже використовуються); 3 танки розмінування WISENT (загалом 19 танків) та 14 спеціальних пристроїв для розмінування танків (11 були передані раніше); ракети IRIS-T для України та ін. (Джерело: Espresso Global 2024).

З наведених вище прикладів можна зробити висновок, що міжнародна співпраця України з країнами-членами Альянсу у сфері оборони є життєво важливою не лише для України. Для європейських країн, країн-партнерів НАТО та США також є надзвичайно важливим збереження стабільного міжнародного порядку, глобальної безпеки. Цю функцію, на нашу думку, виконує Україна, використовуючи механізм управління та співробітництва

Альянсу для подолання нових загроз і викликів у світі. Крім того, чим швидше Україна та її союзники запропонують ефективну стратегію припинення когнітивної війни в Україні в будь-якій прийнятній формі, тим більше шансів зберегти глобальний військовий потенціал та оборонну економіку країн світу.

Трансформації відбулися у :

Тема 4. Специфіка російсько-української когнітивної війни: логістичне змагання

Хоча про загальні стратегічні уроки російсько-української війни (конфлікту) написано багато, про специфіку другої фази когнітивної війни, тобто у 2023 році, з точки зору поєднання психологічних та військових факторів, досі мало що відомо. Більше того, саме їх поєднання зумовило вибір зміни оборонної стратегії України навесні-влітку 2023 року, що за умови повного успіху може вплинути на перебіг та результат війни.

Акцент на координації засобів логістики обох сторін, як на серйозній проблемі на театрі бойових дій Росії та України, дозволив Єнсу Столтенбергу, генеральному секретарю Організації Північноатлантичного договору (НАТО), розкрити природу ведення війни, і прийти до висновку, що війна (когнітивна - наше уточнення...) перетворилася на "логістичну конкуренцію" залізничних мереж, автомагістралей для проведення логістичних операцій. Але при цьому жодна зі сторін не має переваги в повітрі (*Столтенберг 2024*).

Аналізуючи рівень військової ідентичності солдатів ЗСУ, Е. Столтенберг підкреслює, що завдяки обізнаності українських бійців з навколишнім середовищем і гнучкому маневруванню вони мають певні переваги перед росіянами в плані ефективності маневрів. Цей факт дозволяє їм швидко, безпечно і з мінімальними ВТРАТАМИ доставляти боєприпаси до розподільчих центрів, розташованих за межами країни, поблизу кордону.

З іншої точки зору, військові аналітики Сет Г. Джонс, Райлі Маккейб та Александр Палмер (2023) розглядають ситуацію з еволюцією української оборони, використовуючи зовсім інший критерій. Вони вважають, що українські операції піднімають вічні питання війни: що легше для військових - захопити територію чи захистити її? Для системного аналізу військово-психолого-політико-економічної парадигми та пошуку об'єктивної відповіді на вищезазначене проблемне питання вищезгадані автори реалізують загальну методологію дослідження, яка ґрунтується на поділі на три блоки предметних питань:

а) Який стан наступального та оборонного балансу у війні в Україні?

б) які фактори вплинули на наступальні операції українських військ?

в) які політичні наслідки оборонного балансу у війні для США та інших західних країн?

Згідно з наведеними вище висновками військових експертів-аналітиків, вони роблять такі висновки

"Війна в Україні стала випробуванням політичної волі та промислового потенціалу між двома конкуруючими блоками, країнами-союзниками, які допомагають Україні" (Jones, McCabe, Palmer, 2022, 1-4).

Вони не погоджуються з висновками деяких політиків про те, що погана українська стратегія сприяла повільному темпу операцій влітку 2023 року, оскільки вони зосередилися на проведенні операцій на кількох фронтах, а не на одному в Запорізькій області" (Jones, McCabe, Palmer, 2022, 2).

На нашу думку, судження Джонса, Маккейба, Палмера можуть претендувати на вичерпний пояснювальний потенціал щодо того, за яких умов **ОБОРОНА МАЄ ПЕРЕВАГУ**, і, особливо, в українському контексті. Їхня аргументація щодо звернення до феномену "балансу нападу і оборони", введеного в науковий обіг Міршаймером (Mearsheimer, 2001), та його ролі в утриманні власної території, видається цілком адекватною у визначенні причин трансформації стратегії української когнітивної війни. Переконливо обґрунтовано, що сума факторів, а саме: географія (ландшафт поля бою), застосування збройних сил, стратегія і технології можуть суттєво впливати

на розуміння: напад чи оборона має переваги в певний період активних бойових дій?

У світлі цієї дилеми експерти-аналітики Джонс, Маккейб, Палмер (Jones, McCabe, Palmer (2023,2) пояснюють психологічну сутність нападу і оборони як виклики і як стратегії еволюції сучасної гібридної когнітивно-інформаційно-керованої війни. Розглянемо наступні пояснювальні аргументи:

"Коли напад має перевагу, державі, що атакує, як правило, легше знищити армію супротивника і захопити територію, ніж захищати власну територію. Коли оборона має перевагу, зазвичай легше утримувати територію, ніж наступати і захоплювати її" (Джервіс, 1978).

(Джервіс, 1978).

З точки зору психологічної науки та сучасних реалій сьогодення російсько-української війни, Карл фон Клаузевіц у військовому трактаті "Про війну" блискуче аргументував, чому оборона є сильнішим способом боротьби, ніж напад. Прочитуємо його висновок:

"...оборона є сильнішою формою боротьби, ніж напад, і перевага в обороні (якщо її правильно розуміти) дуже велика, набагато більша, ніж здається на перший погляд" (фон Клаузевіц 1976,84).

Повертаючись до воєнної ситуації літа 2023 року, цікаво запитати, наскільки військова праця К. Клаузевіца "Про війну" є актуальною для умов когнітивної війни в Україні через 200 років? Якщо спроектувати висновок К. фон Клаузевіца на психологічні особливості ведення когнітивної війни в

Україні, де домінує оборона, то стає зрозумілим, чому стався "...перехоплення ініціативи в Україні", як стверджують Джонс та його колеги (Jones et al. 2023). І не дивно, чому найбільш замінована країна світу, Україна, і навпаки - великі російські укріплення противника (мінні поля, мережа траншей, артилерійська підтримка, ударні вертольоти, літаки) не змогли подолати українські укріплення, позиції підрозділів, артилерію, ракетні платформи тощо з метою захоплення української території. Тому психологічною відповіддю, на думку військового аналітика Майкла Кофмана, який пояснює відповідь на питання, є людська мотивація Збройних Сил України та військова ідентичність, що трансформувалася (Kofman 2024).

Звернемося до детального розгляду внутрішніх і зовнішніх мотиваторів українських військовослужбовців, наведеного М. Кофманом, дослідником програми "Росія та Євразія" Фонду Карнегі за міжнародний мир (Russia and Eurasia Program , Carnegie Endowment for International Peace). М. Кофман говорить емоційно: "Ви будете здивовані тим, на що вже здатні українці". Основний сенс висловлювання Кофмана про мотивацію українських військових, з нашої точки зору, полягає у визначенні ролі: консолідації військових та їхнього національного духу, за словами фон Клаузевіца, для захисту своєї Батьківщини під час російських ракетних атак завдяки широкій військовій підтримці Заходу:

"Спробуйте перевірити насиченість протиповітряної оборони, яку Захід надав Україні" (Оцінка ситуації для України і Росії наприкінці другого року

війни і прогноз на 2024 рік, Вашингтонський центр стратегічних і міжнародних досліджень 2024,8).

Аналізуючи внутрішні та зовнішні чинники мотиваційного духу українських військовослужбовців (950 осіб) різних звань, віку, освіти та гендерних відмінностей, за допомогою анкетування (10 запитань), ми отримали наступні дані:

На відміну від вищезгаданих військових експертів, доктор Х'ю Сміт (2023,4-8), колишній викладач Австралійської академії збройних сил, зосередився на аналізі стратегічної думки, війни та етики військових дій, і сконцентрував свій аналіз на ідеях Клаузевіца для війни, зокрема в Україні.

Його міркування базуються, зокрема, на двох стратегічних принципах пруського генерала:

Оборона - найсильніша форма війни;

Зусилля мають бути зосереджені на центрі тяжіння противника, і стверджується, що "...обидва принципи особливо актуальні для війни в Україні" (Smith 2023, 4).

Відповідно до завдань нашого дослідження, вважаємо за необхідне підкреслити новизну та глибину інтерпретації доктором Смітом положень праці Клаузевіца "Про війну" з точки зору соціології та політології в українських реаліях. І саме цей факт, на нашу думку, є ключовим у поясненні тези про те, що оборона є найсильнішою формою війни в Україні, оскільки війна, в інтерпретації Клаузевіца, є продовженням політики, а фактично - суспільства (von Clausewitz 1976,2). Сміт підсумовує:

"Легше утримати позицію, ніж завоювати її" (Smith 2023,5).

Сміт також підкреслює українські військові досягнення як фактори, доступні для української оборони влітку 2023 року: укріплення, коротші шляхи постачання та національний дух. Схожу думку висловлював і Клаузевіц, коли підкреслював, що держава, яка обороняється, цілком може організувати себе більш ефективно завдяки коротшим шляхам постачання, використанню сил ополчення і високому моральному духу (von Clausewitz, 1976,8). Для Клаузевіца вирішальним результатом війни є дослідження динаміки зв'язків між нападом і обороною у війні: кількість військ, їх моральний дух і підготовка; розгортання військ; досягнення стратегічної несподіванки; міцність укріплень; ефективність постачання і логістики;

підтримка населення і реакція союзників. Таким чином, доктор Сміт компетентно обґрунтував деякі узагальнення Клаузевіца, описуючи необхідні умови для успіху українських оборонних стратегій. Він також визначив можливості їх реалізації у військовому українському контексті, з точки зору соціологічної та політичної сфер, повністю підтримуючи "Сяючий меч помсти" Карла фон Клаузевіца. Тому зі слів Сміта очевидно, що він поділяє класичні положення концепції та рекомендації Клаузевіца про те, що для успішного захисту України необхідно мудро та енергійно використовувати сили і засоби ведення війни.

4.1. Оборонна стратегія України змінюється у 2023 році: "Центр тяжіння"

Друга концепція фон Клаузевіца, яка інтерпретується різними експертами щодо змін оборонної стратегії України у 2023 році, стосується феномену "центру тяжіння". Словосполучення "центр ваги", в термінах Клаузевіца, означає столицю супротивника, ключ до успіху, захоплення якого є початком капітуляції ворога. І знову ж таки, ми візьмемо на себе сміливість стверджувати в нашій роботі, що, ймовірно, на момент написання його трактату, психології як науки ще не існувало. Але ми впевнені, що фон Клаузевіц мав на увазі суто психологічні категорії, коли робив стратегічні висновки про війну з її непередбачуваним перебігом і неточними даними розвідки:

"Центр тяжіння в стратегії - це не точка сили чи слабкості ворога, а точка його єдності та згуртованості, і це найефективніша ціль для удару" (фон Клаузевіц, 1976).

Отже, визначення центру тяжіння в російсько-українській гібридно-когнітивно-інформаційній - безпілотній війні є важливою особливістю сучасної війни в Україні у 2023-2024 роках. Вона виявляє гнучкість нового оборонно-стратегічного мислення українських військових, як стверджує Леонард (2024). Збройні сили України продовжують боротися з ворогом, все ще не здавшись в умовах гострої нестачі достатньої кількості боєприпасів і

танків, бойової техніки, артилерійських снарядів, ракет "ІРІС-Т", "ПАТРІОТІВ" і т.д. Можливо, для того, щоб краще розібратися в цьому питанні, було б доцільно розглянути ЧОТИРИ ВАРІАНТИ, в яких, ймовірно, може бути розміщений центр тяжіння, на думку фон Клаузевіца, а саме::

Територія;

Капітал;

Альянси;

Армія.

Одна з речей, яка є суто проблематичною

з

вищезазначеним, полягає в тому, що війни починаються заради завоювання чужих територій, але це твердження відсутнє в концепціях когнітивної війни в Україні, в 21 столітті. В сучасних умовах на території важливі *ресурси і люди*. І це ще одна особливість когнітивної війни. Поставки сучасної військової техніки в Україну з боку США, НАТО та інших країн на початку 2023 року дозволили воїнам Збройних Сил України стримувати ворога завдяки оборонній стратегії. Але згадаймо пророчі для України слова Клаузевіца: окупація ворогом може бути лише тимчасовою, так що

територія "просто віддається йому в тимчасове користування" (*Clausewitz 1976*). І на підтвердження цих думок Мірча Джоан, заступник генерального секретаря НАТО, заявила: "Українцям ... вдалося повернути 50% території, спочатку окупованої росіянами. Це не дрібниця" (Joane 2024).

4.2. Війна в Україні як цікавий тестовий кейс

Другий варіант "центру тяжіння" російських збройних сил - Київ, столиця, як центр політичної активності та управління нації, що уособлює її волю до опору. Бліцкриг - взяти Київ за 3 дні у російської армії, чисельність якої в 3 рази перевищувала чисельність українських бійців, провалився. Наступним "центром тяжіння", за Клаузевицем, є українська оперативна широкомасштабна війна, а також основні союзники/несоюзники України, які розглядаються як об'єкт *нападу з боку ворога*. Однак у когнітивній війні 2022-2023 років союзники та партнери України не братимуть безпосередньої участі у бойових діях. Як відомо, США, НАТО, Нідерланди, Велика Британія, Німеччина та інші країни напередодні контрнаступу 2023 року більш інтенсивно постачають сучасну військову техніку, забезпечують військову підготовку та обслуговування українських військовослужбовців тощо, оскільки єдність союзників залежить від їхніх спільних політичних інтересів та злагожденості в діях. "Війна в Україні може стати цікавим тестовим кейсом", - стверджує д-р Сміт [Smith 2023,8).

З огляду на наведені вище аргументи, актуально підтвердити, що через 200 років висновки фон Клаузевіца є дуже актуальними, військово-ефективними в російсько-українській когнітивній війні. І є багато причин, чому це важливо для розуміння унікального досвіду закономірностей війни та її розвитку в українському контексті.

Останнім центром тяжіння в Україні залишаються збройні сили противника. У психологічному контексті втрата російською армією особового складу, бойової техніки, неможливість захоплення додаткових українських територій на початку 2023 року породжує песимізм, підриває волю до опору, і навпаки, залучення резервних, іррегулярних сил створює умови для успішного захисту українськими військовими рідної землі.

Отже, підсумовуючи, ми дослідили концептуалізацію, специфіку російсько-української когнітивної війни в умовах швидкоплинних геополітичних, військових, психологічних та організаційних трансформацій в історичний період 2022-2023 рр. Ми розглянули суперечливі концептуальні та емпіричні внески провідних військових експертів щодо того, як змінилася когнітивна війна з 2022-2023 років.

4.3. Технології в когнітивній війні до і після контратаки влітку 2023 року

Військово-психологічна природа понять, що стосуються російсько-української війни, а саме: "конфлікт" (Smith,2023), "дисфункціональна війна, інформаційна" (Johnson,2022), "глобальна війна" (Dempsey,2023), "затяжна війна на виснаження" (Meister et al.,2023), "російсько-український конфлікт" (Robinson, 2022), "російсько-українська війна" (Залужний, 2024), "когнітивна війна" (Максименко, Деркач, 2023) видаються західним військовим експертам різними за змістом поняттями.

Технології в когнітивній війні до і після контратаки влітку 2023 року

01 Безпілотники
Технологічний прогрес визначав і формував когнітивну війну в Україні до і після контрнаступу влітку 2023 року. Він нагально вимагав розвитку оборонних інновацій у сфері сучасного озброєння та техніки. Серед таких інноваційних, передових і надзвичайно ефективних технологій, характерних для українського досвіду ведення сучасної війни, вважаються безпілотники.

02 Сучасне озброєння
До і після літнього контрнаступу 2023 року для Збройних сил України було надзвичайно важливим використання безпілотних систем озброєння, таких як дрони. За словами генерала Залужного (2024), безпілотники різних конструкцій вважаються головною рушійною силою нинішньої війни. Крім того, інші види сучасного озброєння, що постачаються в Україну з самого початку агресії з боку НАТО, США та ЄС, а саме: запаси ракет, перехоплювачів ППО та боеприпасів для артилерії допомогли уникнути позиційної війни, в якій Україна не має переваги.

Певна динаміка розвитку та розгортання бойових дій ЗСУ, стан наступального та оборонного балансу, військові, соціально-психологічні та політичні чинники підтримки України країнами-партнерами - все орієнтувало влітку 2023 року на наступальні операції, темп бойових дій - на контрнаступ українських воїнів, а також на зміну стратегічного мислення.

Глибокий психологічний висновок цього періоду, на думку українських аналітиків, такий: ми, українці, навчилися жити і працювати в умовах війни; рівень медіаграмотності українців від початку війни суттєво зріс. Українці певною мірою навчилися розрізняти, що є фейком, а що фактом у когнітивній війні (*Максименко та Деркач, 2023*).

Ми не втратили значних територій, натомість завдали нищівних ударів по ворогу (живій силі, флоту в Чорному морі та техніці). Не маючи власного флоту, Збройні сили України, використовуючи морські безпілотники, знищували російські військові кораблі та заганяли їх у порти. І цей факт є психологічним і моральним фактором - свідченням незламної волі і духу українського народу. Крім того, на нашу думку, це свідчення НОВОГО сформованого рівня НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ, що базується на НОВИХ КОГНІТИВНИХ ТИПАХ ЗНАНЬ, які є реальною, сучасною, а не минулою дійсністю.

Військова ідентичність солдатів Збройних сил України на початку (січень-травень 2023 року), за визначенням доктора Джека Уотлінга, старшого дослідника наземної війни Королівського інституту об'єднаних служб, була прогресивною, але

"Незалежно від прогресу, досягнутого під час контрнаступу України, для звільнення української території будуть необхідні подальші наступальні дії" (Watling and Reynolds 2023)

Технологічний прогрес визначав і формував когнітивну війну в Україні до і після контрнаступу влітку 2023 року. Він нагально вимагав розвитку оборонних інновацій у сфері сучасного озброєння та техніки. Серед таких інноваційних, передових і надзвичайно ефективних технологій, характерних для українського досвіду ведення сучасної війни, вважаються безпілотники (*Brand Ukraine, 31 січня 2023 року*).

До і після літнього контрнаступу 2023 року для Збройних сил України було надзвичайно важливим використання безпілотних систем озброєння, таких як дрони. За словами генерала Залужного (2024), безпілотники різних конструкцій вважаються головною русійною силою нинішньої війни. Крім того, інші види сучасного озброєння, що постачаються в Україну з самого початку агресії з боку НАТО, США та ЄС, а саме: запаси ракет, перехоплювачів ППО та боєприпасів для артилерії допомогли уникнути позиційної війни, в якій Україна не має переваги.

В рамках українського досвіду когнітивної війни стало очевидним, що українські безпілотні апарати, будучи інноваційною технологією, є високоефективними під час ведення бойових дій на суші, морі та в повітрі, оскільки вони надають розвіддані в режимі реального часу. Їх новизна та оригінальність, особливо військово-морських безпілотників, блискуче довели свою ефективність. Тому такі засоби дозволяють українським військовим відстежувати ситуацію на полі бою в режимі реального часу, підсумовує

Залужний ("2024"), вдень і вночі, за будь-яких погодних умов. Це дає змогу завдавати високоточних ударів по ворожих об'єктах на передових позиціях і в глибині.

За прогнозами Залужного, в майбутньому нові операції можуть включати створення цифрового поля, контроль радіоелектронної обстановки або комбіновану операцію з використанням ударних дронів і кібер-активів. Дистанційне керування цими засобами означає меншу кількість солдатів, які перебувають під загрозою, а отже, зменшує рівень людських втрат. Яскравою перевагою таких оборонних технологій є можливість нанесення раптових масованих ударів по об'єктах критичної інфраструктури та вузлах зв'язку без розгортання дорогих ракет або пілотованих літаків. (*Залужний 2024*).

Таким чином, оборонні системи України у 2022-2023 роках довели свою високу ефективність завдяки використанню новітніх озброєнь та трансформації української армії відповідно до стандартів НАТО. Сьогодні загальновідомо, що ефективні та кваліфіковані оборонні стратегії, застосовані, особливо при захисті та закритті неба Києва від російської авіації та ракет 24 лютого 2022 року та інших регіонів країни, довели свою високу ефективність. З початком російської незаконної агресії Київ покладався на зенітно-ракетні комплекси середньої дальності С-300 та Бук М1 радянських часів, що створило проблему, оскільки ракети для їх заміни здебільшого виробляються в Росії (*Степаненко та ін. 2024*). Оскільки члени Альянсу і партнери постійно надсилають одні з найкращих систем протиповітряної оборони (наприклад, PATRIOT), українські війська

протиповітряної оборони продемонстрували свою компетентність в інтеграції сучасних систем з радянськими. Зараз ця оборона посилена німецькими системами Gepard малої дальності та американськими системами Avenger Short-Range Air Defense для збивання безпілотників і крилатих ракет. На середній дальності Україна використовує американські ЗПК MIM-23 Hawks виробництва компанії Raytheon; NASAMS, розроблений компанією Raytheon і норвезькою Kongsberg; і німецький ЗПК IRIS-T SLM. Оборону на великій відстані забезпечують американський Patriot PAC-3 та Eurosam SAMP/T, що постачаються Францією та Італією". (Мелкозерова, 2023); (Ступак, 2024). Щоб проілюструвати довгостроковий шлях України до успіху в реорганізації та формуванні оборонно-промислової бази, як шлях, яким українська армія перейшла від спадщини минулого до військових інновацій сьогодні, ми розглянемо наступні питання, викладені в тематичному дослідженні № 4.

Тематичне дослідження №4

Нові дані та нещодавні досягнення української оборонно-промислової бази (ОПБ) свідчать про те, що вона серйозно розширюється і розробляє нові види озброєнь і боєприпасів на основі інноваційних підходів і технологічних інновацій, а саме:

"Артилерія та важкі боєприпаси. У 2022-2023 роках Україна відновила виробництво вітчизняних ракет реактивної системи залпового вогню "Вільха" (РСЗВ). Ракети "Вільха-М" мають більшу дальність стрільби (130 км) і важче корисне навантаження, ніж ракети РСЗВ "Вільха", якими стріляють американські реактивні системи залпового вогню M 142 HIMARS, що мають дальність стрільби 77 км. Враховуючи вищезазначений контекст, варто згадати, що українські виробники озброєнь створили нові серійні лінії з виробництва 82-мм і 120-мм мінометів радянських часів, 122-мм артилерійських снарядів і 125-мм танкових боєприпасів для танків Т-64, Т-72 і Т-80 за межами України разом із союзниками по НАТО у 2022-2023 роках.

Безпілотники. Безпілотники змінюють ситуацію на українському полі бою у 2023 році. У 2022 році лише 35 українських компаній виробляли безпілотники. Станом на жовтень 2023 року в Україні налічувалося понад 200 компаній (більшість з яких є приватними), що виробляють різні

безпілотники для українських військових. На сьогодні Україна може законтрактувати 67 зразків безпілотників, які пройшли процедуру допуску. У 2022 році їх було лише 7. Приплив грошей у галузь дозволив збільшити виробництво дронів у 100 разів порівняно з початком великого вторгнення Росії. В рамках "Дронової армії" держава підготувала 20 000 операторів БПЛА та залучила 33 школи-партнери. (*Brand Ukraine, 31 січня 2023 року*).

На фронті працює 67 безпілотних військових рот, які воюють лише безпілотниками. Бойовий досвід України з 2022-2023 років дозволив знайти нові оборонні інновації в морській війні. Журналісти CNN розповіли про українську "ГРУПУ-13" та зустріч з одним із розвідників цієї групи. У Головному управлінні розвідки Міністерства оборони України є секретний підрозділ під назвою "ГРУПА-13" - оператори морських безпілотників. Їх ще називають "мисливцями за кораблями", оскільки на їхньому рахунку більше десятка бойових кораблів противника, серед яких: крейсер "Москва", фрегат "Адмірал Макаров", сторожовий корабель "С.Котов", ракетний корабель "Івановець". Їх перевага в сучасній війні полягає в тому, що жоден військовий корабель не може бути настільки маневреним, як морські безпілотники (*Ступак 2024*).

Український пілот розповів, як нещодавно безпілотники на водних мотоциклах потопили російський військовий корабель. Він підкреслив, що

вплив безпілотників вражає, але це тонка робота, "робота ювеліра". Один з пілотів безпілотників розповів, що в атаці було задіяно десять безпілотників "MAGURA". Дрони "MAGURA" мають довжину всього кілька метрів і працюють на водних мотоциклах, а їхній радіус дії становить близько 8000 кілометрів (майже 500 миль), повідомляють Ataman, Pleitgen, Tarasova-Markina (2024).

Ще одна унікальна українська інновація - безпілотник-ракетоносіє "Дзвін-90" був спроектований і розроблений у 2023 р. Безпілотник може бути як пілотованим, так і безпілотним, використовувати різні види озброєння, а саме: самонавідні ракети, які наводяться за допомогою лазера, а також може використовуватися для доставки боєприпасів і зброї на фронт. 5-кілограмовий блок УБ-16-57 з десятком осколково-фугасних ракет С-5, які долають відстань до 2,5 км.

Ще одну оборонну інновацію українців "плащ-невидимку" та бойового робота презентував український кластер оборонних технологій Brave1 4 жовтня 2023 року, про що повідомив міністр цифрової трансформації України:

"У рамках проекту Brave1 українці створили плащ-невидимку для захисту від російських тепловізорів і безпілотників з тепловізійними камерами" (Федоров 2023).

Плащ-невидимка важить близько 2,5 кг, він добре захищений від дощу та мокрого снігу, не горить і захищає солдатів від високих температур. Його вартість становить близько 400 євро, тоді як аналогічний продукт НАТО коштує понад 2 000 євро. За прогнозами українських урядовців, до 2024 року українська безпілотна індустрія випустить один мільйон БПЛА (або близько 83,5 тисяч БПЛА на місяць).

в) Україна також розвиває власні ударні можливості на великій відстані. Українські чиновники оголосили, що в січні 2023 року Україна випробувала ударний безпілотник-камікадзе з дальністю польоту 1 000 км. Українська оборонно-промислова політика орієнтована на модернізацію крилатих ракет "Нептун", щоб збільшити їхню дальність з 300 км. Українські волонтери також розробляють недорогу крилату ракету класу "земля-земля" "Трембіта" з дальністю польоту 140 км для масового виробництва, щоб подолати російську протиповітряну оборону. (Степаненко та ін., 2024).

г) Протиповітряна оборона. Українська оборонна промисловість розпочинає виробництво власних зенітних ракетних комплексів. У липні 2023 року українські військові повідомили, що Україна розробляє два нових зенітних ракетних комплекси (один, можливо, заснований на конструкції ракет "Нептун") і вже провела випробувальні польоти ракет. (Степаненко та ін. 2024).

д) Радіоелектронна боротьба. Захист від російських безпілотників спрямований на виробництво спеціалізованих систем радіоелектронної боротьби (РЕБ). В електронній війні проти російських окупантів також широко використовуються алгоритми штучного інтелекту.

Міністерство оборони України затвердило безпілотник "SAKER SCOUT" для використання українськими військовими. Програмне забезпечення SAKER базується на алгоритмах штучного інтелекту і допоможе українським захисникам в радіоелектронній боротьбі. Зокрема, система за допомогою вдосконаленої оптики самостійно розпізнає і фіксує координати ворожої техніки (навіть замаскованої), і негайно передає інформацію на командний пункт для прийняття рішення. Це виключає ризики "ЛЮДСЬКОЇ ПОМИЛКИ", оскільки око оператора не завжди здатне вловити всі нюанси. Комплекс БПЛА SAKER SCOUT включає в себе флагманський розвідувальний безпілотник і кілька БПЛА-камікадзе, які коригуються флагманським безпілотником. Дальність польоту безпілотника SAKER SCOUT - до 10 км. (Назаренко 2023).

4.6. Оборонно-промислова політика України

Насамкінець, наш внесок запропонував рамки, які сприятимуть узгодженості в напрямку майбутніх досліджень питання щодо прогнозів російсько-української війни: можливих сценаріїв завершення війни. Ми зупинимося на різних прогнозах іноземних та вітчизняних військових експертів, а саме: Богуш, 2023; Кравцев, 2024; Мейстер, 2023; Осмолівська та ін., 2023; Сергацкова, 2023; Ши, 2023, а також на прогнозах штучного інтелекту, запропонованих у 2024 році (Назаренко, 2023).

Насамкінець, зупинимося на різних прогнозах іноземних та вітчизняних військових експертів, а також на прогнозах штучного інтелекту, запропонованих у 2024 році.

Прогноз 1
Війна триватиме.

Пророцтво 2
Патова ситуація триватиме.

Пророцтво 3
Буде ще більше зброї, що розчаровує.

Прогноз 4
США та Європа продовжать підтримувати Україну.

Передбачення 5
Увага світу переключиться на інший конфлікт.

Українське дослідження можливих 5 майбутніх сценаріїв когнітивної

війни, проведене Юлією Осмоловською та ін. (2023) спільно з командою

GLOBOSEC, базувалося на 58 факторах, запропонованих для аналізу 41 компетентному експерту. В результаті було обрано 5 сценаріїв і топ-10 факторів, які суттєво вплинуть на завершення війни.

Українське дослідження можливих 5 майбутніх сценаріїв когнітивної війни, проведене Юлією Осмоловською та ін. (2023) спільно з командою GLOBOSEC, базувалося на 58 факторах, запропонованих для аналізу 41 компетентному експерту. В результаті було обрано 5 сценаріїв і топ-10 факторів, які суттєво вплинуть на завершення війни

Сценарій 1.

Третя світова війна гібридного типу.

Сценарій 2.

Тривала війна на виснаження після 2025 року.

Сценарій 3.

Політико-дипломатичне завершення війни під примусом третіх країн.

Сценарій 4.

Звільнення українських територій, виведення російських військ.

Сценарій 5.

Військова поразка Росії в Україні.

було обрано 5 сценаріїв і топ-10

факторів, які суттєво вплинуть на завершення війни. Серед них:

Сценарій 1. Третя світова війна гібридного типу.

Сценарій 2. Тривала війна на виснаження після 2025 року.

Сценарій 3. Політико-дипломатичне завершення війни під примусом третіх країн.

Сценарій 4. Звільнення українських територій, виведення російських військ.

Сценарій 5. Військова поразка Росії в Україні.

Якщо спробувати порівняти вищезгадані сценарії завершення війни в Україні, то варто визнати, що вони мають щонайменше два спільні фактори:

1. війна в Україні триватиме;

2. Очевидно, що буде потрібна політична та дипломатична участь третіх країн, які будуть залучені для посередництва та припинення когнітивної війни.

Розмірковуючи над цими спільними прогнозами, варто припустити, що навіть міжкультурні парадигматичні зрушення виокремлюють мирні шляхи завершення війни.

Висновки

Напрямки подальших досліджень

Результати інтегрованого трансдисциплінарного підходу, застосованого до дослідження трансформацій українських оборонних стратегій, дозволили нам розкрити специфіку еволюції оборонних стратегій українських військових під час когнітивної війни у 2022 році, а згодом у 2023,2024 роках. Ми спробували зробити внесок в інноваційне розуміння унікального досвіду Збройних Сил України у веденні оборонної війни, а також того, чому і як трансформації в оборонних стратегіях мали перевагу під час контрнаступу у 2023 році з точки зору людської мотивації, зокрема, в українському контексті. Методологія, застосована в дослідженні, дозволила виокремити п'ять основних оборонних проблем, які розкривають причини ЗМІН в оборонних стратегіях вищезазначеного періоду часу. Для системного аналізу міждисциплінарних перспектив дослідження оборонних трансформацій ми використали військово-психологічно-політико-економічну парадигму, яка слугувала об'єктивною та підтверджуючою для трьох запропонованих гіпотез.

Разом з тим, зроблено висновок, що український оборонний дискурс зазначеного періоду по-різному окреслюється та інтерпретується у зарубіжній та вітчизняній військовій науці. Управління Альянсом та

співпраця з країнами-партнерами, технологічні інновації та ефективність, потенціал української оборонно-промислової політики у розробці та виробництві різних типів безпілотників, а також внутрішньополітичні оборонні зміни - всі ці трансформації виявилися оптимальними та ефективними для збереження наступального та оборонного балансу в когнітивній війні для Збройних Сил України у майбутньому 2024 році.

Основні причини зміни та пошуку нових форм

Військові експерти з усього світу виділили основні причини зміни та пошуку нових форм застосування Збройних сил України.

Оцінюючи динаміку розвитку та розгортання бойових дій Збройних Сил України, стан наступального та оборонного балансу, військові, психологічні та політико-економічні чинники підтримки партнерів влітку 2023 року, він надає докази на користь підтвердження висунутих нами гіпотез.

Можна припустити, що переваги та недоліки українських оборонних стратегій під час літнього контрнаступу 2023 року дозволили зрозуміти, як когнітивна війна по-різному концептуалізувалася, організовувалася та практикувалася під час ведення війни в обороні з Росією іноземними та вітчизняними військовими експертами та науковцями. В умовах стрімких геополітичних, технологічних, психологічних та організаційних оборонних трансформацій Збройні сили України навчилися читати минуле і планувати майбутнє, щоб зберегти життя українських солдатів і нації. Таким чином, український унікальний досвід війни в обороні, а також стратегії "баланс нападу та оборони", "центр тяжіння", безпілотники та HIMARS змінили характер, траєкторію когнітивної війни та відіграли значну роль у збереженні українських територій та зменшенні втрат влітку 2023 року. Також підкреслюється підвищена увага української оборонно-промислової політики до інноваційних оборонних технологій, напрацювань у розробці та виробництві унікальних вітчизняних морських, наземних та повітряних безпілотників, які суттєво вплинули на трансформацію стратегій та змінили ландшафт когнітивної війни у 2024 році.

Загалом, поточний огляд виявив широкий спектр результатів щодо того, як вести оборонну війну, а також чому і як оборона має перевагу в російсько-українській війні. Але прописні істини цієї війни не змінилися: Росія, як і раніше, відкрито має намір стерти з лиця землі Україну як концепцію, народ і державу.

Рекомендації

- впровадити отримані результати, що відображають численні зміни в оборонних стратегіях когнітивної війни, у військову підготовку;
- розширити результати процесу оборонного аналізу, виходячи за рамки опису, і визначити фактори, які опосередковують або пом'якшують успішні результати кейсів
- провести майбутні дослідження, спираючись на заклик президента США Байдена: "Україна врятує світ", оскільки постійні зміни і трансформації військових ідентичностей та когнітивних стратегій Збройних Сил України.

З цього огляду впливає кілька ключових рекомендацій: а) впровадити отримані результати, що відображають численні зміни в оборонних стратегіях когнітивної війни, у військову підготовку; б) розширити результати процесу оборонного аналізу, виходячи за рамки опису, і визначити фактори, які опосередковують або пом'якшують успішні результати кейсів; в) провести майбутні дослідження, спираючись на заклик президента США Байдена: "Україна врятує світ", оскільки постійні зміни і трансформації військових ідентичностей та когнітивних стратегій Збройних Сил України. Байдена: "Україна може врятувати світ", оскільки постійні зміни та трансформації у військовій ідентичності Збройних Сил України, а також оборонних стратегіях допомагають долати нові загрози та виклики когнітивної війни, протистояти змінам міжнародного порядку.

Література до розділу

1. Ataman, Joseph, Pleitgen, Frederick. Tarasova-Markina. 2024. How Ukrainian drones on jet skis sank a Russian warship. February 5, 2024.
2. Available at: <https://www.cnn.com>
3. Assessment of the situation for Ukraine and Russia at the end of the second year of the war and a forecast for 2024. Washington Center for Strategic and International Studies, December 27, 2023. p.8.
4. Barry, Ben. 2023. Russia's War in Ukraine: What Are the New Military Lessons? Strategic study 2022.
5. Barry, Ben, Berry, Douglas, Childs, Nick, Hackett, James. 2023 year. Russia's war against Ukraine: One year later. International Institute of Strategic Studies. June 27, 2023. Available at: <https://www.iiss.org>
6. Barry, Douglas, Johann, Michel. 2022. The war in Ukraine, where quantity is as important as quality. International Institute of Strategic Studies. April 22, 2022. Available at: <https://www.iiss.org>
7. Berkovits, M.J. 2023. Strategic lessons of the Russian-Ukrainian conflict, No. 549, March 6, National Institute of Public Policy. p.6
8. Borkhush, Denis. 2023. Five Security Scenarios of Russian War in Ukraine for 2024-2025: Implications and Policy Recommendations for Western Partners. Ukrainian truth, December 13, 2023. Available at the link: blogs.pravda.com.ua
9. Dempsey, Judy. 2023. Judy Dempsey's Strategic Europe. Judy asks: Is Russia's war against Ukraine a global war? Carnegie Europe. March 2, 2023. Available at: <https://carnegieeurope.eu>
10. Fedorov, Mykhailo. Ukrainians invented an «invisibility cloak» to protect soldiers from enemy drones and thermal imaging cameras. October 4, 2023.

11. Available at the link: <https://english.nv.ua>
12. Friedman, Lawrence. 2023. Kyiv and Moscow are fighting two different wars.
13. What the war in Ukraine has shown about modern conflict, *Foreign Affairs*, 17 February 2023.
14. Germany handed Ukraine armored personnel carriers, artillery shells and IRIS-T missiles. 2024. *Espresso Global*, 2 February 2024. Available at: <https://global.espresso.tv>
15. Hackett, James. 2023 year. *Military Balance 2023*. February 15, 2023.
16. International Institute of Strategic Studies. Available at: [//www.iiss.org](http://www.iiss.org) Hackett, James. Online analysis. Chapter 1: Shadow of War. International Institute for Strategic Studies February 15, 2023. Available at: [//www.iiss.org](http://www.iiss.org)
17. Jervis, R. 1978. Cooperation in the Security Dilemma. *World politics* 30. NO.2. January 1978, p. 187; 167-214.
18. Joan, Mircha. 2024. However, sovereign Ukraine will become part of NATO. *Ground News*, 24 February 2024. Available at: <https://ground.news>
19. Johnson, Rob. 2022. Dysfunctional War: The Russian Invasion of Ukraine, *Parameters* 52, No. 2:5-20, DOI:10.55540/0031-1723.3149
20. Jones, Seth, Riley McCabe, Alexander Palmer. 2023. Seizing the Initiative in Ukraine: Waging War in a Defense-Dominated World. *Center for Strategic and International Studies*. October 12, 2023. with. 1-4.
21. Coffman, Michael, Rob Lee, and Lara Massicot. 2024. Hold, Build and Strike: A Vision for Restoring Ukraine's Preeminence in 2024. January 26, 2024.
22. Available at: <https://warontherocks.com>
23. Kravtsev S. When will the war in Ukraine end: NATO made a disappointing forecast. Portal «Comments», 13.01.2024. Access mode: <https://society.comments.u.a>
24. Leonard, Mark. Europe needs a new strategy for Ukraine. *European Council on*

International Relations. January 8, 2024. Available at the link:<https://ecfr.eu>

26. Lisky, Ihor. 2024. A strong economy is now far more important to victory than any other factor. Discussion panel «2024: Scenarios for the country». Special project of LB.ua and EFI Group «Nova Kraina». January 31, 2024. Available at <https://en.lb.ua>

27. Maksymenko, Serhiy, Derkach, Lidiya. 2023». Understanding modern cognitive warfare in a global dimension, its genesis in the Ukrainian context: Overview and directions for further research. Cognitive warfare and operations of social influence». *Obrana a strategie* 22(1):126-148. doi:10.3849/1802-7199.23.2023/01/126-148.

28. Mearsheimer, J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: WWNorton, 2001.

29. Meister, Stefan, Rach, Andras, Heckenthaler, Judith. 2023. Preparation for a longer war. Is a ceasefire between Ukraine and Russia possible until 2024? Analysis of DGFR. German Council on International Relations. December, No. 6, 2023.

30. Melkozerova, Veronika. 2023. Western air defense turns Kyiv into a safe point in war-torn Ukraine. *POLITICO*, November 20, 2023.

31. Millen, Raymond. 2022. Stability Challenges and Opportunities in the Russo-Ukrainian War. European Security Research Center named after George Marshall. March 2022, No. 24, p. 1.

32. Nazarenko, Viktor. 2023. The armed forces of Ukraine will use a drone with artificial intelligence at the front. *Brand Ukraine*. September 6, 2023. Available at the link: <https://war.ukraine.ua>

33. Osmolovska, Yulia, Gavrilov, Volodymyr, Maksak, Hennadiy. 2023. Five Security Scenarios of Russian War in Ukraine for 2024-2025: Implications and Policy

34. Recommendations for Western Partners. GLOBSEC program «Ukraine and Eastern Europe», November 2023.

35. Peck, Michael. 2024. Predictions about the war in Ukraine are usually wrong. So here are mine for 2024. Center for European Policy and Analysis. January 24, 2024. Available at: <https://cepa.org>

36. Robinson, S. 2022. The Russian-Ukrainian Conflict and the (UN) Changing Nature of War. *Journal of Military and Strategic Studies*, 2022, Vol.22, No.2, s.87. ISSN 1488-559X. Available at the link: <https://jmss.org/article/view/76588>.

37. Santayana, George. 1905. «The Life of the Mind: Or the Phases of Human Progress.» New York, Charles Scribner and Sons. P.284.

38. Stepanenko K., Barros G., Kagan F. and others 2024. Ukraine's long-term path to success: Creating a self-sufficient defense and industrial base with the support of the US and the EU. Project «Critical Threats 2024» of the Institute of War Research and AEI. January 14, 2024.

39. Stoltenberg, J. 2024. US Aid to Ukraine: NATO Secretary General Meets Republicans in Washington. February 2, 2024. Washington. Available at: <https://www.ukrinform.ua>

40. Stupak, Ivan. 2024. Transformation of the Armed Forces: How the Ukrainian Army moved away from the legacy of the past. FREEDOM. January 2, 2024.

41. Available at the link: <https://uatv.ua>

42. Sufficient ammunition and tanks from the West are critical for Ukraine to regain lost ground. Central Information Agency, February 22, 2023. Available at the link: <https://www.cna.com.tw/news/aopl/202302200025.aspx>

43. The High Price of Losing Ukraine: Part 2. Available at: [//www.understandingwar.org](http://www.understandingwar.org)

44. Security cooperation between the United States and Ukraine. 2023. US Department of State. Bureau of Military and Political Affairs. December 27, 2023. Available at: <https://www.state.gov>

45. Ukrainian military innovations have proven their effectiveness - and they are changing modern warfare. Here's how. 2023 year. Brand Ukraine. January 31, 2023.

46. von Clausewitz, Karl. 1976. About the war, edited by and translated by Michael

Howard and Peter Paret. Princeto, NJ: Princeton University Press, 1976, p. 84.

47. Zaluzhnyi, Valery. 2024. On the modern design of military operations in the Russian-Ukrainian war: in the struggle for the initiative. February 1, 2024. Available at: <https://edition.cnn.com>

Normally:

Bizik, Volodymyr, Dominika Kosarova, Adam Potochniak, and Richard Stoyar. 2022. «Hybrid Interference: From Partial to Continuum: An Empirical Test of the Multidimensional Concept of ‘Hybrid’». *Obrana a strategie* 22 (1): 75-88. doi: 10.3849/1802-7199.22.2022.01.75-88.

РОЗДІЛ 3

Інформаційно-психологічні засади ментального протистояння російській агресії в гібридній війні

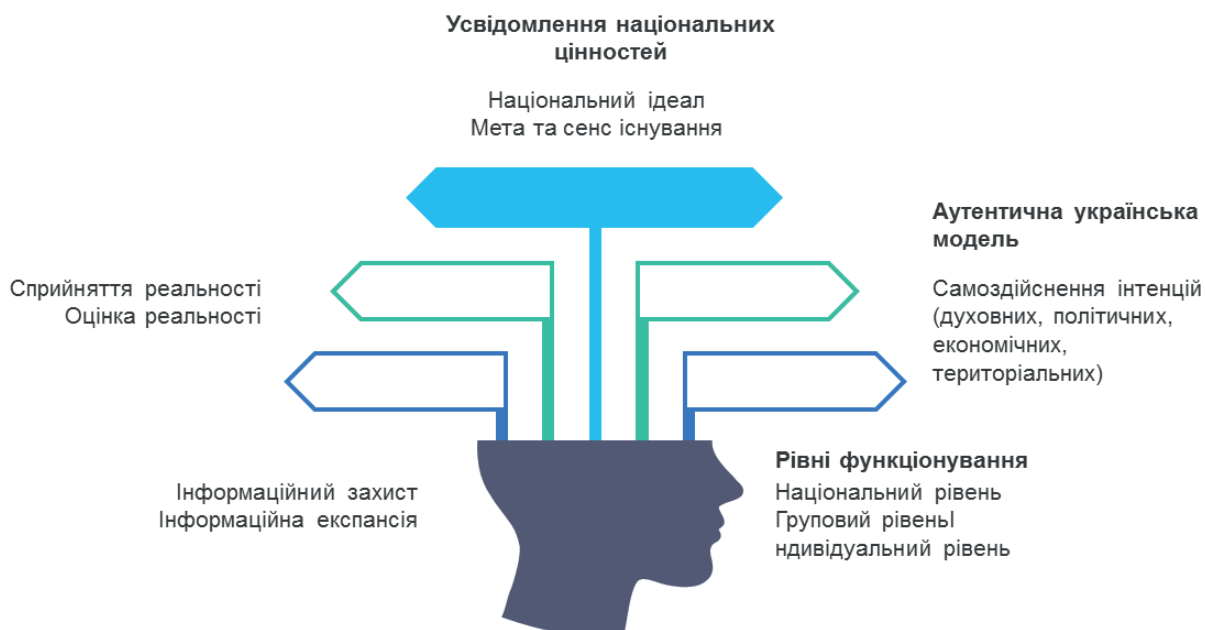

Мистецтво переконувати людей значно вище за всі інші мистецтва, адже воно дає можливість зробити всіх своїми рабами добровільно, а не за примусом.

Горгій із Леонт

Ментальна модель дійсності, що забезпечує захист і досягнення українських державних інтересів – центральний когнітивно-орієнтувальний фільтр сприйняття та оцінки реальності, що може й повинен бути основою для ефективного функціонування як інформаційного захисту, так і інформацій-

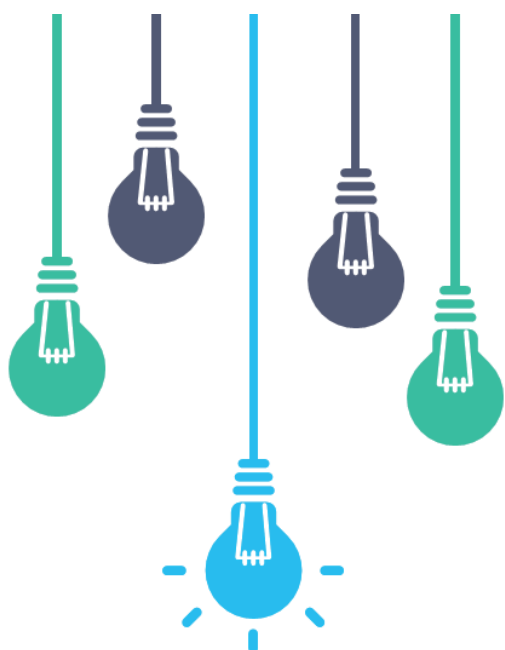
Центральний когнітивно-орієнтувальний фільтр

ної експансії української державності на всіх рівнях (національному, груповому, індивідуальному). Таку когнітивно-орієнтувальну модель дійсності слід визначити як аутентичну українську, що пов'язана з самоздійсненням духовних, політичних, економічних, територіальних тощо інтенцій української нації. Завдяки цій моделі забезпечується усвідомлення глибинних цінностей нації, її національного ідеалу, мети та сенсу існування. Це розмежування «українського – не українського – антиукраїнського», актуальних на цей історичний момент завдань, можливостей реалізації індивідуального внеску в розвиток своєї нації тощо.

1) Конструювання та динаміка ментальних моделей національного ідеалу в контексті соціально-психологічних і культурних особливостей груп.

Розмежування

Українське
Не українське
Антиукраїнське

Індивідуальний внесок

Реалізація індивідуального внеску у розвиток нації

Національний ідеал, що є комплексним і багатограним поняттям, постає як поєднання суспільної, моральної та естетичної складових [21].

Суспільний ідеал відображає загальні концепції й цілі соціальної групи, що відповідають її економічним та соціальним інтересам. Він служить орієнтиром для досягнення мети та здійснення діяльності цієї групи. Суспільний ідеал має бути прогресивним, узгодженим з об'єктивними тенденціями та ставати ідеологічною базою суспільного розвитку. Крім того, він має бути визначальним для різних соціальних і культурних груп, за умови врахування їхніх психологічних особливостей і спільних цінностей.

Моральний ідеал становить собою ментальний конструкт моральної досконалості, що відображається в образі особистості, обдарованої цими моральними характеристиками, яка може служити моральним прикладом

(для України це, зокрема, герої війни проти російських загарбників, такі як Віталій Кучерявий, Сергій Пархоменко, Єгор Середюк, Кирило Агасиєв, Віталій Скакун, В'ячеслав Агеєв, Сергій Собко, Святослав Алексапольський, Олег Адамовський і багато-багато інших). Моральний ідеал української нації передбачає патріотизм, взаємодопомогу, гуманізм, усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей, збереження національних традицій, а в мирний час – толерантність тощо.

Естетичний ідеал є історично найповнішим і найгармонійнішим об'єднанням суб'єкта та об'єкта, окремого індивідуума як представника українського народу й природи. Цей ідеал виявляється у вільному та універсальному розвитку творчих зусиль людини як самоцілі. Естетичний ідеал служить критерієм оцінки краси у житті та мистецтві. Як естетичний ідеал українського народу можна розглядати всебічний, цілісний і гармонійний розвиток творчих сил кожного індивідуума, який увібрав в себе духовне багатство, моральну чистоту та фізичну досконалість.

Отже, національний ідеал українського народу можна визначити як ідеологічний ґрунт, найзагальніші уявлення про вільний та універсальний розвиток українського народу, кінцеву мету його прагнень і діяльності, що впливають з об'єктивних тенденцій реальної дійсності. Поняття охоплює соціально-економічний і духовний розвиток, гармонійне злиття суб'єкта та об'єкта, окремого індивідуума та українського народу в цілому, культури та природи, що знаходить вираз у вільному й універсальному розвитку нації [21].

Уявлення про український національний ідеал ґрунтуються на глибокому розумінні особливостей історичного шляху та генетико-психологічних засад української нації. Протягом століть українці, перебуваючи під владою завойовників, були практично позбавлені можливості самостійно формувати національну свідомість і впливати на розвиток власної історії. Внаслідок цього історичні події та інтерпретації минулого часто викривлялися на

користь панівних сил, що негативно вплинуло на формування національної ідентичності [34].

Збройна агресія Росії проти України стала трагічним продовженням столітньої політики радянського імперського самодержавства, спрямованої на знищення української самобутності. Агресія супроводжувалася масштабною когнітивною війною, спрямованою на ураження свідомості українців. Ця війна передбачала системне підмінювання понять, нав'язування інших (не українських) смислів, а також жорстке придушення української мови, історії, культури та активне пропагування ідеології «руського миру» [34].

Пропаганда спрямовувалася на формування в людей мислення, що відповідає інтересам імперії. У XXI столітті когнітивна війна вийшла на новий рівень завдяки передовим технологіям. Вона використовує переваги Інтернету та соціальних мереж. Когнітивна війна може бути менш помітною, ніж традиційна, але її наслідки важливіші, оскільки вона торкається основ духовності суспільства, таких як історична пам'ять, релігійна сфера та національна ідея. За допомогою когнітивної, смислової війни ворогу вдається підкорювати суспільство, не вдаючись до прямої сили чи примусу. Протягом віків когнітивна війна сприяла поширенню ідеї єдності «братніх народів», а Москва активно просувала ці наративи. Під час відкритої війни для українців стало, нарешті, можливим подолання «спільного минулого». Парадоксально, але в Україні найбільше обстрілів і руйнувань зазнали саме російськомовні міста [7; 34; 37].

У межах дискурсу про вплив російської пропаганди, спрямованої на маніпулювання національною свідомістю українців, виникає питання про ставлення Московії, а пізніше Росії, до історичної спадщини Київської Русі [2]. Фальсифікація історії Київської Русі, що провели московські історики, спричинила значну шкоду українському етносу та спотворила розуміння історичних процесів розвитку української нації, а також обмежила ментальну модель дійсності для українців.

Московські та російські царі усвідомлювали, що без великого минулого неможливо створити велику націю чи імперію. Щоб досягти цієї мети, ними

було ухвалено рішення прикрасити своє історичне минуле та навіть, через бідність власного, привласнити чуже. Таким чином, московські царі, зокрема Іван IV (Грозний) (1533-1584), вирішили переписати історію Київської Русі, привласнивши її славне минуле та створивши офіційну міфологію Російської імперії. Протягом багатьох століть, особливо починаючи з XVI століття, розповсюджувалася ідея про те, що російська держава та російський народ виникли від Великого князівства Київського. Також розповсюджувалися уявлення про Київську Русь як колицку трьох братніх народів – російського, українського та білоруського, разом з ідеєю «старшебратства» росіян у спадщині Київської Русі. Навіть зараз ці концепції залишаються актуальними для російської історіографії та державних діячів, а також для певних вже

маргінальних груп в Україні, попри такі факти:

- протягом існування Київської Русі історичні джерела не зафіксували жодних посилань на Московське князівство. Відомо, що Московське князівство, подібно до улусу Золотої Орди, з'явилося тільки у 1277 році за часів хана Менгу-Тимура – у той час, коли Київська Русь вже існувала протягом більш ніж 300 років;
- також не має перевірених свідчень про зв'язок Київської Русі з фінським етносом на землях «Моксель» або про подальший зв'язок Московського князівства з тими князівствами, що розташовувалися на території колишньої Київської Русі до XVI століття. Наприклад, у 988 році відбулося хрещення Київської Русі, тоді як фінські племена на землях «Моксель» зберігали свій напівдикий статус [2; 12].

Розмова про якогось «старшого брата» є досить сумнівною, коли цей «старший брат» виник на світі на кілька століть пізніше за русичів-українців. Він не має морального права вважати себе «старшим братом» і диктувати свої умови сусідам або намагатися нав'язувати їм свою культуру, мову та світогляд. Історично відомо, що до кінця XV століття не існувало російської держави, «великоросів» чи російського народу, а лише Суздальська земля, відома як Московія, що була частиною Золотої Орди – імперії Чингізидів. З кінця XIII до початку XVIII століття мешканці цієї території були відомі як московити. Московські історики мовчать про факти національно-політичного коріння російського народу, походження якого пов'язують з татаро-мон-

голами, а не зі слов'янами, як намагаються показати у псевдоісторичних творах [2; 12; 27].

Під час правління Василя III (1505-1533) у Московії виникла ідея власної величі, що була висловлена монахом Філофеєм, представником Московського православ'я: «Два Рима пали, а третій стоїть, а четвертому не бути». З цього часу у московитів почала формуватися думка про свою всемогутність і «богообраність», вважаючи, що «Москва – третій і останній Рим». Ці ідеї

активно поширювалися в Московії та були підтримані кровопролиттями, спровокованим московськими князями й царями, які прагнули закріпити цю концепцію [2; 12].

Одним із ключових міфів, що поширює імперська московська ідеологія, є твердження про зв'язок сучасної Росії з історією Київської Русі, за винятком факту, що окремі її території колись були під владою Києва. Протягом радянського періоду ця ідея була настільки замовчуваною, що факт обмеження Руссю лише Центральною Україною ігнорувався. Ця область включала території сучасних Київської, Чернігівської, Житомирської, Сумської областей, а також частин Вінницької, Черкаської й Полтавської областей. З кінця XII століття ця область також почала називатися Західною Україною. Докази цього факту були настільки переконливі, що радянська історіографія була вимушена видавати «перекази» замість оригіналів літописів. Не існувало переїздів столиці Русі, так само як і не переїжджала сама Русь. Проте у російських предків, внаслідок відокремлення від Києва, утворилася їхня власна держава – Суздальське князівство, що пізніше стало відоме як Залісся, а потім – Московія [27].

Всередині Московії терміни «Росія» та «росіяни» для позначення країни вперше стали обмежено вживатися тільки у XVI столітті, коли в Москві виникла концепція «Третього Риму», а московські царі почали претендувати на українські землі. Московія зазнала перейменування за царським указом у 1713 та 1721 роках. Етнонім «русский» закріпився трохи пізніше – лише наприкінці XVIII століття, коли цариця Катерина II «височайшим повелін-

ням» остаточно ухвалила рішення, що московський народ має називатися «руським», і заборонила використання терміна «московитяни». Таким чином, історія Росії має таке ж відношення до історії Русі-України, як, наприклад, історія Анголи та Мозамбіку до історії Португалії, або історія Індії – до історії Великобританії. [27].

Глибинна генетико-психологічна структура української моделі світу простягається протягом століть. Сучасні перспективи передбачають, що в разі успішного розвитку України як самостійної держави, довгострокове ідеологічне суперництво між Києвом і Москвою за спадщину Київської Русі завершиться нарешті перемогою України. Це впливає з очевидності аргументів про належність України до спадщини Русі, з довгострокового історичного контексту українського народу та його ментальності, а також з його значних культурних і духовних потенціалів. Такі аргументи у сучасній інформаційній епосі неможливо ігнорувати чи замовчувати [27].

Українська модель дійсності базується на концепції національного ідеалу, що формує внутрішню ментальну структуру в межах цієї ширшої моделі. Зміст національного ідеалу визначається не лише економічними й соціальними аспектами, а релігійними переконаннями, моральними принципами, ідеями гуманізму, патріотизму та іншими ідеологічними конструктами. В цьому контексті можна зазначити, що основним національним ідеалом України є соборність, рівність, свобода, історичність, потенційність і незалежність [21].

Проведення аналізу українського національного ідеалу допомагає краще зрозуміти необхідність формування стратегічних національних інтересів. Реалізація таких стратегічних інтересів гарантує захист життєво важливих інтересів нації, а загрози щодо них можуть вважатися серйозними загрозами для самої нації та держави.

2) Формування ментальної моделі стратегічних національних інтересів з урахуванням соціальних і культурних особливостей груп.

У реалізації української моделі дійсності значну роль відіграють складові, що становлять її ментальні субмоделі – національні інтереси. **Стратегічні національні інтереси** – довгострокові та пріоритетні інтенції держави, що лежать в основі стратегії управління національною безпекою та національним розвитком, визначаючи основні цілі та напрямки діяльності держави в управлінському вимірі. Ці стратегічні національні інтереси відображаються на найвищому рівні в ієрархії національних інтересів. До них відносяться забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України, інтеграція до євроатлантичної спільноти, забезпечення демократії та верховенства права, викорінення корупції тощо [21].

Тактичні національні інтереси являють собою конкретизацію стратегічних інтересів, що потребують реалізації у короткостроковій перспективі. Вони є засобом втілення стратегічних національних інтересів у практичні дії, спрямованих на досягнення безпосередніх цілей і вирішення найактуальніших завдань. На відміну від стратегічних інтересів, тактичні є більш

конкретними, але при цьому більш гнучкими, оскільки вони допускають різноманітні підходи в межах стратегічного курсу: наприклад, це зміцнення обороноздатності країни, боротьба з кіберзагрозами, залучення іноземних інвестицій, підвищення рівня життя громадян, покращення доступу до охорони здоров'я та освіти тощо. Тактичні національні інтереси формують систему пріоритетів національних інтересів та їх ієрархію за ступенем важливості. Цей процес базується на принципах єдиної й цілісної української нації та самостійної незалежної держави, що входить до складу євроатлан-

тичних та європейських військово-політичних, економічних і культурних систем. Реалізація тактичних інтересів здійснюється у сфері стратегічних національних інтересів і спрямована на забезпечення останніх. [21].

Оперативні національні інтереси – це сукупність інтересів, досягнення який виконується негайно для впливу на конкретні відхилення від досягнення тактичних і стратегічних національних інтересів. Наприклад, мова йде про відбиття російського наступу на конкретне місто, надання фінансової допомоги стратегічним постраждалим від війни підприємствам, підтримка внутрішньо переміщених осіб тощо. [21].

Особливо важливою стає розробка ментальних субмоделей українських національних інтересів (як складових глобальнішої української ментальної моделі дійсності) та їх інтеграція в ментальні карти представників українського народу.

За **ступенем пріоритетності** можна виділити:

- **пріоритетні національні інтереси** – це ті, що визначаються як пріоритетні на певному етапі історичного розвитку країни. Вони витікають із загальних потреб суспільства та бажання досягти його прогресивнішої стадії розвитку. Реалізація цих інтересів вимагає найвищого пріоритету та обов'язковості (для України, наприклад, це може означати перемогу у війні за збереження суверенітету, мир з важливістю територіальної цілісності та вступ у євроатлантичну спільноту, економічну стабілізацію, боротьбу з корупцією та інші заходи);

- **потенційно пріоритетні національні інтереси** – ті національні інтереси, що в певних обставинах можуть набути пріоритетного значення. Мова йде про національні інтереси, які на цей час не вважаються пріоритетними, але мають потенціал стати такими у майбутньому (наприклад, для України це може бути включення до її території історично українських земель, таких як Кубань, Рязанська, Воронежська, Курська області);
- **звичайні національні інтереси** – всі інші національні інтереси, що не є пріоритетними чи потенційно пріоритетними. До них можна віднести

такі аспекти, як збереження українських лісів, збереження чистоти на вулицях, покращення стану доріг і таке інше [21].

На сучасному етапі розвитку України в найзагальнішому – звично, не вичерпному – плані, можна виділити такі **національні інтереси**:

- перемога у війні з російськими окупантами та повернення до кордонів 1991 року;
- формування та підтримка української армії на землі, у небі, у воді та у кіберпросторі як найсильнішої й найбоездатнішої армії в Євросоюзі;
- організація потужного громадянського проукраїнського воєнізованого ополчення за швейцарським зразком;
- внутрішня стабільність, що відрізняється високою працездатністю та інтеграцією державних інститутів, збалансованістю інтересів усіх соціальних груп населення;
- збереження генофонду, повернення біженців до країни, створення сприятливих умов для розширеного відтворення населення та скорочення смертності;
- захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- інтеграція України в євроатлантичний та європейській політичний, економічний, правовий простір, вступ до НАТО;
- відновлення статусу держави, що володіє ядерною зброєю;

- становлення України як правової держави, що захищає всіма законними важелями національні інтереси у будь-якій точці земної кулі;
- економічне процвітання, задоволення матеріальних потреб населення, розвиток здібностей до ефективного господарського розвитку;
- забезпечення розвитку та функціонування української мови як державної у всіх сферах громадського життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання та захисту інших мов національних меншин України;
- ефективне функціонування систем національної безпеки;
- пріоритетність загальнолюдських демократичних принципів у державному будівництві, національна згода та національна свідомість народу;
- забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина;
- розвиток потужного й ефективного самоврядування;
- підтримка екологічно здорового середовища;
- розвиток духовності, моральних принципів, інтелектуального потенціалу, зміцнення фізичного здоров'я української нації;
- розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України;
- формування національної стратегії, що включає національний ідеал, національну мету, національну ідею, національні потреби, цінності, національні інтереси, національну ідеологію;
- утвердження України як регіонального лідера;

- формування позитивного міжнародного іміджу [23].

Національні інтереси є комплексом загальновизнаних національних потреб і цінностей, що впливають з національного ідеалу, мети та ідеї, сприяючи втіленню та задоволенню останніх. Національні інтереси відображають стратегічні цілі держави та нації, визначають її позицію на міжнародній арені, а також впливають на формулювання й реалізацію зовнішньої та внутрішньої політики. Вони також враховують економічні, політичні, соціальні та культурні аспекти життя нації [21].

3) Формування української рефлексивної ментальної моделі, стійкої до інформаційної війни та протиборства.

Інформаційна безпека – це один з ключових елементів загальної національної безпеки, що передбачає управління запобіганням і реагуванням на різноманітні загрози й ризики, які можуть виникнути через вплив державних і приватних структур, а також окремих осіб. Ця сфера спрямована на забезпечення інформаційного суверенітету України та особливо актуальна в умовах військової та інформаційної агресії з боку російської федерації проти нашої країни [16; 21].

Підвищена увага до зовнішніх впливів на інформаційну сферу України має свої причини, серед яких:

- відсутність ефективної державної політики у сфері інформаційної безпеки принаймні до весни 2014 року;
- великий соціокультурний вплив іноземних країн на українське суспільство;
- недостатня роль державних органів у контролі за інформаційною безпекою принаймні до весни 2014 року;
- суттєва недостатність висловлення української позиції через іншомовні канали спілкування;
- позитивний або негативний вплив на інформаційну безпеку також визначається соціально-економічними та іншими розбіжностями в суспільстві [21; 23].

Інформаційне протиборство відображає суперництво між соціальними системами у сфері інформаційних відносин, спрямоване на вплив на різні аспекти соціального життя та контроль над ключовими ресурсами. Це протистояння може призвести до отримання переваг однією чи декількома сторонами для підтримки власного розвитку та інтересів.

Залежно від інтенсивності, обсягу та засобів впливу, інформаційне протиборство може проявлятися на різних рівнях: від інформаційної експансії до інформаційної агресії та інформаційної війни.

Інформаційна експансія передбачає безконфліктне проникнення в інформаційну сферу з метою досягнення власних національних інтересів, що охоплює поступову заміну системи соціальних відносин суспільства-реципієнта, витіснення його національної ідеології та цінностей, заміну їх власними цінностями та ідеологічними установками. При цьому також збільшується власний вплив і контроль над стратегічними інформаційними ресурсами, а також нарощується присутність власних ЗМІ в інформаційній сфері об'єктів проникнення [6; 11; 21].

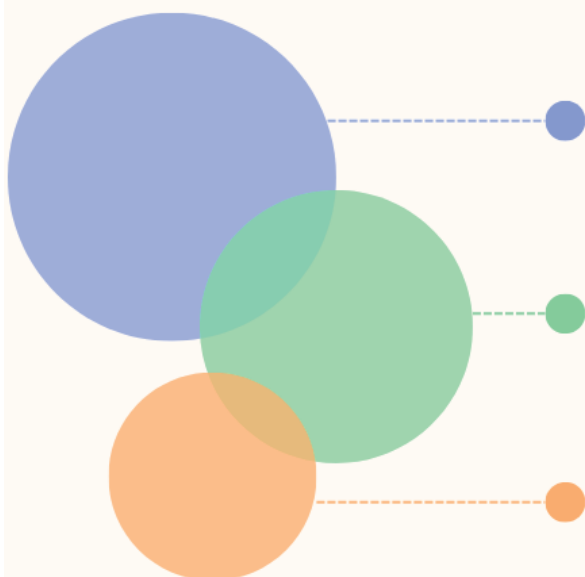
Інформаційна агресія визначається як незаконні акти в інформаційній сфері, спрямовані на завдання шкоди противнику на окремих напрямках його діяльності, з обмеженим і локальним за своїм масштабом використанням сил.

Інформаційна агресія має такі особливості:

- використовуються менш небезпечні методи впливу, що дозволяють

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО

Інформаційна експансія

- Поступова заміна системи соціальних відносин.
- Витіснення національної ідеології та цінностей.
- Заміна на власні цінності та ідеологічні установки.

Інформаційна агресія

- Використання менш небезпечних методів впливу.
- Точний контроль над завданими збитками.
- Обмежена мета (локальна та приватна).
- Локалізація простору та об'єктів інформаційної інфраструктури і соціальних груп.

Інформаційна війна

- Масштабні інформаційні атаки.
- Використання дезінформації та пропаганди.
- Постійний вплив на свідомість мас та окремих груп населення.
- Інформаційні блокади та саботаж.
- Психологічний тиск та маніпуляції.

точно контролювати завдані збитки;

- має обмежену мету, зазвичай локальну та приватну, обмежується розмір простору та локалізуються об'єкти інформаційної інфраструктури й соціальних груп, що страждають від інформаційної агресії;
- інформаційна агресія припиняється після досягнення цілей, рідко маючи тривалий характер [21; 39; 42].

Інформаційна війна являє собою найвищий рівень інформаційного протистояння, спрямованого на розв'язання соціально-політичних, ідеологічних, а також національних, територіальних та інших конфліктів між державами, народами, націями, класами й соціальними групами. Під час інформаційної війни відбувається широкомасштабна реалізація різноманітних засобів і методів інформаційної зброї [6; 21; 48; 53].

Концепція інформаційної війни охоплює стратегічні дії проти будь-якої частини знань і переконань опонента з метою прихованого руйнування політичних рішень, що ухвалюються ним, і порушення координації та ефективності цього процесу. Технологічно розвинені держави з більш розвинутою комунікативною сферою стають більш вразливими в інформаційній війні [51; 54].

Інформаційна агресія може перетворитися на інформаційну війну, коли одна зі сторін конфлікту активно використовує інформаційну зброю проти своїх опонентів. Цей підхід дозволяє ідентифікувати найбільш серйозні загрози для нормального (мирного) розвитку інформаційного суспільства серед усіх його різноманітних процесів та явищ [6; 21].

Інформаційні війни становлять серйозний виклик для сучасної системи цінностей. Вплив на психологічний стан опонента через маніпуляцію інформацією завжди був характерним для воєнної стратегії. Однак у сучасному світі цей вплив здійснюється за допомогою новітніх технічних засобів, що робить його особливо ефективним. Особливість інформаційних воєн по-

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ

1. СУЧАСНА СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ

Інформаційні війни як серйозний виклик
Вплив на психологічний стан через
маніпуляцію інформацією
Використання новітніх технічних засобів
для підвищення ефективності

2. ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВОЄН

Технологічна складність
Важкість регулювання законодавчо
Використання неправдивої та
перекрученої інформації для
маніпуляції свідомістю [13; 25; 26]

3. РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постійна еволюція та впровадження нових
методів Перегляд і модифікація наявного
інструментарію для ведення інформаційних
воєн Системність та різноманітність форм
технологій інформаційної війни [10]

4. НАСИЛЬСТВО В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

Вплив на сприйняття читача або
глядача
Пряме маніпулювання через ЗМІ
Інформаційна війна як системний
метод впливу на масову свідомість

5. МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Соціально-психологічні та ідеологічні
чинники
Поєднання різноманітних технологій і
способів впливу Серйозні, руйнівні
наслідки для суспільства

6. ЦІЛІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Досягнення інформаційної
переваги
Здійснення політичних і
військових цілей

лягає не лише в їхній технологічній складності, але й у тому, що це ресурс, який важко регулювати законодавчо. В результаті під час інформаційної війни активно використовується неправдива та перекручена інформація для маніпулювання свідомістю [13; 25; 26].

Суттєве значення має той факт, що разом із розвитком інформаційних

технологій і загальним прогресом у науці й техніці ми спостерігаємо постійну еволюцію та впровадження нових інноваційних методів, які на цей час все активніше використовуються в інформаційних протистояннях. Регулярно відбувається перегляд і модифікація наявного інструментарію для ведення інформаційних війн. Технології інформаційної війни виявляються найскладнішими через свою системність, різноманітність форм і намагання сторін, що беруть участь, маскувати їх елементи [10].

У війні, як і в будь-якому конфлікті, насильство відіграє ключову роль. У випадку інформаційної війни насильство проявляється як вплив на сприйняття читача або глядача, пряме маніпулювання тим, хто сприймає інформацію через ЗМІ. Інформаційна війна, взята у цілому, є системним методом впливу на масову свідомість, основана на маніпулятивних технологіях. Вона відрізняється від інших методів маніпуляції соціально-психологічними та ідеологічними чинниками тим, що поєднує в собі різноманітні технології й способи впливу та може мати серйозні, руйнівні наслідки для суспільства, проти якого вона спрямована. Таким чином, інформаційна війна – цілеспрямований системний насильницький маніпулятивний вплив на сприйняття користувачів ЗМІ (глядачів і слухачів) суспільства супротивника для досягнення над ним інформаційної переваги, здійснення політичних і військових цілей [10].

Поряд з поняттям інформаційної війни в сучасному науковому дискурсі виникають також концепції **когнітивної війни**. Ми визначаємо когнітив-

ну війну як систему інформаційно-психологічних впливів на свідому та несвідому сфери представників цільової аудиторії для заданої зміни їхньої когнітивно-орієнтувальної моделі, для зміни мислення, емоційного реагування та поведінки. Отже, хоча інформаційна та когнітивна війни багато у чому перетинаються, між ними є і відмінності, оскільки, на відміну від інформаційної війни, когнітивна війна зосереджується не на поширенні фейків і кібератаках та інфраструктуру, а на рекламі та переконаннях в зміні мислення; орієнтована на вплив не на рівні суспільства, а на індивідуальному рівні, з врахуванням особистих особливостей реципієнтів; націлена не на поширенні повідомлень в інфопросторі, а на контролі мислення та поведінки індивідуумів. Якщо інформаційна війна спрямовується, наприклад, на придушення здатності суспільства супротивника до опору («Київ за три дні, ЗСУ не мають шансів проти російської армії»), то когнітивна – на переконання його представників в тому, що ніякої війни не існує, а опір не потрібен («ми вас рятуємо, просто не заважайте»). На сьогодні інформаційна та когнітивна війни все частіше використовуються комплексно для досягнення поставлених агресором цілей, а більшість їх методів є спільними [4; 28].

Когнітивну війну можна визначити як прихований вплив інформації на свідомість і несвідому сферу індивідів, груп і мас населення за допомогою таких методів, як пропаганда, реклама та маніпулювання, з метою зміни соціально-політичної організації суспільства шляхом перетворення ціннісних

орієнтирів і базових установок особистості. Об'єктом такої війни є когнітивно-емоційна сфера індивідуумів, а головною метою є керування інтелектуально-психологічними та соціокультурними процесами. При цьому відбувається неусвідомлений вплив на особистість, яка схильна до прихованого впливу, та формування передбачуваної поведінки. Що цікаво, майже аналогічне визначення деякі автори дають саме інформаційній війні, коли розкривають її психологічний зміст, що вказує на значну спільну сферу виявлення обох понять [4; 28; 30; 32]. Поняття та зміст когнітивної війни лишаються недостатньо вивченими у сучасних наукових дослідженнях, оскільки когнітивна війна переважно зосереджується на персоналізованому («таргетованому» – такому, що здійснюється на основі певних особистих критеріїв і особливостей реципієнтів) психологічному впливі на індивідів, а не на загальному деперсоналізованому впливі на великі масиви людей чи все суспільство, як інформаційна війна. У сучасних умовах військових конфліктів когнітивна війна перетворюється на системну та цілеспрямовану стратегію ворога з метою контролю над інформаційними потоками. Концепція когнітивної війни також залишається недостатньо розробленою в НАТО, оскільки не існує чітких механізмів регулювання когнітивного впливу та засобів протидії на рівні законодавства [37; 46; 50; 52].

У контексті когнітивної війни людська свідомість стає простором, у якому відбувається протистояння, де перетворенням піддається не лише зміст мислення, а й спосіб мислення та діяльності. Успішна когнітивна війна спря-

мована на формування та вплив на індивідуальні й групові переконання та поведінку відповідно до тактичних або стратегічних цілей агресора. У крайній формі вона може спричинити розкол у суспільстві, що позбавляє його колективної волі до опору. Це дає можливість агресорові здобути контроль над суспільством без застосування прямої сили чи примусу. Цільові орієнтири когнітивної війни можуть бути обмеженими в часовому аспекті або ж мати стратегічний характер, коли кампанії ведуться протягом десятиліть. Індивідуальна кампанія когнітивної війни може бути націлена на запобіган-

ня запланованим військовим діям або на примус до зміни державної стратегії щодо тих або інших питань. Послідовні кампанії можуть бути націлені на довгостроковий підрив цілих суспільств або альянсів, створення недовіри до уряду, згортання демократичних процесів, сприяння громадянським заворушенням або провокації сепаратистських рухів. Важливо підкреслити, що для досягнення цілей когнітивної війни не завжди потрібна неправдива інформація чи фейкові новини. Для стимулювання протистояння може бути достатньо, наприклад, «витікання» конфіденційних документів урядовців, що анонімно розміщуються в соціальних мережах, або цілеспрямовано «злита» інформація, яка передається опозиційним групам через ці самі мережі [3; 29; 31].

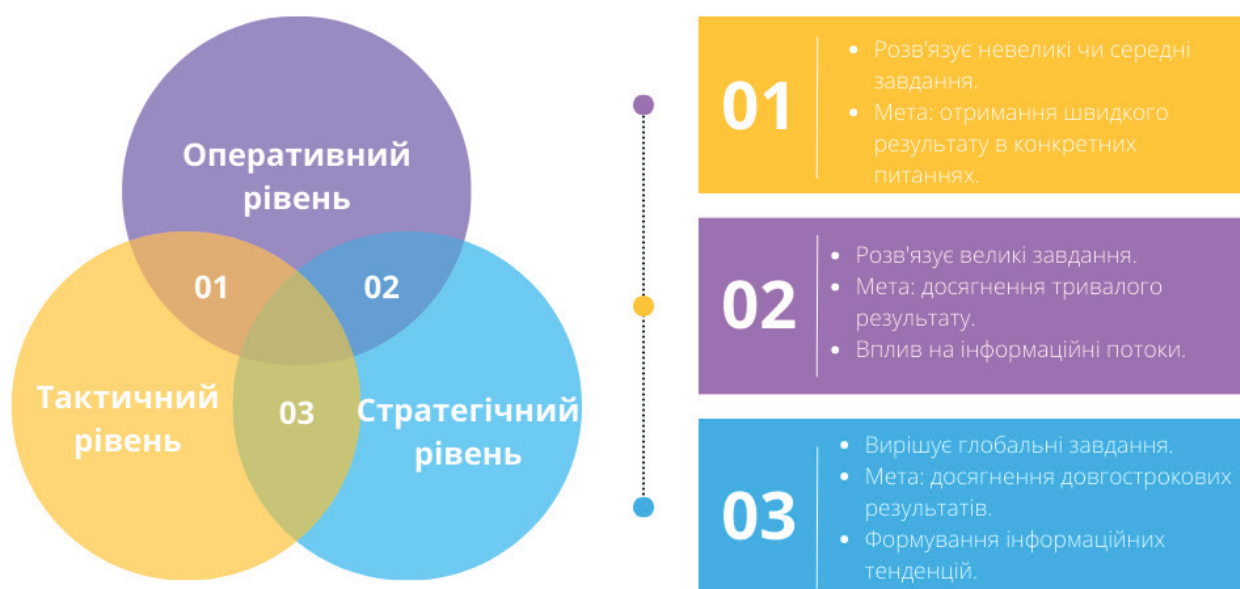
Когнітивна війна, орієнтована на досягнення поставлених перед собою цілей, використовує різноманітні методи, такі як реклама, інформаційні кампанії, кібернетичні атаки, психологічний вплив та соціальну інженерію. У цьому виді війни перевагу отримує той, хто ініціює дії першим, обирає місце, час і методи впливу. Когнітивна війна може використовувати різні канали та методи, включаючи соціальні мережі для спрямування повідомлень на індивідуальному рівні, вплив на визначені групи та громадськість, розповсюдження інформації через соціальні медіа, вибіркове поширення документів і відеоматеріалів. Кібернетичні технології дозволяють проводити спостереження, здійснювати хакерські атаки, відстежувати дії індивідів та активність у соціальних мережах [16; 17; 31].

4) Рефлексія цілей, інструментів і форм інформаційної війни в українській ментальній моделі.

За своїм впливом інформаційна війна може діяти на різних рівнях. На тактичному рівні вона розв'язує невеликі чи середні завдання, спрямовані на отримання швидкого результату в конкретних питаннях. На оперативному рівні ця війна розв'язує великі завдання, спрямовані на досягнення тривалого результату та вплив на інформаційні потоки. На стратегічному рівні вирішуються глобальні завдання, спрямовані на досягнення довгострокових результатів і формування інформаційних тенденцій.

Рівні впливу

На тактичному рівні використовуються різноманітні інформаційно-психологічні операції та диверсії, що базуються на дезінформації та викривленні інформації. Мова йде про неправдиве або частково неправдиве представлення подій, подання неактуальної чи викривленої інформації тощо. На оперативному рівні використовуються більш тривалі інформаційні операції, спрямовані на збільшення втоми від подій, посилення паніки та актуалізацію соціальних проблем у суспільстві. Часто це досягається через системний запуск інформації та використання оперативних наративів. Наприклад, заява

Інформаційна агресія – цілеспрямоване системне поширення інформації, ідей і цінностей одного суспільства, країни чи групи людей на інші з метою здійснення політичних цілей, встановлення або посилення свого домінування (наприклад, підкорення та асиміляції)

Інформаційна експансія

- Цілеспрямоване системне поширення інформації, ідей і цінностей одного суспільства, країни чи групи людей на інші з метою здійснення політичних цілей, встановлення або посилення свого домінування.
- Приклад: Російська Федерація здійснювала інформаційну експансію щодо України, просуваючи наративи «братніх народів», «неповноцінності української держави» та «спільного руського миру».

Інформаційне протистояння

- Комплекс заходів, що проводяться на державному рівні з метою досягнення переваги в інформаційному просторі над опонентом.
- Включає вплив на інформацію, процеси, інформаційні системи та комп'ютерні мережі, а також захист від впливу з боку супротивника.
- Містить як наступальні, так і оборонні компоненти.
- Ключове завдання: вплив на супротивника в умовах загрози для забезпечення бажаного напрямку управлінських процесів та ухвалення потрібних рішень.

Інформаційна війна

- Військові та політичні заходи, спрямовані на досягнення інформаційного домінування, включаючи інформаційні атаки та захист від них.

про нескінченні запаси ракет у російської федерації не відповідає дійсності, проте створює помилкове уявлення про потенціал постійних обстрілів з її боку, що призводить до збільшення соціальної напруги. Те саме стосується і твердження про застосування ядерної зброї для захисту окупованих територій, що може породити страх і панічні настрої в українському суспільстві та завадити деокупації територій.

На стратегічному рівні використання когнітивного впливу має за мету формування суспільної свідомості через впровадження конкретних наративів («росія не хоче українцям зла, ми один народ»). Ця діяльність орієнтована на довгострокові результати та може відбуватися шляхом систематичного алгоритмування життя й світоглядних позицій в суспільстві противника [13; 35; 37].

У процесі інформаційної й когнітивної війни актуалізується вибір змісту та інструментів впливу на аудиторію, зокрема, на мешканців країни-супротивника чи населення на тимчасово окупованих територіях. Здійснюється аналіз соціально-психологічних характеристик цільової аудиторії, таких як вік, соціальний статус, освіта, стать, місце проживання, належність до різних соціальних або політичних груп тощо [36; 37; 45].

Потребує розкриття поняття інформаційної агресії, що пропонується осмислювати як цілеспрямовану діяльність на основі створення, зміни, розповсюдження чи вилучення інформації, спрямовану на заподіяння шкоди чи руйнування інформаційного поля іншої країни, сукупності людей чи окре-

мої особи. До інформаційної агресії відносяться інформаційна експансія, інформаційне протиборство та інформаційна війна.

Інформаційна експансія – цілеспрямоване системне поширення інформації, ідей і цінностей одного суспільства, країни чи групи людей на інші з метою здійснення політичних цілей, встановлення або посилення свого домінування (наприклад, підкорення та асиміляції). Так, зокрема, російська федерація протягом багатьох років здійснювала інформаційну експансію щодо України, просуваючи наративи «братніх народів», «неповноцінності української держави» та «спільного руського миру».

Інформаційне протиборство становить собою комплекс заходів, що проводяться на державному рівні з метою досягнення переваги в інформаційному просторі над опонентом. Інформаційне протиборство охоплює вплив на інформацію, якою володіє супротивник, на процеси, що залежать від інформації, на інформаційні системи та комп'ютерні мережі, які одночасно потребують захисту від подібних впливів з боку супротивника. Інформаційне протиборство містить як наступальні, так і оборонні компоненти.

Одним з ключових завдань в інформаційному протиборстві є здійснення впливу на супротивника в умовах загрози з метою забезпечення бажаного напрямку управлінських процесів та ухвалення потрібних рішень протилежною стороною [21].

Головні завдання інформаційного протиборства:

- здійснення розвідувальних операцій, включаючи перехоплення та де-

шифрування інформаційних потоків через різні канали зв'язку;

- отримання відкритої інформації через незахищені канали зв'язку, інформаційні системи та ЗМІ;
- застосування електромагнітного впливу на інформаційні та телекомунікаційні системи;
- психологічний тиск на управлінський персонал та інших осіб, що ухвалюють рішення;
- поширення дезінформації та тенденційної інформації через інформаційні канали супротивника та глобальні електронні мережі;
- придушення елементів інфраструктури управління в умовах війни;
- несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів для їх спотворення, знищення чи крадіжки;
- захист від подібних впливів, що можуть бути здійснені супротивником [21].

На державному рівні існують різноманітні **форми інформаційного протиборства**. Серед них можна виділити:

- проведення політичних, дипломатичних та економічних акцій;
- здійснення інформаційних і психологічних операцій;
- залучення агентів впливу;
- розповсюдження пропагандистських матеріалів для створення провокацій і деморалізації у суспільстві супротивника;
- підтримка сепаратистських, опозиційних і дисидентських рухів;

- вплив на політичне та культурне життя з метою розколу суспільства супротивника;
- інфільтрація у систему його управління [21].

Варто відзначити, що російська федерація використовувала та продовжує застосовувати більшість цих складових і форм інформаційної війни щодо України протягом тривалого періоду часу [9; 21; 23].

Сьогоднішнє інформаційне протиборство виявляється у різноманітних формах і використовує різні засоби для досягнення своєї основної мети – отримання *інформаційної переваги*.

Для втілення ідеї інформаційного протиборства на рівнях військового та державного управління розглядаються шість ключових компонентів:

- боротьба з системами управління противника (command and control warfare);
- боротьба на основі використання розвідувальних технологій (intelligence based warfare – IBW), електронна боротьба (electronic warfare);
- психологічна боротьба (psychological warfare);
- економічна інформаційна боротьба (economic information warfare – EW);
- кібернетична боротьба (cyberwar);
- боротьба на основі діяльності хакерів (hackerwar) [8; 21].

Інформаційна війна – вища та найдеструктивніша форма інформаційної агресії. Інформаційна війна, про яку вже неодноразово було сказано вище,

системно включає різноманітні складові впливу, що спрямовані на досягнення її цілей; серед цих складових слід відзначити такі:

- створення атмосфери бездуховності та негативного ставлення до культурної спадщини в країні-супротивнику;
- маніпулювання суспільною свідомістю та політичною орієнтацією груп населення для створення політичної напруженості й хаосу;
- дестабілізація політичних відносин, провокація конфліктів і розпалювання недовіри між партіями та суспільними рухами;
- зниження рівня інформаційного забезпечення органів влади та управління, спричинення помилкових управлінських рішень;
- дезінформація громадян про діяльність державних органів і дискредитація їх авторитету;
- провокація соціальних, політичних, національних і релігійних конфліктів;
- ініціювання масових протестів та акцій економічного протесту;
- ускладнення ухвалення важливих рішень органами управління;
- підрив міжнародного авторитету держави та її міжнародного співробітництва з партнерами [8; 21; 30].

5) Комплексна розробка складових стійкої до інформаційної агресії української ментальної моделі

Для осмислення складових та особливостей створення стійкої ментальної мапи (когнітивно-орієнтувальної моделі), що має стабільний захист від

інформаційної агресії, потрібно враховувати як зміст потоків в інформаційному просторі, так і специфіку психологічних операцій.

Інформаційно-психологічні операції (ІПСО) розглядаються як аспект інформаційного протиборства чи війни, що передбачає використання різноманітних типів, методів і способів психологічного впливу через інформацію. Ці операції розпочинаються ще в період миру, активізуються під час загрози та повноцінно розгортаються у період бойових дій. У мирний час, а також у період загрози, ІПСО спрямовані на досягнення кількох стратегічних цілей, що включають ізоляцію потенційного ворога на міжнародному рівні, психологічний вплив на військовослужбовців і населення противника для підриву їх морального та психологічного стану, посилення антивоєнних та антиурядових настроїв в країні супротивника, а також консолідацію власного населення, військових сил і країн-союзників [5; 8; 21].

Таким чином, до *головних об'єктів ІПСО* зазвичай відносяться:

- військовослужбовці супротивника;
- цивільне населення супротивника;
- громадяни та військовослужбовці нейтральних і союзних країн;
- військовослужбовці та цивільне населення власної країни.

В контексті реагування на загрозу зміст ІПСО формується, враховуючи різноманітні чинники, такі як політичні та військові цілі конфлікту, обставини на політичній і військовій арені, активність опозиційних політичних сил, дисидентських і пацифістських рухів, а також унікальні особливості психо-

логії, культурних традицій, звичаїв і релігійних переконань населення країни-супротивника [8; 21].

У ході воєнних дій ІПСО має на меті досягнення таких ключових цілей: руйнування морального та психологічного стану військового персоналу супротивника, послаблення його наступальних інтенцій та/або здатності до ефективної оборони, а також деморалізація підрозділів супротивника й спонукання особового складу оточених (відрізаних) військових частин до капітуляції [8; 21].

Інформаційно-психологічна зброя

01

Мета інформаційно-психологічної зброї

- Впровадження ідеологічних і соціальних установок
- Формування стереотипів поведінки та ухвалення рішень
- Зміна діяльності, настроїв, почуттів і вольової регуляції

02

Основні форми психофізичного впливу

- Пропагандистський Психотронний
- Нейролінгвістичний Психотропний
- Психоаналітичний Психогенний

03

Основні методи впливу

- Підготовка та розповсюдження друкованих матеріалів (листівки, газети, буклети)
- Використання електронних засобів (телебачення, радіо, Інтернет, телефонні та телеграфні лінії)
- Організація заходів прямого спілкування (мітинги, семінари, лекції та інші заходи)
- Виробництво різноманітних рекламних матеріалів і сувенірів

04

Ефективність

- Залежить від стратегій державної інформаційної політики
- Використання відповідних інформаційно-психологічних інструментів

У сфері психологічної боротьби розглядається концепція *інформаційно-психологічної зброї* – сукупності засобів і технологій для поширення інформації, спрямованої на насильницький/маніпулятивний вплив на свідомість, поведінку та переконання індивідуумів і соціальних груп. Метою цієї зброї є впровадження ідеологічних і соціальних установок, формування стереотипів поведінки та ухвалення рішень, а також задана зміна діяльності, настроїв, почуттів і вольової регуляції. В контексті дії інформаційно-психологічної зброї можуть виділятися кілька форм психофізичного впливу на людську психіку. Серед них виділяють пропагандистський, нейролінгвістичний, психоаналітичний, психотронний, психотропний і психогенний. Перші чотири з них ґрунтуються на інформаційній основі [8; 21].

Пропагандистський і нейролінгвістичний вплив на об'єкти здійснюються різноманітними способами, серед яких підготовка та розповсюдження друкованих матеріалів, що включають листівки, газети, буклети; використання електронних засобів, таких як телебачення, радіо, Інтернет, телефонні та телеграфні лінії; організація заходів прямого спілкування, таких як мітинги, семінари, лекції та інші заходи, а також виробництво різноманітних рекламних матеріалів і сувенірів. Ефективність пропагандистського та нейролінгвістичного впливу значною мірою залежить від стратегій державної інформаційної політики, що використовуються представниками цієї держави для впровадження відповідних інформаційно-психологічних інструментів [8; 21; 38].

Правила пропаганди стають ключовими в інформаційних конфліктах і використовуються з великою активністю. Основні з них можна узагальнити таким чином: спрощення, що полягає у зведенні всіх фактів до простого протиставлення Добра та Зла; спотворення, спрямоване на дискредитацію суперника за допомогою наклепу та пародії; змішування, що передбачає використання загальноприйнятих цінностей аудиторії для досягнення власних цілей; одностайності, яке показує власні погляди як загальноприйняті, залучаючи на свою сторону тих, хто сумнівається, за допомогою впливових і популярних осіб, суспільному тиску та «психологічному зараженню»; інструментування, що полягає в постійному повторенні одних і тих самих ідей у різних формах та варіаціях [7; 8; 18; 47].

Аналізуючи пропаганду терористичного кремлівського режиму, слід визначити її як ефективний інструмент когнітивної війни, що має низку особливостей, таких як великі обсяги та багатоканальність, швидкість, безперервність і повторюваність, відсутність відповідності об'єктивній реальності та часткова відсутність логічності [26; 32].

Психоаналітичний вплив зазвичай здійснюється через пряме спілкування та використання електронних засобів. Такий вплив спрямований на передсвідому та несвідому сфери індивідууму з метою зміни його мислення, поглядів, настрою, активації відповідних асоціацій, впливу на поведінку та ін.

Деякі дослідники вказують на існування нового типу зброї, відомого як психотронна зброя, що описується як спеціальні технічні пристрої, так звані

психотронні генератори, які використовуються для впливу на енергоінформаційні поля [21]. Разом з цим, науковість таких поглядів, на нашу думку, викликає сумніви.

Аналіз різних типів інформаційно-психологічної зброї вказує як на значні небезпеки її застосування, так і на її різноманітність, а також на широкий спектр каналів, через які ця зброя впливає – від мас-медіа до технологій, що впливають на свідомість і несвідому сферу індивідуумів. Слід підкреслити

той факт, що небезпеки інформаційно-психологічної зброї зростають ще й через неоднозначність практичного контролю над нею та можливість непередбачуваних наслідків.

У цьому контексті особливої актуальності набувають можливості нарощування потенціалів ведення проукраїнської інформаційної війни – на власній контрольованій урядом території, на власній тимчасово окупованій противником території, а також на території інших держав.

Завданнями, які варто поставити перед собою українській владі у питанні інформаційно-психологічних операцій, мають бути такі:

1. максимально мобілізувати країну на військову, економічну, політичну, культурну перемогу у війні;
2. стабілізувати політичну та економічну ситуацію в країні;
3. вплинути на ухвалення рішень урядами західних держав і країн-союзників, що забезпечуватимуть перемогу України у війні;
4. деконструвати міф «російської величі» серед міжнародної спільноти, на тимчасово окупованих територіях, а також у самій росії;
5. змусити сумніватися у правильності відстоювання ідей окупації України російських громадян і проросійськи налаштованих активістів;
6. змусити Кремль відмовитися від намірів анексувати Україну чи її частини [10; 14; 40].

Серед найефективніших заходів слід відзначити проведення регулярних брифінгів влади з найактуальніших питань, підготовку та публікацію

аналітичних матеріалів для ЗМІ, створення контрпропагандистських радіо- й телепередач, включаючи аналітичні програми для розкриття методів інформаційно-психологічного впливу супротивника (з боку кремлівських політиків, ЗМІ, агентів ІПСО та ін.), виявлення та викриття фейків тощо. Доцільно також використовувати гумористичні засоби для висміювання російського шовінізму та антиукраїнського сепаратизму. Іншими корисними заходами є певний рівень відкритості інформації з «закритих» структур, таких

як СБУ й поліція, для публічного сповіщення про їх діяльність та успіхи у боротьбі з російськими загрозами; активна українізація медіасфери, особливо у сфері соціальних мереж, створення патріотичних навчальних програм для молоді, що сприяють зміцненню українського інформаційного простору; розвиток регіональних ЗМІ; використання пресслужб державних структур для медійного спілкування та інші заходи [15; 19; 24; 49].

Для досягнення кращого практичного результату важливо залучати більше фахівців з інформаційних технологій, особливо з урахуванням питань мережевої безпеки та хакерських атак. Важливо мати на увазі, що росія в ході операцій з окупації українських територій використовувала кібератаки на телекомунікаційні мережі України та застосовувала комп'ютерні віруси. Варто пам'ятати, що для розробки своїх операцій російські військові використовували колишнього співробітника Агентства національної безпеки США Едварда Сноудена [14; 43].

Один з ключових напрямків роботи – розвиток українського іномовлення та ефективніше формування позитивного іміджу України у міжнародній спільноті. За недостатньої роботи на цьому напрямку інші країни формують і розповсюджують у медіапросторі власні уявлення про Україну, враховуючи свої інтереси. Результатом цього часто є формування невігідного образу України, що може негативно вплинути на сприйняття нашої країни на міжнародній арені [1; 14].

Існують нагальні підстави не лише до розвитку захисної стратегії в ін-

формаційному просторі, а й до атакувальної, суб'єктної, такої, що буде задавати правила гри в ньому. До розробки й здійснення цієї стратегії мають бути залучені МЗС, СБУ та інші відомства. Головну увагу слід зосередити на проблемах, що викликають глибоке занепокоєння цивілізованого світу, таких як ксенофобія, неонацизм, фашизм, антисемітизм та порушення прав національних меншин. Це саме ті питання, щодо яких Україну звинувачує Кремль, хоча насправді вони є більш характерними саме для росії. Крім того, слід розкривати випадки корупції та порушення громадянських прав і соціальної справедливості у рф, проводити інформаційну кампанію стосовно знищення радянських монументів у росії тощо, з метою поширення цієї інформації серед проросійськи налаштованого населення на території України та в російському інформаційному просторі [14; 42; 54].

Необхідно чітко й однозначно звертатися до світової дипломатії та політиків, підкреслюючи, що ситуація під контролем, Україна не порушує права та свободи національних меншин, ксенофобія й фашизм характерні для росії, Кремль є агресором і потребує нейтралізації шляхом озброєння України та посилення економічних санкцій проти рф, а українська влада є повністю легітимною. Співпраця з відомими та референтними для суспільства особами, такими як «зірки» естради, діячі науки, журналістики, освіти, спорту, релігії, з носіями позитивного іміджу, є важливою та бажаною для формування громадської підтримки з боку різних соціальних груп. Вплив на ментальні мапи індивідуумів з боку таких VIP-персон здійснюється зазвичай

Схема ефективних заходів протидії інформаційно-психологічному впливу:

Патріотичні навчальні програми:

- Освітні програми для молоді.
- Зміцнення українського інформаційного простору.

Пресслужби державних структур:

- Медійне спілкування з громадськістю.
- Інформаційна підтримка державних ініціатив.

Кібербезпека:

- Протидія кібератакам на телекомунікаційні мережі.
- Використання передових технологій захисту.

Розвиток регіональних ЗМІ:

- Підтримка місцевих медіа.
- Забезпечення доступу до інформації в регіонах.

Залучення фахівців з інформаційних технологій:

- Урахування питань мережевої безпеки.
- Захист від хакерських атак.

Інформація про використання Едварда Сноудена:

- Усвідомлення методів російських військових.
- Врахування досвіду для підвищення власної безпеки.

через інтерв'ю, публікації повідомлень у соціальних мережах, благодійні заходи, творчість, рекламу, участь у конференціях, зустрічах з однодумцями чи фанатами тощо [14; 41; 44].

У різні періоди часу, зокрема під час повномасштабної війни, що російські окупанти ведуть проти України, користувачі соціальної мережі «Твіттер» ініціювали так звані «твіттер-шторми» – акції, спрямовані на максимальне поширення інформації про події в Україні серед світової громадськості. Це робилося за допомогою спеціальних хештегів і заздалегідь підготовлених

повідомлень англійською мовою. Деякі з цих твітів були адресовані світовим ЗМІ та відомим особам (акторам кіно та ін.), які також час від часу допомагали поширювати цю інформацію [14; 33].

Важливо розуміти, що пропагандистські медійні стратегії Кремля мають велике фінансування. Головними дієвими особами цієї системи є не відомі телепропагандисти, а звичайні люди, які відчують, співпереживають і переказують іншим представникам цільової аудиторії потрібну інформацію, що надходить від Кремля. Для цих індивідуумів слово «росія» викликає наївно-патріотичні емоції, а перегляд військових парадів на Червоній площі в Москві дозволяє відчути себе частиною цієї театралізованої «величі». Без підтримки та віри у кремлівську пропаганду з боку цих осіб російська політична система втратить потужність та ефективність [20; 25].

Нижче розглянуто основні ментальні позиції, іншими словами – когнітивно-орієнтувальні засади здійснення проукраїнської інформаційної війни на території супротивника та на ТОТ, що не лише здатні дезорганізувати кремлівський пропагандистський напрямок роботи стосовно проросійські налаштованої аудиторії, але і створити потрібні умови для того, щоб перемогти РФ в інформаційній і традиційній війні, ширше – умови для подальшого демонтажу російської державності.

Позиція 1. Кремль переслідує свої інтереси, що шкідливі для росіян і ведуть до розвалу РФ.

Війна Кремля проти України вже призвела до ізоляції РФ на міжнародній

арені, до запровадження жорстких економічних санкцій, загибелі багатьох десятків тисяч російських військовослужбовців і найманців, поранень сотень тисяч. Посилюються військові удари по російських підприємствах, гинуть і зазнають поранень цивільні, перекриваються кордони з Європою, НАТО готується до третьої світової війни, де противником буде рф. Підтримуючи політику Кремля, росіяни спроможні отримати, у кращому разі, бідність, безробіття, відсутність перспектив, ще більшу кількість убитих і поранених, зруйновані та збанкрутілі підприємства, у гіршому – ядерний армагедон і знищення людства.

У деяких випадках рекомендованими для носіїв з цільової аудиторії є такі установки, як *«Кремль і росія – це не одне й те саме»*, *«Кремль гнітить як українців, так і росіян»*, *«За нашу та вашу свободу!»* тощо [23].

Позиція 2. Не лише гармати, а й гаманець.

Як правило, прихильники кремлівської політики є інтолерантними до почуттів інших людей, зокрема українців, що потерпають від ракетно-бомбових ударів терористичного кремлівського режиму, проте дуже чутливі до свого фінансового стану. Тому до військового протистояння з Кремлем слід посилено додавати економічне протистояння – всіх росіян з усім цивілізованим світом. Мета України при цьому – говорити не лише про військові втрати противника за час війни, а й про те, що така боротьба вже стала і в майбутньому стане ще більшою мірою найдорожчим і найзбитковішим політичним проектом у житті як нинішнього, так і майбутніх поколінь росіян (яких, у

кращому разі, очікує існування у безперспективній, бідній, депресивній країні, що сплачує великі репарації) [23].

Приклад: «Росія поринула в економічну ізоляцію. Інвестори відвертаються від росії, їхні гроші залишають країну, а це – робочі місця, що зникли, заморожування зарплат, численні збитки. Сьогоднішню росію вже порівнюють з Іраном та Північною Кореєю, які існують під санкціями в ізоляції від розвинутого світу. За розв'язану проти України війну кожен росіянин заплатить – і дуже дорого! – своїм власним статком. Вторгнення сплачено грошима, що б мали піти на підвищення пенсій, на освіту, на медицину, на субсидії тощо. Ще більше грошей заберуть санкції, ізоляція та блокування ринків збуту» [23].

Позиція 3. Керівництво рф думає про себе, а не про простих росіян.

Політичне керівництво рф дуже гідно (активами на мільярди доларів США, нерухомістю, землею, яхтами тощо) забезпечило в економічному плані себе, своїх родичів, лояльних до влади олігархів та оточення. Водночас добробут «звичайного» населення цьому керівництву цікавий лише у контексті виборів і політичної підтримки рішень, у тому числі – війни проти України. Оскільки кремлівська влада ухвалює всі ключові рішення в росії, вона несе відповідальність не лише за агресію проти України, а й за драконівські несправедливий розподіл ресурсів у своїй країні, коли 1% найбагатших росіян володіють 35% багатств країни, а 50% найбідніших росіян – лише 13% багатств.

Позиція 4. Кремль провалив ідею «третього Риму».

Фанатично-месіанська ідея державно-православного «третього Риму» стала основою імперіалістичної політики Росії, а тому потребує дискредитації у першу чергу. Особливої актуальності набуває інформаційно-психологічна робота з православними вірянами та духовенством РПЦ. Розрив зв'язків РПЦ з Константинопольською православною церквою та іншими православними церквами після 2018 року вивело РПЦ у стан ізоляції. Причина цього – отримання Київською митрополією Томоса про автокефалію, що стало можливим значною мірою через початок неофіційної війни РФ з Україною та окупацію територій Криму й Донбасу, починаючи з 2014 року. Наразі частина російського духовенства не задоволена розривом з Константинополем і вважають нинішню політику РПЦ провальною. Потрібно підсилювати ідеї про те, що підтримка політики Кремля щодо України з боку РПЦ призвела до значної втрати авторитету та впливу у світі цієї церкви; що мрія про «третій Рим» через політику Кремля зруйнована; що через помилкові позиції керівництва РПЦ і Кремля «вся церква та росія будуть прокляті» тощо [9].

Позиція 5. Народам, що живуть на території нинішньої російської федерації, потрібне самоврядування.

Зазначені ІПСО, спрямовані на посилення на території росії децентралізації влади та сепаратизму, слід проводити не загалом із населенням Росії, а саме з представниками тих регіонів, що мають шанси стати автономними чи незалежними державними утвореннями [23].

Особливу увагу слід зосередити на регіонах, багатих на газ і нафту, оскільки звільнення цих регіонів від деспотії Кремля дозволить спрямувати доходи від продажу корисних копалин на добробут населення цих регіонів, а не на збагачення російських олігархів і сумнівні (до того ж часто військові) потреби Кремля. Тут маються на увазі насамперед республіки Башкирія, Саха, Татарстан, Ямало-Ненецький автономний округ Тюменської області, мурманська область, іркутська область, Камчатський край, Ханті-Мансійський

Загальна схема інформаційно-психологічної роботи щодо від'єднання регіонів від РФ:

Політико-економічна автономізація:

02

- Проведення власної політики, все більш незалежної від Москви.
- Посилення економічної незалежності.

Місцеве самоврядування та економічна децентралізація

03

- Вибір виконавчої влади «знизу», а не з Москви.
- Можливість відкриття виконавчої влади.
- Підвищення фінансової незалежності від Москви.
- Збільшення фінансових ресурсів, що залишаються у регіону.

Політична незалежність:

- Формування окремого від РФ державного утворення.
- Приєднання до сусідньої держави (КНР, Японія, Україна, Фінляндія, Литва тощо).

01

автономний округ, Ямало-Ненецький автономний округ, новосибірська область та ін. Слід посилювати національно-визвольні рухи у російських регіонах щодо приєднання низки областей рф до КНР, курильських островів – до Японії, частини лєнінградської області – до Фінляндії. Для деескалації політичної напруженості в європейському регіоні та підвищення економічного добробуту громадян Калінінградської області необхідно організувати від'єднання цього регіону, як і окупованого Криму, від рф. Має сенс підтримувати сепаратистське ополчення Чечні та Дагестану, що воює за незалежність і державний суверенітет своїх територій [23].

Психологічний кумулятивний ефект «доміно» буде забезпечений при реалізації синхронності всіх вищезгаданих процесів, спрямованих на національно-політичне звільнення регіонів, тимчасово включених до рф, та їх подальший економічний і політичний розвиток [23].

Загальна схема інформаційно-психологічної роботи щодо від'єднання цих регіонів від рф може бути такою:

1. місцеве самоврядування (вибір виконавчої влади не з Москви, а «знизу», з можливістю її відкликати) та економічна децентралізація (підвищення фінансової незалежності від Москви, збільшення фінансових ресурсів, що залишаються у регіону);
2. політико-економічна автономізація з правом ведення власної, все більш незалежної від Москви політики та подальше посилення економічної незалежності;

3. політична незалежність через формування окремого від РФ державного утворення чи приєднання до сусідньої держави (КНР, Японії, України, Фінляндії, Литви тощо) [23].

Список з п'яти зазначених позицій для проведення інформаційної війни проти РФ не є вичерпним, разом з цим надає засади для системного розширення таких позицій і розбудови навколо них відповідних стратегій роботи, зокрема інформаційно-психологічного спрямування, необхідних для комплексного забезпечення умов захисту, реалізації й розвитку української державності та руйнування державної системи супротивника.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аксьонова Н. Дослідження мас-медіа в умовах інформаційної війни. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. 2017. Вип. 48. С. 341-350. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3496:doslidzhennya-vplivu-mas-media-v-umovakh-informatsijnoivijni&catid=81&Itemid=415 (дата звернення: 10.03.2024).
2. Білінський В. Б. Країна Моксель, або Московія. Роман-дослідження. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2009.
3. Білобородов О.О., Довгополий А.С. Технології інформаційно-психологічних війн та інформаційно-психологічна зброя. Озброєння та військова техніка. 2019. № 4. С. 93-99.
4. Буров О.Ю. Освіта та соціальні інституції у фокусі когнітивної війни: уроки України. Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми : X Міжнар. наук-практ. інтернет-конф., 10 трав. - 5 черв. 2022 р. : тези допов. URL: https://newlearning.org.ua/sites/default/files/tezy/2022/Burov_Oleksandr_2022.pdf (дата звернення: 19.05.2024).
5. Веденеев Д.В., Семенюк О.Г. Система впливу на суспільну думку населення Донбасу зі сторони російських органів психологічних операцій (2014–2021 рр.). Розвиток громадянського суспільства як необхідна складова європейської інтеграції України: всеукр. наук.-практ. конф., 06 жовтня 2022

року. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-17> (дата звернення: 19.05.2024).

6. Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс : монографія / за ред. В.А. Кротюка. Харків : ФОП Федорко М.Ю., 2021.

7. Вітюк Н. Особливості дискурсу політичної пропаганди в умовах інформаційнопсихологічної війни. Збірник наукових праць: психологія. 2019. Вип. 24. С. 29-38.

8. Генеза сучасної інформаційно-когнітивної (гібридної) війни в українському контексті та глобальному вимірі: наукове дослідження / С.Д. Максименко, Л.М. Деркач. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 128 с.

9. Гирич І. «Русский мір»: від концепту «Москва – третій Рим» до рашизму. Громадський простір. 2015. <https://www.prostir.ua/?blogs=russkij-mir-vid-kontseptu-moskva-tretij-rym-do-rashyzmu> (дата звернення 05.04.2022).

10. Данильян О., Дзьобань О. Інформаційна війна у медіапросторі сучасного суспільства. Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2022. Т. 3, № 54. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.54.265589> (дата звернення: 18.03.2024).

11. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Інформаційна картина світу як соціокультурна реальність. Гілея : наук. вісн. Зб. наук. пр. 2013. Вип. 70, № 3. С. 573-578.

12. Дашкевич Я. Учи неложными устами сказать правду. Київ : Темпора, 2011. 828 с.

13. Жаровська І., Ортинська Н. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2020. Вип. 7, № 26. С. 56-61. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2020.26.056> (дата звернення: 10.03.2024).

14. Заноз Н. Кримська інформаційна війна: чим відповість Україна? 2014. URL: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?krimska_informatsiyna_viyna_chim_vidpovist_ukrayina&objectId=1305723 (дата звернення 01.03.2024).

15. Застосування засобів масової інформації у інформаційно-психологічній війні. Інформатика та математичні методи в моделюванні / Браїловський М.М., Пірцхалава Т.П., Хорошко В.О., Хохлачова Ю.Є. 2021. Т. 11, № 3. С. 162-172.

16. Кібервійни, кібертероризм, кіберзлочинність (концепції, стратегії, технології): практичний посібник / Ю.І. Когут. Київ : Консалтингова компанія «Сідкон»; ВД «Дакор», 2022. 284 с.

17. Короход Я. Д. Інформаційнопсихологічні війни – зброя XXI Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 50. С. 299-307.

18. Курбан О. Бойові наративи в системі сучасних геополітичних інформаційних війн (досвід російсько-української гібридної інформаційної війни 2014-2021 рр.). Синопис: текст, контент, медіа. 2021. № 27 (3). С. 149-158.

19. Курбан О. Проблема критичності мислення при споживанні медіаконтенту в умовах інформаційної війни. Синопис: текст, контент, медіа. 2022. № 28 (1). С. 21-27.

20. Литвин Д. Пять правил для победы в информационной войне. URL: <http://gordonua.com/publications/Pyat-pravil-dlya-pobedy-v-informacionnoy-voyne-12564.html> (дата звернення 30.03.2024).

21. Ліпкан В.А., Максименко Ю.Є., Желіховський В.М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції. Київ : КНТ, 2006. 280 с.

22. Логвин Ю. Кобыла, Калита и тубетейка «Мономаха». Время. Киев, 1997.

23. Максименко С.Д., Назар М.М. Построение проукраинских ментальных карт для обеспечения информационной безопасности граждан Украины (Часть первая). Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Issue: 4 (10): Psychology. Economics / Ed. by S. Maksymenko, V. Lunov, A. Hall. Co-pub. Publishing office: Accent Graphics Communications – Hamilton, ON, 2015. P. 88-108.

24. Максименко С.Д., Назар М.М. Построение проукраинских ментальных карт для обеспечения информационной безопасности граждан Украины (Часть первая). Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Issue: 4 (10): Psychology. Economics / Ed. by S. Maksymenko, V. Lunov, A. Hall. Co-pub. Publishing office: Accent Graphics Communications – Hamilton, ON, 2015. P. 88-108.

25. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. – К.: КДІП, 1990. 240 с.

26. Максименко С.Д. Основи генетичної психології. – К., 1998. – 218 с.

27. Максименко С.Д. Общая психология. – М. – К.: Рефл-бук, Ваклер, 1999. 528 с.
28. Максименко С.Д. Загальна психологія. – К.: Форум, 2000. 543 с.
29. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посібн. 2-ге вид., стереотип. Київ: МАУП, 2001. 256 с.
30. Максименко, С. Д. (2002). Розвиток психіки в онтогенезі: Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології (Т. 1). Київ: Ваклер.
31. Максименко.С.Д. Загальна психологія. – Вінниця: Нова книга, 2004. 701 с.
32. URL : <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/715>
33. Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. Психологія особистості: підручник. Київ: ТОВ «КММ», 2007. 296 с.
34. Sergiy D. Maksymenko, Mykola B. Yevtukh, Yaroslav V. Tskekhmister, Kseniia S. Maksymenko, Olena O. Lazurenko. Psychology and Pedagogics: Text-book. - K.: Publishing house 'Slovo', 2012. - 520 p.
35. Maksymenko S.D. (2015). Genesis of Personality Existence: monography. Montreal: Accent Graphics Communication
36. Максименко С.Д., Орап М. Psycholinguistic Predictors of Health (Психологічні предикатори здоров'я) // Psycholinguistics. –2018. – №24(1) –Р. 252-268.
37. Максименко С., Ткач Б., Литвинчук Л., Онуфрієва Л. (2019). Нейропсихолінгвістичне дослідження політичних гасел із зовнішньої реклами. Пси-

холінгвістика. Психолінгвістика. *Psycholinguistics*, 26 (1), 246–264. DOI 10.31470/2309-1797-2019-26-1- 246-264.

38. Maksimenko S.D., Serdiuk L. Psychological Potential of personal self-realization. *Social Welfare. Interdisciplinary Approach* ,6(1),93-100

39. Maksymenko , O. Lysenko Modern methods of diagnosing virtual addiction among adolescents: relevance and prospects. Монографія/ за ред. Аніти Янковської, Riga, Latviaa., IZDEVNICIBA BALTIJA PUBLISHING, 2019.С.-394-410

40. Maksimenko S.D. Principles of website design for professional psychological diagnosis in different specialities. *Information Technologies and Learning Tools / Institute of Information Technologies and Learning Tools of NAES of Ukraine.* –2019. – Vol. 73. , № 5. – P. 284-294.

41. Максименко С.Д., Костюк О.В., Максименко К.С., Немеш О.М., Луньов В.Є. Мультилінгвістичний дискурс невротизації майбутніх лікарів: монографія. Київ: “Видавництво Людмила”, 2020. 171 с

42. Максименко С.Д. Психологічні особливості розуміння студентами Інтернет-текстів, *Psycholinguistics.*–2020. – Vol. 28(1) ,– P. 95-105.

43. Maksymenko, S.D.(2021) Genetic principles of creative personality confident as a propulsion of mental development. Ottawa: Accent Graphics Communications and Publishing. Glasgow: Society for the support of publishing initiatives and scientific mobility Limited.-615 p.

44. Максименко С.Д., Я.В. Руденко, А.М. Кушнерьова, В.М. Невмержицький. Психічне здоров`я особистості: посібник для вищих навчальних за-

кладів. Київ: “Видавництво Людмила”, 2021. 438 с.

45. Максименко С.Д., Яланська С.П. Генетико-креативний підхід: діяльнісне опосередкування особистісного розвитку: монографія. Київ: “Видавництво Людмила”, 2021. 508 с.

46. Максименко С.Д., Піроженко Т.О., Пророк Н.В., Папуча М.В. Психологічний портрет особистості дитини: вікові періоди Київ: “Видавництво Людмила”, 2021. 104 с.

47. Maksimenko S.D. Features of the components of students' psychophysiological readiness to work as teachers, Idōkan Poland Association “IDO MOVEMENT FOR CULTURE. Journal of Martial Arts Anthropology”, Vol. 21, no. 2 (2021), pp. 11–18

48. Максименко С.Д., Руденко Я.В. Мультипсихологінчий дискурс вокалотерапії психосоматичних розладів особистості: монографія / С.Д. Максименко, Я.В. Руденко. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 904 с.

49. Максименко С., Деркач Л., Кіричевська Е., Касинець М. Психологія когнітивних проців: науковий посібник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ: «Видавництво Людмила» 2022. 420 с.

50. Maksymenko S.D., Viktor Burlaka, Oleksii Serdiuk, Jun Sung Hong, Lisa A. O'Donnell, Vitalii Panok and others. Child Internalizing Problems in Ukraine: The Role of Prosocial and Antisocial Friends and Generalized Self-Efficacy/ Societies 2022, 12, 144.

51. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Каси-

нець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 1. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 384 с.

52. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 2. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 356 с.

53. Максименко С.Д. Медична психологія: підручник / за редакцією академіка С. Д. Максименка. Том I. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 458 с.

54. Максименко С.Д. Медична психологія: підручник / за редакцією академіка С. Д. Максименка. Том 2. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 520 с.

55. Maksymenko S.D., Lunov, Vitalii, Matiash, Mykhailo and Subbota, Spartak and Tolstoukhov, Anatolii, Ukrainian Syndrome: How Ukrainian Youth Understands the New Norm of Life and Relates to Learning in face to 2022- Full-Scale Russian/ SSRN. –2023–№1(January 15, 2023). –P. 1-10

56. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 1. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 384 с.

57. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 2. Київ:

«Видавництво Людмила», 2023. 356 с.

58. Maksymenko S.D., Maksymenko K.S., Svitlana Yalanska, Nina Atamanchuk, Valeriy Zhamardiy, Vikoriia Donchenko Psychophysiological unloading with compliance taking into account: aeroapiphotherapy resource. Acta Balneologica. – 2023. – № LXV (2), p.98-104

59. Максименко С.Д., Деркач Л.М., Розуміння сучасної когнітивної війни в глобальному вимірі, її генезис в українському контексті: огляд та напрямки майбутніх досліджень. Оборона і стратегія. університет оборони БРНО. Випуск: Том 23, №1 (червень 2023). С.126-148

60. Maksymenko S.D. The Historical Sense of Psychological Crisis: Modern Understanding of Genetical-Psychological and Integrative Approach. SSRN. –2023–№ 3 (May 9, 2023). –P. 1-10

61. Максименко С.Д., Носенко Е.Л., Експериментальна психологія: Підручник для студентів. К.: Центр учбової літератури, 2023. – 360 с.

62. Максименко С.Д., Загальна психологія. Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. – Вид. 2-е, перероб. та доп. – К.: Центр навч. літератури, 2023. – 272 с.

63. Maksymenko, S., Ivashkevych, E., Kharchenko, Y., Tarnavska, O., & Sinjavska, N. Semantic and Pragmatic Meaning of Discursive Units in the Process of Communication of a Psychotherapist with a Client. PSYCHOLINGUISTICS, 34(1)2023, 129-172.

64. Максименко С.Д., Л.М. Деркач, Ю.Б. Ірхін. Диференційна психологія.

Видання 2-ге, перероблене і доповнене: підручник/ за загальною редакцією академіка С.Д. Максименка. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 572 с.

65. Maksymenko, Serhii, Orthobiosis in Human Development: A Genetic Psychological Perspective on Personality Traits and Their Pathologization (January 29, 2024).

66. Генеза сучасної інформаційно-когнітивної (гібридної) війни в українському контексті та глобальному вимірі: наукове дослідження/ С.Д. Максименко, Л.М. Деркач. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 128 с.

67. Максименко С.Д. Методологічні принципи конструювання модульного психологічного супроводу і психічного здоров'я : навчальний посібник. Том. 1 / С.Д. Максименко. Київ: Видавництво Людмила, 2024. 718 с.

68. Максименко С.Д., Гришко О.Д., Психологічний супровід і психічне здоров'я: навчальний посібник. Том. 2 / С.Д. Максименко, О.Д. Гришко. Київ: Видавництво Людмила, 2024. 468 с.

69. Меры противодействия российской информационной агрессии обсуждены в Харькове. Укринформ. 2014.03.27.

70. Младьонова О.Д. Маніпулювання суспільною свідомістю як технологія ведення інформаційної війни. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2017. Вип. 32. С. 79-82.

71. Невельська-Гордєєва О.П., Нечитайло В.О. Маніпуляції як засіб інформаційно-психологічного впливу в інформаційній війні. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія,

філософія права, політологія, соціологія. 2021. № 3. С. 71-83.

72. Палий А. Спор Руси с Московией закончится победой Украины. Українська правда. 2007.02.06. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2007/02/6/4412731/> (дата звернення 21.03.2024).

73. Пінчук О.В. Особливості гібридної війни та спротив когнітивним загрозам. Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми : XII Міжнар. наук-практ. інтернет-конф., 10 трав. - 10 черв. 2024 р. : тези допов. URL: https://newlearning.org.ua/sites/default/files/tezy/2024/Pinchuk_Olena_2024.pdf (дата звернення: 21.06.2024).

74. Почепцов Г. Когнітивні війни в соціальних медіа, масовій культурі та масових комунікаціях. Харків: Фоліо, 2019. 314 с.

75. Проноза І.І. Інформаційна війна: сутність та особливості прояву. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. 2018. Вип. 61. С. 76-84.

76. Протидія когнітивній війні: інформованість і стійкість / Johns Hopkins University & Imperial College London. 2021. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2021/05/20/protidya-kognitivnj-vjn-nformovanst-stjkst/index.html> (дата звернення: 14.03.2024).

77. Радченко Р. Ваш мозок під прицілом: український вимір когнітивної війни. 2024. URL: <https://deepstateua.com/kognitivni-viini-ukrayinskii-vimir/> (дата звернення: 17.03.2024).

78. Сенченко М. Невидимі інформаційні війни нового покоління : теорія мережоцентричної війни на практиці. Вісник Книжкової палати. 2011. № 11.

С. 3-6.

79. Скакальська І.Б. Війна проти українців у когнітивному просторі в імперську епоху: лінії розламу // *Фундаментальні ментально-ціннісні відмінності українців і росіян як підґрунтя їх цивілізаційного протистояння* : колективна монографія. Одеса : Олді+, 2023. С. 89-96. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/29017> (дата звернення: 11.03.2024).

80. Смольц С. П. Інформаційна війна як чинник формування суспільного буття. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2011. № 3. С. 70-74.

81. Стадник А.Г. Інформаційна війна як комунікативна технологія впливу на масову свідомість та громадську думку. *Грані*. 2016. № 1. С. 111-115.

82. Стрельбицький М., Гринь М. Когнітивна війна Росії проти України. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. Юридичні науки. 2023. Т. 1, № 64. С. 46-52. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.1.7> (дата звернення 09.03.2024).

83. Тарасова В.В. Вербальні засоби інформаційно-психологічної війни. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Філологія. 2020. Вип. 22. С. 251-258.

84. Требін М. П. Феномен інформаційної війни у світі, що глобалізується. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Серія: «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2013. № 2.

С. 188-198.

85. Фещенко І.В. Інформаційна війна як органічна складова сучасного збройно-політичного конфлікту. Філософія та політологія в контексті сучасної культури. 2021. Т. 13, № 1. С. 96-103.

86. Шевчук П. Інформаційно-психологічна війна Росії проти України : як їй протидіяти. Демократичне врядування. 2014. Вип. 13.

87. Шпига П.С., Рудник Р.М. Основні технології та закономірності інформаційної війни. Проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 8. С. 326-339.

88. Шумка А. В. Черник П. П. Інформаційно-мережева війна – нова форма міждержавного протидіяння початку ХХІ ст. Військово-науковий вісник. 2013. Вип. 19. С. 243-255.

89. Юдін О.К., Матвійчук-Юдіна О.В., Супрун О.М. Інформаційно-психологічна війна та технології соціального інжинірингу. Наукоємні технології. 2021. № 2. С. 130-139.

90. Юзова І.Ю., Пацек П. Інформаційно-психологічний вплив противника та протидія йому в умовах ведення гібридних війн. Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. 2020. №3. С. 61-68.

91. Cognitive Warfare: The Future of Cognitive Dominance. First NATO scientific meeting on Cognitive Warfare (France) – 21 June 2021. URL: <https://www.innovationhub-act.org/sites/default/files/2022-03/Cognitive%20Warfare%20Symposium%20-%20ENSC%20-%20March%202022%20Publication.pdf> (Last accessed: 16.03.2024).

92. Davies N. *Europe: A History*. London : Pimlico UK, 1997. 1385 p.

93. Der Derian J. *Virtuous War*. *International Affairs*. 2000. № 4 (76). P. 771-788.

94. Furgacz P. *Russian Information War in the Ukrainian Conflict* NATO Advanced Research Workshop (ARW) on Countering Hybrid Warfare – Lessons Learned from Ukraine. *Countering hybrid threats: lessons learned from Ukraine*. 2016. Vol. 128. P. 207–216.

95. *Happening in 2024: Advancements in Cognitive Warfare, Multi-Domain Operations, Future Operating Environments, Sweden's Accession to NATO*. URL: <https://www.act.nato.int/article/happening-in-2024-cognitive-warfare-mdo-future-operating-environments-sweden/?ref=deepstateua.com> (Last accessed: 30.03.2024).

96. Mericka J. *The Information War in Ukraine as a Part of the Military Strategy*. *Vojenske Rozhledy-Czech military review*. 2022. Vol. 31, Iss. 1. P. 21–37.

97. *NATO Review*. *Countering cognitive warfare: awareness and resilience*. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/05/20/countering-cognitive-warfare-awareness-and-resilience/index.html> (Last accessed: 15.03.2024).

98. Sleat M. *Just cyber war?: Casus belli, information ethics, and the human perspective*. *Review of international studies*. 2018. Vol. 44, Iss. 2. P. 324–342.

99. Szafranski R. *Theory of Information Warfare: Preparing For 2020*. URL: http://www.airpower.au.af.mil/airchronicles/apj/apj95/spr95_files/szfran.htm (Last accessed: 18.03.2024).

РОЗДІЛ 4

Уроки російсько-української когнітивної війни: читаємо минуле, плануємо майбутнє

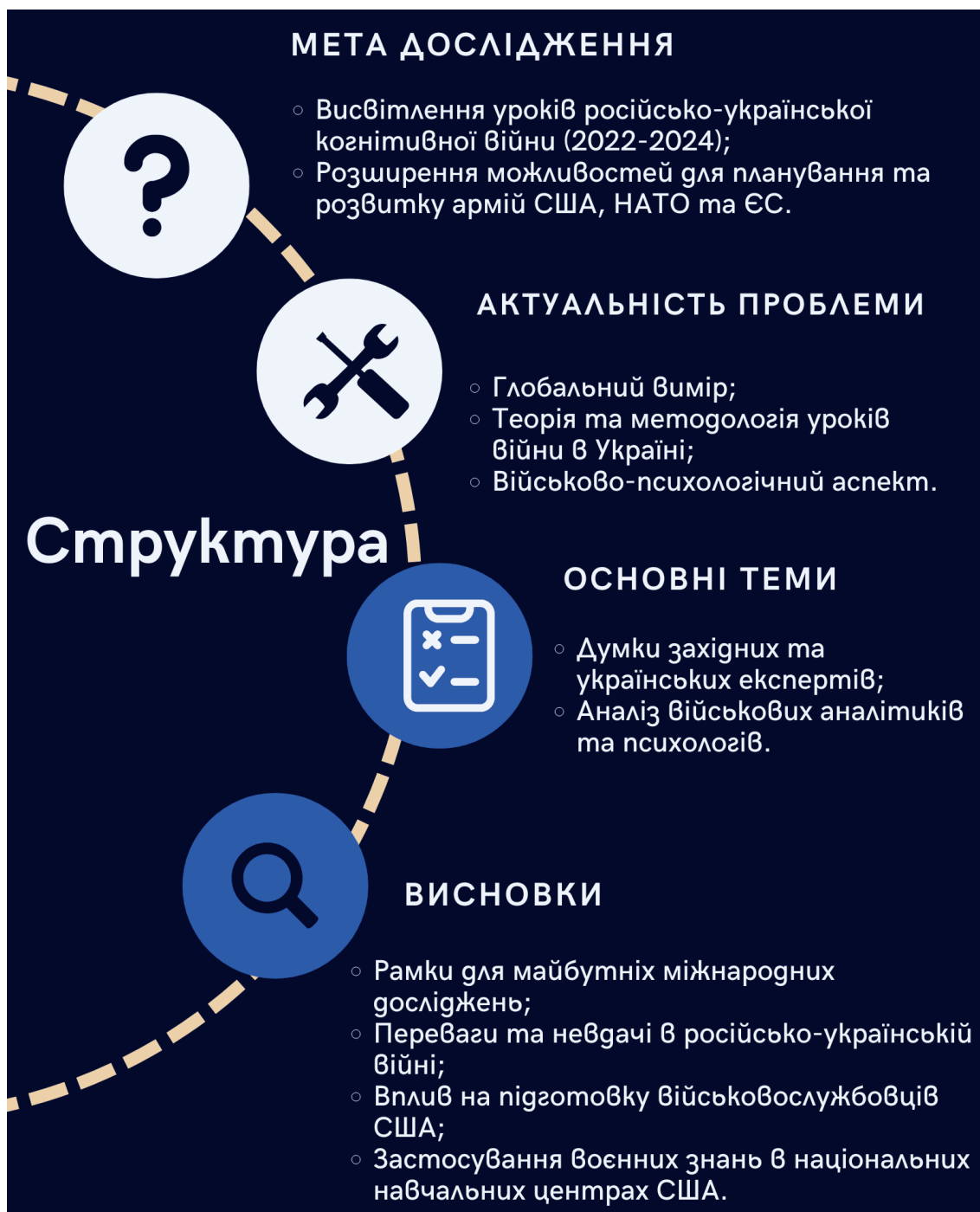

Цей нарис представляє третій етап українського військово-психологічного лонгітюдного дослідження, спрямованого на осмислення сучасної когнітивної війни у глобальному вимірі, її генезису в українському контексті.[1] Мета – висвітлити фундаментальні уроки російсько-української когнітивної війни у період з 2022 по 2024 рр. Проблема є надзвичайно актуальною не лише у глобальному вимірі, але й з точки зору теорії та методології уроків війни в Україні у військово-психологічному аспекті.[2] Структура есе включає думки західних та українських експертів, військових аналітиків та психологів щодо обраної теми. За результатами дослідження зроблено висновок про те, як уроки війни в Україні сприяють розширенню можливостей для визначення нових провідних пріоритетів планування та розвитку армії США, НАТО та ЄС.

Розмірковуючи про прогрес у війні, яку Росія розв'язала в Україні, про уроки-здобутки та уроки-втрати під час активних бойових дій на суші, на морі, в повітрі, кіберпросторі та безпілотноках, ми маємо можливість зробити важливі спостереження та внести зміни в те, як ми, українці, підходитимемо до уроків когнітивної війни в період 2022-2024 років.

Ми доповнюємо обговорення цього питання, пропонуючи трансдисциплінарний підхід для подальшого розвитку глобального дискурсу про уроки когнітивної війни в Україні. Ми також використали тематичні дослідження з контрастних глобальних військових, психологічних, політичних та економічних контекстів. Наш внесок пропонує рамки для сприяння узгодженості в

напрямку майбутніх міжнародних досліджень про те, чому і як уроки оборони мають перевагу в російсько-українській війні, про її причини, переваги і невдачі. Або, вказуючи на ризики війни, як армія США, використовуючи уроки війни в Україні, допомагає власній підготовці військовослужбовців. Або про те, чого Пентагон навчився за два роки війни в Україні, а також про застосування автентичних воєнних знань-досвіду на практиці в національних навчальних центрах США (напр.: Форт Ірвін, Каліфорнія; Форт Худ, Техас; Об'єднаний навчальний центр бойової готовності в Луїзіані та ін.).

Міністр армії США Крістін Вормут у 2022 році сказала: «Я думаю, що зараз вся армія дійсно дивиться на те, що відбувається в Україні, і намагається засвоїти уроки, «...російсько-український досвід є дуже потужною ілюстрацією для нашої армії про те, наскільки важливою буде інформаційна сфера».[3] Отже, які інструменти використовуються армією США для засвоєння українських уроків війни у порівнянні з підготовкою до боротьби з повстанцями в період війн в Афганістані та Іраку?

«Це звичайний інструмент», – відповідає командувач, бригадний генерал Курт Тейлор на своїй базі та в Об'єднаному центрі підготовки бойової готовності в Луїзіані. Для того, щоб американські солдати були готові воювати і перемагати, одним з перспективних інструментів є навчання – тренування, засновані на тому, як воювати в холодну погоду, імітуючи кліматичні особливості Росії та Північної Кореї.

Ми спробували сформулювати бачення російсько-української війни, уза-

гальнюючи ймовірні рішення та рекомендації щодо уроків війни в Україні, спираючись на західні та українські думки. Основна мета цього есе – зрозуміти актуальні та часто ігноровані військові та психологічні фактори, які змусять Україну захищати себе протягом 2022-2024 років. Уроки війни в Україні, її оновлене військове мислення свідчать про те, що війна в Україні – це війна за майбутнє світу і Європи, за безпеку і авторитет. Вона також допомагає зрозуміти ще один глибший урок: коли, чому і як оборона має перевагу, і які наслідки в українській, так і в глобальній теорії сучасної, когнітивної війни. З огляду на вищезазначене, дане есе визначило необхідність з'ясування наступних дослідницьких завдань-питань:

1. Як змінилися уроки російсько-української когнітивної війни з 2022 року з точки зору оборони і які уроки та невдачі є цінними для армії США, НАТО, Пентагону та іноземних армій;

2. Яким чином урок застосування феномену «балансу нападу та оборони» відіграв важливу роль у збереженні власної території України та зменшенні втрат у 2023 році; чи може він слугувати прикладом для наслідування для армії США та іноземних армій, особливо в умовах ведення міської війни;

3. Як вітчизняні інноваційні оборонні технології та розробки вплинули на оборонні стратегії України та рівень уроків-досвіду, отриманого в умовах відсутності зброї у 2023 році;

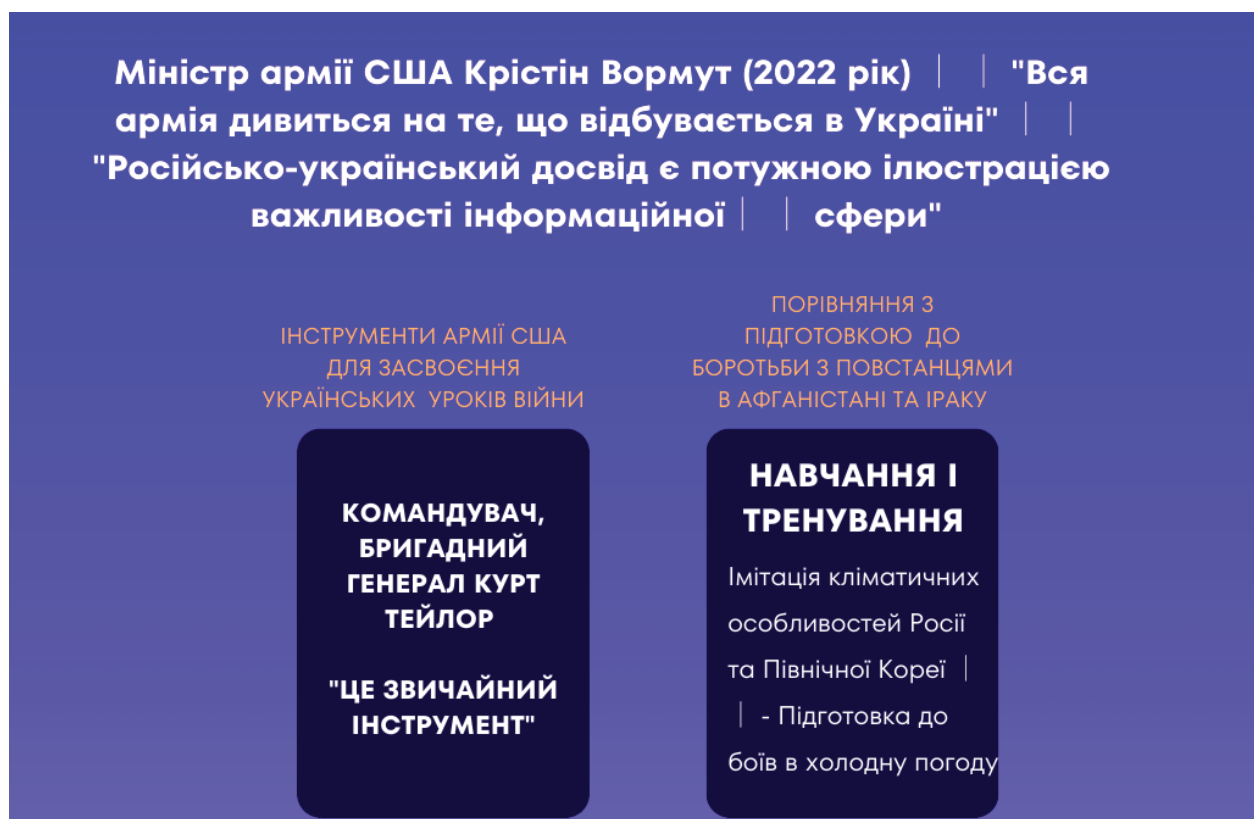
4. Як лікують психологічні рани війни в Україні: наукові проекти, розроблені студентами університету, майбутніми військовими психологами, з на-

дання першої психологічної допомоги;

5. Чотири фундаментальні важливі уроки щодо специфіки міської війни.

Докази цього есе походять від комплексу теоретичних та емпіричних методів, використаних на третьому етапі трансдисциплінарного дослідження, включаючи генетично-креативний підхід (розроблений С. Максименко), розгорнуті інтерв'ю, тестування військовослужбовців після екстремальних ситуацій та ситуацій підвищеного ризику в умовах невизначеності, контент-а-

Ця схема ілюструє, як армія США використовує досвід війни в Україні для покращення своїх навчальних програм, зокрема тренувань у холодну погоду, і порівнює це з попередніми підходами під час війн в Афганістані та Іраку.

наліз бази даних, доступних за обраною темою, Шкала неклінічної оцінки поведінкових змін та соціального функціонування (розроблена В. Луньовим), метод наративного аналізу літературних джерел, проаналізованих у базі даних джерел. Також ми спиралися на результати студентських наукових проєктів та розроблене портфоліо з даної проблематики: «Маніпулювання свідомістю українців в умовах когнітивної війни» (Дніпро, 2024) та «Діти війни у місті Дніпро: Психологічний портрет» (Дніпро, 2024). Подальший аналіз є синтезом зібраної та систематизованої інформації з використанням

зарубіжної та вітчизняної думки з обговорюваної теми. Він також доповнений власною науковою теорією та емпіричним дослідженням за участю 6231 бійця, які поділилися своїми поглядами на уроки війни в Україні.

Таким чином, уроки, описані нижче, представляють підхід України до розбудови системи національної стійкості та оборони, трансформації військової ідентичності Збройних Сил України у 2022-2024 роках. Команда нашого проекту вважає, що уроки, отримані під час війни в Україні, розширяють наше розуміння неконвенційних операцій Росії, а отже, пояснять деякі з найбільш специфічних аспектів прийняття рішень та силового застосування її звичайних збройних сил під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну.[4]

Урок 1

Специфіка російсько-української війни: логістичне змагання

Хоча про загальні стратегічні уроки російсько-української війни написано чимало, про специфіку другої фази когнітивної війни, тобто у 2023 році, з царини поєднання військових та психологічних чинників, які вирішальним чином вплинули на динаміку війни у 2024 році, досі мало що відомо. Більше того, саме їх поєднання зумовило вибір зміни української оборонної стратегії навесні-влітку 2023 року внаслідок логістичного завершення з обох сторін. [5] Акцент на координації засобів логістики з обох сторін, як на серйозній проблемі на театрі бойових дій Росії та України, дозволив Єнсу Столтен-

бергу, Генеральному секретарю Організації Північноатлантичного договору (НАТО), констатувати, що «війна перетворилася на «конкуренція логістики» залізничних мереж, автошляхів для проведення логістичних операцій. Але при цьому жодна зі сторін не має переваги в повітрі.[6] Аналізуючи рівень військової ідентичності українських солдатів, як предиктора військових змін та еволюції військової ідентичності, Є.Столтенберг підкреслює, що завдяки обізнаності бійців з навколишнім середовищем та гнучкому маневруванню, вони мали певні переваги над росіянами з точки зору уроків щодо ефективності маневрів.

Які переваги та недоліки Уроку 1?

На тлі перших уроків і досягнень України в організації боїв за Київ та ефективного опору російським окупантам, Пентагон здійснив фундаментальне переосмислення своєї військової стратегії. Йдеться про концепцію стримування та оборони євроатлантичного регіону з урахуванням уроків, винесених з українського досвіду когнітивної війни.[7] Основною причиною зміни стратегічної концепції НАТО у 2022 році та одночасного ухвалення її главами держав та урядів на саміті НАТО в Мадриді став УНІКАЛЬНИЙ перший урок в історії військової думки у всьому світі. Вперше українські Збройні Сили в бойових діях продемонстрували те, що за розрахунками те-

Схема аналізу специфіки російсько-української війни: логістичне змагання (2023 - 2024)

01 ЗАГАЛЬНІ СТРАТЕГІЧНІ УРОКИ ВІЙНИ: <ul style="list-style-type: none">✓ Багато написано про загальні уроки.✓ Менше відомо про специфіку другої фази когнітивної війни у 2023 році.	02 КОГНІТИВНА ВІЙНА: <ul style="list-style-type: none">✓ Поєднання військових та психологічних чинників.✓ Вплив на динаміку війни у 2024 році.
03 ЛОГІСТИЧНЕ ЗАВЕРШЕННЯ <p>Весна-літо 2023 року. Зміна української оборонної стратегії. Логістичне завершення з обох сторін. Координація логістики: Проблеми логістики на театрі бойових дій. Констатація Енсом Стоптенбергом логістики конкуренції.</p>	04 ВІЙСКОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ <p>Аналіз військової ідентичності українських солдатів. Переваги завдяки обізнаності та маневруванню. Ефективність маневрів.</p>

Схема аналізу специфіки російсько-української війни: логістичне змагання (2023 - 2024)

05 ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

- ✓ Досягнення України;
- ✓ Організація боїв за Київ. Протистояння російським окупантам.

06 РЕАКЦІЯ ПЕНТАГОНУ:

- ✓ Переосмислення військової стратегії. Концепція стримування та оборони євроатлантичного регіону.

оретиків вважалось неможливим: вони грамотно і професійно протистояли когнітивній війні.

Цей факт можна розглядати як перевагу українських солдатів, що дозволяє Збройним силам України безпечно і з мінімальними втратами доставляти боєприпаси до розподільчих центрів, розташованих за межами країни, поблизу кордону.[8]

Інший підхід до оцінки Уроку 1 пропонують військові аналітики Сет Г. Джонс, Райлі Маккейб та Александр Палмер, застосовуючи зовсім інший критерій для оцінки результатів війни цього періоду. На їхню думку, українські операції піднімають вічні, проблемні питання сучасної війни: що легше для військових – захищати чи захоплювати певну територію?

Використовуючи системний аналіз воєнно-психолого-політико-економічної парадигми та пошук об'єктивної відповіді на вищезазначену диле-

Оцінка уроку

Методологія дослідження:

Наступальний та оборонний баланс. Фактори впливу на наступальні операції. Політичні наслідки оборонного балансу.

Сет Г. Джонс, Райлі Маккейб та Александр Палмер:

Проблемні питання сучасної війни. Легше захищати чи захоплювати територію?

Спільні думки іноземних та українських військових фахівців:

Неконвенційні операції Росії. Вирішальна роль неконвенційних операцій.

Методологія дослідження:

Суперечливі відповіді. Потреба подальшого дослідження.

му, вони застосовують загальну методологію дослідження, яка базується на виокремленні трьох блоків спірних питань, а саме

1. Який стан наступального та оборонного балансу у війні в Україні?
2. Які фактори вплинули на наступальні операції українських військ?
3. Які політичні наслідки оборонного балансу у війні для США та інших західних країн?

Відповіді на ці питання є спірними, суперечливими, все ще залишаються незрозумілими і потребують подальшого детального дослідження з точки зору засвоєних уроків.

Тим не менш, вищезгадані автори, на відміну від попередніх, не погод-

жуються з висновками про те, що повільному темпу операцій влітку 2023 року сприяла слабка українська стратегія, оскільки вони зосереджувалися на проведенні операцій на кількох фронтах, а не на одному фронті в Запорізькому регіоні.[9] Щодо недоліків української оборони у 2023 році варто навести спільні думки іноземних та українських військових фахівців щодо попередніх уроків нетрадиційних операцій Росії під час російсько-української війни, лютий 2022 – лютий 2023 року. Джек Уотлінг, Олександр В. Данилик та Нік Рейнольдс приділяють особливу увагу неконвенційним аспектам окресленого конфлікту, підсумовуючи, що «неконвенційні операції під час війни часто мали вирішальне значення для послідовних російських теорій перемоги, навіть коли її звичайні сили не досягали своїх цілей на полі бою».[10]

Урок 2

Оборона має перевагу

Цей урок та його можливе застосування розкриває шляхи підготовки солдатів до наступної війни, оскільки українські автентичні знання-досвід про війну логічно пов'язані з попередньою. Тут доречно згадати прислів'я «Хочеш миру – будь готовий до війни». В даному випадку ми звернемося до другої концепції фон Клаузевіца, яка трактується різними експертами по-різному, щодо змін оборонної стратегії України у 2023 році, і стосується феномену «Центру тяжіння». В термінах Клаузевіца «центр тяжіння» означає столицю

Схема уроку 2: Оборона має перевагу

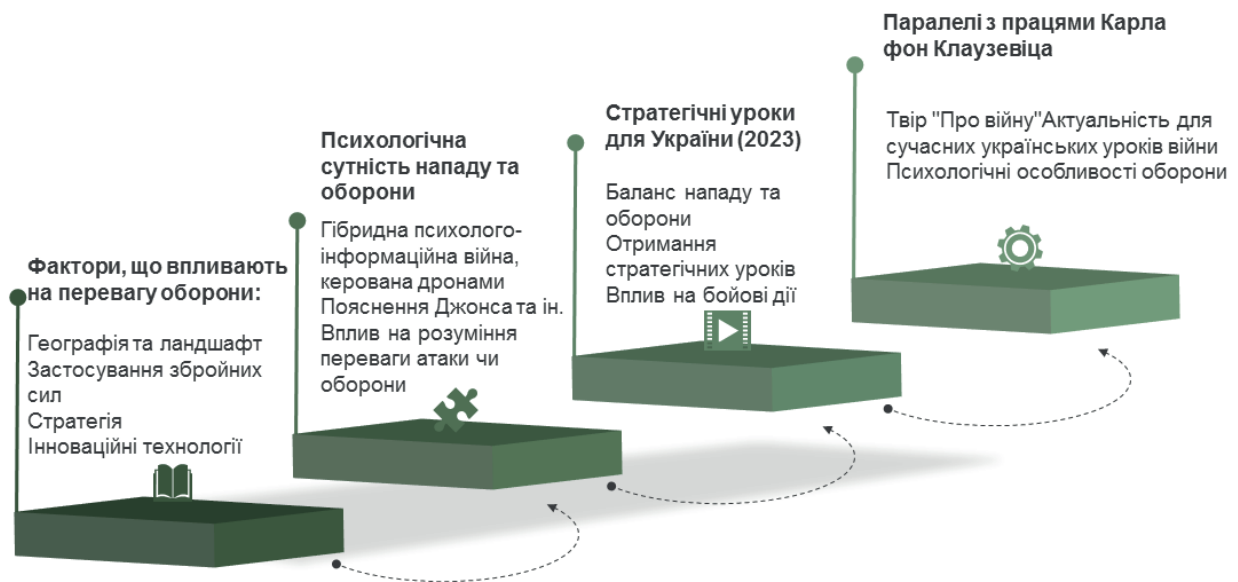

супротивника, і ключ до успіху, захоплення якого є початком капітуляції ворога. Відповідно до військового мислення Клаузевіца, «центр ваги в стратегії – це не точка або слабкість ворога, а точка його єдності і згуртованості, і є найефективнішою мішенню для удару».[11]

Ми вважаємо, що наведені вище судження і припущення Джонса і його колег можуть претендувати на вичерпний пояснювальний потенціал для армії США, ЄС, країн-членів НАТО та інших армій світу. Виникає питання: За яких умов українська оборона має перевагу? Їх аргументація щодо феномену «балансу нападу і оборони», введеного в обіг Міршхаймером (Mearshheimer, 2001), та його ролі в утриманні власної території, видається цілком адекватною для визначення причин трансформації стратегії України

Схема уроку 2: Оборона має перевагу

у 2023 році. На наш погляд, вищезгадані автори переконливо обґрунтували, що сума факторів, які мають бути вивчені арміями, а саме: географія, тобто ландшафт поля бою, застосування збройних сил, стратегія та інноваційні технології, суттєво впливають на розуміння того, чи буде здійснено напад, чи ні. Саме вони суттєво впливають на розуміння того, чи має перевагу атака чи оборона в певний період активних бойових дій у сучасній когнітивній війні.

Поряд з цим, Джонс та ін. спробували пояснити психологічну сутність нападу та оборони як викликів та стратегій сучасної еволюції гібридної психолого-інформаційної війни, керованої дронами.

У зв'язку з цим, чи було серйозною вимогою військової ситуації в Україні

влітку 2023 року отримання стратегічних уроків, пов'язаних зі стратегічними змінами на полі бою, виходячи з «балансу нападу та оборони»?

Погляньмо на наступні пояснювальні аргументи, надані Джервісом у 1978 році.[12] Він говорить: «Коли напад має перевагу, державі, що нападає, як правило, легше знищити армію супротивника і захопити територію, ніж захищати свою власну територію. Коли оборона має перевагу, зазвичай легше утримувати територію, ніж наступати і захоплювати її».

З точки зору психологічної науки та сучасних реалій сучасної російсько-української когнітивної війни ми можемо знайти відповідь та паралелі у видатному творі Карла фон Клаузевіца, у його військовому трактаті «Про війну».

Чи є його праця, опублікована понад 200 років тому, актуальною для українських уроків війни, особливо в частині психологічних особливостей? Звернімося до його ідей та висновків щодо оборони.

Висновок К. фон Клаузевіца ґрунтується на твердженні, що «оборона є сильнішою формою боротьби, ніж напад, і перевага в обороні (якщо її правильно розуміти) дуже велика, набагато більша, ніж здається на перший погляд» [1976, с. 84].

Таким чином, стає зрозуміло, чому, на думку Джонса та його колег, сталося «перехоплення ініціативи» в Україні. І не дивно, чому найбільш замінована країна світу, Україна, і навпаки – великі російські укріплення противника (наприклад, мінні поля, мережа траншей, артилерійська підтримка, ударні

вертольоти, літаки тощо) не змогли подолати українські укріплення, позиції підрозділів, артилерію, ракетні платформи, спрямовані на захоплення української території.

Тому психологічною відповіддю, на думку військового аналітика Майкла Кофмана, є людська мотивація Збройних Сил України, а також трансформація військової ідентичності. Звертаючи увагу на зовнішні та внутрішні мотиватори українських військовослужбовців, М.Кофман емоційно зауважує: «Ви будете здивовані тим, на що вже здатні українські військові».[13] Актуально підтвердити, що через 200 років висновки фон Клаузевіца про війну є дуже актуальними, військово ефективними в російсько-українській когнітивній війні. І є багато підстав вважати, що різні погляди військових аналітиків, які ми спостерігаємо, віддзеркалюють різні причини та аспекти того, чому це важливо для розуміння унікального досвіду закономірностей війни та її розвитку в українському контексті.

Однак очевидним є те, що консолідація українців та їхній національний дух (за словами фон Клаузевіца) допомагає захистити Батьківщину під час інтенсивних ракетних атак з боку Росії. Це допомагає українському народу вижити і подати приклад для армій світу.

Аналізуючи внутрішні та зовнішні чинники бойового духу українських бійців, варто також звернути увагу на дані, отримані нами в ході емпіричного дослідження. Це результати масштабних інтерв'ю, проведених нашою проектною командою з 950 військовослужбовцями різних звань, віку, освіти

та гендерних відмінностей. Розроблена нами анкета включала 10 запитань, на які українські бійці мали відповісти щодо внутрішніх та зовнішніх уявлень про мотиваційний дух на полі бою. Отримані нами кількісні та якісні результати свідчать, що це пов'язано з: 1. відданістю своїй землі; 2. рішучістю українських Збройних Сил та їх вогневою міццю; 3. безпомилковим використанням сил, а також фактичною якістю сил у тактиці ведення бою протягом останніх двох років; 4. стійкістю українських збройних сил; 5. Вирішення питань підготовки за стандартами НАТО; 6. обслуговування та ремонтом українським персоналом західної військової техніки, виробництвом абсолютно нових деталей для неї; 7. використанням як комерційних космічних можливостей, так і сервісів соціальних мереж для захисту від російського вторгнення.

Ще один аспект, пов'язаний з імплементацією уроків, пов'язаних з трансформацією української стратегії у 2023 році, винесених з війни в Україні. На думку Лоуренса Фрідмана (2023), війна в Україні показала, що «стратегії Росії та України дедалі більше розходяться». Автор виокремлює специфіку ведення війни, наголошуючи на тому, що в нинішній війні реалізуються два протилежні підходи, а саме: а) «класична війна» (з боку України); б) «тотальна війна» (з боку Росії).[14] Таким чином, що стосується стратегічного розмаїття сучасної війни, то тут різко зросла увага до управління Альянсом та співпраці з Україною, хоча й оцінюється по-різному. Наразі у світовій дослідницькій літературі є досить докладні описи інвестицій в українську оборон-

ну промисловість. Ми спробуємо проілюструвати цей факт управління та співробітництва Альянсу на уроках оборони, який виливається в логістичну конкуренцію, використовуючи наведені нижче тематичні дослідження, датовані 2024 роком.

Наратив, що стосується останнього центру тяжіння в Україні – збройних сил противника. У психологічному контексті втрата російською армією особового складу, бойової техніки, неможливість захоплення додаткових українських територій на початку 2023 року породили песимізм у російських солдатів, підірвали волю до опору, і навпаки, залучення резерву, іррегулярних сил створило умови для успішного захисту рідної землі українськими воїнами.

A close-up image of a hand holding a handgun, with a glowing blue aura around the weapon. The background is dark and smoky. The image is used as a background for a summary slide.

Висновок

- Актуальність ідей Клаузевіца для сучасної війни
- Психологічні та стратегічні аспекти
- Вплив на підготовку солдатів

Урок 3

Інноваційні українські технології частково заповнюють прогалину у відсутності зброї

Технологічний, цифровий прогрес у сфері контрнаступальних заходів ведення війни, а також брак озброєння, необхідного українській армії для протистояння ворогу, сформували когнітивну війну до і після контрнаступу влітку 2023 р. Той період бойових дій нагально вимагав розвитку вітчизняних інноваційних оборонних технологій. Серед таких інноваційних, передових та ефективних технологій, характерних для українського досвіду ведення сучасної війни, є безпілотні літальні апарати. До і після літнього контрнаступу 2023 року для Збройних Сил України було критично важливим використання безпілотних систем озброєння, таких як дрони, через нестачу озброєння. Генерал Залужний у 2024 році заявив, що безпілотники різних конструкцій є головним рушієм нинішньої війни.[15] Інші види сучасного озброєння, що надійшли в Україну від армії США, НАТО та ЄС, відіграли вирішальну роль у формуванні нової теорії війни, що ведеться в Україні. Наприклад, тематичне дослідження № 1.

Запаси ракет, перехоплювачів ППО та боєприпасів для артилерії дозволили уникнути ведення Україною позиційної війни у 2023 році, де Україна не мала б переваги.

В рамках українського досвіду когнітивної війни стало очевидним, що

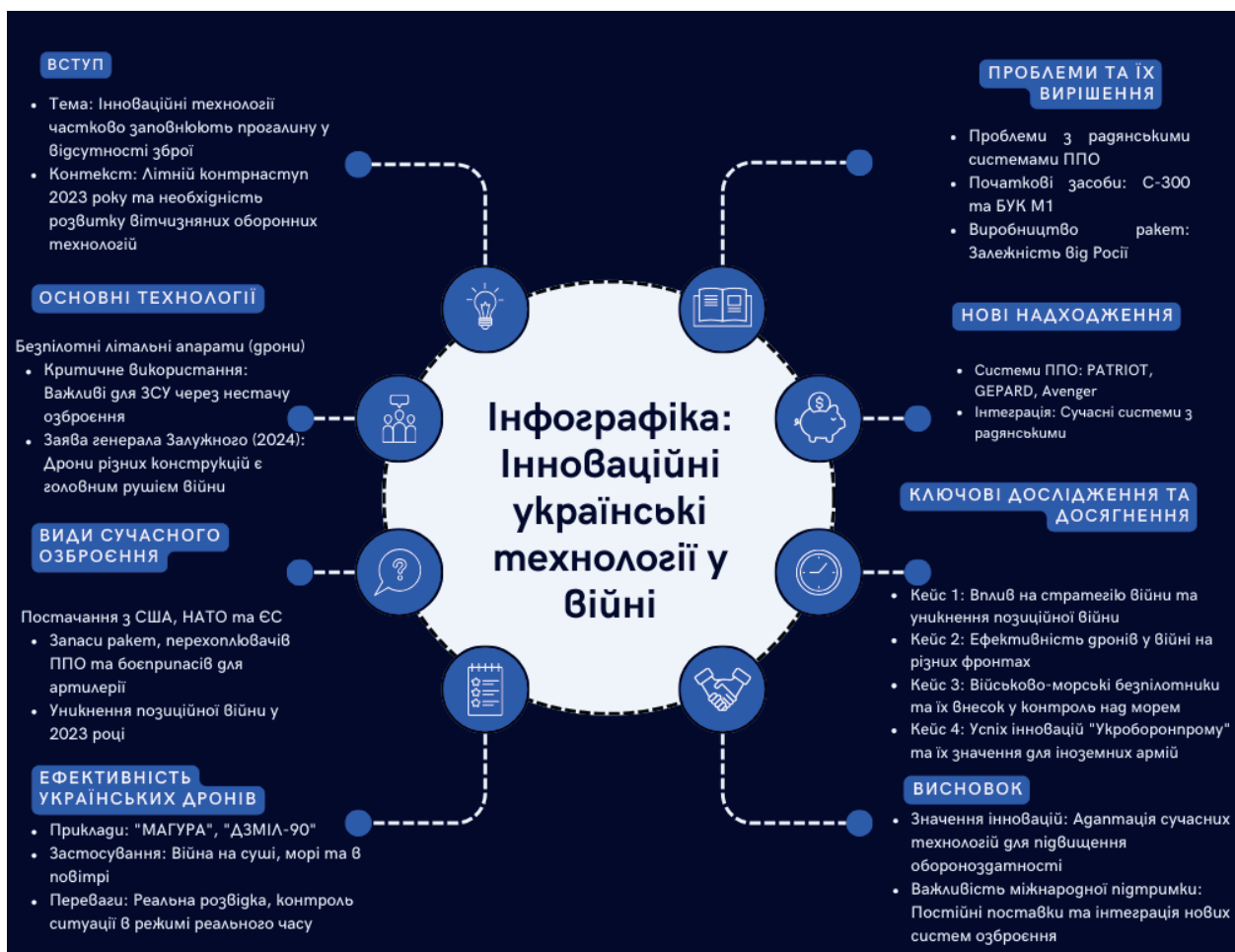

українські інноваційні безпілотні літальні апарати, такі як дрони «МАГУРА», «ДЗМІЛ-90», довели свою високу ефективність під час війни на суші, морі та в повітрі, оскільки вони забезпечують розвідку в режимі реального часу. Кейс №2.

Їх новизна та оригінальність, особливо військово-морських безпілотників, дозволяє знищувати більшу частину ворожого флоту. Тому такі засоби дозволяють українським військовим контролювати ситуацію на полі бою в режимі реального часу, підкреслює генерал Залужний (2024). Тематичне дослідження №3.

Згадуючи 2022 рік, варто зазначити, що з початком російської незаконної агресії Київ покладався на радянські зенітно-ракетні комплекси середньої дальності С-300 та БУК М1, і це створило проблему. ЧОМУ? Тому що ракети на заміну здебільшого виробляються Росією.[16] Оскільки члени Альянсу і партнери постійно надсилають одні з найкращих систем протиповітряної оборони (скажімо, PATRIOT), українські війська ППО продемонстрували свою військову компетентність в інтеграції сучасних систем з радянськими. Зараз ця оборона посилена німецькою системою малої дальності GEPARD та американською системою ППО Avenger для збиття безпілотників і крилатих ракет.

Щоб проілюструвати довготривалий шлях України до успіху в інноваціях, які варто впроваджувати в іноземних арміях по всьому світу, як найкращі рішення, представлені «Укроборонпром», саме тому цінним є аналіз нових

інсайтів та останніх досягнень. Тематичне дослідження №4.

По-перше, що стосується артилерії та важких боєприпасів, Україна відновила виробництво власних ракет реактивної системи залпового вогню (РСЗВ) «Вільха» у 2022-2023 рр. Ракети «Вільха-М» мають перевагу порівняно з американськими ракетами M 142 HIMARS: вони мають більшу дальність стрільби (130 км) і важче корисне навантаження, ніж ракети GMLRS, що постачаються США. По-друге, українські виробники озброєнь встановили нові

серійні лінії з виробництва 82-мм і 120-мм мінометів радянських часів, 122-мм артилерійських снарядів і 125-мм танкових боєприпасів для танків Т-64, Т-72 і Т-80 за межами України, спільно з країнами-членами НАТО у 2022-2023 роках.

По-третє, безпілотники змінюють ситуацію на українському полі бою у 2023 році. У 2022 році лише 35 українських компаній виробляли безпілотники. У 2023 році в Україні було понад 200 компаній (більшість з яких є приватними), які виробляли різні безпілотники для українських військових. Сьогодні, у 2024 році, Україна може законтрактувати 67 зразків безпілотників, які пройшли процедуру допуску. Цей факт також є гарним прикладом для США. Армія США, НАТО, ЄС мають наслідувати цей приклад, ми вважаємо.

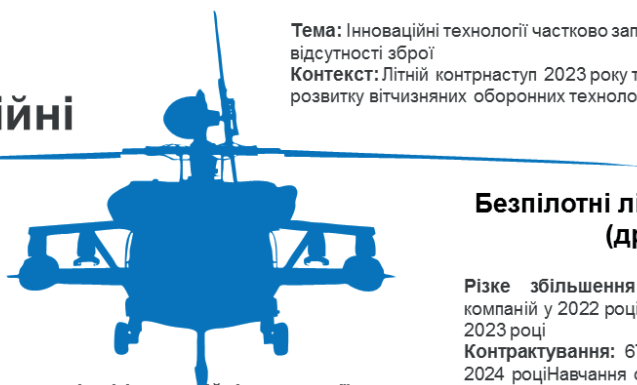
Інноваційні українські технології у війні

Вступ

Тема: Інноваційні технології частково заповнюють прогалину у відсутності зброї
Контекст: Літній контраступ 2023 року та необхідність розвитку вітчизняних оборонних технологій

Основні технології та досягнення

Артилерія та важкі боєприпаси
Виробництво ракет "Вільха" та "Вільха-М":
Відновлено у 2022-2023 рр.
Переваги: Дальність стрільби 130 км, важче корисне навантаження
Нові серійні лінії з виробництва мінометів та артилерійських снарядів: 82-мм та 120-мм міномети, 122-мм артилерійські снаряди, 125-мм танкові боєприпаси

Інші інноваційні технології

Ударний безпілотник "Камікадзе":
Дальність польоту 1,000 км, випробуваний у січні 2023 року
Модернізація крилатих ракет "Нептун": Збільшення дальності з 300 км
Крилата ракета "Трембіта": Дальність дії 140 км
Розроблена українськими волонтерами для серійного виробництва

Безпілотні літальні апарати (дрони)

Різке збільшення виробництва: з 35 компаній у 2022 році до понад 200 компаній у 2023 році
Контрактування: 67 зразків безпілотників у 2024 році
Навчання операторів: Підготовлено 20,000 операторів, 33 школи-партнери
Секретний підрозділ "ГРУПА-13": Оператори військово-морських безпілотників, більше десятка знищених ворожих кораблів
Безпілотник-ракетonosій "ДЗМІЛ-90": Може бути пілотованим або безпілотним
Використання різних типів озброєння, зокрема самонаведення за допомогою лазера

Підсумовуючи, для розуміння уроків війни в Україні дуже важливо, що приплив грошей у промисловість дозволив збільшити виробництво безпілотників у 100 разів порівняно з першими місяцями вторгнення. В рамках «Безпілотної армії» Україна підготувала 20 000 операторів БПЛА та залучила 33 школи-партнери.[17]

Тематичне дослідження №5

По-четверте, журналісти CNN повідомили про український секретний підрозділ під назвою «ГРУПА-13», який є оператором військово-морських безпілотників. Вони націлені на полювання за кораблями. На їхньому рахунку більше десятка бойових кораблів противника, таких як крейсер «Москва», фрегат «Адмірал Макаров», сторожовий корабель «С.Котов», ракетний корабель «Івановець» та інші. Таким чином, перевага українських морських безпілотників у сучасній когнітивній війні полягає в тому, що жоден військовий корабель не може бути настільки маневреним, як морські безпілотники.[18]

По-п'яте, ще одна унікальна українська розробка – безпілотник-ракетоносій «ДЗМІЛ-90». Безпілотник може бути як пілотованим, так і безпілотним, може використовувати різні типи озброєння, зокрема, самонаведення за допомогою лазера. Також може використовуватися для доставки боєприпасів та зброї на передову. Безпілотник несе 5-риліговий блок UB-16-57 з десятком осколково-фугасних ракет S-5, які долають відстань до 2,5 км.

Отже, інноваційні технології, розроблені у 2023-2024 роках, допомог-

ли Збройним силам України частково заповнити прогалину – нестачу озброєння на передовій. Натомість, Україна розвиває власний потенціал для нанесення ударів на великих відстанях. Українські чиновники оголосили, що в січні 2023 року Україна випробувала ударний безпілотною «Камікадзе» з дальністю польоту 1 000 км. Українська оборонно-промислова політика орієнтована на модернізацію крилатих ракет «Нептун» з метою збільшення їхньої дальності з 300 км. Українські волонтери також розробляють недорого крилату ракету класу «земля-земля» «Трембіта» з дальністю дії 140 км для серійного виробництва з метою подолання російської протиповітряної оборони.

Тематичне дослідження №6

Ще один перспективний урок з інноваційних технологій війни в Україні стосується радіоелектронної боротьби як системи захисту від російських безпілотників. Радіоелектронна боротьба за допомогою алгоритмів штучного інтелекту також широко використовується сьогодні. Наприклад, Міністерство оборони України схвалило безпілотник «SAKER SCOUT» для використання українськими військовими. Новизна програмного забезпечення SAKER базується на алгоритмах штучного інтелекту. Система за допомогою вдосконаленої оптики самостійно розпізнає та фіксує координати ворожої техніки (навіть замаскованої), миттєво передає інформацію на командний пункт для прийняття рішення. Такі можливості безпілотника створюють сприятливі умови для усунення ризиків «ЛЮДСЬКОЇ ПОМИЛКИ», адже око оператора не завжди здатне вловити всі нюанси. БПЛА SAKER SCOUT, будучи комплексом, включає в себе флагманський розвідувальний безпілотник і кілька FPV БПЛА-камікадзе, які коригуються флагманським безпілотником. Відстань, яку долає SAKER SCOUT, становить 10 км.

Таким чином, вітчизняні інноваційні технології та розробки 2023-2024 років серйозно вплинули на оборонні стратегії України та рівень інноваційного військового досвіду українських солдатів-операторів в умовах суттєвої нестачі зброї для захисту своєї Батьківщини. Іншими словами, еволюція української оборони має унікальну логіку для розуміння та вивчення.

Урок 7

Психологічні рани когнітивної війни: атака на мозок і психіку людини

Стратегічні уроки, винесені з агресивної війни Росії в Україні у 2022-2024 роках, доводять, що здоров'я України є життєво важливим для євроатлантичного миру та безпеки. [19] І в цьому контексті одним з важливих, але мало обговорюваних питань, на наш погляд, є тема, яка заслуговує на особливий наголос щодо психологічного аспекту та психологічних ран когнітивної війни. Український народ читає МИНУЛЕ гібридної – когнітивно-дисфункціональної – звичайної – безпілотної – інформаційної війни. Всі вищезгадані узагальнюючі терміни позначають природу та еволюцію, динаміку когнітив-

Стратегічні уроки агресивної війни Росії в Україні (2022-2024)

ної війни в процесі її ведення. Україна не лише прочитує МИНУЛЕ, виправляючи помилки з уроків війни, але й є державою, яка планує МАЙБУТНЄ – мирної та процвітаючої післявоєнної країни.

Російсько-українська когнітивна війна є надзвичайно важливою з точки зору теорії та методології психології, оскільки вона має справу з досягненнями когнітивної науки та когнітивними процесами ведення сучасної війни. Мозок приймає рішення, і те, як військові приймають рішення, коли стикаються з певним типом вибору в умовах невизначеності та ризику, є спірною і відносно занедбаною сферою досліджень у військових дослідженнях когнітивної війни, які сьогодні спрямовані на забезпечення стратегічної переваги.[20]

Що ж тоді потрібно покращити з точки зору оборони?

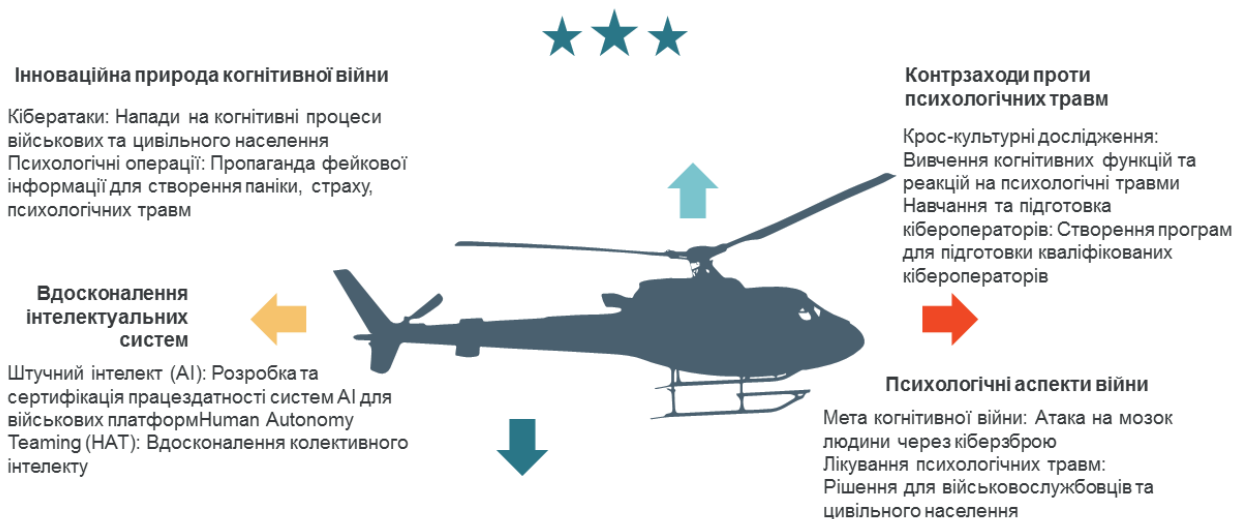
По-перше, інноваційна природа когнітивної війни у 21st столітті пов'язана насамперед з кібератаками на когнітивні процеси військових та цивільного населення в усьому світі. По-друге, психологічні операції, які застосовуються противником, спрямовані на пропаганду фейкової інформації для створення умов жахливої паніки, хронічного страху, психологічних травм, невпевненості у прийнятті рішень, болю, клімату негативних емоцій при поширенні фейкової інформації тощо. Іншими словами, загарбники маніпулюють людською свідомістю та руйнують її. Подальші виклики пов'язані з підвищенням конкурентоспроможності, розробкою та сертифікацією працездатності інтелектуальних систем систем штучного інтелекту, призначених для до-

повнення людської праці на військових платформах, вдосконаленням колективного інтелекту Human Autonomy Teaming (HAT).[21] Нові контрзаходи на сьогодні є спірною і недостатньо зрозумілою сферою досліджень і потребують подальшого вивчення, оскільки існують крос-культурні, індивідуальні когнітивні функції та реакції на негативні наслідки психологічних травм, отриманих у когнітивній війні. По-третє, домінуючою метою когнітивної війни є атака на мозок людини, яка нерозривно пов'язана із застосуванням кіберзброї. Не лише для України, але й для інших армій світу є нагальною потреба у навчанні та підготовці кібероператорів, а також плануванні майбутніх перспектив їхньої кваліфікованої готовності до навчання у зв'язку зі стрімкою зміною інновацій.

Чи існують надійні рішення для сьогоднішніх уроків лікування психоло-

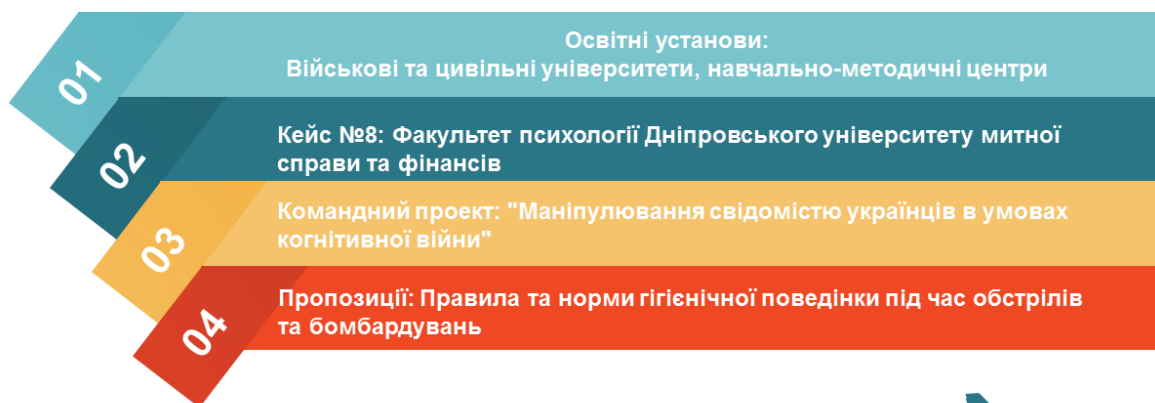
Основні аспекти покращення оборони

Приклади рішень в Україні

★★★

гічних травм військовослужбовців та цивільного населення в Україні та у світовій психологічній спільноті?

В Україні домінуюча роль у пошуку правдоподібних рішень цієї нагальної проблеми належить військовим та цивільним університетам, а також навчально-методичним центрам. Наприклад, наступний кейс №8 ілюструє, як організовано навчальний процес з подолання психологічної травми на факультеті психології Дніпровського університету митної справи та фінансів. Першокурсники, другокурсники та аспіранти запропонували свої рішення, працюючи над командним проектом «Маніпулювання свідомістю українців в умовах когнітивної війни». Серед запропонованих шляхів та засобів лікування психологічних травм та ускладнень у цивільного населення міста, а

особливо у дітей, були Правила та норми гігієнічної поведінки під час ракетного чи артилерійського обстрілу, бомбардування об'єктів інфраструктури, квартир та будинків тощо вдень та вночі. Сподіваємось, що такі портфоліо проекту є цінними не лише для майбутніх психологів для формування та розвитку їхніх специфічних психологічних компетенцій, але й як Пам'ятки невідкладної психологічної допомоги у вигляді листівок для населення міста, щоб діяти цілеспрямовано, швидко, надаючи невідкладну психологічну допомогу людям, які її потребують. У цьому контексті, одне з комплексних досліджень, що вивчає психологічні уроки оборони у війні 20th століття, представлено Майклом Говардом (Michael Howard).[22] Він пропонує правдоподібні, на наш погляд, рішення, як підняти бойовий дух, тримати супро-

тивника в здогадках, усвідомлювати, що необережна розмова (в 21st столітті, скажімо, по мобільному телефону) КОШТУЄ життя, безпека є обов'язковою. Він також пропонує забезпечити несподіванку і несподівані дії, щоб паралізувати процес прийняття рішень противником і шокувати командирів до бездіяльності; не забувати про маніпуляції в когнітивній сфері, спрямовані на зміну сприйняття цілей. Маніпульована інформація подається таким чином, щоб створити заздалегідь визначене сприйняття, що призводить до заздалегідь визначених дій аудиторії. Як пояснює Говард, когнітивна сфера включає в себе «психологічні операції, залучення нейронаук, тобто взяття на озброєння наук про мозок, і впровадження соціальної інженерії. Наслідки цього жахливі: КОЖЕН ПЕРЕТВОРЮЄТЬСЯ НА ЗБРОЮ. Вона здатна розколоти і фрагментувати ціле суспільство.

З вищезазначеного очевидно, що когнітивна сфера інтегрує кібернетику та психологію для програмування бажаних моделей поведінки цільової аудиторії та позбавлення її колективної волі до опору. Когнітивні засоби дії включають маніпуляцію свідомістю через листівки, радіо- і телепередачі, візуальне залякування, засноване на домінуванні у молодого покоління кліпового мислення, фейкові акаунти в соціальних мережах, а також використання пропаганди для заохочення ворога до капітуляції перед терором. Впроваджені стратегії впливають на мозок і психіку аудиторії, її емоції, систему цінностей, систему переконань, мотиви, міркування та моделі поведінки.

Одним з впливових дослідників явища когнітивної війни є Бернард Кла-

вері, який визначає сучасну війну наступним чином: «Когнітивна війна зараз розглядається як окрема сфера сучасної війни». Він також приходить до висновку, що між психологічними операціями і когнітивною війною існують різні технічні аспекти, які проявляються в тому, що когнітивна війна «є супутником психологічних операцій» (PSYOP).[23] Таким чином, мета когнітивної війни в Україні, її логіка розуміється як технологія впливу на мозок для впливу на наш індивідуальний інтелект ... як індивідуальний, так і груповий.

Які уроки повинні винести військові з природи когнітивної війни? Когнітивна війна широко застосовується на глобальному просторі, включає кіберінструменти для руйнування або зміни когнітивних психічних процесів супротивника, рефлексивного та критичного мислення, когнітивного та емоційного самоконтролю учасників бойових дій з відстроченими негативними наслідками. Це серйозно шкодить процесу прийняття рішень, провокує стійкий когнітивний стрес. Фактори домінування, до яких прагнуть, змінюють світогляд, впливають на душевний спокій, впевненість, конкурентоспроможність і процвітання.

Психологічні уроки війни в Україні дозволяють зрозуміти нове мистецтво війни через призму його прояву на індивідуальному та груповому рівнях захисників, а також коли, як і чому новий якісний характер та логістика суттєво вплинули на прийняття рішень українським командуванням при зміні оборонних стратегій України у 2022-2024 роках. Досліджений нами спектр

результатів, наслідків, переваг та недоліків трансформації оборонних стратегій України, які відображають сутність війни, також показав, як сучасна війна концептуалізується, організовується та практикується в умовах стрімких геополітичних, технологічних, психологічних та організаційних змін в Україні. Отже, сучасний психологічний дискурс у дослідженнях когнітивної війни західних та українських військових аналітиків одноставно фокусує свою увагу на актуальності того, що армія США, Пентагон, НАТО та інші армії вже винесли з двох років когнітивної війни в Україні, хоча й представляють досить суперечливі та навіть протилежні авторські позиції та рекомендації. Але масштаби психологічних операцій, російські та українські підходи до інформаційних операцій відрізняються на різних етапах війни.

Саме тому ці явища та можливі зв'язки між ними залишаються досі незро-

зумілими.

З огляду на це, дане есе має на меті визначити та заохотити ці психологічні напрямки дослідження уроків російсько-української когнітивної війни в рамках Міжнародного проекту світових когнітивних психологів під керівництвом Українського інституту психології імені Г.С.Костюка Національної академії педагогічних наук України.

З цією метою ми звернемося до американської армії, її видатних воєначальників та експертів, щоб глибоко зануритися в попередні уроки когнітивно-інноваційної війни 2022-2024 рр., її принципи та методи ведення війни, характерні для бойових дій в українському контексті. Український досвід війни має глибоку теоретико-методологічну цінність, оскільки, як ми вже згадували вище, він дає поштовх не лише для того, щоб зрозуміти, чому на українців випало стільки випробувань. Він також підказує, як прагматично використати отримані та опрацьовані знання-уроки від тих, хто перебуває в безпосередній близькості до воєнних дій. Таким чином, військові підрозділи могли б вчитися на чужих помилках і отримали можливість уникнути подібних проблем.[24] З огляду на це, бригадний генерал Кертіс Тейлор, керівник Національного тренувального центру (NTC) в Каліфорнії, заявив: «Ми всі повинні навчитися діяти в цьому контексті». Двоє бригадних генералів К.Тейлор і Д.Гарднер підтвердили, що ці уроки призначені не лише для солдатів, які беруть участь у бойових діях, але й для тих, хто працює у сфері зв'язків з громадськістю і психологічних операцій, зважаючи на те, як Росія і

Україна просувають свої цілі через засоби масової інформації.

Важливо також поділитися безцінною, позачасовою інформацією з уроків, отриманих під час реальних бойових дій, та уроками, отриманими вдячними українськими солдатами з тренувального досвіду, наданого НАТО, та уроками, отриманими від країн-членів Альянсу «Уроки з України».

Урок 6

Чотири уроки про міську війну

Поряд зі значним зростанням літератури про уроки когнітивної війни, одним з головних відкритих питань є чотири уроки міської війни, якими діляться Джон Спенсер і Ліам Коллінз.[25] Усуваючи розрив між підготовкою

Уроки

Вступ

міської війни з українського досвіду

Урок 2: "Основоположне завдання міської війни - не захищати міста" **Ідея:** Ходіння від дверей до дверей не є життєво важливим тактичним підходом **Основне завдання:** Отримання доступу шляхом зачистки від супротивника **Приклад:** Операції зі звільнення міст

Урок 3: "У містах армії повинні бути здатні оборонятися і наступати - і переключатися між ними" **Ідея:** Військові повинні бути здатними до оборони і наступу, а також до швидкого переходу між ними **Приклад:** Битва за Гостомельський аеродром

Урок 4: "Армія, яка не здатна здійснювати маневр загальновійськовими силами, постраждає" **Ідея:** Необхідність ефективного застосування комбінованих збройних сил **Контекст:** Порівняння української та російської армій **Приклад:** Ефективні маневри української армії з 2016 року

Практичні застосування

- Практика** > Навчання на чужих помилках: Уникнення подібних проблем
Психологічні операції та зв'язки з громадськістю: Просування цілей через засоби масової інформації
- Підготовка кібероператорів** > Навчання та підготовка: Створення програм для підготовки кваліфікованих кібероператорів
- Уроки з тренувального досвіду** > Досвід бойових дій: Безцінна інформація та практичні знання
Уроки для армій світу: Використання досвіду України для підвищення обороноздатності
- Висновок** > Важливість когнітивної війни: Вплив на військове мислення та прийняття рішень
Міжнародне значення: Досвід України як джерело цінних уроків для армій світу

солдатів і військовими потребами, автори підкреслюють, що ці чотири уроки не є новими, але «американські військові повинні винести уроки з нинішньої війни в Україні, щоб не розплачуватися кров'ю і скарбами, коли вони опиняться у своїх власних міських боях у майбутньому». У статті досліджується Урок 1. Він звучить так: «На війні міста важливі – навіть ті, що не мають військової цінності». Домінуюча ідея полягає в тому, що міські райони були місцями, де відбувалися найбільш інтенсивні бойові дії. Інша ідея, що заслуговує на увагу, стосується перших місяців війни та досягнення її життєво важливої мети. В українському контексті це виживання нації та її уряду, тобто «центру тяжіння». Урок 2 окреслює основоположне завдання міської війни – не зачищати міста. Автори доходять висновку, що ходіння від дверей до дверей не є життєво важливим тактичним підходом, але отримання доступу шля-

хом зачистки від супротивника все ще залишається центральним завданням міської війни. Урок 3 . «У містах армії повинні бути здатні оборонятися і наступати – і переключатися між ними». У статті узагальнюються свідчення битви за Гостомельський аеродром, на основі яких робиться висновок, що війни і битви є мінливими, тому військові повинні бути здатними робити і те, і інше, а також плавно і швидко переходити від наступу до оборони. І, нарешті, Урок 4. «Армія, яка не здатна здійснювати маневр загальновійськовими силами, постраждає». Дослідження Спенсера і Коллінза показало, що «російсько-українську» війну ведуть дві різні армії, які використовують різні стратегії. Що стосується України, то з 2016 року країна мала доктрину, керівництво, підготовку, культуру військової ідентичності, необхідну для ефективного застосування широкомасштабного маневру комбінованих збройних

Рекомендації для майбутніх досліджень

★★★★

Мета: Відображення змін та динаміки сучасної війни в режимі реального часу

Встановлення загальних показників результатів когнітивної війни

Мета: Сприяння об'єднанню даних та узагальненню отриманих уроків війни

★★★★

Проведення міжнародних досліджень психологічних ран когнітивної війни

Мета: Оцінка тривалих негативних наслідків кібератак на мозок і психіку

Впровадження результатів аналізу уроків війни

Підсумок

Важливість міських боїв: Критичні уроки для майбутніх військових конфліктів

Міжнародне значення: Використання українського досвіду для підвищення ефективності військових операцій

сил. Російські військові, навпаки, виявилися погано керованими, погано навченими, погано мотивованими. Як наслідок, вони виявилися нездатними виконувати складні маневри на полі бою. Вищезгадані автори підсумовують: якби Росія застосовувала ефективні загальновійськові маневри в українських містах, вона мала б набагато більший успіх».

Підсумовуючи, поточний огляд оглядового есе виявив широкий спектр результатів оцінки уроків війни в Україні на сьогоднішній день, які здебільшого додаються до заявок і рекомендацій для армії США, НАТО, ЄС, Пентагону тощо. З цього оглядового есе випливає кілька рекомендацій для майбутніх досліджень: 1. впровадження результатів аналізу уроків війни, які відображають зміни та динаміку сучасної війни в режимі реального часу; 2. проведення якісних міжнародних досліджень психологічних ран когнітивної війни та її тривалих негативних наслідків кібератак на мозок і психіку бійців та цивільного населення; 3. Встановлення загальних показників результатів когнітивної війни для застосування в різних дослідженнях з метою сприяння більшому об'єднанню даних та узагальненню отриманих уроків війни.

Висновки

Російсько-українська війна сформувала інноваційну цифрову геополітику, яка суттєво вплинула на цифровий суверенітет України. Розуміння природи війни (Клаузевіц) у глобальному вимірі та її генезису в українському

контексті дає можливість узагальнити, чому і як Збройні сили України за підтримки армії США та союзників по НАТО, сил ЄС змінили історію, забезпечивши стабільність євроатлантичного регіону.

Уроки російсько-української когнітивної війни мають вирішальне значення не лише для еволюції військової ідентичності Збройних сил України. Використовуючи трансдисциплінарний підхід до підвищення якості російсько-української когнітивної війни, ми дослідили, як сучасна когнітивна війна концептуалізується в крос-культурних військових контекстах, організовується і практикується, а також які зміни необхідні в доктрині армії США. Україна продемонструвала, що все, що роблять американські війська на полі бою – від планування місій і патрулювання до технологій, які дозволяють виконувати практично будь-яке військове завдання – потребує переосмислення, кажуть офіційні особи.

Інноваційна сила парадигми даного есе полягає в інтегрованому підході до кібер-цифрових уроків, винесених з української військової спадщини, на основі аналізу наукових даних військової, когнітивної та соціальної психології до досліджуваної феноменології. Запропонований підхід зосереджується на тому, як когнітивна війна впливає на українців, армію США, Пентагон, союзників по НАТО, сили ЄС та глобальні цифрові екосистеми, геополітичні трансформації та альянси.

Література

1. Сергій Максименко, Лідія Деркач, «Розуміння сучасної когнітивної війни у глобальному вимірі, її генезис в українському контексті: Огляд та напрямки подальших досліджень. Когнітивна війна та операції соціального впливу», Обрана стратегія, Том 23, № 1 (червень 2023), с.126-148.

2. Уроки російсько-української когнітивної війни були викладені в окремій науковій доповіді в Національній академії педагогічних наук України. Сергій Максименко, Лідія Деркач, «Сучасна інформаційно-когнітивно-гібридна війна в умовах глобального вимирання та український контекст: наукове дослідження» (Київ: Видавництво «Людмила», 2024).

3. Крістін Вормут, «Армія використовує уроки України для власної підготовки», 16 квітня 2022 р., доступ 8 травня 2024 р.

4. Крістофер Каволі, «Три уроки війни в Україні для США і НАТО, заклик командувача силами НАТО в Європі», Голос Америки, 17 травня 2024 р., доступно 18 травня 2024 р., [https:// www.holosameryky.com/a/try-uroky-vijny-v-ukraine-dlia-ssha-i-nato/7616492.html](https://www.holosameryky.com/a/try-uroky-vijny-v-ukraine-dlia-ssha-i-nato/7616492.html).

5. Андрій Борис, «Чотири уроки війни. Думки західних експертів», Голос Америки, доступний 24 лютого 2024 р., <https://www.holosameryky.com/a/dva-uroky-vijny-pidsumky-uroky/750375.html>.

6. Єнс Столтенберг, «Допомога США Україні: Генеральний секретар НАТО зустрівся з республіканцями у Вашингтоні», 2 лютого 2024 р., доступно 4 лютого 2024 р., <https://www.ukrinform.ua>

7. Алекс Хортон, «Що Пентагон дізнався за два роки війни в Україні. З сотнями тисяч загиблих і поранених, і досі не видно кінця, конфлікт показав, що розрахунки США на полі бою повинні розвиватися», *Washington Post*, 22 лютого 2024 р., доступно з 28 лютого 2024 р., <https://www.washingtonpost.com/national-security/2024/02/22/ukraine-war>.

8. П'ять уроків для світу і для України, *Світ*, 4 листопада 2023 р., доступний 8 листопада 2023 р., <https://svit.kpi.ua/2023/11/04>

9. Сет Г. Джонс, Райлі Маккейб та Александр Палмер, «Перехоплення ініціативи в Україні: Ведення війни у світі, де домінує оборона», *Центр стратегічних і міжнародних досліджень*, 12 жовтня 2023 р., доступ: 10 січня 2024 р.

10. Джек Вотлінг, Олександр В. Данилик і Нік Рейнольдс, «Попередні уроки нетрадиційних операцій Росії під час російсько-української війни, лютий 2022 – лютий 2023 рр.», *Королівський інститут досліджень оборони і безпеки Збройних сил США, Спеціальна доповідь*, 29 березня 2023 р., доступно 12 лютого 2024 р., <https://static.rusi.org/202303-SR-Unconventional-operations-Russo-Ukrainian-War-Web-final.pdf>

11. Карл фон Клаузевіц, «Про війну», за ред. і перекл. М. Говарда і П. Парета, (Принстон, штат Нью-Йорк: Видавництво Принстонського університету, 1976).

12. Р. Джервіс, «Співпраця в умовах дилеми безпеки», *Світова політика* 30, № 2, січень 1978 р., доступ: 12 січня 2024 р.

13. Майкл Кофман, Роб Лі, Лара Массікот, «Тримати, будувати і наносити

удари: Бачення відновлення переваги України у 2024 році», War on the Rocks, 26 січня 2024 р., доступно 28 січня 2024 р., <https://warontherocks.com>

14. Лоуренс Фрідман, «Київ і Москва ведуть дві різні війни. Що війна в Україні показала про сучасний конфлікт», Foreign Affairs, 17 лютого 2023 р., доступ 23 лютого 2023 р.

15. Валерій Залужний, «Сучасний дизайн військових операцій у російсько-українській війні: У боротьбі за ініціативу», 1 лютого 2024 р., доступно 2 лютого 2024 р., <https://edition.cnn.com>

16. К.Степаненко, Г.Баррос, Ф.Каган та ін., «Довгий шлях України до успіху: Створення самодостатньої оборонно-промислової бази за підтримки ЄС», Інститут дослідження війни та критичних загроз АЄІ, Проект 2024, 14 січня 2024 р., доступ 2 лютого 2024 р.

17. Віктор Назаренко, «Збройні сили України використовуватимуть на передовій БПЛА зі штучним інтелектом», Brand Ukraine, 6 вересня 2023 р., доступний 9 вересня 2023 р., <https://war.ukraine.ua>

18. Іван Ступак, «Трансформація Збройних сил: Як українська армія відійшла від спадщини минулого», Свобода, 2 січня 2024 року, доступно 4 січня, <https://uatv.ua>

19. Анна Пейнтер, «Уроки російсько-української війни», 24 лютого 2024 р., доступно 28 лютого 2024 р., <https://www.sestry.eu>statti>.

20. Ренд Вальцман, «Роль сучасних VRE і розгляд когнітивної війни», НАТО OTAN. Трансформація об'єднаного командування ОЗС НАТО (Акт),

18 листопада 2022 р., доступ: 20 листопада 2022 р.

21. Володимир Бізік, Домініка Косарова, Адам Стояр, «Гібридне втручання: від часткової до безперервної емпіричної перевірки багатовимірної концепції «гібридного», *Obrana a strategie*, 15.06.2022, доступний 20 червня 202, <https://tinyurl.com/5yad26us>

22. Майкл Говард, «Велика стратегія у двадцятому столітті», *Оборонні дослідження*, том 1, № 1, <https://doi.org/10.1080/711400007>

23. Максименко С.Д., Назар М.М. Построение проукраинских ментальных карт для обеспечения информационной безопасности граждан Украины (Часть первая). *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Issue: 4 (10): Psychology. Economics / Ed. by S. Maksymenko, V. Lunov, A. Hall. Co-pub. Publishing office: Accent Graphics Communications – Hamilton, ON, 2015. P. 88-108.*

24. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. – К.: КДП, 1990. 240 с.

25. Максименко С.Д. Основи генетичної психології. – К., 1998. – 218 с.

26. Максименко С.Д. Общая психология. – М. – К.: Рефл-бук, Ваклер, 1999. 528 с.

27. Максименко С.Д. Загальна психологія. – К.: Форум, 2000. 543 с.

28. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посібн. 2-ге вид., стереотип. Київ: МАУП, 2001. 256 с.

29. Максименко, С. Д. (2002). Розвиток психіки в онтогенезі: Теоретико-ме-

тодологічні проблеми генетичної психології (Т. 1). Київ: Ваклер.

30. Максименко.С.Д. Загальна психологія. – Вінниця: Нова книга, 2004. 701 с.

31. URL : <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/715>

32. Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. Психологія особистості: підручник. Київ: ТОВ «КММ», 2007. 296 с.

33. Sergiy D. Maksymenko, Mykola B. Yevtukh, Yaroslav V. Tskekhmister, Kseniia S. Maksymenko, Olena O. Lazurenko. Psychology and Pedagogics: Text-book. - K.: Publishing house 'Slovo', 2012. - 520 p.

34. Maksymenko S.D. (2015). Genesis of Personality Existence: monography. Montreal: Accent Graphics Communication

35. Максименко С.Д., Орап М. Psycholinguistic Predictors of Health (Психологічні предикатори здоров'я) // Psycholinguistics. –2018. – №24(1) –Р. 252-268.

36. Максименко С., Ткач Б., Литвинчук Л., Онуфрієва Л. (2019). Нейропсихолінгвістичне дослідження політичних гасел із зовнішньої реклами. Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics, 26 (1), 246–264. DOI 10.31470/2309-1797-2019-26-1- 246-264.

37. Maksimenko S.D., Serdiuk L. Psychological Potential of personal self-realization. Social Welfare. Interdisciplinary Approach ,6(1),93-100

38. Maksymenko , O. Lysenko Modern methods of diagnosing virtual addiction among adolescents: relevance and prospects. Монографія/ за ред. Аніти янковсь-

кої, Riga, Latviaa, : IZDEVNICIBA BALTIJA PUBLISHING, 2019.C.-394-410

39. Maksimenko S.D. Principles of website design for professional psychological diagnosis in different specialities. Information Technologies and Learning Tools / Institute of Information Technologies and Learning Tools of NAES of Ukraine. –2019. – Vol. 73. , № 5. – P. 284-294.

40. Максименко С.Д., Костюк О.В., Максименко К.С., Немеш О.М., Луньов В.Є.Мультилінгвістичний дискурс невротизації майбутніх лікарів: монографія. Київ: “Видавництво Людмила”, 2020. 171 с

41. Максименко С.Д. Психологічні особливості розуміння студентами Інтернет-текстів, Psycholinguistics.–2020. – Vol. 28(1) ,– P. 95-105.

42. Maksymenko, S.D.(2021) Genetic principles of creative personality confident as a propulsion of mental development. Ottawa: Accent Graphics Communications and Publishing. Glasgow: Society for the support of publishing initiatives and scientific mobility Limited.-615 p.

43. Максименко С.Д., Я.В. Руденко, А.М. Кушнерьова, В.М. Невмержицький. Психічне здоров`я особистості: посібник для вищих навчальних закладів. Київ: “Видавництво Людмила”, 2021. 438 с.

44. Максименко С.Д., Яланська С.П. Генетико-креативний підхід: діяльнісне опосередкування особистісного розвитку: монографія. Київ: “Видавництво Людмила”, 2021. 508 с.

45. Максименко С.Д., Піроженко Т.О., Пророк Н.В., Папуча М.В. Психологічний портрет особистості дитини:вікові періоди Київ: “Видавництво Люд-

мила», 2021. 104 с.

46. Maksimenko S.D. Features of the components of students' psychophysiological readiness to work as teachers , Idōkan Poland Association "IDO MOVEMENT FOR CULTURE. Journal of Martial Arts Anthropology", Vol. 21, no. 2 (2021), pp. 11–18

47. Максименко С.Д., Руденко Я.В. Мультипсихологінчий дискурс вокалотерапії психосоматичних розладів особистості: монографія / С.Д. Максименко, Я.В. Руденко. Київ: «Видавництво Людмила», 2021.904 с.

48. Максименко С., Деркач Л., Кіричевська Е., Касинець М. Психологія когнітивних проців: науковий посібник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ: «Видавництво Людмила» 2022. 420 с.

49. Maksymenko S.D., Viktor Burlaka , Oleksii Serdiuk , Jun Sung Hong , Lisa A. O'Donnell , Vitalii Panok and others. Child Internalizing Problems in Ukraine: The Role of Prosocial and Antisocial Friends and Generalized Self-Efficacy/ Societies 2022, 12, 144.

50. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 1. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 384 с.

51. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 2. Київ:

«Видавництво Людмила», 2023. 356 с.

52. Максименко С.Д. Медична психологія: підручник / за редакцією академіка С. Д. Максименка. Том І. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 458 с.

53. Максименко С.Д. Медична психологія: підручник / за редакцією академіка С. Д. Максименка. Том 2. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 520 с.

54. Maksymenko S.D., Lunov, Vitalii, Matiash, Mykhailo and Subbota, Spartak and Tolstoukhov, Anatolii, Ukrainian Syndrome: How Ukrainian Youth Understands the New Norm of Life and Relates to Learning in face to 2022- Full-Scale Russian/ SSRN. –2023–№1(January 15, 2023). –P. 1-10

55. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 1. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 384 с.

56. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 2. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 356 с.

57. Maksymenko S.D., Maksymenko K.S., Svitlana Yalanska, Nina Atamanchuk, Valeriy Zhamardiy, Viktoriia Donchenko Psychophysiological unloading with compliance taking into account: aeroapophytherapy resource. Acta Balneologica. – 2023. – № LXV (2), P.98-104

58. Максименко С.Д., Деркач Л.М., Розуміння сучасної когнітивної війни в

глобальному вимірі, її генезис в українському контексті: огляд та напрямки майбутніх досліджень. Оборона і стратегія. університет оборони БРНО. Випуск: Том 23, №1 (червень 2023).С.126-148

59. Maksymenko S.D. The Historical Sense of Psychological Crisis: Modern Understanding of Genetical-Psychological and Integrative Approach. SSRN. –2023–№ 3 (May 9, 2023). –Р. 1-10

60. Максименко С.Д., Носенко Е.Л., Експериментальна психологія: Підручник для студентів. К.: Центр учбової літератури, 2023. – 360 с.

61. Максименко С.Д., Загальна психологія. Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. –Вид. 2-е, перероб. та доп. – К.: Центр навч. літератури, 2023. – 272 с.

62. Maksymenko, S., Ivashkevych, E., Kharchenko, Y., Tarnavska, O., & Sinjavska, N. Semantic and Pragmatic Meaning of Discursive Units in the Process of Communication of a Psychotherapist with a Client. PSYCHOLINGUISTICS, 34(1)2023, 129-172.

63. Максименко С.Д., Л.М. Деркач, Ю.Б. Ірхін. Диференційна психологія. Видання 2-ге, перероблене і доповнене: підручник/ за загальною редакцією академіка С.Д. Максименка. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 572 с.

64. Maksymenko, Serhii, Orthobiosis in Human Development: A Genetic Psychological Perspective on Personality Traits and Their Pathologization (January 29, 2024).

65. Генеза сучасної інформаційно-когнітивної (гібридної) війни в україн-

ському контексті та глобальному вимірі: наукове дослідження/ С.Д. Максименко, Л.М. Деркач. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 128 с.

66. Максименко С.Д. Методологічні принципи конструювання модульного психологічного супроводу і психічного здоров'я : навчальний посібник. Том. 1 / С.Д. Максименко. Київ: Видавництво Людмила, 2024. 718 с.

67. Максименко С.Д., Гришко О.Д., Психологічний супровід і психічне здоров'я: навчальний посібник. Том. 2 / С.Д. Максименко, О.Д. Гришко. Київ: Видавництво Людмила, 2024. 468 с.

68. Бернар Клавері, «Що таке пізнання? І як зробити його одним із способів ведення війни в «Когнітивній війні». Майбутнє когнітивного домінування», (Перша наукова зустріч НАТО з когнітивної війни, Франція, 2021).

69. Олексій Їжак, «Всі армії світу вивчають досвід і перебіг війни в Україні – експерт», Укрінформ, <https://www.ukrinform-ua.transl.goog/rubric>

70. Джон Спенсер і Ліам Коллінз, «Дванадцять місяців війни в Україні виявили чотири фундаментальні уроки щодо ведення бойових дій у містах», Інститут сучасної війни, 23 лютого 2023 р., доступно з 28 лютого 2023 р., <https://mvi.westpoint.edu/twelve-months-of-war-in-ukraine-have-revealed-four-fundamental-lessons-on-urban-warfare>.

РОЗДІЛ 5

Психологічна допомога населенню України в період війни

В умовах воєнного стану, введеного в нашій країні із самого початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, вчені *Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України* здійснюють активну діяльність щодо психологічної підтримки населення. Варто зазначити, що волонтерську діяльність реалізують «*Кризовий центр медико-психологічної допомоги*», створений у 2014 р., та науковці всіх підрозділів Інституту під безпосереднім керівництвом та координацією дирекції Інституту.

Протягом воєнного стану Інститут здійснював роботу щодо психологічної підтримки населення України за такими основними напрямками:

- 1) психоедукація населення;
- 2) практична психологічна допомога населенню (кризове консультування та інші форми психологічної допомоги) в різних регіонах України;
- 3) соціально-психологічна підтримка тимчасово переміщених за кордон українських громадян;
- 4) всеукраїнські опитування для визначення актуальних запитів заселення в період воєнного стану;
- 5) методичне забезпечення діяльності психологів та їх підготовка до надання психологічної допомоги населенню;
- 6) психологічна підготовка керівників освітніх закладів та педагогічних працівників до психологічного забезпечення організації освітнього процесу в умовах війни;
- 7) психологічна допомога військовим;

8) взаємодія з міжнародними організаціями щодо надання психологічної допомоги населенню в умовах воєнного стану.

Проаналізуємо кожен із наведених напрямів роботи.

Зазначимо насамперед, що протягом воєнного стану вчені Інституту здійснювали регулярну **психологічну едукацію населення** (підготовка та розповсюдження інформаційних текстових матеріалів та інфографіки) щодо стабілізації психічного стану, протидії воєнному стресу, подолання психологічних травм. Таку роботу реалізовували, зокрема, через розміщення спеціальних матеріалів на інтернет-ресурсах Інституту: загальноінститут-

Основні напрямки роботи Інституту щодо психологічної підтримки населення України протягом воєнного стану

- Психоедукація населення.
- Практична психологічна допомога населенню (кризове консультування та ін. форми психологічної допомоги) в різних регіонах України.
- Соціально-психологічна підтримка тимчасово переміщених за кордон українських громадян.
- Всеукраїнські опитування для визначення актуальних запитів заселення в період воєнного стану.
- Методичне забезпечення діяльності психологів та їхня підготовка до надання психологічної допомоги населенню.
- Психологічна підготовка керівників освітніх закладів та педагогічних працівників до психологічного забезпечення організації освітнього процесу в умовах війни;
- Психологічна допомога військовим.
- Взаємодія з міжнародними організаціями щодо надання психологічної допомоги населенню в умовах воєнного стану

ському сайті, фейсбук-сторінках — загальноінститутській, «Кризового центру медико-психологічної допомоги», Ради молодих вчених, усіх наукових підрозділів, а також спеціально створених тематичних груп: «Група психологічної підтримки та розвитку», «Підтримка персоналу організацій», «Соціально-психологічна підтримка українців в Німеччині», «Група психологічної підтримки та розвитку» та ін. Всього опубліковано близько 1,1 тис. постів для психологічної просвіти населення.

Також психоедукацію населення реалізовано шляхом підготовки спеціальних матеріалів для засобів масової комунікації. Протягом військового стану опубліковано 29 друкованих статей у ЗМІ та 8 статей в інтернет-виданнях, зроблено 2 виступи на радіо, 58 виступів на телебаченні та 62 відео-виступи в інтернеті, видано 2 інформаційні бюлетені.

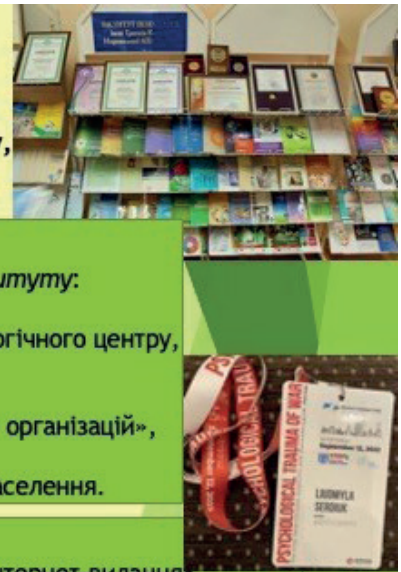
Едукаційні матеріали відображали такі важливі аспекти психологічної допомоги населенню в умовах військового стану:

- стабілізація емоційного стану та протидія стресу, наприклад, підготовлено інформаційні матеріали: «реакції особистості на події війни»;
- «відлуння гострого шоку»; «що таке страх та чому не потрібно його соромитися»; «як протистояти болю, злості та тривогам під час війни заради перемоги»; «відомі способи швидко заспокоїтися»; «експрес-допомога для зниження напруження та подолання тривоги»; «формуємо резильєнтність»; «як віднайти опору»; «психологія переживання втрати»; «внутрішній ресурс підтримки стресостійкості під час відбиття

Психологічна едукція населення -

підготовка та розповсюдження інформаційних текстових матеріалів та інфографіки щодо стабілізації психічного стану, протидії воєнному стресу, подолання психологічних травм

Реалізація:

- Розміщення спеціалізованих матеріалів на інтернет-ресурсах Інституту:
 - загальноінститутському сайті
 - сторінках Facebook (загальноінститутська, Кризового медико-психологічного центру, Ради молодих вчених, всіх наукових підрозділів)
 - сторінках Facebook спеціально створених тематичних груп («Група психологічної підтримки та розвитку», «Підтримка персоналу організацій», «Соціально-психологічна підтримка українців в Німеччині») та ін.

Всього опубліковано близько 1100 постів для психологічної просвіти населення.

- Підготовка спеціальних матеріалів для ЗМІ.

Всього опубліковано 29 друкованих статей в ЗМІ, 8 інтернет-статей в інтернет-виданнях, 2 інформаційні бюлетені

Зроблено виступів - 2 виступи на радіо, 58 виступів на телебаченні, 62 відео-виступи в Інтернеті

російської агресії»; «як зберегти й підтримати психічне здоров'я в умовах війни»; «рекомендацій щодо зменшення ризиків (емоційних, інформаційних, поведінкових, особистісних та міжособистісних) в умовах війни» та ін.;

- психологічні особливості взаємодії з дітьми в умовах війни, наприклад, пости: «як говорити з дитиною про війну та її наслідки»; «як навчити дитину протидіяти стресу (вікно толерантності)»;
- «як допомогти травмованій дитині (різного віку)»; «психологічна допомога дитині у гострому стресовому стані, станів травмивного шоку»;
- «готовність дитини до переходу від дошкільної до початкової освіти в умовах військового стану суспільства»; «особливості роботи з дить-

особами та біженцями; волонтери-фахівці, які працювали з постраждалими; люди в зонах посилених військових подій; люди, що перебували у відносній безпеці, але переживали стани гострого стресу; психотравми через надмірні травмівні впливи та ін. Наразі здійснено понад 250 консультацій з таких основних питань: супроводження кризових станів, перша психологічна допомога в екстремальних ситуаціях; психологічний супровід перебування населення в бомбосховищах, укриттях, під час евакуації та ін.

Практичну психологічну допомогу населенню здійснювали на рівні територіальних громад у різних регіонах України, зокрема в таких організаціях:

- 1) Штаб громадянської оборони «SOS» м. Кам'янець-Подільська (відбір

Практична психологічна допомога населенню в умовах війни

Кризове консультування

- Дружини та діти військовослужбовців
- біженці та внутрішньо переміщені особи
- волонтери-фахівці, які працювали з постраждалими
- Інші люди, які зазнали гострого стресу та психотравми через війну

Здійснено понад 250 консультацій - супроводження кризових станів; перша психологічна допомога в екстремальних ситуаціях; психологічний супровід перебування населення в бомбосховищах, укриттях, під час евакуації та ін.

ПСИХОЛОГ ПРОТИ ВІЙНИ

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА

працівників для роботи в колцентри для прийняття запитів від переселенців; участь у телепередачах з проблеми та збереження психічного здоров'я під час війни; консультування внутрішньо переміщених осіб та ін.);

2) Центр для внутрішньо переміщених осіб з різних регіонів України м. Дунаївці Хмельницької обл. (проведення арт-терапевтичних майстеркласів з дітьми та їхніми батьками; проведення груп психологічної підтримки для людей поважного віку в хоспісі, який було евакуйовано зі східного регіону країни);

3) «Центр безоплатної психологічної допомоги населенню» Національного університету «Львівська політехніка» м. Львова (проведення індивіду-

Практична психологічна допомога населенню в умовах війни

На рівні територіальних громад в різних регіонах України

- ➔ Арттерапевтичний центр «Лівий берег» м. Києва
- ➔ Волонтерський центр м. Богуслава Київської обл.
- ➔ Громада садового товариства «Заліське» Київської обл.
- ➔ Штаб громадянської оборони «SOS» м. Кам'янець-Подільська
- ➔ Центр для внутрішньо переміщених осіб м. Дунаївці Хмельницької обл.
- ➔ Центр волонтерів та добровольців самооборони м. Бровари Київської обл.
- ➔ Центр безоплатної психологічної допомоги населенню Національного університету «Львівська політехніка»

Проведено понад 1250 психологічних заходів

6

альних консультацій задля уникнення поширення панічних та тривожних настроїв, втрати сенсу життя та ін.);

4) волонтерський центр м. Богуслава Київської обл. (надання психологічної допомоги переселенцям з «гарячих точок», дітям та їхнім батькам);

5) громада садового товариства «Заліське» Київської обл. (надання психологічної підтримки 600 членам громади та їхнім сім'ям);

6) центр волонтерів та добровольців самооборони м. Бровари Київської обл. (здійснення консультативної психологічної роботи);

7) арттерапевтичний центр «Лівий берег» м. Києва (проведення індивідуальних консультацій для стабілізації емоційного стану дітей-переселенців 5-12 років з Донецької та Херсонської областей, а також киян) та ін.

Усього проведено понад 1,2 тис. різних психологічних заходів.

Важливим напрямом роботи була також **соціально-психологічна підтримка тимчасово переміщених за кордон українських громадян** (Польща, Австрія, Канада, Німеччина, Угорщина, Нідерланди, Румунія). Роботу спрямовано на психологічну адаптацію вимушених переселенців (опрацювання важких стресових станів; допомога у сприйнятті змін, асиміляції отриманого досвіду і створенні нових життєвих перспектив); соціальну адаптацію (допомога в адаптації до місця переїзду та нового середовища). Всього проведено 122 психотерапевтичні групи та 135 індивідуальних онлайн та очних консультацій з українськими громадянами, тимчасово переселених до різних країн.

Практична психологічна допомога населенню в умовах війни

Соціально-психологічна підтримка тимчасово переміщених за кордон українських громадян

- опрацювання важких стресових станів
- допомога у сприйнятті змін, асиміляції отриманого досвіду, створенні нових життєвих перспектив
- соціальна адаптація

Проведено **122 психотерапевтичних груп та 135 консультацій**

«Ви знаходите радість життя у важкому сьогодні»

Так, зокрема, з квітня 2022 р. по теперішній час вчені Інституту спільно з **Асоціацією організаційних психологів та психологів праці** (УАОППП) здійснюють активну реалізацію благодійного проекту «Соціально-психологічна підтримка українців в Німеччині» (Kredentser, Karamushka, Waldschmidt, & Klimov, 2022).

Проект створено також за підтримки міжнародної організації **Malteser in NRW**. Мета проекту полягає в тому, щоб підтримати українців у складній ситуації, допомогти знайти психологічний ресурс для відновлення продуктивного життя в умовах війни, подбати про їхнє психологічне здоров'я. У проекті задіяно команду кваліфікованих українських психологів, що працю-

ють як в Україні, так і в Німеччині, та надають безкоштовну кваліфіковану психологічну допомогу українським біженцям в Німеччині (1 доктор наук, 5 кандидатів наук, сертифіковані психотерапевти, супервізори, що працюють в різних напрямках з різними категоріями населення, 1 психіатр. Семеро з них мають міжнародну сертифікацію у сфері консультативної психології та психотерапії). Основні форми надання психологічної допомоги: психологічна просвіта українців через соціальні мережі; робота онлайн-груп психологічної підтримки; робота офлайн груп психологічної підтримки; проведення індивідуальних психологічних консультацій; діагностика соціально-психологічних проблем; проведення психологічних тренінгів та ін. У рамках проекту проведено 46 онлайн-зустрічей у двох групах психологічної підтримки українців, що опинились у Німеччині через війну, та 16 офлайн-зустрічей у двох групах психологічної підтримки українців. Індивідуальну психотерапевтичну допомогу отримала 101 людина, з них залучено на тривалі терапевтичні сесії 20 осіб.

Налагоджено співпрацю з німецькими освітніми організаціями, від яких надходять запити на отримання психологічної допомоги, як-от Департамент психічного здоров'я дітей та підлітків в м. Köln, Професійний коледж в м. Euskirchen, дитячий садочок м. Mechernich, загальноосвітні навчальні заклади в м. Mechernich та м. Schleiden.

Окрім того, науковці Інституту проводять регулярні **всеукраїнські опитування щодо актуальних запитів населення в період воєнного стану.**

Благодійний проєкт «Соціально-психологічна підтримка Українців в Німеччині»
Спільно з Українською Асоціацією організаційних психологів та психологів праці (УАОППП)

Мета проєкту → підтримка українців в складній ситуації, допомога у знайденні психологічного ресурсу для відновлення продуктивного життя в умовах війни, збереження психологічного здоров'я

Команда → 1 доктор та 5 кандидатів наук, сертифіковані психотерапевти та супервізори

Форми психологічної допомоги →

- психологічна просвіта українців через соціальні мережі;
- онлайн та офлайн групи психологічної підтримки;
- індивідуальні психологічні консультації;
- діагностика соціально-психологічних проблем;
- психологічні тренінги та ін.

Проведено **46 онлайн-зустрічей та 16 офлайн-зустрічей у 4-х групах** психологічної підтримки українців в Німеччині, надання **101 особі** індивідуальної психотерапевтичної допомоги, **20 осіб** пройшли необхідні їм тривалі терапевтичні сесії.

Так, у червні-липні 2022 р. проведено Всеукраїнське опитування «Твоя життєстійкість в умовах війни», у якому взяли участь понад 1,2 тис. респондентів (67 % жінок і 33 % чоловіків різного віку зі всіх регіонів України) (Кокун, 2022). Метою дослідження стало визначення наявного стану та значення життєстійкості для збереження психічного здоров'я різних верств населення України в умовах війни. Здійснене узагальнення результатів опитування покладено в основу розробки науково-обґрунтованих пропозицій щодо зміцнення психофізіологічної стійкості та професійної життєстійкості населення України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. За результатами опитування випущено видання: Всеукраїнське опитування «Твоя життєстійкість в умовах війни»: препринт. Київ: Інститут психології імені Г.С.

Костюка НАПН України. 2022. 46 с. Видання може становити інтерес для науковців та практиків у галузі психології, керівників органів державної влади та місцевого самоврядування, викладачів, аспірантів.

Також протягом 23-30 листопада 2022 р. проведено «Як ви адаптуєтесь до відключень електроенергії», у якому взяло участь більше 1,6 тис. респондентів (92 % жінок і 8 % чоловіків) віком від 18 років зі всіх регіонів України (Кокун, 2023). Метою дослідження стало визначення особливостей адаптаційних реакцій населення України до регулярних відключень електропостачання. Виявлений у ході проведеного дослідження досвід адаптації населення України до регулярних відключень електропостачання може бути ефективно використано як для допомоги населенню України, так і інших країн, на території яких відбуваються військові конфлікти. За результатами опитування випущено відповідне видання: Всеукраїнське опитування «Як Ви адаптуєтесь до відключень електроенергії»: препринт. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 26 с. Видання може становити інтерес для керівників органів державної влади, фахівців із психологічної допомоги населенню, науковців та широкій громадськості. Результати опитувань представлено в Електронній бібліотеці НАПН України.

Особливу увагу вчені Інституту приділяють **методичному забезпеченню діяльності психологів та їх підготовці до надання психологічної підтримки населенню.**

Всеукраїнські опитування щодо актуальних запитів населення в період воєнного стану

→ **Всеукраїнське опитування «Твоя життєстійкість в умовах війни»** - червень-липень 2022 р.
- 1260 респондентів (67% жінок і 33% чоловіків) різного віку зі всіх регіонів України

→ **Всеукраїнське опитування «Як Ви адаптуєтесь до відключень електроенергії»**
- 23-30 листопада 2022 р.
- 1659 респондентів (92% жінок і 8% чоловіків) віком від 18 років зі всіх регіонів України.

9

Для вирішення цього завдання науковці Інституту підготували низку навчальних посібників та методичних рекомендацій:

- Зливков В., Лукомська С. Діти війни: теоретико-методичні і практичні аспекти психологічної допомоги. Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2022. 95 с. (Зливков, & Лукомська, 2022);
- Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна : монографія. Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2023. 221 с. (Зливков, Лукомська, Євдокимова, & Ліпінська, 2022);
- Зливков В., Лукомська С., Котух О., Копилов С., Краєва О. Психологічна підтримка онкопацієнтів під час війни : метод. рекомендації. Київ: Ін-

ститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2022. 21 с. (Зливков, Лукомська, Котух, Копилов, &, Краєва, 2022);

- Зубіашвілі І., Лавренко О. Поради для батьків вимушених переселенців : метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2022. 52 с. (Зубіашвілі, & Лавренко, 2022);
- Карамушка Л.М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти Г.С. Костюка НАПН України, 2022. 52 с. (Карамушка, 2022а);
- Карамушка Л.М. Психологічні тренінги для підготовки менеджерів та персоналу освітніх організацій (реалізація технологічного підходу) : навч. посібник. Київ, 2022. 144 с. (Карамушка, 2022б);

Розробка методичного забезпечення діяльності психологів щодо надання психологічної підтримки населенню **Видання, випущені у 2022 р.**

- ➔ «Діти війни: теоретико-методичні і практичні аспекти психологічної допомоги» Посібник
- ➔ «Діти і війна» Монографія
- ➔ «Психологічна підтримка онкопацієнтів під час війни» Методичні рекомендації
- ➔ «Психологічні тренінги для підготовки менеджерів та персоналу освітніх організацій» Навчальний посібник
- ➔ «Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати» Методичні рекомендації

Рубрика «Психологія війни» у журналі «Організаційна психологія. Економічна психологія»

10

- Максименко С.Д. (Ред). Медична психологія : підручник. Том I. Київ: Видавництво Людмила, 2023. 458 с. (Максименко, 2023a);
- Максименко С.Д. Медична психологія : підручник. Том II. Київ: Видавництво Людмила, 2023. 520 с. (Максименко, 2023b).

Більшість видань представлено в Електронній бібліотеці НАПН України.

Також відкрито спеціальну рубрику «**Психологія війни**» у журналі «**Організаційна психологія. Економічна психологія**» (№ 27, 2022), у якій представлено досвід роботи в групах психологічної підтримки з «внутрішніми» та «зовнішніми» вимушеними переселенцями, детально описано технології, методи та форми надання психологічної підтримки під час війни українцям в Україні, Греції, Німеччині, Польщі (Організаційна психологія. Економічна психологія, 2022).

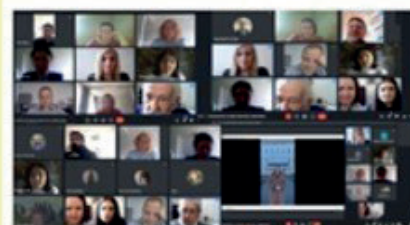
Також результати практичної психологічної роботи вчених Інституту в умовах воєнного часу обговорено під час проведення **серії науково-практичних конференцій**:

- Міжнародна науково-практична конференція «Психологічна допомога дітям в умовах війни» (1 червня 2022 р., м. Київ);
- V Міжнародна науково-практична конференція «Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми» (22 квітня 2022 р.) (Максименко, 2022);
- X Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми» (травень-червень 2022 р.);

Обговорення результатів практичної психологічної роботи в умовах воєнного часу

- ➔ Міжнародна науково-практична конференція «Психологічна допомога дітям в умовах війни» (1 червня 2022 р.)
- ➔ V Міжнародна науково-практична конференція «Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми» (22 квітня 2022 р.)
- ➔ X Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми» (травень-червень 2022 р.)
- ➔ XVIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми екологічної психології: життєдіяльність особистості в умовах середовищної невизначеності» (13 травня 2022 р.)
- ➔ VII Всеукраїнська науково-практична конференція «Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я» (17 листопада 2022 р.)

- XVIII Міжнародна науково-практична онлайн конференція «Сучасні проблеми екологічної психології: життєдіяльність особистості в умовах середовищної невизначеності» (13 травня 2022 р., м. Київ);
- VII Всеукраїнська науково-практична конференція «Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я» (17 листопада 2022 р., м. Київ) та ін.

Програми, звітні матеріали (збірники матеріалів конференцій та практичні рекомендації для психологічної підтримки населення) всіх конференцій представлено на сайті Інституту.

Спеціальну увагу приділено проведенню вебінарів супервізійних груп, груп психологічної підтримки для підготовки психологів до надання психо-

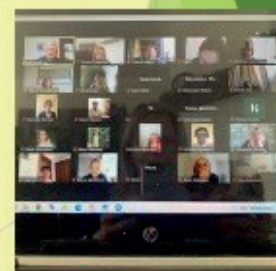
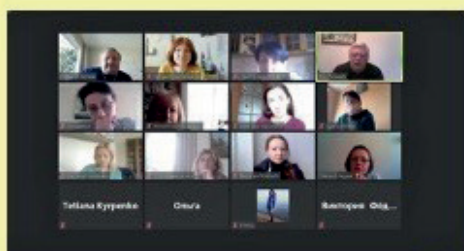

логічної підтримки населенню. Зокрема, проведено 162 заходи, з-поміж яких навчання психологів, які працюють із постраждалими, за допомогою таких основних форм роботи:

- навчально-методичні семінари за міжнародною участю («Що таке травма та ПТСР»);
- «Регуляція емоцій в умовах війни»; «Травма війни: турбота про себе та інших»; «Травма та її наслідки» та ін. (всього 27 семінарів);
- супервізійні семінари для психологів-практиків, які працюють в напрямках психодрами та символдрами (13 семінарів);
- психотерапевтичні групи (122 групи, зокрема 88 міжнародних груп)

Підготовка психологів до надання психологічної підтримки населенню (180 заходів)

- ➔ Навчально-методичні семінари за міжнародною участю («Що таке травма та ПТСР»; «Регуляція емоцій в умовах війни»; «Травма та її наслідки») та ін. - 27 семінарів
- ➔ Супервізійні семінари для психологів-практиків, які працюють в напрямку психодрами та символдрами - 13 семінарів
- ➔ Психотерапевтичні групи для жінок з дітьми, які тимчасово переселились до західних країн - 122 групи, у тому числі 88 міжнародних
- ➔ Група професійної підтримки діяльності психологів в умовах війни «Коло професійної підтримки» (понад 600 осіб) - 18 зустрічей <https://kolo-psy.com.ua/zustrichi-u-koli/>

для жінок із дітьми, які тимчасово переселилися до західних країн, волонтерами громадських організацій в Україні та за кордоном.

Протягом березня-грудня 2022 р. проведено серію зустрічей психологів у групі професійної підтримки діяльності психологів в умовах війни «Коло професійної підтримки» (всього 18 зустрічей). (Відеоархів зустрічей у «Колі професійної взаємопідтримки», 2022). Здійснено обмін досвідом роботи психологів щодо надання психологічної допомоги дітям, батькам, педагогічним працівникам, військовослужбовцям з таких актуальних проблем:

«Обмін досвідом організації соціальної і психологічної підтримки в умовах війни»;

- «Техніки організації роботи з дітьми у бомбосховищах у різних ситуаціях перебування»;
- «Організація соціальної підтримки переселенців і біженців у різних регіонах України»;
- «Досвід першої психологічної допомоги і самопомоги в умовах війни»;
- «Катастрофічна свідомість. Досвід прийняття рішення в ситуації життєвої кризи»;
- «Технології психологічної допомоги щодо прийняття рішення в ситуації життєвої кризи»;
- «Життєдіяльність особистості в умовах середовищної невизначеності»;
- «Образи майбутнього в ситуації катастрофи та невизначеності»;

- «Технології роботи з ідентичністю особистості в умовах війни»;
- «Суб'єктивне майбутнє в умовах життєвої невизначеності»;
- «Психологічні моделі суб'єктивного майбутнього особистості»;
- «Зміни в проблематиці психологічної і соціальної допомоги й підтримки під час війни»;
- «Динаміка запиту клієнтів психологічної допомоги і підтримки»;
- «Проблематика напрямів роботи психолога і фахівця соціальної роботи у війсьній і поствоєнній ситуації в Україні»;
- «Як знаходити радість життя у важкому сьогодні» та ін.

У колі професійної підтримки взяли участь психологи з різних міст Украї-

Науково-освітній проєкт «Технології психологічної допомоги особисті та організації в умовах війни»

Української Асоціації організаційних психологів та психологів праці (УАОППП) за підтримки European Network of Organizational Psychologists

Мета проєкту → розробка та проведення серії авторських вебінарів-психологічних практикумів для психологів з проблеми технологій психологічної допомоги учасникам освітнього процесу в умовах війни

Розроблено та проведено 2-х годинні вебінари з проблем:

- 1) психологічної роботи з сім'ями та дітьми під час війни: досвід Ізраїлю;
- 2) психологічної допомоги жінкам з дітьми в Німеччині під час війни;
- 3) особливості роботи психолога в умовах війни;
- 4) особливості діяльності освітніх організацій в умовах війни.

Взяли участь **понад 500 психологів** з різних міст України та українські психологи, які тимчасово працюють у Великобританії, Німеччині та Польщі.

ни (Києва, Миколаєва, Маріуполя, Харкова, Одеси та ін.), всього понад 600 осіб. Участь у роботі групи професійної підтримки сприяла розвитку професійної ідентичності психологів освітніх організацій в умовах війни, визначенню основних напрямів та форм роботи, профілактики професійного вигорання психологів.

У вересні-листопаді 2022 р. спільно з Українською Асоціацією організаційних психологів та психологів праці (УАОППП) та за підтримки ENOP (*European Network of Organizational Psychologists*) **реалізовано науково-освітній проєкт «Технології психологічної допомоги особистості та організації в умовах війни»** (Науково-освітній проєкт «Технології психологічної допомоги особистості та організації в умовах війни», 2022).

Мета проєкту полягала в розробленні та проведенні серії авторських вебінарів – психологічних практикумів для психологів з проблеми технологій психологічної допомоги учасникам освітнього процесу в умовах війни. У рамках проєкту розроблено та проведено двогодинні вебінари з таких проблем:

- психологічна робота із сім'ями та дітьми під час війни: досвід Ізраїлю;
- психологічна допомога жінкам з дітьми в Німеччині під час війни (шлях від травми до ресурсу);
- особливості роботи психолога в умовах війни (зміна парадигми психологічної допомоги та резильєнтність);
- особливості діяльності освітніх організацій в умовах війни (психоло-

гічна допомога організації та персоналу).

Вебінари розробили відомі психологи, консультанти, психотерапевти з урахуванням їхнього власного практичного досвіду надання психологічної допомоги під час війни в Україні та за кордоном, власних наукових розробок та надбань ряду міжнародних організацій. У вебінарах взяли участь понад 500 психологів з різних міст України (Біла Церква, Вінниця, Дніпро, Івано-Франківськ, Київ, Ніжин, Кропивницький, Луцьк, Полтава, Суми, Харків, Хмельницький, Чернівці, Умань та ін.), а також психологи, які тимчасово проживають і працюють тепер у Великобританії, Німеччині та Польщі. Учасників було забезпечено всіма матеріалами для подальшої практичної роботи (презентаціями, відеозаписами вебінарів), а також вони отримали сертифікати, які засвідчують проходження навчання. Записи усіх вебінарів представлено на ютуб-каналі УАОППП.

Спільно з *Вінницьким державним педагогічним університетом імені Михайла Коцюбинського* організовано в онлайнрежимі курси підвищення кваліфікації за навчальною програмою «Психологічна допомога в умовах воєнного часу» (25-29 квітня 2022 р.). Мета курсів полягала в підвищенні кваліфікації фахівців із базовою медичною або психологічною освітою щодо формування системи знань із забезпечення професійної компетентності фахівців для проведення кваліфікованого кризового консультування в умовах воєнного часу. Учасники отримали безкоштовні сертифікати про підвищення кваліфікації (25 год).

Важливим напрямом роботи також була підготовка **керівників та працівників закладів освіти для психологічного забезпечення організації освітнього процесу в умовах війни.**

Так, протягом квітня-травня 2022 р. спільно з Центральним інститутом післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України та Вищою школою лінгвістичною в Ченстохові (Польща) у рамках акції «Переможні обрії освіти» проведено серію вебінарів «Психологічна підтримка особистості в умовах війни» (Бондарчук & Карамушка, 2022). У вебінарі взяли участь понад 2,2 тис. освітян з усіх регіонів України та Польщі. На вебінарах проаналізовано такі основні питання:

1) психологічні особливості подолання освітянами екстремального стресу в умовах війни (від тривоги й заперечення до здобуття балансу між витратами й відновленням ресурсу, переосмислення життя у новій реальності під час війни);

2) використання коучингових інструментів, які дають змогу усвідомити себе в новій реальності (реальності війни);

3) сутність психічного здоров'я в умовах війни, його основні структурні компоненти (протидія стресу, взаємодія із соціальним оточенням, включення в корисну волонтерську та професійну діяльність, здійснення самореалізації), рівні та форми психологічного втручання для підтримання та збереження психічного здоров'я в умовах війни;

4) вплив війни на психологічний стан жінок-переселенок під час війни

та їхні базові потреби, переживання горя втрати та його стадії; особливості роботи груп психологічної підтримки під час війни;

5) досвід надання психологічної допомоги в умовах війни дітям, їхнім батькам, педагогічним працівникам та керівникам закладів освіти через розроблення та впровадження психологічних інформаційних майданчиків «Первинна психологічна допомога під час війни» та «Психологічна підтримка дітей під час війни»;

6) аналіз найбільш поширених реакцій студентів і викладачів на події, спричинені війною та визначення специфіки, процедури та результатів діяльності стабілізаційних груп для студентів і викладачів в умовах війни.

Усі учасники вебінарів отримали сертифікати про підвищення кваліфікації. Записи кожного з вебінарів презентовано на ютуб-каналі, і на сьогодні їх переглянули уже понад 20 тис. осіб.

У листопаді-грудні 2022 р. проведено серію тренінгів *«Як зберегти та підтримати психічне здоров'я освітнього персоналу в умовах війни»* у закладах загальної середньої освіти на деокупованих територіях (м. Буча Київської обл.) (Карамушка, 2022с). Мета тренінгу полягала в підготовці освітнього персоналу до розуміння змісту, структури та ролі психічного здоров'я освітнього персоналу в умовах війни, а також в оволодінні навичками його діагностики, підтримання та збереження. До структури тренінгу (загальним обсягом 30 годин) було включено такі тренінгові сесії:

- «Сутність та структура психічного здоров'я освітнього персоналу»;

- «Вияви психічного здоров'я освітнього персоналу в умовах війни»;
- «Здатність освітнього персоналу протидіяти стресу в умовах війни»;
- «Здатність освітнього персоналу ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах війни»;
- «Здатність освітнього персоналу встановлювати та підтримувати соціальні контакти в умовах війни».

Під час підготовки тренінгу було враховано результати дослідження стосовно виявів психічного здоров'я освітнього персоналу, що його провели науковці Інституту спільно з *Київським інститутом післядипломної педагогічної освіти* у квітні-травні 2022 р. Тренінги проведено у співпраці з Бла-

Підготовка керівників та працівників закладів освіти для психологічного забезпечення процесу в умовах війни

ІННОВАТИКА В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ
Чотириденна міжнародна виставка
International exhibition
WORLD EDU
WWW.INNOVOSVITA.COM.UA

23-25 листопада
2022

- ➔ Серія вебінарів «Психологічна підтримка особистості в умовах війни» - взяли участь понад 2200 освітян з усіх регіонів України та Польщі
- ➔ Серія тренінгів «Як зберегти та підтримати психічне здоров'я освітнього персоналу в умовах війни» - 5 тренінгових сесій
- ➔ Всеукраїнська науково-практична конференція «Технології забезпечення психологічного здоров'я персоналу організацій в умовах війни»

14

годійним фондом «Внутрішня сила нації» та «Відокремленим підрозділом Угорської Екуменічної Служби Допомоги в Україні».

У рамках *XIV Міжнародної освітньої виставки «Інноватика в сучасній освіті»* (23-25 листопада 2022 р.) проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію *«Технології забезпечення психологічного здоров'я персоналу організацій в умовах війни»*. Конференцію проведено спільно з ДЗВО «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (факультет управління персоналом, соціології та психології, кафедра педагогіки та психології). На конференції представлено досвід розроблення технологій підтримки психічного здоров'я та їх практичного застосування у роботі з різними категоріями учасників освітнього процесу в період війни (школярами, студентами, викладачами та ін.). Матеріали конференції розміщено на сайті Інституту.

Вчені Інституту також надають значну *психологічну допомогу військово-службовцям*, зокрема, здійснюють ефективну волонтерську діяльність із психологічного супроводу Збройних Сил України, Національної гвардії України, тимчасових добровольчих об'єднань та ін. Така допомога здійснюється в таких основних напрямках та формах роботи:

- підтримка військових частин, які перебувають на передових позиціях бойових дій (надання консультативної допомоги за телефоном бійцям ЗСУ (18 консультацій);
- проведення психоедукації для командирів частин щодо специфіки

впливу стресового напруження на психоемоційний стан людини, психопрофілактики посттравматичного розладу, розвитку психотравми, з метою донесення інформації до бійців (інформація про природу надмірного стресу, як він впливає на організм; про те, як бійці можуть піклуватися про себе в умовах фронту та ін.);

- надання науково-психологічної та практичної допомоги психологам, які перебувають у бойових частинах ЗСУ (насамперед щодо інформування офіцерського й рядового складу про етапи переживання травмівної події та чинники, що впливають на це переживання; про шляхи поліпшення фізичного та психічного здоров'я; особливості адаптації

Психологічна допомога військовослужбовцям

- ▶ Підтримка військових частин на передовій - надання консультативної допомоги бійцям ЗСУ за телефоном (18 консультацій)
- ▶ Проведення психоедукації для командирів частин
- ▶ Науково-психологічна та практична допомога психологам бойових частин ЗСУ
- ▶ Проект зі створення Телефону довіри для військовослужбовців та їх сімей (Госпіталь «Лісова поляна»)
- ▶ Збір коштів для Національного військово-медичного клінічного центру «ГВКГ» (центрального госпіталь) - зібрано 300 000 грн
- ▶ Видання спільних з НДЦ гуманітарних проблем ЗСУ методичних посібників «Теорія і практика управління страхом в умовах бойових дій» та «Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій»

ХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВІЙСЬКОВИМ

15

до екстремальної ситуації тощо; формування навичок першої психологічної допомоги один одному та самопомоги);

- підготовка та реалізація проєкту зі створення Телефону довіри для військовослужбовців та їхніх сімей (госпіталь «Лісова поляна», Міністерство у справах ветеранів України); збір коштів для Національного військово-медичного клінічного центру «ГВКГ» (центрального госпіталю) (за підтримки друзів, колег з України та інших країн зібрано понад 300 тис. грн).

Для методичного забезпечення психологічної допомоги військовим видано методичні посібники:

- Кокун О.М., Мороз В.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Теорія і практика управління страхом в умовах бойових дій : метод. посібник. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 88 с. (Кокун, Мороз, Пішко, & Лозінська, 2022);
- Кокун О.М., Клочков В.В., Мороз В.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 128 с. (Кокун, Клочков, Мороз, Пішко, & Лозінська, 2022).

Посібники розміщено в Електронній бібліотеці НАПН України.

Варто зазначити, що в період воєнного стану Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України *тісно взаємодіє із міжнародними організаціями щодо визначення та реалізації основних напрямів надання психологічної допомоги населенню в умовах воєнного стану.*

Так, у березні 2022 р., на початку широкомасштабного вторгнення, вчені Інституту пройшли підготовку за програмою «Першої психологічної допомоги», яка була організована *UN Women Ukraine / ООН Жінки в Україні*, спільно з Київською міською держадміністрацією, а потім здійснювали волонтерську роботу для надання психологічної підтримки людям в метро, працювали з фахівцями в різних організаціях. Всього проведено 55 консультацій та тренінгів.

У липні-серпні наукові працівники та аспіранти Інституту пройшли навчання в Ізраїлі за темою «Перша психологічна допомога людям у кризових станах», яке провела організація *Israel Trauma Coalition* (Ізраїльська коаліція травми), за сприяння Київської міської адміністрації, із супроводом навчальної програми *MASHAV Carmel Training Center* (агентством міжнародного співробітництва). Навчання включало відвідання Центрів резильєнтності, досвід роботи з Зоо-терапією, Хібукі-терапією, роботу із втратою, роботу з військовими, вивчення особливостей реабілітації поранених військових та методів роботи з дітьми й людьми похилого віку. Після повернення в Україну учасники навчання активно долучилися до надання психологічної допомоги населенню, зокрема через впровадження технології роботи з дітьми Хібукі-терапії у співпраці з відомим фахівцем із цього напрямку *Dafna Sharon*. Всього проведено 45 консультацій та тренінгів.

Упродовж 10 місяців війни продовжується постійна співпраця Інституту психології імені Г.С. Костюка з *Міжнародною програмою «Відновлення під час*

війни» ВААДу України (Співпраця з Програмою «Відновлення під час війни» ВААДу України, 2022). Програма спрямована на психологічну підтримку сімей та жінок, які зазнали травмивного впливу війни РФ проти України: родини, які зазнали втрат; жінки та діти, що пережили масовані обстріли, окупацію, евакуацію; жінки, звільнені з полону, тощо. За 8 місяців 2022 р. психологічну реабілітацію пройшли більше ніж 1 тис. жінок і дітей, психологічна робота з деякими з них триває у дистанційному форматі.

Спільно з організацією «*Faros Elpidas*», яка діє під егідою Директорату Генеральної Комісії Європейського союзу з питань соціального захисту та біженців, здійснюється підготовка та розроблення авторської комплексної

Взаємодія з міжнародними організаціями щодо надання психологічної допомоги населенню в умовах воєнного стану

- ➔ Підготовка за програмою «Першої психологічної допомоги» *UN Women Ukraine* спільно з КМДА, волонтерське надання психологічної підтримки людям в метро та фахівцям різних організацій - проведено 55 консультацій та тренінгів
- ➔ Навчання в Ізраїлі за програмою «Перша психологічна допомога людям у кризових станах» *Israel Trauma Coalition* (Ізраїльська коаліція травми); результат - впровадження в Україні технології роботи з дітьми Хібукі-терапії; 45 проведено консультацій та тренінгів
- ➔ Співпраця з Міжнародною програмою «Відновлення під час війни» ВААДу України - психологічна підтримка сімей та жінок, які зазнали травмивального впливу війни; психологічну реабілітацію пройшли більше, ніж 1000 жінок і дітей

16

соціально-психологічної програми для організації допомоги тимчасово переміщеним за кордон українським громадянам, зокрема у Молдові, Польщі, Греції. Так, здійснюється розроблення методичних рекомендацій, які стосуються таких напрямів активності психологів:

- забезпечення безперервного педагогічного та виховного процесів для дітей різного віку в країнах перебування з обов'язковим вивченням мови країни перебування та організацією вільного часу;
- організація та ефективна робота фахівців психологів, психотерапевтів та соціальних працівників у складі мобільних робочих груп (робота на кордонах країни, що приймає, у центрах тимчасового розселення гро-

Взаємодія з міжнародними організаціями щодо надання психологічної допомоги населенню в умовах воєнного стану

➔ Реалізація українсько-німецького проекту «Мирна Європа», спрямованого на допомогу українським біженцям у Німеччині (більше 3 000 тис. учасників)

➔ Розробка соціально-психологічної програми допомоги тимчасово переміщеним за кордон (Молдова, Польща, Греція) українським громадянам (спільно з «Faros Elpidas»)

➔ Спільна робота з організаціями в Греції:

- 1) «Ukrainian Aid Center in Greece», «Ukrainian Volunteer Center in Greece on humanitarian and medical aid to Ukraine» (робота з біженцями, збір та комплектація медикаментів для цивільного населення, військових та комплектація шпиталів і лікарень, надання психологічної підтримки);
- 2) «Help Ukraine» (психологічна консультація для громадян, що приїжджають з України при Міністерстві міграції та притулку Греції).

➔ Підготовлено проект по створенню «Телефону довіри» для біженців (за підтримки ПАФЕ та Європейської Асоціації телефонних служб); співпраця з Угорською Асоціацією телефонних служб (проведення семінарів по травмі та кризовому консультуванню).

„Peaceful Europe“

17

мадян України);

- здійснення індивідуального кризового психологічного консультування (протоколи надання кризової психологічної допомоги, залучення інших спеціалістів у особливо важких випадках тощо);
- групова психологічна робота в центрах розселення (групи фасилітації, групи взаємопідтримки, групи з опрацювання конфліктів у місцях розселення) та ін.

Також реалізується спільна робота з *такими організаціями в Греції*: «Ukrainian Aid Center in Greece», «Ukrainian Volunteer Center in Greece on humanitarian and medical aid to Ukraine» (робота з біженцями, збір та комплектація медикаментів для цивільного населення, військових, комплектація шпиталів і лікарень, надання психологічної підтримки), а також «Help Ukraine» (психологічна консультація для громадян, що приїжджають з України при Міністерстві міграції та притулку Греції).

Окрім того, підготовлено проєкт зі створення «Телефону довіри» для біженців, які перетнули кордон (за підтримки ПАФЕ та *Європейської Асоціації телефонних служб*), а також *співпраця з Угорською Асоціацією телефонних служб* (проведення семінарів із травми, кризового консультування). Успішно реалізується українсько-німецький проєкт «Мирна Європа», спрямований на допомогу українським біженцям у Німеччині (більше 3 тис. учасників).

Активна робота вчених Інституту щодо надання психологічної підтримки населенню України в умовах воєнного стану знайшла позитивну оцінку з

боку різноманітних верств населення та дирекції Інституту. 27 жовтня 2022 р. на засіданні Вченої ради понад 42 наукових працівники Інституту отримали «Подяку Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України» за надання волонтерської психологічної підтримки для різних верств населення в період воєнного стану.

До перспектив діяльності Інституту щодо надання психологічної підтримки населенню в умовах військового стану потрібно віднести:

1. Ефективне виконання 10 планових наукових досліджень Інституту, в технічні завдання яких з 2023 р., урахувавши актуальні соціальні запити, внесено відповідні зміни, пов'язані з фокусуванням цих досліджень на вирі-

Перспективи діяльності Інституту щодо психологічної підтримки населенню воєнного стану

- Виконання 10 планових наукових досліджень, пов'язаних з вирішенням нагальних психологічних проблем, зумовлених умовами воєнного стану та післявоєнного відновлення України.
- Продовження видання навчально-методичної продукції щодо надання психологічної підтримки населенню, учасникам освітнього процесу та військовим в умовах воєнного стану.
- Оптимізація взаємодії з міжнародними організаціями та громадськими організаціями щодо проведення спільних заходів для надання психологічної підтримки населенню України в умовах війни.
- Активне висвітлення роботи щодо надання психологічної підтримки населенню України в умовах воєнного стану сайтах Інституту та НАПН України.
- Активне висвітлення результатів психологічної допомоги населенню на масових науково-практичних заходах.

нада... в у...

Support Ukraine

ULS – дослідницький консорціум

	Інститут психології імені Г.С. Костюка Національного академічного товариства наук України, директор Інституту, доктор психологічних наук, професор Мисіренко С.Д.
	Національний науково-методичний центр реабілітації психологічного здоров'я (національний науковий центр), директор центру доктор психологічних наук, професор Пашко В. С.
	Директорка української «Асоціації екстреної психологічної допомоги та підтримки Національного академічного товариства наук України», директорка Інституту, доктор медичних наук, професор Демченко Т.М.
	Директорка української «Асоціації екстреної психологічної допомоги та підтримки Національного академічного товариства наук України», директор Інституту, доктор медичних наук, професор Білошанська І.В.
	Керівниця міжнародної міжвузівської асоціації екстреної психологічної допомоги та підтримки Національного академічного товариства наук України, директорка Інституту, доктор психологічних наук, доктор Савченко С.О.
	Школа соціальної роботи, Інститут соціальної роботи (ІСР), професорка школи соціальної роботи, доктор філософії в соціальній роботі та психології Карпенко В. В.
	Центр екстреної психологічної допомоги та підтримки (ЦЕПД), директорка центру Рибак Л.В.

18

шенні нагальних психологічних проблем, зумовлених умовами воєнного стану та післявоєнного відновлення України.

2. Продовження видання навчально-методичної продукції для оптимізації діяльності психологів щодо надання психологічної підтримки населенню, учасникам освітнього процесу та військовим в умовах воєнного стану.

3. Оптимізацію взаємодії з міжнародними організаціями та громадськими організаціями щодо проведення спільних заходів для надання психологічної підтримки населенню України в умовах війни (тренінгів, вебінарів, груп психологічної підтримки тощо).

4. Активне висвітлення роботи щодо надання психологічної підтримки населенню України в умовах воєнного стану на сайтах Інституту та НАПН України.

5. Всебічне інформування про результати психологічної допомоги населенню під час проведення масових науково-практичних заходів, включених до плану роботи НАПН України та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук, О., & Карамушка, Л. (2022). Психологічна підтримка особистості в умовах війни: Україна-Польща. Педагогічна газета України, 2-3. (березень-червень.).
2. Коло Професійної Взаємопідтримки (2022). Відеоархів зустрічей у «Колі професійної взаємопідтримки». <https://kolo-psy.com.ua/zustrichi-u-koli/>
3. Група психологічної підтримки та розвитку. (2022). Головна [Facebook page]. Facebook. [https:// bit.ly/3A7HA7V](https://bit.ly/3A7HA7V)
4. Зливков, В., & Лукомська, С. (2022) Діти війни: теоретико-методичні і практичні аспекти психологічної допомоги. Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. <https://lib.iitta.gov.ua/734178>
5. Зливков, В., Лукомська, С., Євдокимова, Н., & Ліпінська, С. (2023). Діти і війна : монографія. Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. [https:// lib.iitta.gov.ua/734177](https://lib.iitta.gov.ua/734177)
6. Зливков, В., Лукомська, С., Котух, О., Копилов, С., & Краєва, О. (2022). Психологічна підтримка онкопацієнтів під час війни : метод. рекоменд. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. https://www.academia.edu/74595462/Onco_War
7. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України (2022). Науково-освітній проект «Технології психологічної допомоги особисті та організації в умовах війни» [http://psychology-naes-ua.institute/ read/2700/](http://psychology-naes-ua.institute/read/2700/)

8. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. (2022). Співпраця з Програмою «Відновлення під час війни» ВААДу України. <http://psychology-naes-ua.institute/read/2726/>
9. Карамушка, Л.М. (2022a). Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/730974>
10. Карамушка, Л.М. (2022b). Психологічні тренінги для підготовки менеджерів та персоналу освітніх організацій (реалізація технологічного підходу) : навч. посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/731260>
11. Карамушка, Л.М. (2022c). Тренінгова програма «Як зберегти та підтримати психічне здоров'я освітнього персоналу в умовах війни»: зміст, структура, процедура проведення. Київський журнал психології та психотерапії, 4, 24-45. <https://doi.org/10.48020/mppj.2022.02.03>
12. Кокун, О.М. (2022). Всеукраїнське опитування «Твоя життєстійкість в умовах війни» : препринт. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/731505>
13. Кокун, О.М. (2023). Всеукраїнське опитування «Як Ви адаптуєтесь до відключень електроенергії» : препринт. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/733929>
14. Кокун, О.М., Клочков, В.В., Мороз, В.М., Пішко, І.О., & Лозінська, Н.С. (2022). Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах

бойових дій. Київ-Одеса: Фенікс. [https:// lib.iitta.gov.ua/731412](https://lib.iitta.gov.ua/731412)

15. Кокун, О.М., Мороз, В.М., Пішко, І.О., & Лозінська, Н.С. (2022). Теорія і практика управління страхом в умовах бойових дій : метод. посібник. Київ-Одеса: Фенікс. <https://lib.iitta.gov.ua/730971>

16. Максименко, С.Д. (Ред.) (2023а). Медична психологія : підручник. Том I. Київ: Видавництво Людмила.

17. Максименко, С.Д. (2023b). Медична психологія : підручник. Том II. Київ: Видавництво Людмила.

18. Максименко, С.Д. (Ред.) (2022). Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми : збірник матеріалів наукових доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22 квітня 2022 року). Київ.

19. Максименко, С.Д., & Карамушка, Л.М. (Ред.). (2022). Організаційна психологія. Економічна психологія : науковий журнал. 3-4(27). [https:// doi.org/10.31108/10.31108/2.2022.3](https://doi.org/10.31108/10.31108/2.2022.3)

20. Соціально-психологічна підтримка українців в Німеччині. (2022). Головна [Facebook page]. Facebook. <https://www.facebook.com/>

21. [psychology.ukraine.deutchland/](https://www.facebook.com/psychology.ukraine.deutchland/)

22. Максименко С.Д., Назар М.М. Построение проукраинских ментальных карт для обеспечения информационной безопасности граждан Украины (Часть первая). Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Issue: 4 (10): Psychology. Economics / Ed. by S. Maksymenko,

V. Lunov, A. Hall. Co-pub. Publishing office: Accent Graphics Communications – Hamilton, ON, 2015. P. 88-108.

23. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. – К.: КДІП, 1990. 240 с.

24. Максименко С.Д. Основи генетичної психології. – К., 1998. – 218 с.

25. Максименко С.Д. Общая психология. – М. – К.: Рефл-бук, Ваклер, 1999. 528 с.

26. Максименко С.Д. Загальна психологія. – К.: Форум, 2000. 543 с.

27. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посібн. 2-ге вид., стереотип. Київ: МАУП, 2001. 256 с.

28. Максименко, С. Д. (2002). Розвиток психіки в онтогенезі: Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології (Т. 1). Київ: Ваклер.

29. Максименко.С.Д. Загальна психологія. – Вінниця: Нова книга, 2004. 701 с.

30. URL : <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/715>

31. Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. Психологія особистості: підручник. Київ: ТОВ «КММ», 2007. 296 с.

32. Sergiy D. Maksymenko, Mykola B. Yevtukh, Yaroslav V. Tskekhemister, Kseniia S. Maksymenko, Olena O. Lazurenko. Psychology and Pedagogics: Text-book. - K.: Publishing house 'Slovo', 2012. - 520 p.

33. Maksymenko S.D. (2015). Genesis of Personality Existence: monography. Montreal: Accent Graphics Communication

34. Максименко С.Д., Орап М. Psycholinguistic Predictors of Health (Психологічні предикатори здоров'я) // Psycholinguistics. –2018. – №24(1) –Р. 252-268.

35. Максименко С., Ткач Б., Литвинчук Л., Онуфрієва Л. (2019). Нейропсихолінгвістичне дослідження політичних гасел із зовнішньої реклами. Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics, 26 (1), 246–264. DOI 10.31470/2309-1797-2019-26-1-246-264.

36. Maksimenko S.D., Serdiuk L. Psychological Potential of personal self-realization. Social Welfare. Interdisciplinary Approach ,6(1),93-100

37. Maksymenko , O. Lysenko Modern methods of diagnosing virtual addiction among adolescents: relevance and prospects. Монографія/ за ред. Аніти янковської, Riga, Latvia, : IZDEVNICIBA BALTIJA PUBLISHING, 2019.С.-394-410

38. Maksimenko S.D. Principles of website design for professional psychological diagnosis in different specialities. Information Technologies and Learning Tools / Institute of Information Technologies and Learning Tools of NAES of Ukraine. –2019. – Vol. 73. , № 5. – P. 284-294.

39. Максименко С.Д., Костюк О.В., Максименко К.С., Немеш О.М., Луньов В.Є. Мультилінгвістичний дискурс невротизації майбутніх лікарів: монографія. Київ: “Видавництво Людмила”, 2020. 171 с

40. Максименко С.Д. Психологічні особливості розуміння студентами Інтернет-текстів, Psycholinguistics.–2020. – Vol. 28(1) ,– P. 95-105.

41. Maksymenko, S.D.(2021) Genetic principles of creative personality confident as a propulsion of mental development. Ottawa: Accent Graphics Communications

and Publishing. Glasgow: Society for the support of publishing initiatives and scientific mobility Limited.-615 p.

42. Максименко С.Д., Я.В. Руденко, А.М. Кушнерьова, В.М. Невмержицький. Психічне здоров'я особистості: посібник для вищих навчальних закладів. Київ: "Видавництво Людмила", 2021. 438 с.

43. Максименко С.Д., Яланська С.П. Генетико-креативний підхід: діяльнісне опосередкування особистісного розвитку: монографія. Київ: "Видавництво Людмила", 2021. 508 с.

44. Максименко С.Д., Піроженко Т.О., Пророк Н.В., Папуча М.В. Психологічний портрет особистості дитини: вікові періоди Київ: "Видавництво Людмила", 2021. 104 с.

45. Maksimenko S.D. Features of the components of students' psychophysiological readiness to work as teachers, Idōkan Poland Association "IDO MOVEMENT FOR CULTURE. Journal of Martial Arts Anthropology", Vol. 21, no. 2 (2021), pp. 11–18

46. Максименко С.Д., Руденко Я.В. Мультипсихологінчий дискурс вокалотерапії психосоматичних розладів особистості: монографія / С.Д. Максименко, Я.В. Руденко. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 904 с.

48. Maksymenko S.D., Viktor Burlaka, Oleksii Serdiuk, Jun Sung Hong, Lisa A. O'Donnell, Vitalii Panok and others. Child Internalizing Problems in Ukraine: The Role of Prosocial and Antisocial Friends and Generalized Self-Efficacy/ Societies 2022, 12, 144.

49. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Каси-

нець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 1. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 384 с.

50. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 2. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 356 с.

51. Максименко С.Д. Медична психологія: підручник / за редакцією академіка С. Д. Максименка. Том I. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 458 с.

52. Максименко С.Д. Медична психологія: підручник / за редакцією академіка С. Д. Максименка. Том 2. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 520 с.

53. Maksymenko S.D., Lunov, Vitalii , Matiash, Mykhailo and Subbota, Spartak and Tolstoukhov, Anatolii, Ukrainian Syndrome: How Ukrainian Youth Understands the New Norm of Life and Relates to Learning in face to 2022- Full-Scale Russian/ SSRN. –2023–№1(January 15, 2023). –P. 1-10

54. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 1. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 384 с.

55. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 2. Київ:

«Видавництво Людмила», 2023. 356 с.

56. Maksymenko S.D., Maksymenko K.S., Svitlana Yalanska, Nina Atamanchuk, Valeriy Zhamardiy, Vikoriia Donchenko Psychophysiological unloading with compliance taking into account: aeroariphytherapy resource. *Acta Balneologica*. – 2023. – № LXV (2), P.98-104

57. Максименко С.Д., Деркач Л.М., Розуміння сучасної когнітивної війни в глобальному вимірі, її генезис в українському контексті: огляд та напрямки майбутніх досліджень. *Оборона і стратегія. університет оборони БРНО. Випуск: Том 23, №1 (червень 2023).* С.126-148

58. Maksymenko S.D. The Historical Sense of Psychological Crisis: Modern Understanding of Genetical-Psychological and Integrative Approach. SSRN. –2023–№ 3 (May 9, 2023). –P. 1-10

59. Максименко С.Д., Носенко Е.Л., Експериментальна психологія: Підручник для студентів. К.: Центр учбової літератури, 2023. – 360 с.

60. Максименко С.Д., Загальна психологія. Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. – Вид. 2-е, перероб. та доп. – К.: Центр навч. літератури, 2023. – 272 с.

61. Maksymenko, S., Ivashkevych, E., Kharchenko, Y., Tarnavska, O., & Sinjavaska, N. Semantic and Pragmatic Meaning of Discursive Units in the Process of Communication of a Psychotherapist with a Client. *PSYCHOLINGUISTICS*, 34(1)2023, 129-172.

62. Максименко С.Д., Л.М. Деркач, Ю.Б. Ірхін. Диференційна психологія.

Видання 2-ге, перероблене і доповнене: підручник/ за загальною редакцією академіка С.Д. Максименка. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 572 с.

63. Maksymenko, Serhii, Orthobiosis in Human Development: A Genetic Psychological Perspective on Personality Traits and Their Pathologization (January 29, 2024).

64. Генеза сучасної інформаційно-когнітивної (гібридної) війни в українському контексті та глобальному вимірі: наукове дослідження/ С.Д. Максименко, Л.М. Деркач. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 128 с.

65. Максименко С.Д. Методологічні принципи конструювання модульного психологічного супроводу і психічного здоров'я : навчальний посібник. Том. 1 / С.Д. Максименко. Київ: Видавництво Людмила, 2024. 718 с.

66. Максименко С.Д., Гришко О.Д., Психологічний супровід і психічне здоров'я: навчальний посібник. Том. 2 / С.Д. Максименко, О.Д. Гришко. Київ: Видавництво Людмила, 2024. 468 с.

67. Kredentser, O., Karamushka, L., Waldschmidt, C.F., & Klimov, S. (2022). The concept of the charity project

68. «Social and psychological support of Ukrainians in Germany». Організаційна психологія. Економічна психологія, 3-4(27), 6-25. <https://doi.org/10.31108/2.2022.3.27.1>

РОЗДІЛ 6

Концепція розвитку психогенетичного потенціалу особистості в період війни

Психологія в XXI столітті остаточно сформувалася як міждисциплінарна та метакогнітивна наука. Унаслідок цього особливого значення для неї набули прогнозувальна функція та питання ефективного трансферу величезної кількості наявних психологічних напрацювань у практику. Зокрема, можна назвати такі важливі її завдання, як прогнозування психічної діяльності людини у контексті розвитку нових інформаційних технологій, прогнозування трансформації моральних норм, сприяння особистісному та професійному становленню нової творчої молоді, розвиток психології знання як провідної для суспільства екопсихологічної проблеми тощо (Maksymenko, et al, 2023).

Адже сьогодні людство вступило в новий, складний і неоднозначний період, який характеризується постійними кризами різного змісту і ступеня

Креативне подолання кризових явищ

- рух інформаційно-енергетичної властивості;
- залишатись собою, привласнюючи інші цінності;
- протистояння цивілізацій, що призводить до формування різноманітних «пластів реальності».

глибини, пов'язаними, зокрема, з людським чинником, стосунками між державами і людьми, глибинним нерозумінням одне одного. Сучасні гібридні та інформаційні війни, суспільно-економічні кризи виводять на перший план соціально-психологічні та психологічні проблеми, що також зумовлюють надзвичайно високу значущість психологічної науки, її вирішальну роль у забезпеченні розвитку держави і суспільства.

Проілюструємо це на прикладі сучасної української психології, яка переживає особливий період становлення, обумовлений, головним чином, двома взаємопов'язаними факторами. З одного боку, відбуваються значні й неочікувані зміни в житті суспільства (а, отже, — у житті людини), які зовсім

Сили, які сприяють прогресу:

- Відстоює принципи;
- Формує світогляд;
- сприяє відродженню генотипу.

не пов'язані з історичними традиціями, тож вимагають креативного підходу, нових, нетрадиційних рішень і поворотів життя. Це, повторимо, відбивається на житті кожної людини. Водночас вказані зміни, на жаль, за незначними винятками, треба вважати негативними відносно існування особистості. Зокрема, така бажана свобода обертається фінансовою залежністю, розгубленістю, неготовністю формувати і здійснювати відповідні рішення. Ми зазначаємо більш жорстку раціональність у стосунках, різке зниження емпатійності, формування особистісних квазіцінностей, різке зниження духовного потенціалу людини (Максименко, Ірхін та ін., 2023а; 2023б).

Колись В. Франкл сказав такі слова: «Кожний час має свої неврози — і кожен час потребує своєї психотерапії». Я ж хочу додати, що так само кожному періоду властиві свої психопатії, свої рани та свої переживання, пов'язані з втратою близьких та агресією, яка спрямована проти людини, проти її ества, яка знищує її тілесну сутність.

Особистість ми розглядаємо в такому контексті:

- Особистість зароджується й народжується в любові; самоздійснюється як цілісна духовна істота в природних і суспільних векторах ноосфери і є центром, генетично висхідною одиницею всесвіту.
- Особистість — це форма існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності й саморегуляції, та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ (Максименко, 2023а; 2023б).

- Нас цікавить розвиток психіки людини, як вільної і креативної особи, здатної змінювати як світ зовнішній, так і внутрішній, власний.
- Особистість та проблема діяльності співвідноситься, як альфа й омега. Людина взаємодіє з навколишнім середовищем як цілісний організм. Особистість є складною системою, що саморозвивається, тобто сама моделює і реалізує власну генезу (Максименко, Деркач та ін., 2022).

Серед сучасних світових тенденцій, успішно реалізованих в українській психологічній науці, варто згадати також проблему розвитку особистості впродовж усього життя. Особистість повинна сформувати в себе переважне настановлення на плідну діяльність.

Нужда

- Може виступати «ядерним» утворенням особистості;
- Є джерелом і рушійною силою розвитку;
- Становить собою інформаційно-енергетичну властивість людини, яка полягає в експансії життя
- Є базальною основою на якій розвиваються предметні потреби.;

Подолавши: залежність, самозакоханість, схильність до накопичування і до маніпулювання іншими. У колективах іде процес знецінення творчого потенціалу людини як такої. Людина повинна повірити у власні сили, бути самодостатньою у досягненні мети. Зрозуміло, що по-справжньому любити здатна лише зріла, відкрита і продуктивна особистість (Maksymenko, & Lysenko, 2019).

Саме така особистість здатна прийняти складні виклики сьогодення та протистояти перепонам на шляху саморозвитку.

Практика відкриває факти, що стосуються саморозвитку особистості, механізмів переживання і психологічного життя загалом. Ясно, що вони не можуть науково вивчатися й інтерпретуватися в традиційній (і фактично єдиній) стимул-реактивній парадигмі. Тривалі й різнобічні дослідження, що ми їх провели в контексті культурно-історичної теорії, показали, що тільки генетичний підхід може вивести психологію за рамки зазначеної парадигми, оскільки будь-яке психологічне явище можна зрозуміти з точки зору його саморозвитку.

Жива істота, яка починається в материнському лоні, є споконвічно «плоть від плоті», твором двох людських істот. Соціальне (весь неосяжний досвід поколінь, привласнений і сконцентрований у двох люблячих істотах – батьках) опредметнюється і втілюється в дивне створіння — нову біологічну істоту, але... не лише біологічну, а саме — біосоціальну (Максименко та ін., 2022).

У цьому випадку суттєвим є єдність: природа — олюднена, людина — оприроднена. Сама ця фраза, звичайно, нічого не дає в пізнанні, але без неї ми не можемо йти далі, вона — точка відліку. Тому що олюднена природа й оприроднена людина — це є феномен (а не лише констатація), і як такий, він має різні форми існування. Одна з них — біосфера як єдність, а інша — людська істота як єдність. В останній ця єдність викликається і утримується нуждою, біосоціальною за своєю сутністю.

Першою атрибутивною змістовною ознакою нужди є її гетерогенність: біологічне й соціальне. Інша важлива характеристика нужди пов'язана з її інформаційним аспектом. Поки живе істота — у ній існує відгалуження нужди, яке є саме відгалуженням, тобто воно залишається складником єдино-

Нужда

- Здійснений нами логіко-психологічний та медико-реабілітаційний аналіз дає можливість говорити про вичленення генетично-вихідної одиниці, яка конституює єдність біологічного й соціального, яка імпліцитно тримається в особистості. Вона охоплює:

Генезис
<u>Нейрон-фізіологічну</u> складову
Технології психологічних інтервенцій

9

го потоку нужди. Численні життєві прояви й контакти живої істоти, всі її зміни вбираються (асимілюються) нуждою, залишаються в ній, збагачують і вривноманітнюють цей нескінченний енергетичний плин величезною цільністю нової інформації. Кожна Зустріч двох істот, що відбувається з метою власного продовження через створення й народження нової істоти, означає не лише подвоєння енергії, але й подвоєння інформації, урізномбарвлення існування. Саме це є вихідною умовою розвитку (Максименко, 2023а; 2023b).

Отже, другою атрибутивною властивістю нужди є її здатність до розвитку (саморозвитку).

Аналіз філо- і онтогенезу живого засвідчує, як уже вказувалося, що нескінченний плин нужди, її саморозвиток не є випадковим і хаотичним. Він

має спрямування. І спрямований він на постійне ускладнення й підвищення інтегрованості. Цей рух завершується в умовах Землі «виходом» нужди на позицію можливості усвідомлювати саму себе (рефлексія). Але можна відповідально говорити про те, що це не є дійсним кінцевим етапом становлення нужди: просто людство виникло на цьому етапі і нужда відрефлектувала саму себе. Але рух продовжується...

Отже, третя атрибутивна ознака нужди полягає в тому, що її розвиток є спрямованим і являє собою ортогенез (Maksymenko, & Lysenko, 2019). Четвертою важливою атрибутивною властивістю нужди є її здатність до породження. Зустріч двох відгалужень нужди, втіленої в живі істоти різної статі, породжує якісно нову нужду (інформаційно й енергетично нову), яка продовжується в існуванні нової живої істоти. Цей акт є єдиним цілісним опредметненням нужди в живій природі. Якщо ж говорити про людину, ми зустрічаємось з «другою реальністю»: нужда людини може створювати і нову людину, і якісно новий продукт (творчість). Особливості цього аспекту ми розглянемо нижче. Однак необхідно зазначити, що в акті створення нужди зовсім не виступає в ролі такої собі модифікованої Libido (навіть у тваринній царині), адже вона відпочатково є єдністю натурального й соціального.

П'ята атрибутивна властивість нужди полягає в тому, що вона існує лише у формі втілення в породжену нею живу істоту. Поза живим ми не маємо такої енергетично-інформаційної біосоціальної сутності, якою є нужда. Можна уявити собі, що

вона пов'язана із суто фізичною енергетикою Всесвіту, але виникає та існує виключно як втілена в біологічну істоту. Тут, найімовірніше, ми маємо ефект, схожий з тими явищами мікросвіту, відкриття яких призвело до необхідності створення принципу доповнюваності: жива істота існує водночас і як структура, і як втілена в ній нуджа. З іншого боку, нуджу ми не можемо охопити іншим шляхом, окрім вивчення живої істоти, як її прояву. Отже, все залежить від ракурсу дослідження (Maksymenko, & Lysenko, 2019)

Шостою атрибутивною властивістю нуджи треба вважати її афіліативну природу. У цій роботі показано, що дійсною формою існування нуджи є любов. У контексті аналізу нуджи ми схильні розглядати любов (слідом за Т. де Шарденом) досить широко, вважаючи її силою, що протистоїть космічній ентропії та зумовлює рух всіх живих істот (не лише людей) одне до одного. І саме результатом цього руху є народження.

Нарешті, необхідно зазначити, що сьомою важливою атрибутивною ознакою нуджи є нескінченність її існування. Завершеним (кінцевим) є існування організму, особистості як носіїв і втілення нуджи. Але завдяки Зустрічі і через неї нуджа продовжує своє існування та є нескінченною в часі. Нам здається, що аналіз цієї атрибутивної властивості дасть змогу, крім усього іншого, відкрити нові аспекти значення часу в житті.

У своєму «розгортанні» нуджа «зустрічається» із соціальними й біологічними факторами оточення людини і дає змістові точки — одиниці тезаурусу особистості. Вони, ці одиниці, є і вузликами структури, і водночас — лініями

розвитку особистості.

Існування (функціонування, розвиток) окремих ліній розвитку особистості (змістових «вузликів» її структури) має, отже, досить жорстку подвійну обумовленість — детермінованість. Всезагальний плин людської нужди «зустрічається» з факторами оточення (біологічними чи соціальними). Суперечливе єднання біологічного й соціального, свідомого й безсвідомого, що відбувається в точці світу» — особистості, і забезпечує її динаміку, а, отже, — існування, породжує найбільш важливі, атрибутивні властивості особистості (Максименко та ін., 2020).

Внутрішній світ нової особистості, що здатна чинити супротив сьогоденним жорстким викликам, як перша похідна від енергетики з'єднання біологічного й соціального в нужді, являє собою живу і красиву картину того, що може відбутися в результаті динамічних взаємодій і взаємопереходів біологічного й соціального.

Плідне з'єднання цих двох шляхів наукового пошуку — генетичної психології та біології людини — може зумовити дійсно революційні зрушення в наших поглядах на людину, духовне, особистісне.

Надзвичайно важливим питанням також є захист нашого населення від ворожої пропаганди. Адже з преси, телебачення та інтернету на нас ллють-ся мегабайти інформації, і що з цього правда, а що маніпуляція — розібратися пересічній людині важко (Maksymenko, & Lysenko, 2019). Сьогодні пропаганда не дає прямих конкретних відповідей, а тільки підштовхує лю-

дей до потрібних пропагандистам висновків так, щоб люди думали, що них дійшли їх самі. Інформаційна пропаганда здійснюється через усі ЗМІ і соціальні мережі. Але найбільше для цього використовують телебачення, яке дає ефект присутності та співучасті успішніше, ніж інтернет або преса.

- Виділення не тих головних новин. З метою маніпуляції свідомістю з усього ряду подій журналісти чи політики вибирають тільки найбільш важливі й зручні для них.
- Залякування «найгіршим сценарієм». Практика «зараз погано, але могло бути ще гірше» сьогодні працює, як ніколи.
- Зомбування звуком. На телебаченні ця практика вдало прижилася. Звуковий супровід і відеоряд можуть присипляти або порушувати свідомість, як

іншого боку, ефективне й адекватне використання таких носіїв вимагає серйозної готовності особистості як у біологічному, так і в соціальному плані. Мова йде про особистісну зрілість і сформованість життєвих планів. Людина опиняється перед безоднею інформації з найрізноманітніших напрямів, і великою проблемою є утримання мети й завдань, що спонукали звернення до інтернету. Адже оформлення інформації є спеціально конкурентним, спрямованим на відволікання суб'єкта на те чи інше джерело.

З іншого боку, у таких носіях інформація подається дуже яскраво, наочно. Вона розкладається на різні складові частини і створює враження легкості й ефективності її засвоєння, якщо порівняти, скажімо, з таким носієм інформації, як книга. Однак це хибний ефект. Адже під час читання книг у людини дуже активно працюють власні процеси — мислення, уява, емоції, отже, відбувається їх постійний саморозвиток: особистість у взаємодії з книгою завжди виступає як нероздільна цілісність. У разі використання інтелекту ця цілісність і обов'язковість розвитку зазвичай порушується. Інформація подається у такому вигляді, який не вимагає психологічних зусиль її осягнення. Тож тут порушується насамперед принцип креативності, а, отже, — цілісність процесу саморозвитку особистості.

Окрім завдань безпосередньої психологічної допомоги постраждалим людям, перед науковими установами психологічного профілю достатньо швидко постали також завдання, пов'язані із навчально-методичною діяльністю, тобто проведенням навчальної та психогігієнічної роботи з волонтерами,

розробленням для них програм підготовки, методичних рекомендацій, посібників тощо (Максименко, 2023а; 2023b).

Дуже важливим напрямом було розроблення методів нейропсихокорекції ПТСР у воїнів, що повернулися з війни. Із цієї проблематики проведено багато конференції у Білій Церкві, Полтаві, Києві. Як результат щоденних впливів COVID-19 та теперішніх військових подій, відбуваються нечувані й небачені реакції, що призводять до деформації особистості.

Створюється ситуація, яка не тільки зачіпає біологічне й соціальне. Вона дотикається до духовного, що наче запряжене в цю вуздечку, тримаючи інформаційне поле. Воно невблаганно, неусвідомлено веде особистість, суспільні групи до того, що розмивається культурне ядро нації та вся палітра внутрішнього світу особистості.

Ми маємо чинити супротив маніпулятивним інформаційно-енергетичним впливам на особистість, які проявляються в тому, що люди потрапляють у ситуацію безвиході. З одного боку, це фобія, а з другого — соціальне підкріплення їхнього хворобливого стану.

Потреба розгляду індивідуальних відмінностей між людьми продиктована як теоретичним, так і прикладним значенням цієї проблеми. Ось у чому сьогоднішній секрет одухотворення цього явища, коли ми маємо усвідомити, відчутти якимось чином неприйняття насильницького ставлення, особливо у кризові періоди. І такі періоди переслідують не лише Україну, а й увесь світ. Є різні підходи розуміння цього явища, різні спосо-

би запобігання, та є підхід, що поєднує у собі психологічний вплив та медикаментозний. До чого це? Це трагічні ситуації у планетарному переживанні маленької одиниці цього явища — людини. Людини, яка наділена не тільки фізичною силою, але ще й розумінням світобудови. (Maksymenko, & Lysenko, 2019).

Отже, цілісність суспільства полягає в об'єднанні нації та самоідентифікації особистості, адже роз'єднане суспільство є легкою здобиччю для ворога. Це зачіпає душу людини, дитини та проникає, як стріли ворога, і підважує світоглядні цілі, притаманні особистості. Створюється ситуація, що не тільки зачіпає біологічне та соціальне. Адже сьогодні людство вступило у новий, складний і неоднозначний період, який характеризується постійними кризами різного змісту і ступеня глибини, пов'язаними, зокрема, з людським чинником, стосунками між державами і людьми, глибинним нерозумінням одне одного. Сучасні гібридні та інформаційні війни, суспільно-економічні кризи виводять на перший план соціально-психологічні та психологічні проблеми, що також зумовлюють надзвичайно високу значущість психологічної науки, її вирішальну роль у забезпеченні розвитку держави і суспільства.

Наш з вами генетичний код — це любов. Це психологічна особливість ідентифікації кожного зрілого індивіда на цій планеті. Це символ українства, ознака незалежності, уособлення багатих традицій і любові до рідної країни. Це духовна броня кожного справжнього українця, що переплітається,

наче генетичні ланцюжки ДНК нашої завзятої крові. Любити — проявляти емпатію, мати можливість допомогти людині не на словах, а справами. Це є основою людяності, адже людство загине, якщо не буде прищеплювати дітям ті якості, що мають бути властиві дорослим. Цей момент є ключовим. Те, що посієш — те й пожнеш. Посієш вітер — пожнеш бурю... Пожнеш бурю — посієш характер...

Список використаних джерел

1. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України (2017). Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Том VII. Екологічна психологія, 44 (7). Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, Житомир, Україна, 330 с. <https://lib.iitta.gov.ua/710105/>
2. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. (2020). Освітній простір в контексті гуманістичної парадигми: психологічні пріоритети сучасності : збірник наукових праць. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна – м. Оттава, Канада. <https://lib.iitta.gov.ua/720332/>
3. Максименко, С.Д. (Ред.) (2023а). Медична психологія : підручник. Том I. Київ: «Видавництво Людмила», 458 с. <https://lib.iitta.gov.ua/735924/>
4. Максименко, С.Д. (Ред.) (2023b). Медична психологія : підручник. Том II. Київ: «Видавництво Людмила», 520 с. <https://lib.iitta.gov.ua/735924/>
5. Максименко, С., Деркач, Л., Кіричевська, Е., & Касинець, М. (2022). Психологія когнітивних процесів : науковий посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ: «Видавництво Людмила», 420 с. <https://lib.iitta.gov.ua/733528/>
6. Максименко, С.Д., Ірхін, Ю.Б., Деркач, Л.М., Марусинець, М.М., Касинець, М.М. (2023а). Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід : навчальний посібник. Том 1. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 384 с. <https://lib.iitta.gov.ua/735920/>

7. Максименко, С.Д., Ірхін, Ю.Б., Деркач, Л.М., Марусинець, М.М., & Касинець, М.М. (2023b). Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід : навчальний посібник. Том 2. Київ: «Видавництво Людмила», 356 с. <https://lib.iitta.gov.ua/735944/>
8. Максименко, С.Д., Карамушка, Л.М., Креденцер, О.В., Бендерезь, Н.М. & Шевченко, А.М. (2020). Психологічне здоров'я персоналу організацій: проблеми технології забезпечення. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2(1). pp. 1-9. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-10>
9. Максименко, С.Д., Кокун, О.М., Панок, В.Г. Даниленко, Г.М., Лінський, І.В., Сердюк, О.О., Бурлака, В.В., Щербакова, О.О., & Лунченко, Н.В. (2022). Українське Лонгітюдне Дослідження = Ukrainian Longitudinal Study (ULS) : метод. рек. з використання психодіагност. інструментів трет. хвили дослідж. Київ: Ін-т психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 77 с. <https://doi.org/10.32631/uls2022>
10. Максименко, С.Д., Кокун, О.М. & Тополов, Є.В. (2011). Адаптація психодіагностичних методик: шкала досвіду агресивних впливів, шкала професійної автономності та шкала професійної мобільності. Практична психологія та соціальна робота, 3 (145). pp. 25-31. <https://lib.iitta.gov.ua/1662/>
11. Максименко, С.Д., Максименко, К.С., Литвинчук, Л.М., & Немеш О.М. (2020a). Тенденції та динаміка мотиву діяльності медичного персоналу середньої ланки на різних етапах професійного становлення. Психологічне здоров'я. (2), 40-61. <http://maup.com.ua/ua/psiholog/vipuski2/5-2020.html>

12. Максименко, С.Д., Немеш, О.М., Максименко, К.С., & Набочук, О.Ю., (2020b). Психологічні особливості розуміння студентами Інтернет-текстів. *Psycholinguistics* 28(1), 95-105. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-28-1-187-213>

13. Максименко, С.Д., Руденко, Я.В., Кушнерьова, А.М., & Невмержицький, В.М. (2021). Психічне здоров'я особистості : навчальний посібник. Київ: Людмила. <https://lib.iitta.gov.ua/733985/>

14. Максименко, С.Д., Чепелева, Н.В., Смутьсон, М.Л. & Гуменюк, Г.В. (2016). Особистість в умовах кризових викликів сучасності : матеріали методологічного семінару НАПН України (24 березня 2016 року). Київ: НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/704987/>

15. Maksymenko, S.D. (2020). Genetic psychology: problems and perspective (basics of concept). *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 40(04), 27-33.

16. Maksymenko, S., Blinov, O., Shatilo, Y., & Timkin, I. (2021). Psychodiagnostic toolkit of combat stress for aviation specialists. *E3S Web of Conferences*. Volume 258, Ural Environmental Science Forum «Sustainable Development of Industrial Region». p. 9. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125810001>

17. Maksymenko, S., Burlaka, V., Serdiuk, O., Hong Jun Sung, O'Donnell, L.A., Panok, V., Danylenko, H., Linskiy, I., Sokurenko, V. & Churakova, I. (2022). Child Internalizing Problems in Ukraine: The Role of Prosocial and Antisocial Friends and Generalized Self-Efficacy. *Societies*, 12, P. 144-155. <https://doi.org/10.3390/>

soc12050144

18. Maksymenko, S.D., & Derkach, L.M. (2023). Understanding Modern Cognitive War In The Global Dimension, Its Genesis In The Ukrainian Context: A Review And Directions For Future Research. Cognitive warfare and social impact operations. Obrana a strategie. Volume 23, Number 1 (June 2023). pp. 126-148. <http://surl.li/nxvbk>

19. Maksymenko S.D., & Kokun O.M. (2019). Principles of website design for professional psychological diagnosis in different specialities. Information Technologies and Learning Tools. Institute of Information Technologies and Learning Tools (5), 284-294. <https://doi.org/10.33407/itlt.v73i5.2963>

20. Maksymenko, S., Kokun, O., Korobeynikov, G., Cynarski, W.J., Korobeinikova, L., Serdiuk, L., Adyrkhaiev, S., Adyrkhaieva, L., Nikonorov, D., & Smoliar, I. (2021). Features of the components of students' psychophysiological readiness to work as teachers. IDO movement for culture. Vol. 21, no. 2, 11-18. <https://doi.org/10.14589/ido.21.2.3>

21. Maksymenko, S., Kokun, O., Topolov, I., Nemesh, O., & Flaherty, M. (2021). The influence of occupational stress on employees' mental health. Wiadomości Lekarskie, volume lxxiv, issue 11 part 1, November, P. 2818-2822. <https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/archive/2021/WLek2021111.pdf>

22. Maksymenko, S., & Lysenko, O. (2019). Modern methods of diagnosing virtual addiction among adolescents: relevance and prospects. In New Stages Of Development Of Modern Science In Ukraine And Eu Countries :

collective monograph. Riga, Latvija: Baltija publishing, P. 394-410. <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-15-0-124>

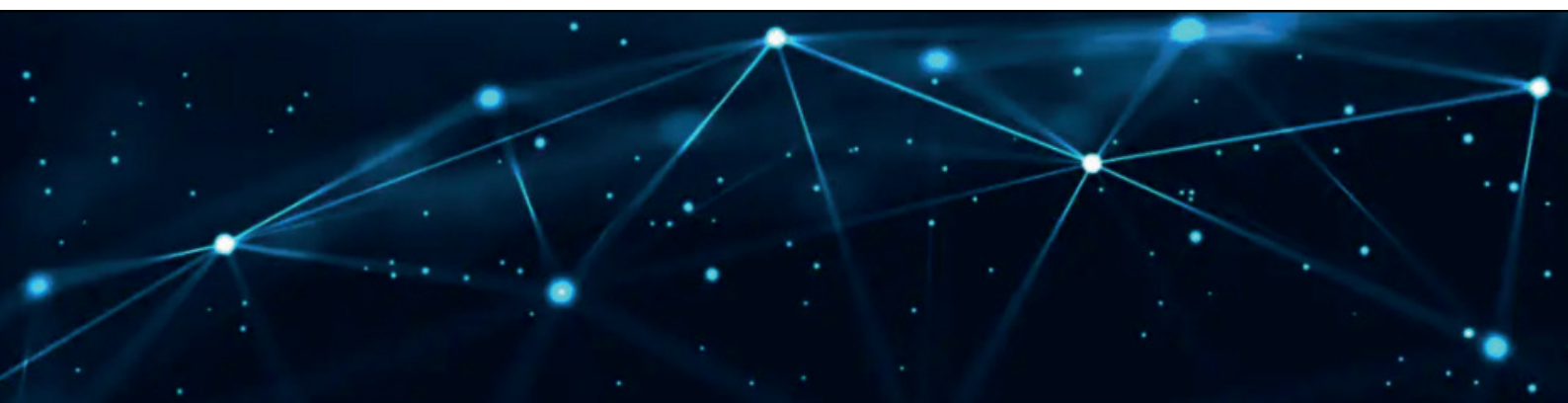
23. Maksymenko, S.D., Maksymenko, K.S., Yalanska, S., Atamanchuk, N., Zhamardiy, V., & Donchenko, V. (2023). Psychophysiological unloading with compliance taking into account: aeroapiphytotherapy resource. *Acta Balneologica*. LXV(2), P. 98-104. <https://actabalneologica.pl/>

24. Maksymenko, S., Tkach, B., Lytvynchuk, L., & Onufriieva, L. (2019). Neuro-Psycholinguistic Study of Political Slogans in Outdoor Advertising. *Psycholinguistics*, 26(1), 246-264. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-26-1-246-264>

РОЗДІЛ 7

Сучасна когнітивно-інформаційна війна: роль маніпуляцій свідомістю українців в трансформації особистості

Проблема когнітивної війни в Україні (2022-2024 роки):

Ця схема допоможе візуалізувати основні компоненти проблеми та їх взаємозв'язки

Актуальність дослідження. Проблема сучасної когнітивної війни в Україні 2022-2024 років є тісно пов'язаною з різними дискурсами психологічної науки, зокрема когнітивною психологією, психологією прийняття рішень за умови невизначеності, психологією ризику, нейропсихологією, психологією особистості, що діє в екстремальних умовах.

Еволюція та трансформація когнітивної війни в Українському контексті має безпосереднє відношення до наукового осмислення механізмів та закономірностей когнітивного функціонування особистості як суб'єкта-учасника бойових дій або цивільних представників населення України. Психологіч-

на сутність когнітивно-інформаційної війни у 2024 році війни у глобальному вимірі, та її психологічний і нейро-психологічний вплив на особистість українців, під впливом пропаганди та маніпуляцій свідомістю особистості в умовах інтенсивних бойових дій військового часу в Україні, є малодослідженою теоретико-методологічною проблемою, незважаючи на інтенсивне зростання окремих робіт, присвячених феномену, що вивчається [1-47].

Залишаються не окресленими індивідуальні психологічні характеристики прояву стресу, паніки, ірраціональних тверджень, ресурси стресостійкості як результат маніпуляцією свідомістю військовослужбовців, так і цивільного населення країни, що захищає свою національну ідентичність, гідність та кордони як українська нація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемний горизонт психологічного виміру когнітивно-інформаційної війни щодо впливу російської пропаганди та технологій, засобів, прийомів маніпуляцією свідомістю українців у вітчизняній літературі вельми розлогий. Це свідчить, на наш погляд, про збереження актуальності проблемного поля малодослідженої проблеми як когнітивної, так і військової психології. Тому різні підходи починаючи з 2014 року роблять акцент на різних умовах, детермінантах, технологіях пропаганди та маніпуляцій, які використовує ворог.

У літературі, присвяченій російсько-українській війні наукова західна та вітчизняна спільнота визначає по-різному: когнітивною [1;2;3], гібридною війною, [4;5:], конфліктом [6; 7; 8; 9; 10], кібервійною [11;12;13], інформацій-

ною [14], війною на виснаження [15]. Така її специфіка аналізу та її еволюція з 2022 року, дослідниками різних парадигматичних шкіл та напрямків передбачає, з нашої позиції, необхідність застосування системного, генетико-креативного підходу- автор – С.Д.Максименко [3;28;29]. Тому в наших наукових розвідках ми визначаємо російсько-українську війну як когнітивно-інформаційну з урахуванням того, як російська пропаганда спотворює факти про війну[30].

Війна в Україні змінила не тільки історію у глобальному вимірі, але й в українському контексті. На думку фахівців Державної служби спеціального

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемний горизонт психологічного виміру когнітивно-інформаційної війни щодо впливу російської пропаганди та технологій, засобів, прийомів маніпуляцією свідомістю українців у вітчизняній літературі вельми розлогий. Це свідчить, на наш погляд, про збереження актуальності проблемного поля малодослідженої проблеми як когнітивної, так і військової психології. Тому різні підходи починаючи з 2014 року роблять акцент на різних умовах, детермінантах, технологіях пропаганди та маніпуляцій, які використовує ворог.

зв'язку та захисту інформації України [14, С.1], « Лише розуміння взаємодії цих вимірів дозволяє адекватно оцінити дії держави-агресора».

Вистоявши перші три доби, український народ гартується, а це призводить до суттєвих особистісних змін, трансформацій, перетворень у суспільстві, пов'язаних із **когнітивним функціонуванням**, індивіда, тобто розумовими процесами залучених до обробки інформації та прийняття оперативних рішень у сучасному цифровому середовищі [28].

Ефективність та продуктивність індивідуальної професійної діяльності безпосередньо також пов'язані із рівнем когнітивного функціонування, мислення, робочої пам'яті, уваги, прийняття рішень, навчання тощо [16]. Сучас-

Когнітивне функціонування

Вистоявши перші три доби, український народ гартується, а це призводить до суттєвих особистісних змін, трансформацій, перетворень у суспільстві, пов'язаних із **когнітивним функціонуванням**, індивіда, тобто розумовими процесами залучених до обробки інформації та прийняття оперативних рішень у сучасному цифровому середовищі

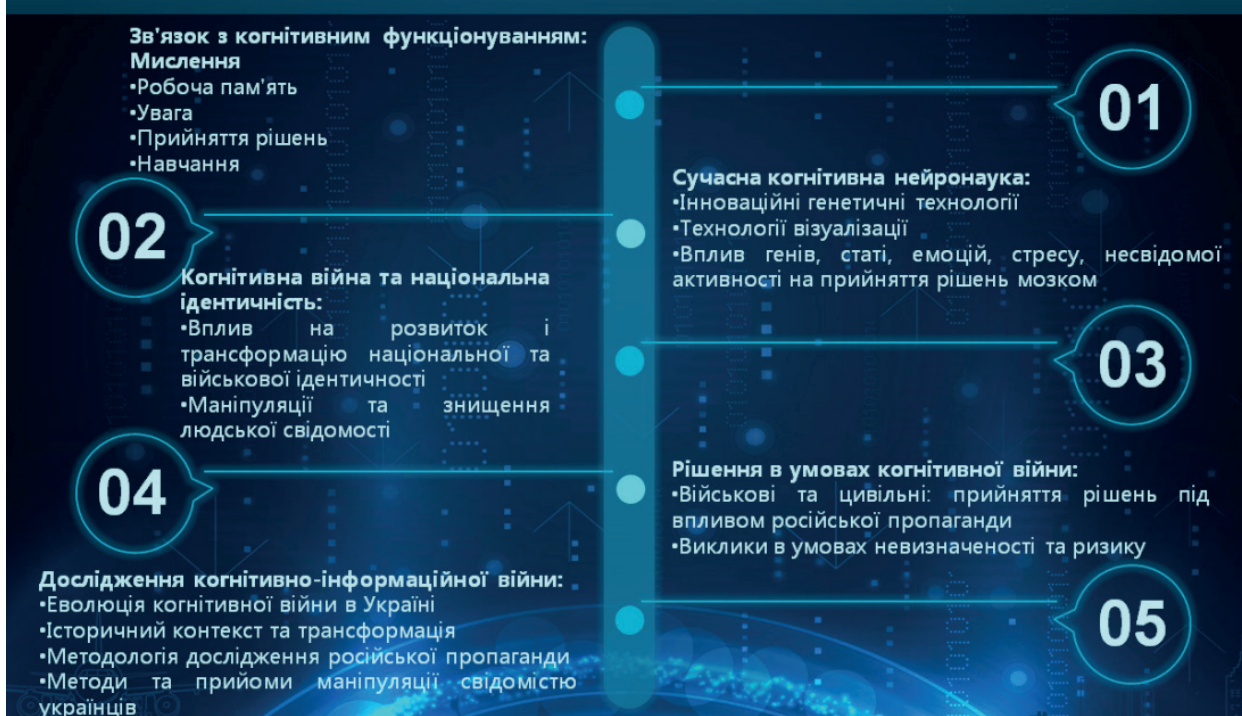
на когнітивна нейронаука за допомогою інноваційних генетичних технологій, а також технологій візуалізації надала емпіричні докази того, як вплив генів, статі, емоцій, стресу, несвідомої активності індивіда впливає на прийняття рішення мозком. [10;15].

З позиції відомого військового експерта Ренда Вальцмана [7, С. 1-3], «Патерни змін в українському суспільстві під час когнітивної війни суттєво вплинули на розвиток і трансформацію національної ідентичності, зокрема військової ідентичності. Дана проблема є надзвичайно важливою з теоретико-методологічних питань російсько-українських уроків когнітивно-інформаційної війни, оскільки вона стосується когнітивної науки та когнітивних процесів ведення сучасної війни, спрямованої на маніпулювання та знищення людської свідомості, людського мозку [23].

Мозок приймає рішення, і те, як військові та цивільні приймають рішення, коли стикаються з фактами та маніпуляції російської пропаганди, певним типом вибору в умовах невизначеності та ризику, що є спірною та відносно занедбаною сферою дослідження у військових розробках когнітивно-інформаційної війни. війни.

Вивчення та визначення когнітивно-інформаційної війни на сучасному етапі її еволюції в Україні, її історичного контексту трансформації в наші часи, загальної методології дослідження феномену російської пропаганди, методів та прийомів маніпуляції свідомістю українців засобами пропаганди є метою даного дослідження.

Ефективність та продуктивність професійної діяльності

Ця схема допомагає структурувати інформацію та зрозуміти основні аспекти впливу когнітивних процесів на професійну діяльність і національну ідентичність в умовах когнітивної війни

Виклад основного матеріалу. Психологія війни як феномен, її концептуальне та парадигматичне різноманіття у вивченні специфіки когнітивно-інформаційної війни на сучасному етапі її еволюції має життєво важливе значення як для нашої країни [3;14;23;28;29;30;31;34;36;38;41;43], так і світової спільноти [1;2;4;5;6;7;8;9;10;11;12;13;15;16;17;18;19;20; 21;22;23;24;25;26;27; 40].

Такий міждисциплінарний проект є соціальним запитом українського і міжнародного суспільства для поглибленого розуміння її психологічної сут-

ності на основі системи критеріїв, задля ефективного протистояння сьогодні когнітивним атакам суперника та безпеки в майбутньому.

Ця схема відображає основні аспекти психології війни як феномену, її значення для України та світової спільноти, а також необхідність міждисциплінарного підходу для ефективного протистояння когнітивним атакам

Теоретичне підґрунтя. В даному дослідженні ми зупинимося на аналізі та розумінні негативних наслідків когнітивно-інформаційної війни на свідомість особистості. В наших попередніх публікаціях [28;29] висвітлені по-

передні проблемні питання (1-7) контексту психологічної сутності сучасної когнітивно-інформаційної війни [1-20].

Завдяки різним засобам пропаганди, дезінформації, соціальних мереж, технологій маніпуляції свідомістю людини, хакінгу предметна сфера когнітивної війни відображена в різноспрямованих дослідженнях з психології людського пізнання у застосуванні до військового та цивільного контингенту. Ми використали генетико-креативний підхід (автор – проф. Максименко С.Д.), основою якого є генетико-психологічна теорія творчого компетентного навчання та розвитку особистості [17], і як підґрунтя у якості когнітивного інструментарію формування протидії когнітивним, маніпулятивним атакам супротивника.

Важливе місце у нашому дослідженні також мали експериментальні результати отримані проф.Максименко С.Д – Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, м.Київ, на які ми спираємося в поточній роботі. А також інноваційна науково-проектна діяльність української наукової молоді – студентів 3-4 курсів бакалаврату, магістратури та аспірантів Університету митної справи та фінансів м.Дніпра (320 осіб) в лонгітюдному дослідженні зміни поведінкових реакцій і поведінкових стратегій у свідомості молодих людей віком від 18 до 20 років з використанням нейро-психологічного інтерфейсу [3], опитування, анкетування та аналізу кейс-ситуацій.

Відтак, **метою** нашого лонгітюдного, міждисциплінарного дослідження є розуміння і вивчення психологічної та нейро-психологічної природи і стратегій когнітивно-інформаційної війни в Українському контексті у 2024 році,

а також формування теоретичної бази індивідуальних, особистісних змін, трансформацій і перетворень особистості, як негативний наслідок руйнівного впливу методів пропаганди, дезінформації та прийомів маніпуляції на самосвідомість індивіда, мозок, когнітивні функції, емоційно-вольову сферу особистості під час екстремальних та ризикованих бойових дій.

Об'єктом дослідження є проблема негативного впливу російської пропаганди, засобів дезінформації на когнітивні та поведінкові зміни особистості в структурі національної ідентичності пересічних українців- студентської

Ця схема структуровано відображає цілі та ключові аспекти дослідження, фокусуючись на психологічних і нейропсихологічних аспектах когнітивно-інформаційної війни та її впливі на особистість

молоді від 18 до 20 років під впливом російської пропаганди, маніпулятивних технологій впливу на прийняття рішень особистістю під час інтенсивних бойових дій в умовах когнітивно-інформаційної війни в Україні.

В даній роботі ми лімітуємо себе аналізом та розумінням інструментів ведення когнітивно-інформаційної війни в Україні 2022-2024 року.

Для досягнення вищезначеної мети були сформульовані **наступні завдання:**

1. Висвітлити психологічну специфіку когнітивно-інформаційної війни в історичному вимірі (вчення військового класика фон Клаузевіца [26], Сунь Цзи [22]) та в глобальному вимірі на сучасному етапі її ескалації (2022-2024

Методи дослідження:

Теоретико-методологічна база:

- Комплекс теоретико-емпіричних методів

Методи дослідження:

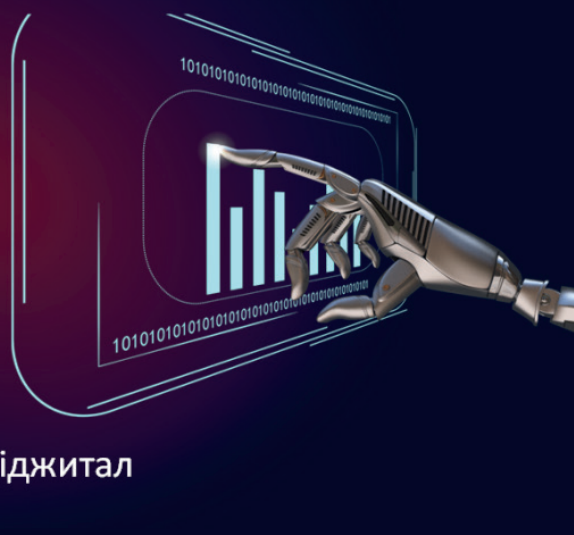
- Теоретико-методологічний аналіз
- Узагальнення
- Систематизація
- Опитування
- Інтерв'ю
- Тестові методики
- Метод проектів
- Проективна методика Роршаха

Спеціальні підходи:

Генетико-креативний підхід
(С.Д. Максименко)

Принципи:

- Розвиток
- Переживання свободи
- Саморегуляція поведінки
- Взаємодія
- Невизначеність і індетермінізм
- Терапевтична дія через призму діджитал технологій

рік), її еволюцію, роль пропаганди та маніпуляції свідомістю української молоді в в трансформації особистості та подоланні негативних поведінкових стратегій [47].

2. Вивчити стан розробленості проблеми психологічного та нейро-психологічного негативного впливу когнітивно-інформаційної війни на свідомість молоді та пересічних українців, методи та інструменти впливу на когнітивну та емоційно-вольову сферу особистості, дестабілізацію політичної ситуації, виявлення та протидія дезінформації, захисту кібербезпеки.

3. Вивчити на теоретичному рівні психологічні закономірності формування національної ідентичності як психологічного предиктора подолання нега-

тивних поведінкових стратегій : страху, депресії, хронічного стресу, мозкової безпорадності, емоційної спустошеності, мозкового туману, невпевненості.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну базу дослідження складають комплекс теоретико-емпіричних методів: теоретико-методологічний аналіз, узагальнення, систематизація, опитування, інтерв'ю, тестові методики, метод проектів, проективна методика Роршаха, генетико-креативний підхід (С.Д.Максименко) та принципи його побудови: розвитку; переживання свободи; технології, методи та прийоми дезінформації та пропаганди; саморегуляції поведінки; взаємодії; невизначеності і індетермінізму; терапевтичної дії через призму діджитал технологій; базові філософські, психологічні, соціологічні принципи осягнення проблеми когнітивно-інформаційної війни.

Дослідження пропаганди та дезінформації

- Технології,
- методи
- прийоми дезінформації та пропаганди

Ця схема відображає основні методи та підходи, використані в дослідженні, а також ключові принципи, на яких ґрунтується дослідження когнітивно-інформаційної війни.

Визначення когнітивно-інформаційної війни.

Наше робоче визначення когнітивно-інформаційної війни на сучасному етапі її розвитку, відповідно до теми та загальної методології нашого дослідження, має такий зміст.

Когнітивно-інформаційна війна це концепція щодо системного використання інформаційних засобів, таких як: засоби масової комунікації, соціальні мережі та інтернет для маніпулювання думками, перекручення фактів і впливу на переконання та поведінку груп особистостей або націй з метою

досягнення політичних, економічних або військових цілей.

Історичний контекст когнітивно-інформаційної війни. Спираючись на класичні військові теорії війни впливових військових стратегів Сунь Цзи [22] та Карла фон Клаузевіца [26], співставляючи їх військово-психологічну спадщину з українськими реаліями сьогодення, ми виокремили вісім критеріїв для методологічного аналізу психології сучасної когнітивно-інформаційної війни в Україні, зокрема:

- 1.Фундаментальна мета когнітивної війни;
- 2.Логіка (в термінології Клаузевіца –принципи) війни;
3. Потенціал когнітивної війни;
- 4.Індикатори когнітивної війни;

5.Фактори когнітивного домінування;

6.Засоби (перевірені та інноваційні стратегії) військових дій у багатодомених військових операціях когнітивної війни;

7.Відповідність узагальнень та висновків зарубіжних та вітчизняних військових експертів психологічному контексту когнітивної війни на її стратегічному та оперативному рівнях.

8. Негативний вплив наслідків когнітивної війни на психологічний та нейро-психологічний стан функціонування особистості, типові трансформації.

В даній роботі ми робимо спробу проаналізувати та зрозуміти негативні наслідки сучасної когнітивно-інформаційної війни на сучасному етапі її ево-

Критерії методологічного аналізу:

Концептуалізація поняття «когнітивна війна» (2021-2023 роки):

- Обговорення на Першому Симпозіумі з когнітивної війни у Франції (червень 2021 року)
- Наукові доповіді про когнітивну та психологічну війну
- Визначення психологічної війни (PSYWAR) як складової сучасних психологічних операцій (PsyOp)

Логіка психологічної війни:

- Цільові аудиторії
- Повідомлення (фейкові, неправдиві)
- Засоби доставки [21]

люції в Україні, роль ворожої пропаганди та маніпуляції свідомістю українців з метою трансформації особистості.

Критерії методологічного аналізу відображені нами в наших попередніх публікаціях [28;29].

Концептуалізація поняття « когнітивна війна» відбулося в 2021-2023 роках, під час обговорювання представлених наукових доповідей на Першому Симпозіумі з когнітивної війни у Франції, у червні 2021 року та психологічної війни [20]. Психологічна війна скорочено називається (PSYWAR) – і це є загальноживаним терміном задля опису основних аспектів сучасних пси-

Наукова зацікавленість у військовому потенціалі пропаганди:

01. Ідеї чи твердження, що є неправдивими або перебільшеними

02. Навмисне поширення для впливу на маси

хологічних операцій (PsyOp), що супроводжуються операціями військової інформаційної підтримки (MISO)

Логікою (принципами) психологічної війни є:

- Цільові аудиторії
- Повідомлення (фейкові, неправдиві)
- Засоби доставки [21].

Сучасна ескалація когнітивної війни:

- Когнітивні атаки на людський розум як поле бою
- Маніпуляції в когнітивній сфері особистості
- Зміна сприйняття цілей через когнітивні впливи

The slide features a dark blue background with binary code (0s and 1s) scattered throughout. In the top left corner, there is a circular graphic resembling a globe or a data visualization. On the right side, a white sine wave is plotted, with two small white circles marking its peaks and troughs.

Ця схема структуровано відображає основні аспекти дослідження когнітивної війни, її концептуалізацію та вплив на сучасні військові конфлікти, зокрема через маніпуляції та пропаганду

В цьому контексті наукову зацікавленість викликає військовий потенціал пропаганди, яка визначається як ідеї чи твердження, які є **НЕПРАВДИВИМИ** або **ПЕРЕБІЛЬШЕНИМИ** *та навмисно ПОШИРЮЮТЬСЯ з метою впливу на маси.*

Як ми раніше зазначали, метою когнітивної війни є **ЛЮДСЬКИЙ МОЗОК**

Відомий військовий експерт С.Прадхан переконливо обґрунтував тезу про те, що «російсько-український конфлікт є свідком інтенсивного використання операцій впливу, які формують когнітивну війну. Хоча використання пропаганди та операцій впливу було поширеним явищем у війнах, тепер вони набули форми війни зі своїм стратегічним використанням у масштабах, яких не спостерігалося раніше. Все більш широке і добре сплановане використання соціальних медіа, цифрових та інших засобів комунікації дозволило блискавично охопити більшу аудиторію індивідуальним і цільовим контентом» [1, С.1-2].

Особливої ваги подібне визначення когнітивної війни набуває в сучасних умовах ескалації когнітивної війни щодо когнітивних атак на людський розум, який стає **ПОЛЕМ БОЮ**. Застосування маніпуляцій у когнітивній сфері особистості націлено на зміну сприйняття цілей.

Тобто, **маніпульована інформація подається таким чином, що створює заздалегідь визначене сприйняття реальності, в результаті чого відбувається заздалегідь визначена дія серед цільової аудиторії для отримання когнітивної переваги над суперником. Це озброєння громадської думки зовнішнім суб'єктом** [1, С.2].

Крім вже зазначеного, за словами С.Прадхана, « Когнітивна війна – це більше ніж сума різних вимірів інформаційної війни (IW), бо вона інтегрує всі елементи доступні в інформаційній, кібер – та психологічних сферах, і виводить їх на новий рівень не тільки маніпулюючи сприйняттям цільової аудиторії, але й забезпечуючи досягнення бажаної реакції. І тому війна отримала назву «когнітивна», знань, що включає в себе придбання, зіставлення, тлумачення, аналіз інформації. Вони складають «внутрішню частину дії» [1, С.2].

Когнітивна війна

Когнітивна атака

- Мета: Людський розум стає полем бою.
- Інструменти: Маніпуляції в когнітивній сфері.

Маніпуляція інформацією

- Ціль: Зміна сприйняття реальності.
- Результат: Виконання визначеної дії цільовою аудиторією.
- Метод: Подання маніпульованої інформації для отримання когнітивної переваги.

Когнітивна війна як інтеграція

- Включає: Інформаційну, кібер- та психологічну сфери.
- Особливість: Не лише маніпулює сприйняттям, але й забезпечує бажану реакцію.

Сутність когнітивної війни

- Охоплює процесі: Придбання, зіставлення, тлумачення, аналіз інформації.
- Значення: Формування "внутрішньої частини дії".

Ця схема має на меті виділити ключові моменти тексту і допомогти зрозуміти основні елементи когнітивної війни

Розум особистості у когнітивній війні (як власна сутність) на відміну від розсудку (здатність підведення під правило) руйнується завдяки трьом стратегіям психологічного впливу, зокрема:

- Добре сплановані і проведені психологічні операції
- Залучення нейронаук (озброєння про мозок)
- Впровадження соціальної інженерії

Яким потенціалом володіє когнітивно-інформаційна війна у 2024 році?

Виходячи з вищенаведеного, та ґрунтуючись на професійних міркуваннях

Ця схема відображає основні концепції та стратегії когнітивної війни, підкреслюючи її вплив на суспільство та індивідуальну свідомість

впливового військового стратега С.Прадхана, можна зробити попередні висновки щодо ймовірного потенціалу когнітивної війни:

1.Розколоти суспільство в сприйнятті, аналізі та оцінці життєво-важливої інформації;

2.Розкол у думках, ідеях, оцінюванні фейкової інформації орієнтований на головну мету війни:

а) втрату колективної волі протистояти ворогу;

б) захищати її незалежність, Свободу.

Ця схема допоможе краще зрозуміти, як когнітивна війна впливає на особистість та суспільство, а також які стратегії використовуються для досягнення її цілей.

3. Розкол у думках, мисленневих процесах представників соціуму створює розбіжності у ймовірних поведінкових стратегіях, прийнятих рішеннях або рішеннях, що прогнозуються, як правильні, вірні у ситуації невизначеності, ризику. Сукупність цих факторів штовхає слабшу сторону *ПРОДОВЖУВАТИ* стикатися із сильнішим супротивником у плані озброєння, але набагато слабшим щодо особистісних характеристик волі, національної та військової ідентичності, психологічної пружності (резилентності), морального духу воїнів [45;46].

В цьому контексті варто зазначити, що модернізація Збройних Сил України, яка почалася ще з 2014 року, надала Українській армії, українському суспільству ряд переваг щодо засобів ведення когнітивної війни:

- Військово-технічна допомога НАТО, США, країн-партнерів, інформація розвідувальних служб щодо термінів російського широкомасштабного вторгнення в Україну, турецькі дрони (БПЛА), а також військове навчання та тренування операторів складних протиракетних комплексів ЗСУ дозволило висвітлити реальні, а не маніпульовані події в міжнародних медіа-каналах, соціальних мережах: Facebook, Twitter, Microsoft та інші;
- Відомі дипломати НАТО, аналітики, військові стратеги, Аналітичні Центри, журналісти завдяки Інтернету швидко посилюють правдиву інформацію стосовно ескалації когнітивної війни в Україні, сміливості та рішучості українців протистояти росіянам, світ ставиться до них як до героїв [1,С.6];
- Надзвичайно висока інтернет-грамотність пересічних українців, які

користуються платформою соціальних медіа («400-тисячна Армія міністра Федорова») допомогала і допомагає бійцям ЗСУ оперативно отримувати інформацію стосовно дислокації ворожих підрозділів, вводити корегуючу інформацію стосовно змін на полі бою, швидко та оперативно, чого позбавлені війська ворога.

- Волонтерський рух, Національна оборона, краудфандінг (crowdfunding), тобто, збір матеріальних коштів на придбання, наприклад, дронів для оперативних підрозділів ЗСУ, з метою картування місцевості та розміщення вій-

Історичний контекст війн та нові форми когнітивно-інформаційної війни

Традиційні форми війни:	➤ Наземні, морські, повітряні дрони. Дрони зі штучним інтелектом. Використання інноваційних інформаційних та когнітивних засобів для досягнення політичних або військових цілей.
Друга Світова війна:	➤ Пропаганда в часи війни: Ключова роль у формуванні думок та підтримці національної мобілізації. Використання засобів масової інформації для маніпулювання настроями населення та залучення підтримки [32].
Холодна війна:	➤ Інтенсивна інформаційна війна: Змагання між США та Радянським Союзом. Використання пропаганди, дезінформації та психологічних операцій для підірвання довіри та впливу на думку міжнародного співтовариства та власних громадян [33].
Сучасні конфлікти та геополітичні протистояння:	➤ Роль інтернету та цифрових технологій: Розвиток інтернету, соціальних мереж та цифрових технологій зробив когнітивно-інформаційну війну ще більш важливою. Використання пропаганди, кібератак, маніпулювання громадською думкою та здійснення впливу на політичні процеси [36-44].

Ця схема допоможе зрозуміти, як історичний контекст війн вплинув на розвиток нових форм когнітивно-інформаційної війни, а також які приклади використання цих методів можна знайти в історії

ськ супротивника.

Таким чином, вищенаведені фактори були вирішальними у наданні військової допомоги НАТО, США Україні та її Збройним Силам на різних етапах ескалації військових дій.

Історичний контекст війн та нові форми ведення когнітивно-інформаційної війни, (наприклад, наземні, морські, повітряні дрони та дрони зі штучним інтелектом) включають в себе різноманітні події, які демонструють використання інноваційних інформаційних та когнітивних засобів для досягнення політичних або військових цілей. Наведемо наступні приклади, які безпосередньо мали місце під час двох, останніх війн: Другої Світової війни [32] та Холодної війни [33] стосовно методів пропаганди та інформаційних кампаній, які довели свою високу ефективність, зокрема:

1. Пропаганда в часи війни: Під час обох війн інформаційні кампанії та пропаганда відіграли ключову роль у формуванні думок та підтримці національної мобілізації. У цих випадках уряди використовували різноманітні засоби масової інформації для маніпулювання настроями населення та залучення підтримки [32].

2. Холодна війна: Період змагання між США та Радянським Союзом супроводжувався інтенсивною інформаційною війною. Обидва суперники використовували пропаганду, дезінформацію та психологічні операції для підірвання довіри та впливу на думку міжнародного співтовариства та власних громадян [33].

3. Сучасні конфлікти та геополітичні протистояння: У сучасному світі когнітивно-інформаційна війна стала ще більш важливою через розвиток інтернету, соціальних мереж та цифрових технологій [36-44]. Держави та нетериторіальні групи використовують ці засоби для розповсюдження пропаганди, проведення кібератак, маніпулювання громадською думкою та здійснення впливу на політичні процеси в інших країнах [;38;39;40;41;42;43;44].

Таким чином, наведений історичний контекст показує:

1. що когнітивно-інформаційна війна завжди була складовою частиною військових конфліктів та геополітичних протистоянь, але її значення та методи змінювалися з часом відповідно до розвитку технологій та суспільних умов;

Історичний контекст когнітивно-інформаційної війни

01

Значення когнітивно-інформаційної війни:

Частина військових конфліктів та геополітичних протистоянь. Еволюція методів: Змінюються з часом відповідно до розвитку технологій та суспільних умов.

03

Методи когнітивно-інформаційної війни РФ:

Розповсюдження фейкових новин.
Маніпуляція історичними фактами.
Демонізація опонентів.
Підтримка антиукраїнських настроїв.
Дестабілізація через кібератаки та кібершпionaж.

02

Актуальність в контексті російсько-української війни:

Активне використання РФ інформаційних засобів: Пропаганда.
Дезінформація.
Психологічні операції.
Ціль: Вплив на громадську думку в Україні та світі.

04

Вплив на Україну та її партнерів:

Підрив довіри до українських владних структур.
Зміцнення російської підтримки серед населення.
Дискредитація західних партнерів України.

2. когнітивно-інформаційна війна має надзвичайну актуальність в контексті російсько-української війни. Російська федерація активно використовує інформаційні засоби, такі як пропаганда, дезінформація та психологічні операції, для впливу на громадську думку в Україні та світі.

3. Це включає розповсюдження фейкових новин, маніпуляцію історичними фактами, демонізацію опонентів та підтримку антиукраїнських настроїв в різних сферах суспільства. Ці зусилля спрямовані на підірвання довіри до українських владних структур, зміцнення російської підтримки серед населення та дискредитацію західних партнерів України. У контексті військових дій, когнітивно-інформаційна війна включає в себе також використання кібератак, кібершпіонажу та інших цифрових засобів для дестабілізації українських військових та цивільних інфраструктур.

Оскільки війна в Україні триває, когнітивно-інформаційна війна залишається одним з ключових інструментів російської стратегії та вимагає уваги та відповідальності українських владних структур, громадських організацій та міжнародних партнерів.

В аспекті проблеми, що аналізується, розглянемо детальніше специфіку та методи, інструменти когнітивно-інформаційної війни (КІВ).

Методи та інструменти КІВ

1. Дезінформація та пропаганда.

Дезінформація та пропаганда є одними з найпоширеніших методів когнітивно-інформаційної війни (КІВ), які використовуються для маніпулю-

Методи та інструменти КІВ

1.

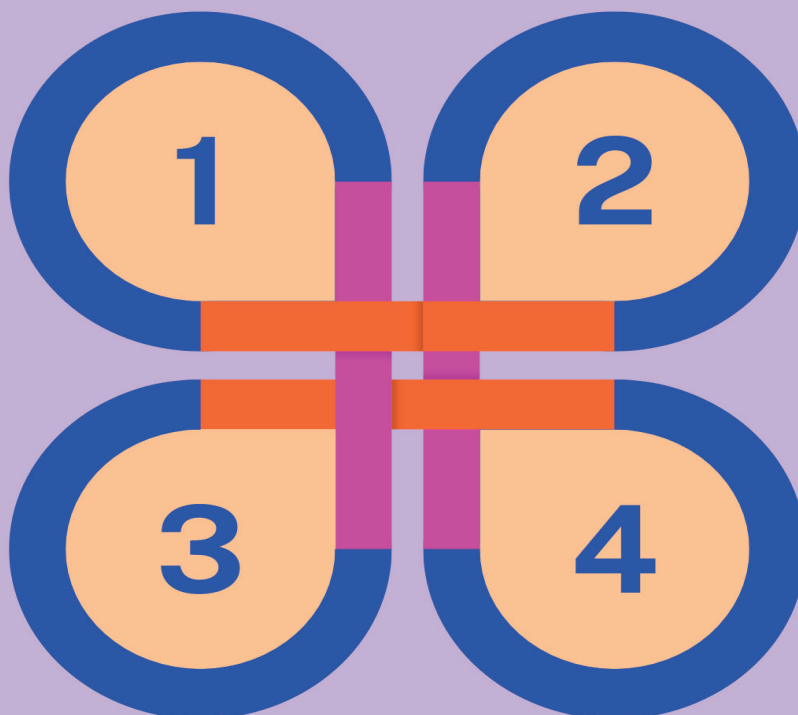
1. Дезінформація та пропаганда.

Дезінформація – це поширення неправдивої або оманливої інформації з метою ввести людей в оману.

2.

2. Підрив довіри до інституцій:

Дезінформація може використовуватися для підриву довіри до урядів, ЗМІ та інших інституцій. Це може призвести до того, що люди перестануть довіряти офіційній інформації та стануть більш сприйнятливими до пропаганди.

4.

4. Розпалювання розбрату

Дезінформація може використовуватися для розпалювання розбрату між різними етнічними групами людей. А це, в свою чергу, може призвести до соціальних заворушень, насильства та навіть озброєних конфліктів.

3.

3. Впливу на вибори

Дезінформація може використовуватися для впливу на результати виборів. Це може включати поширення фейкових новин про кандидатів або маніпулювання результатами голосування.

пропагандистські методи маніпуляції свідомістю пересічних українців.

КЕЙС-СИТУАЦІЯ №1

Твердження про те, що український уряд є нацистським: Це поширене твердження російської пропаганди, яке використовується для виправдання вторгнення в Україну. Немає жодних доказів на підтримку цього твердження, і воно було спростовано численними незалежними джерелами.

КЕЙС-СИТУАЦІЯ №2

Твердження про те, що українські військові обстрілюють мирних жителів: Росія звинувачує українських військових у обстрілах мирних жителів в таких містах, як Маріуполь. Ці звинувачення були широко спростовані, і є докази того, що саме російські війська несуть відповідальність за ці злочини.

КЕЙС-СИТУАЦІЯ №3

Твердження про те, що на кожному кроці в Україні знаходяться бази НАТО або їх спеціалісти, біолабораторії: Це ще одна поширена теорія змови, яку Росія використовує для виправдання свого вторгнення. Немає жодних доказів на підтримку цього твердження, воно було спростовано експертами у різних сферах.

Отже, пропаганда – це форма комунікації, спрямована на поширення в суспільстві певних ідей, переконань або поглядів, часто з метою маніпулювання думками та поведінкою людей. Як вище ми зазначали, її використовують як уряди, так і недержавні актори, і вона може поширюватися через джерела, такі як ЗМІ, соціальні мережі, освітні системи та навіть мистецтво. У широ-

кому розумінні — поширення соціально-політичних, природничо-наукових та інших знань з метою їх втілення у суспільну свідомість; у вузькому розумінні — ідеологічно спрямована діяльність будь-якої партії для формування у конкретних верств населення певних поглядів і уявлень (світогляду)[30].

Пропаганда [36;37] зазвичай повторюється та розповсюджується через різні засоби масової інформації, щоб сформувати обраний результат суспільної думки [36;37;38;39]. Значення пропаганди різних партій особливо зростає у період виборчої кампанії. На відміну від об'єктивної подачі інформації, зловмисна пропаганда подає інформацію вибірково, щоб спонукати до певних узагальнень, або використовує емоційне забарвлення повідомлення, аби спровокувати радше чуттєву, ніж раціональну реакцію на висловлене. Кінцевим результатом пропаганди є зміна ставлення до її суб'єкта [40;41;42;43;]. Пропаганда і її зловмисний варіант можуть використовуватись як форма політичної боротьби [40;42;43].

Варто зауважити, що термін «пропаганда» набув яскраво негативного емоційного забарвлення лише завдяки непрофесійній діяльності частини журналістів. Пропаганда у своєму початковому емоційному значенні мала нейтральне забарвлення.

Існує багато різних типів пропаганди, але деякі з найпоширеніших включають [30]:

1) **Біла пропаганда:** використовує правдиву або частково правдиву інформацію для просування певної точки зору, полягає у «м'якому» переко-

•Істерики та шантаж (ядерний, холод, голод).

•Терористичні атаки цивільної інфраструктури

•Масовані ракетні атаки.

•Кібератаки та хакінг: засоби дезінформації та маніпуляції.

****Російські пропагандистські засоби:****

Типи пропаганди:

01 ** Біла пропаганда:**

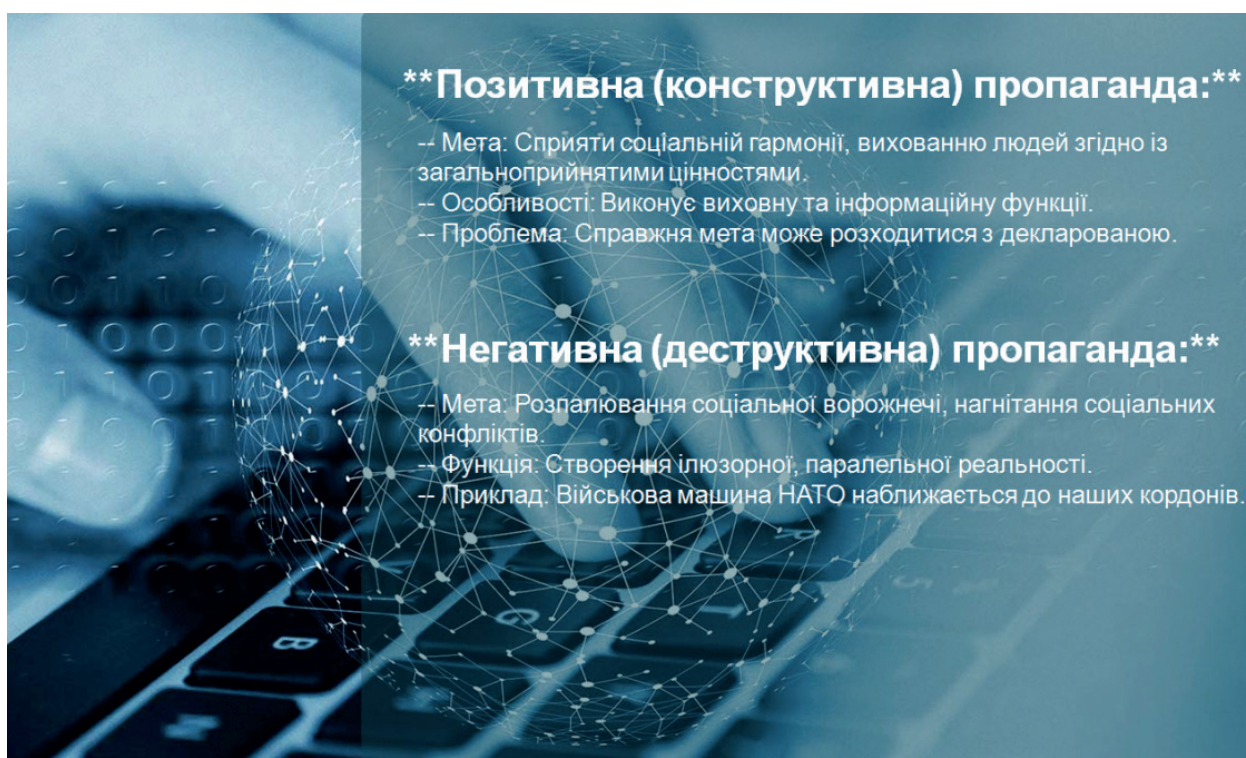
- Використовує правдиву або частково правдиву інформацію для просування певної точки зору. –
- Мета: «м'яке» переконання людей.
- Приклад: Міжнародні санкції проти росії не працюють, Європа через них біднішає.

02 ** Чорна пропаганда:**

- Використовує брехню, обман та дезінформацію для дискредитації супротивників.
- Приклад: Українські біженці шкодять тим, хто їх приймає та живуть за їхні кошти.

03 ** Сіра пропаганда:**

- Приховує джерело інформації або створює враження об'єктивності. - Приклад: Допомога Україні напружує ситуацію, викликаючи загрозу ядерного шантажу.

нанні людей, за словами Сивак Р.[30].

Наприклад: «Міжнародні санкції проти росії не працюють, а Європа через них біднішає:росія скоротила постачання газу на 80%. Болгарія називає санкції проти росії шкідливими для національної безпеки та енергетичного сектору; Румунія висуває претензії колективному Заходу, що він не дбає про «менші держави» [34].

2) **Чорна пропаганда:** використовує брехню, обман та дезінформацію для дискредитації супротивників або просування певної точки зору.

Наприклад:» Українські біженці шкодять тим, хто їх приймає та живуть за їх кошти, користуються їх соціальними благами».

3) **Сіра пропаганда:** приховує джерело інформації або намагається створити вр»аження об'єктивності, просуваючи при цьому певну точку зору.

Наприклад:»Допомога Україні тільки напружує ситуацію та ядерний шантаж.

Російська вимога до Латвії: допомога Києву спровокує російську агресію проти самої Латвії».

4) **Позитивна (конструктивна) пропаганда** прагне довести до споживача ті або інші переконання в дохідливій формі. Мета позитивної пропаганди — сприяти соціальній гармонії, злагоді, вихованню людей згідно із загальноприйнятими цінностями. Позитивна пропаганда виконує виховну та інформаційну функції в суспільстві. Вона здійснюється в інтересах тих, до кого скерована, а не обмеженого кола зацікавлених осіб. Позитивна пропаганда, на відміну від негативної, не переслідує маніпулятивної мети. Проте, оскільки «загальноприйняті цінності» вже й без пропаганди є загальноприйнятими, справжня мета «конструктивної» пропаганди часто розходяться з тими, які декларуються пропагандистам.

5. **Негативна (деструктивна) пропаганда** нав'язує людям ті або інші переконання за принципом «мета виправдовує засоби». Мета негативної пропаганди — розпалювання соціальної ворожнечі, нагнітання соціальних конфліктів, загострення суперечностей у суспільстві, пробудження низинних інстинктів у людей тощо. Це роз'єднує людей, робить їх слухняними волі пропагандиста. Технологія створення «образу ворога» дозволяє згуртувати

натовп навколо пропагандиста, нав'язати натовпу вигідні йому переконання і стереотипи. Основна функція негативної пропаганди — створення ілюзорної, паралельної реальності з «перевернутою», або спотвореною системою цінностей, переконань, поглядів. Негативна пропаганда активно використовує низьку критичність та навіюваність мас щоб маніпулювати цими масами в інтересах невеликої групи осіб.

Наприклад:»Військова машина НАТО наближається до наших кордонів (В.Путін,24.02.2022). Нам не залишили можливості для захисту»[34].

Отже, наведені приклади типів російської пропаганди, які супроводжуються істериками та шантажем:ядерним, холодом, голодом, терористичні

Основна функція негативної пропаганди
— створення ілюзорної, паралельної реальності з «перевернутою», або спотвореною системою цінностей, переконань, поглядів.
Негативна пропаганда активно використовує низьку критичність та навіюваність мас щоб маніпулювати цими масами в інтересах невеликої групи осіб.

Негативна пропаганда

атаки цивільної інфраструктури, масовані ракетні атаки мають на меті збити життя українців нестерпним.

Перейдемо до розгляду іншого російського пропагандистського засобу негативного впливу на свідомість особистості, в першу чергу, молоді- кібератаки та хакінг як найпотужніші сучасні засоби дезінформації та маніпуляції.

Кібератаки та хакінг як пропагандистський засіб доступу до електронних ресурсів

Законодавство України визначає: **Кібератака** [35] — спрямовані (навмисні) дії в кіберпросторі, які здійснюються за допомогою засобів електронних комунікацій (включаючи інформаційно-комунікаційні технології, програмні, програмно-апаратні засоби, інші технічні та технологічні засоби і обладнання) та спрямовані на досягнення однієї або сукупності таких цілей:

- порушення конфіденційності,
- цілісності,
- доступності електронних інформаційних ресурсів, що обробляються (передаються, зберігаються) в комунікаційних та/або технологічних системах,
- отримання несанкціонованого доступу до таких ресурсів;
- порушення безпеки, сталого, надійного та штатного режиму функціонування комунікаційних та/або технологічних систем; використання комунікаційної системи, її ресурсів та засобів електронних комунікацій для здійснення кібератак на інші об'єкти кіберзахисту.

Види кібератак:

1) **Атаки на відмову в обслуговуванні (DoS/DDoS):** перевантаження системи трафіком, щоб вона перестала працювати для законних користувачів

2) **Фішинг:** електронні листи або повідомлення, які виглядають як законні, щоб обманом змусити жертву розкрити особисту інформацію, таку як паролі або номери кредитних карток.

3) **Программи-вимагачі (ransomware):** шкідливі програми, які шифрують дані жертви, роблячи їх недоступними, і вимагають викуп за їх розшифровку.

4) **Впровадження шкідливого програмного забезпечення (malware):** завантаження на комп'ютер жертви шкідливого програмного забезпечення,

яке може красти дані, шпигувати за активністю користувача або завдати іншої шкоди.

Відтак, різні види кібератак, що використовує ворог в Україні, можуть мати серйозні наслідки для окремих осіб, організацій та навіть цілих країн. Вони можуть призвести до: крадіжки особистих даних; фінансових втрат; пошкодження репутації; збоїв у роботі критичної інфраструктури.

Хакінг – це процес проникнення в конкретну систему за допомогою методів, які не передбачив той, хто створив цю систему. Під терміном «система» мається на увазі будь-який веб-сайт, базу даних, комп'ютерну мережу – будь-що з чіткою структурою та специфічними механізмами захисту. Хакери намагаються отримати доступ до цієї мережі або бази даних – отримати цінну інформацію, здійснити саботаж або просто для розваги.

Інструментами хакінгу є програмні забезпечення та апаратні пристрої, які використовуються хакерами для отримання доступу до комп'ютерних систем, мереж та даних. Їх можна використовувати як з законними, так і з незаконними цілями.

Види інструментів хакінгу у російсько-українській когнітивно-інформаційній війні:

Сканери: використовуються для виявлення вразливих місць у комп'ютерних системах і мережах.

Експлойти: використовуються для використання вразливих місць у комп'ютерних системах і мережах для отримання доступу до них.

Сніфери: використовуються для перехоплення мережевого трафіку, тако-го як електронні листи, паролі та інші дані.

Вредоносні програми (malware): використовуються для зараження комп'ютерних систем шкідливим програмним забезпеченням, яке може кра-сти дані, шпигувати за діяльністю користувача або завдати іншої шкоди.

Інструменти соціальної інженерії: використовуються для маніпулюван-ня людьми з метою розкриття ними особистої інформації або виконання дій, які можуть завдати шкоди їм або їхнім організаціям.

Використання соціальних мереж як потужний інструмент КІВ

Соціальні мережі стали одним із найважливіших інструментів КІВ, адже

Використання соціальних мереж як потужний інструмент КІВ

- 01. Швидкого та масового поширення інформації:**
Пости публікації та візуальний контент у соціальних мережах можуть за лічені секунди охопити мільйони людей.
- 02. Цільового впливу на аудиторію:**
Завдяки алгоритмам та інструментам таргетингу можна чітко визначити та охопити саме ту аудиторію, яка є найбільш сприйнятливою до певного контенту.
- 03. Створення та маніпулювання громадською думкою:**
Використовуючи фейкові новини, пропаганду та дезінформацію, можна впливати на думки та переконання людей, сіяти розбрат та дестабілізувати суспільство.
- 04. Вербування та координації дій:**
Соціальні мережі дають можливість мобілізувати людей, організувати протести та інші акції, а також координувати дії між різними групами.

вони дозволяють швидко та легко поширювати інформацію мільйонам людей по всьому світу. Соціальні мережі безпрецедентні можливості для:

1) **Швидкого та масового поширення інформації:** Пости, публікації та візуальний контент у соціальних мережах можуть за лічені секунди охопити мільйони людей.

2) **Цільового впливу на аудиторію:** Завдяки алгоритмам та інструментам таргетингу можна чітко визначити та охопити саме ту аудиторію, яка є найбільш сприйнятливою до певного контенту.

3) **Створення та маніпулювання громадською думкою:** Використовуючи фейкові новини, пропаганду та дезінформацію, можна впливати на думки та переконання людей, сіяти розбрат та дестабілізувати суспільство.

4) **Вербування та координації дій:** Соціальні мережі дають можливість мобілізувати людей, організовувати протести та інші акції, а також координувати дії між різними групами.

Для ведення КІВ у соціальних мережах використовується широкий спектр інструментів, як безкоштовних, так і платних. Головним інструментом серед яких є соціальні мережі. Найпопулярнішими соцмережами на цей час є Facebook, Twitter, Instagram, YouTube, TikTok та Telegram. Через них проходить купа інформації яку можна використовувати у КІВ, адже на цих платформах сидять мільярди користувачів. Іншим важливими інструментами у соцмережах є **програми для автоматизації, таргетингу та для аналітики.** Програми для автоматизації це програми, які дозволяють автоматизувати

публікацію контенту, масову розсилку повідомлень, керування акаунтами та аналізувати дані. **Інструменти для таргетингу** це програми, які дозволяють чітко визначити та охопити цільову аудиторію що є дуже корисним інструментом у роботі із соціальними мережами. Останнім інструментом у соціальних мережах є **інструментарій для аналітики**. Серед них є програми, які дозволяють відстежувати ефективність кампаній, аналізувати дані та отримувати інформацію про поведінку аудиторії що в свою чергу допомагає розробити наступну стратегію у КІВ.

Окрім інструментів соціальних мереж також треба відмітити медоттики які використовуються для когнітивно-інформаційної війни у соціальних мережах. До найпоширеніших з них належать:

Фейкові новини та пропаганда:

1. **Створення та поширення фейкових новин**, які часто ґрунтуються на вигаданих фактах або спотворених даних, з метою ввести людей в оману та маніпулювати їхньою думкою;

2. **Дезінформація:** Розповсюдження неправдивої або оманливої інформації з метою ввести людей в оману або приховати правду.

3. **Хейт-спіч та мова ворожнечі:** Використання образливої та провокаційної мови з метою розпалити ворожнечу та ненависть між різними групами людей.

Пропаганду зазвичай використовують для:

4. **Підтримки певної політики або ідеології:** Пропаганда може викори-

стовуватися для переконання людей у тому, що певна політика або ідеологія є правильною. Це може призвести до того, що люди підтримають цю політику або ідеологію, навіть якщо вона не відповідає їхнім найкращим інтересам.

5. Вербування людей: Пропаганда може використовуватися для вербування людей до певної справи або організації. Це може призвести до того, що люди приєднуються до цієї справи або організації, навіть якщо вона не відповідає їхнім цінностям.

Наприклад:»Мобілізація російських військових за «великі» гроші.»

6. Деморалізації ворога: Пропаганда може використовуватися для деморалізації ворога. Це може призвести до того, що ворог здасться або стане менш ефективним у бою.

Наприклад:» Курська битва, військова операція ЗСУ у серпні 2024 року.»

7. Вредоносні програми (malware): використовуються для зараження комп'ютерних систем шкідливим програмним забезпеченням, яке може красти дані, шпигувати за діяльністю користувача або завдати іншої шкоди.

8. Інструменти соціальної інженерії: використовуються для маніпулювання людьми з метою розкриття ними особистої інформації або виконання дій, які можуть завдати шкоди їм або їхнім організаціям.

Отже, специфіка використання соціальних мереж в когнітивно-інформаційній війні в Україні 2022-2024 роках свідчить про те, що:

1. Соціальні мережі стали одним із найважливіших інструментів КІВ, адже вони дозволяють швидко та легко поширювати інформацію мільйонам лю-

Методики когнітивно-інформаційної війни у соціальних мережах.

дей по всьому світу. Соціальні мережі мають безпрецедентні можливості для:

а) швидкого та масового поширення інформації: Пости, публікації та візуальний контент у соціальних мережах можуть за лічені секунди охопити мільйони людей;

б) цільового впливу на аудиторію: Завдяки алгоритмам та інструментам таргетингу можна чітко визначити та охопити саме ту аудиторію, яка є найбільш сприйнятливою до певного контенту.

в) створення та маніпулювання громадською думкою:

Використовуючи фейкові новини, пропаганду та дезінформацію, можна впливати на думки та переконання людей, сіяти розбрат та дестабілізувати суспільство.

г) Вербування та координації дій: Соціальні мережі дають можливість мобілізувати людей, організувати протести та інші акції, а також координувати дії між різними групами.

д) Спам та кібератаки: Затоплення інформаційного простору спамом або здійснення кібератак на веб-сайти та акаунти в соціальних мережах з метою їх блокування або дестабілізації. Створення ботів та фейкових акаунтів: Використання автоматизованих програм (ботів) та фейкових акаунтів для штучного створення активності в соціальних мережах, поширення фейкових новин та маніпулювання думкою людей.

Таким чином, когнітивно-інформаційна війна (КІВ) – це новий вид війни, яка використовує інформацію та пропаганду для маніпулювання думками та поведінкою людей. Як ми зазначали вище, дезінформація та пропаганда є одними з найпоширеніших методів КІВ, які використовуються для підриву довіри до інституцій, посіву розбрату та дестабілізації суспільства. Існують різні інструменти та методи, які використовуються для поширення дезінформації та пропаганди, такі як соціальні мережі, сайти новин, телебачення та радіо. Ці інструменти можуть бути дуже ефективними у впливі на думки та поведінку людей, тому важливо бути в курсі останніх загроз КІВ та вживати заходів для їх захисту.

Вплив когнітивно-інформаційної війни на українське суспільство

Розкол: КІВ використовується для розпалювання ворожнечі та недовіри між різними групами українського суспільства. Дезінформація та пропаган-

да поширюються в Інтернеті та соціальних мережах, щоб підірвати довіру до влади та сіяти розбрат між українцями. Це може призвести до соціальних заворушень, насильства та навіть громадянської війни.

Негативні наслідки розколу суспільства

- Підтримка ворога: Дезінформація та пропаганда можуть призвести до того, що частина українців повірить у російську версію подій і почне підтримувати агресора. Це може послабити український спротив та допомогти Росії досягти своїх цілей.
- Внутрішній конфлікт: Розкол суспільства може призвести до внутрішнього конфлікту та дестабілізації України. Це може підігравати планам

• **Вплив когнітивно-інформаційної війни на українське суспільство**

Розкол та поляризація суспільства в Україні через **когнітивно-інформаційну війну** - це серйозна проблема, що виникає через вплив різноманітних медійних платформ, соціальних мереж, телебачення та інших джерел інформації. Когнітивна інформаційна війна, яка полягає в маніпулюванні, дезінформації та використанні інформаційних технологій для досягнення політичних, економічних або соціальних цілей, може зробити суспільство вразливим до маніпуляцій та сприяти зростанню конфліктів.

Україна, як країна, що переживає складну політичну та соціальну ситуацію, стикається з інтенсивною інформаційною боротьбою як внутрішньо, так і зовнішньо. Це може призводити до роз'єднання суспільства на різні ідеологічні та політичні табори, збільшуючи конфлікти та недовіру між групами людей.

Росії щодо розчленування та дестабілізації країни.

- Ерозія довіри: Дезінформація та пропаганда підривають довіру до влади, ЗМІ та інших інституцій. Це може призвести до апатії, недовіри та цинізму в суспільстві [42;43;44].

Протистояння розколу суспільства:

- Підтримка незалежних ЗМІ: Важливо підтримувати незалежні ЗМІ, які надають достовірну та неупереджену інформацію. Це можна зробити, підписуючись на них, роблячи пожертвування та поширюючи їхні матеріали.

Негативні наслідки розколу суспільства

Підтримка ворога

Дезінформація та пропаганда можуть призвести до того, що частина українців повірить у російську версію подій і почне підтримувати агресора. Це може послабити український спротив та допомогти Росії досягти своїх цілей.

Внутрішній конфлікт:

Розкол суспільства може призвести до внутрішнього конфлікту та дестабілізації України. Це може підігравати планам Росії щодо розчленування та дестабілізації країни.

Ерозія довіри:

Дезінформація та пропаганда підривають довіру до влади, ЗМІ та інших інституцій. Це може призвести до апатії, недовіри та цинізму в суспільстві [42;43;44].

- **Просвіта про дезінформацію:** Важливо навчати людей, як розпізнавати дезінформацію та пропаганду. Це можна зробити за допомогою освітніх програм, інформаційних кампаній та онлайн-ресурсів[39].
- **Співпраця з платформами соціальних мереж:** Важливо співпрацювати з платформами соціальних мереж для боротьби з дезінформацією та пропагандою. Це може включати повідомлення про фейкові новини, блокування проросійських ботів.

Поляризація: КІВ також використовується для посилення існуючих розбіжностей в українському суспільстві. Дезінформація та пропаганда налаштовують людей одне проти одного, роблячи компроміс та діалог все

Протистояння розколу суспільства:

Підтримка незалежних ЗМІ:
Важливо підтримувати незалежні ЗМІ, які надають достовірну та неупереджену інформацію. Це можна зробити, підписуючись на них, роблячи пожертвування та поширюючи їхні матеріали.

Просвіта про дезінформацію:
Важливо навчати людей, як розпізнавати дезінформацію та пропаганду. Це можна зробити за допомогою освітніх програм, інформаційних кампаній та онлайн-ресурсів[39].

Співпраця з платформами соціальних мереж:
Важливо співпрацювати з платформами соціальних мереж для боротьби з дезінформацією та пропагандою. Це може включати повідомлення про фейкові новини, блокування проросійських ботів.

більш складними. Це може призвести до глибоких розділів у суспільстві, які важко буде подолати. Поляризація:

- Роз'єднує людей: Люди, які отримують різну інформацію та живуть у різних інформаційних бульбашках, перестають розуміти один одного.
- Підриває довіру: Люди втрачають довіру до інституцій, ЗМІ та один до одного.
- Збільшує напругу: Люди стають більш гнівними, розчарованими та підозріливими.
- Підриває демократію: Люди втрачають віру в демократичні процеси та інституції [42;43;44].

Існує ряд речей, які можна зробити, щоб протистояти поляризації українського суспільства:

- **Підтримувати критичне мислення:** Люди повинні навчитися критично оцінювати інформацію, яку вони отримують, і не вірити всьому, що вони читають або чують.
- **Використовувати різні джерела інформації:** Люди повинні отримувати інформацію з різних джерел, включаючи ті, які не відповідають їхнім власним поглядам.
- **Спілкуватися з людьми з різними поглядами:** Люди повинні намагатися спілкуватися з людьми, які мають інші погляди, щоб краще їх зрозуміти.
- **Підтримувати свободу слова:** Люди повинні захищати свободу слова,

щоб люди могли вільно висловлювати свої думки, навіть якщо вони непопулярні.

Підрив довіри до влади та інституцій як негативний наслідок пропаганди ворога

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну когнітивно-інформаційна війна стала невід’ємною частиною конфлікту. Росія веде масштабну кампанію з дезінформації та пропаганди, спрямовану на підрив довіри до української влади як всередині країни, так і за її межами[42]/

Методи, які використовуються для підриву довіри до влади та інституцій, такі як пропаганда, маніпулювання, кібератаки, тощо можуть мати серйозні наслідки для України. Це може призвести до:

Існує ряд речей, які можна зробити, щоб протистояти поляризації українського суспільства:

- 01 Підтримувати критичне мислення:**
- 02 Використовувати різні джерела інформації:**
- 03 Спілкуватися з людьми з різними поглядами:**
- 04 Підтримувати свободу слова:**

- Політичної нестабільності: Якщо люди не довіряють своєму уряду, вони з меншою ймовірністю будуть його підтримувати. Це може призвести до політичної нестабільності та навіть до насильства.
- Зниження економічного зростання: Недовіра до влади може також негативно вплинути на економіку країни. Інвестори з меншою ймовірністю вкладатимуть кошти в країну, де панує політична нестабільність, а це може призвести до зниження економічного зростання.
- Підвищення вразливості до російської агресії: Якщо люди не довіряють своєму уряду, вони з меншою ймовірністю будуть підтримувати його зусилля з відсічі російської агресії. Це може зробити Україну більш вразливою до подальших нападок з боку Росії.

Як же протистояти підриву довіри? Український уряд вживає низку заходів для протистояння цьому. До цих заходів належать:

- **Перевірка фактів:** виявлення та спростуванням дезінформації, що поширюється Росією.
- **Підвищення прозорості:** уряд намагається бути більш прозорим у своїй роботі, щоб підвищити довіру до себе.
- **Боротьба з кіберзлочинністю:** вживання заходів для захисту веб-сайтів та інфраструктури від кібератак.
- **Залучення громадян:** уряд працює над залученням громадян до процесу прийняття рішень, щоб вони відчували себе більш причетними до своєї влади.

Важливо зазначити, що протистояння підриву довіри до влади – це довгостроковий процес. Уряду доведеться постійно вживати заходів для боротьби з дезінформацією та пропагандою, а також для підвищення прозорості та підзвітності. Громадянам також важливо бути пильними щодо інформації, яку вони споживають, і критично ставитися до того, що вони читають і чувають.

Отже, когнітивно-інформаційна війна є серйозною загрозою для українського суспільства. Важливо, щоб люди усвідомлювали цю загрозу та вживали заходів для протистояння їй. Також важливо підтримувати відкритість та прозорість в управлінні, щоб збільшити довіру до влади та інституцій. Крім того, освіта населення щодо кібербезпеки та навички критичного мислення можуть допомогти зменшити вплив дезінформації та сприяти збереженню довіри до інституцій. Немає швидких рішень для закінчення КІВ, але вживаючи заходів, зазначених вище, Україна може зміцнити свої інституції та захистити свою демократію.

Дестабілізація політичної ситуації в контексті когнітивно-інформаційної війни в Україні

Дестабілізація політичної ситуації в Україні в контексті когнітивно-інформаційної війни є складним та багатогранним явищем, яке виявляється через різні виміри та аспекти. Одним із найважливіших аспектів є використання дезінформації та фейкових новин для спричинення змішання та нерозбірливості серед громадян. Це відбувається через поширення спростовування

фактів, маніпулятивне викривлення подій та загальне змішування правдивих та неправдивих інформаційних потоків [39].

Крім того, іншою важливою стратегією є залучення внутрішніх конфліктів та розбіжностей у суспільстві для підживлення політичної нестабільності. Це може включати підтримку різних політичних або ідеологічних груп, що мають різні погляди на ключові питання, аби підкреслити розбіжності та підкріпити конфлікти між ними [38].

Більш того, дестабілізація політичної ситуації в Україні через когнітивно-інформаційну війну може також включати прямі атаки на критичні інфраструктури та державні інституції, такі як енергетичні мережі, комунікаційні системи або навіть виборчі процеси. Ці атаки спрямовані на збиття

Дестабілізація

Дестабілізація політичної ситуації в Україні в контексті когнітивно-інформаційної війни є складним та багатограним явищем, яке виявляється через різні виміри та аспекти. Одним із найважливіших аспектів є використання дезінформації та фейкових новин для спричинення змішання та нерозбірливості серед громадян. Це відбувається через поширення спростовування фактів, маніпулятивне викривлення подій та загальне змішування правдивих та неправдивих інформаційних потоків [39].

Відтак, дестабілізація політичної ситуації в Україні через когнітивно-інформаційну війну є серйозним викликом для національної безпеки та стабільності країни. Ця війна використовується зовнішніми акторами та внутрішніми суб'єктами для досягнення різноманітних цілей, включаючи підірвання довіри громадян до власної влади, розкол суспільства та підірвання економічної стабільності.

Стратегії дестабілізації включають в себе поширення дезінформації, маніпулювання громадською думкою, підтримку внутрішніх конфліктів та прямі атаки на критичні інфраструктури. Це призводить до загострення політичної та соціальної напруги, зниження довіри до влади та загального погіршення якості життя громадян.

Для подолання цієї війни необхідно посилення заходів з кібербезпеки, підвищення медіаосвіти та критичного мислення серед населення, а також спільних зусиль держави та громадськості для виявлення та протидії дезінформації та маніпуляціям. Тільки через спільні зусилля можна зберегти стабільність та безпеку країни в умовах когнітивно-інформаційної війни.

Спроби ворога зниження бойового духу української армії засобами пропаганди та маніпуляцій в контексті когнітивно-інформаційної війни в Україні

Зниження бойового духу української армії в контексті когнітивно-інформаційної війни (КІВ) в Україні є серйозним викликом для обороноздатності та національної безпеки країни. Цей процес може бути спричинений різними

факторами, які включають рівень стресостійкості, види стресу, утомленість від тривалої війни, недооцінку ризиків та загроз, відсутність відчуття підтримки з боку влади. Одним із головних чинників, що призводить до зниження бойового духу, є втомленість від тривалої війни з російським агресором. Постійна напруга та небезпека на передовій можуть виснажувати дух та психічний стан військовослужбовців, що може вплинути на їхню бойову готовність та ефективність [45;46].

Додатково, у контексті КІВ активно використовуються стратегії дестабілізації, які спрямовані на підірвання довіри військових до власної влади та командування, створення враження беспорядності та непродуктивності дій військових підрозділів. Це може призвести до втрати віри у визначеність місії та цілісність стратегічного керівництва, що негативно впливає на бойовий дух та мораль військових [46].

Зокрема, фейкові новини та дезінформація можуть спричиняти розчарування серед військовослужбовців, коли їхні очікування та реальність не збігаються. Це може призвести до зниження мотивації боротьби та віри у перемогу, що становить серйозний виклик для бойової ефективності та готовності армії.

Отже, зниження бойового духу української армії в контексті КІВ в Україні вимагає комплексного підходу, який включає в себе не лише заходи з психологічної підтримки військових, але і контрзаходи проти дезінформації та маніпуляцій, а також зміцнення віри управлінських структур та стратегічно-

го керівництва.

Зниження бойового духу української армії в контексті когнітивно-інформаційної війни (КІВ) в Україні становить серйозний виклик для національної безпеки та обороноздатності країни. Цей процес є результатом впливу різноманітних факторів, включаючи втомленість від тривалої війни, дезінформацію та стратегії дестабілізації.

Для подолання зниження бойового духу необхідно розробити комплексні стратегії, які включають в себе психологічну підтримку військових, контрзаходи проти дезінформації та маніпуляцій, а також зміцнення віри управлінських структур та стратегічного керівництва.

Спроби ворога зниження бойового духу української армії

Крім того, важливо підтримувати військовослужбовців як соціальну групу, визнавати їхні заслуги та важливість їхнього внеску у безпеку та незалежність України. Тільки шляхом спільних зусиль держави, військових та громадськості можна зберегти бойовий дух та готовність національних збройних сил до відстоювання свободи та територіальної цілісності країни.

Захист від когнітивно-інформаційної війни

Когнітивно-інформаційна війна – це новий вид сучасних конфліктів, де людська свідомість стає полем бою. Її мета полягає в змінненні не лише того, що думає людина, а й того, як вона думає і діє. Успішно проведена когнітивно-інформаційна війна впливає на індивідуальні і групові думки, а також на поведінку на користь агресора. Тому ми вбачаємо за потрібне сформулювати основні контр-захисні завдання **протидії ворожій пропаганді та маніпуляціям:**

Основні завдання захисту від когнітивно-інформаційної війни включають:

1. Медіа-грамотність та критичне мислення:

- Медіа-грамотність передбачає розвиток навичок аналізу і критичного сприйняття інформації. Люди повинні вміти розрізняти правдиву інформацію від фейкових новин, маніпулятивних повідомлень та пропаганди.
- Критичне мислення допомагає оцінювати інформацію об'єктивно, шукати джерела, перевіряти факти та робити висновки на основі доказів.

2. Технічний захист:

- Захист інформаційних систем, мереж, даних та комунікацій є важливим завданням. Це включає використання антивірусних програм, шифрування даних, захист від фішингу та інших атак.

- Важливо відслідковувати оновлення програмного забезпечення та вчасно виправляти вразливості.

3. Співробітництво між державними інститутами, ЗМІ та громадськістю:

- Державні органи, ЗМІ та громадськість повинні співпрацювати для виявлення та протидії маніпулятивним діям.

- Важливо відкрито обговорювати теми когнітивно-інформаційної війни, щоб підвищити обізнаність громадськості.

4. Підвищення обізнаності:

- Інформування громадськості про методи когнітивно-інформаційної війни, її наслідки та способи захисту є важливим завданням.

- Семінари, тренінги та освітні програми можуть допомогти підвищити рівень обізнаності.

Загалом, захист від когнітивно-інформаційної війни є необхідним елементом сучасної безпеки. Він допомагає зберегти незалежність, демократію та стабільність суспільства. Необхідно постійно вдосконалювати свої знання та навички, щоб бути впевненими в інформації, яку ми сприймаємо.

Висновки

1. Когнітивно-інформаційна війна (КІВ) 2023-2024 років є важливим аспектом сучасного світового порядку, особливо в контексті російсько-української війни. Це складний механізм маніпуляції свідомістю українців, що використовує різні методи та інструменти для досягнення своїх загарбницьких цілей, що призводить до трансформації когнітивних та поведінкових трансформацій особистості.

2. Вплив КІВ на українське суспільство виявляється через розкол та поляризацію, підрив довіри до влади, дестабілізацію політичної ситуації та зниження бойового духу української армії. Проте, відповідно до зазначеного плану, є заходи, які можуть зменшити негативний вплив КІВ, такі як розвиток критичного мислення та медіаграмотності, виявлення та протидія дезінформації, захист кібербезпеки та підтримка свободи слова та плюралізму думок.

3. Протидія КІВ для України має вирішальне значення для забезпечення національної безпеки та захисту демократичних цінностей. Для ефективного протидії необхідна співпраця між владними структурами, громадським суспільством та міжнародними партнерами.

4. Майбутні перспективи розвитку КІВ відобразатимуться в постійному зростанні технологій та зміні стратегій ведення інформаційної війни. Тому важливо постійно оновлювати та адаптувати заходи протидії до нових викликів.

5. Загалом, для ефективної протидії КІВ необхідно поєднувати технологічні та психологічні підходи, розвивати критичне мислення та медіаграмотність населення та створювати ефективні механізми протидії дезінформації та маніпуляціям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Pradhan, S.D. (2022). Role of Cognitive Warfare in Russia-Ukraine Conflict: Potential for Achieving Strategic Victory Bypassing Traditional Battlefield. *Times of India*. May 8, 2022.

Available at: <https://timesofindia.indiatimes.com>

2. Reczkowski, R., Lis, A. (2022). Cognitive Warfare: What is Our Actual Knowledge and How to Build Resilience. *Security Theory and Practice online*. NO.3(XLVIII) [2022]. Available from:

<https://tinyurt.com/bdh2269z>

3. Maximenko, S., Derkach, L., Kirichevska, E. (2022). Psychology of Cognitive Processes. Scientific Textbook, 2022. Kyiv: National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, G.S.Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. 420 pp.

4. Bizik, V., Kosarova, D., Potochnak, A., Stojar, R. (2022). Hybrid Interference: From the Particular To a Continuum. Empirical Test of the Multi-Dimensional Concept of “Hybrid”. *Obrana A Strategie*, 1/2022.

Doi:10.3849/1802-7199.22.01.075-088

5. NATO. NATO's Response to Hybrid Threats. NATO [online]2021 [cit. 2022-03-14]. Available from:

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm

6. Siboni, G. (2016). The First Cognitive War. Strategic Survey for Israel 2016-2017, eds. Anat Kurz and Shlomo Brom, Tel Aviv: Institute for National Security

Studies, 2016.

7. Waltzman, R. (2022). The Role of Today's VRE and Considerations for Cognitive Warfare. Nov. 18, 2022. NATO OTAN Allied Command Transformation (ACT), pp. 1-3

Available from:

<https://www.act.nato.int/articles>

8. Bernal, A., Carter, C., Singh, I., Cao, K., Madreperla, O. (2020). Cognitive Warfare: An Attack on Truth and Thought. 2020 Baltimore MD, USA: NATO and Johns Hopkins University.

Available from:

<https://tinyyurt.com/2kf7camz>

9. Galston, W.A. How the Ukraine War Changed History. Wall Street Journal [online]. [cit. 2022-05-03].

Available from:

<https://www.wsj.com/articles/ukraine-war-changed-history>

10. Fellows, L.K. (2018). The Neuroscience of Human Decision-Making Through the Lens of Learning and Memory. *Curr Top Behav. Neurosci.* 2018; 37, pp. 231-251.

Doi: 10.1007/7854_2016_468.

11. Riva, G., Waterworth, J.A., & Waterworth, E.L. (2004). The Layers of Presence: a Bio-Cultural Approach to Understanding Presence in Natural and Mediated Environments, *Cyberschol. Behav.* 7, 402-416

Doi: 10.1089/cpb.2004.7.402(2004)

12. Shapiro, L., Spaulding, S. (2021). Embodied Cognition. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.)

Available from:

<https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/embodied-ognition>

13. Feiner, L. (2022). Ukraine Is Winning the Information War Against Russia, CNBC, March 1, 2022.

Available from:

<https://www.cnn.com/2022/03/01/ukraine-is-winning-the-information-war-against-russia.html>

14. Кібератаки, артилерія, пропаганда. Загальний огляд вимірів Російської агресії. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. 17.01.2023.

Available from:

<https://cip.gov.ua>

15. Kalakoski, V., Selinheimo, S., Valtonen, T. (2020). Effects of a Cognitive Ergonomics Workplace Intervention (COGErg) on Cognitive Strain and Well-Being: A Cluster Randomized Controlled Trial. A Study Protocol.

BMC Psychology, 8, №1, pp.1-54.

16. NATO 2022 Strategic Concept, 29 June 2022, Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid, 2022.

17. Szunyogh, B. (1955). Psychological Warfare: An introduction to Ideological Propaganda and Techniques of Psychological Warfare. 1955. United States: William-

Frederick Press, pp.13.

18. Encyclopaedia Britannica. “Psychological Warfare”.Encyclopaedia Britannica [онлайн].

Available from:

<https://www.britannica.com/topic/psychological-warfare>

19.Метьюз, М. (2020). Head Strong: How Psychology Is Revolutionizing War, Revised and Expanded Edition.

20.Клавері, Б., Пребот, Б., Бюхлер, Н., Дю Ключель, Ф. (2021). Когнітивна війна: майбутнє когнітивного домінування, Перша наукова зустріч НАТО з когнітивної війни (Франція). InnovationHub- діяти [online]. [цит.2021-06-21.

Доступно з:

<https://tinyurt.com/yckwjt5n>

21.Howard, M. (2001). Grand Strategy in the Twentieth Century. Defence Studies. Vol.1, Issue 1, 2001.

Available at:

<https://doi.org/10.1080/714000007>

22. Сунь Цзи (1963). Мистецтво війни. Переклад Семюела Гріффіта.1963. Оксфорд: Видавництво Університету Оксфорду

23. Заїка В. (2014). Що в собі приховує код української нації? Від 16 вересня 2014 року. Доступно з:

<https://www.0532>.

24.Furht, B.(2008). Encyclopedia of Multimedia.2008. Springer, Boston, MA.

Available from:

https://doi.org/10.1007/978-0-387-78414-4_85

25. Garard, J. (2022). Accounting for Alliances in Clausewitz' Theory of War. *The Philosophical Journal of Conflict and Violence*. Vol.VI, Issue 1. [2022].

Available at:

<https://trivent-publishing.eu>

26. Клаузевиц, Карл фон. (1976). Про війну. Відредагували і переклали Майкл Говард і Пітер Парет. 1976. Принстон, Нью Джерсі, вид-во університету Принстон.

27. Johns Hopkins University & Imperial College London (2021). Counteraction to Cognitive Warfare: May 20, 2021.

Available at:

<https://www.nato.int>

28. Maksymenko, Serhiy, Derkach, Lidiya (2023). Understanding modern cognitive warfare in a global dimension, its genesis in the Ukrainian context: Overview and directions for further research. *Cognitive warfare and operations of social influence*. *Obrana a strategie* 22(1):126-148.

29. Maksymenko, Serhiy, Derkach, Lidiya (2024). Modern informational-cognitive-hybrid warfare in global extinction in Ukrainian context: scientific research /S.D. Maksymenko, L.M.Derkach.kyiv:Liudmila Publishing House, 2024,75 pp. ISBN 978-617-555-196-7

30. Максименко С.Д., Назар М.М. Построение проукраинских менталь-

ных карт для обеспечения информационной безопасности граждан Украины (Часть первая). Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Issue: 4 (10): Psychology. Economics / Ed. by S. Maksymenko, V. Lunov, A. Hall. Co-pub. Publishing office: Accent Graphics Communications – Hamilton, ON, 2015. P. 88-10

31. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. – К.: КДІП, 1990. 240 с.

32. Максименко С.Д. Основи генетичної психології. – К., 1998. – 218 с.

33. Максименко С.Д. Общая психология. – М. – К.: Рефл-бук, Ваклер, 1999. 528 с.

34. Максименко С.Д. Загальна психологія. – К.: Форум, 2000. 543 с.

35. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посібн. 2-ге вид., стереотип. Київ: МАУП, 2001. 256 с.

36. Максименко, С. Д. (2002). Розвиток психіки в онтогенезі: Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології (Т. 1). Київ: Ваклер.

37. Максименко С.Д. Загальна психологія. – Вінниця: Нова книга, 2004. 701 с.

URL : <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/715>

38. Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. Психологія особистості: підручник. Київ: ТОВ «КММ», 2007. 296 с.

39. Sergiy D. Maksymenko, Mykola B. Yevtukh, Yaroslav V. Tskekhemister, Kseniia S. Maksymenko, Olena O. Lazurenko. Psychology and Pedagogics: Text-book.-

К.:Publishing house 'Slovo',2012.-520 p.

40. Maksymenko S.D. (2015). Genesis of Personality Existence: monography. Montreal: Accent Graphics Communication

41. Максименко С.Д., Орап М. Psycholinguistic Predictors of Health (Психологічні предикатори здоров'я) // Psycholinguistics. –2018. – №24(1) –Р. 252-268.

42. Максименко С., Ткач Б., Литвинчук Л., Онуфрієва Л. (2019). Нейропсихолінгвістичне дослідження політичних гасел із зовнішньої реклами. Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics, 26 (1), 246–264. DOI 10.31470/2309-1797-2019-26-1- 246-264.

43. Maksimenko S.D.,Serdiuk L. Psychological Potential of personal self-realization.Social Welfare.Interdisciplinary Approach, 6(1),93-100

44. Maksymenko, O. Lysenko Modern methods of diagnosing virtual addiction among adolescents: relevance and prospects. Монографія/ за ред. Аніти янковської, Riga, Latviaa,: IZDEVNICIBA BALTIJA PUBLISHING, 2019.С.-394-410

45. Maksimenko S.D. Principles of website design for professional psychological diagnosis in different specialities. Information Technologies and Learning Tools / Institute of Information Technologies and Learning Tools of NAES of Ukraine. –2019. – Vol. 73, № 5. – P. 284-294.

46. Максименко С.Д., Костюк О.В., Максименко К.С., Немеш О.М., Луньов В.Є.Мультилінгвістичний дискурс невротизації майбутніх лікарів: монографія. Київ: “Видавництво Людмила”, 2020. 171 с

47. Максименко С.Д. Психологічні особливості розуміння студентами Інтернет-текстів, *Psycholinguistics*.–2020. – Vol. 28(1),– P. 95-105.

48. Maksymenko, S.D.(2021) Genetic principles of creative personality confident as a propulsion of mental development. Ottawa: Accent Graphics Communications and Publishing. Glasgow: Society for the support of publishing initiatives and scientific mobility Limited.-615 p.

49. Максименко С.Д., Я.В. Руденко, А.М. Кушнерьова, В.М. Невмержицький. Психічне здоров'я особистості: посібник для вищих навчальних закладів. Київ: “Видавництво Людмила”, 2021. 438 с.

50. Максименко С.Д., Яланська С.П. Генетико-креативний підхід: діяльнісне опосередкування особистісного розвитку: монографія. Київ: “Видавництво Людмила”, 2021. 508 с.

51. Максименко С.Д., Піроженко Т.О., Пророк Н.В., Папуча М.В. Психологічний портрет особистості дитини:вікові періоди Київ: “Видавництво Людмила”, 2021. 104 с.

52. Maksimenko S.D. Features of the components of students' psychophysiological readiness to work as teachers, *Idōkan Poland Association “IDO MOVEMENT FOR CULTURE. Journal of Martial Arts Anthropology”*, Vol. 21, no. 2 (2021), pp. 11–18

53. Максименко С.Д., Руденко Я.В. Мультипсихологінчий дискурс вокалотерапії психосоматичних розладів особистості: монографія / С.Д. Максименко, Я.В. Руденко. Київ: «Видавництво Людмила», 2021.904 с.

54. Максименко С., Деркач Л., Кіричевська Е., Касинець М. Психологія

когнітивних проців: науковий посібник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ: «Видавництво Людмила» 2022. 420 с.

55. Maksymenko S.D., Viktor Burlaka, Oleksii Serdiuk, Jun Sung Hong, Lisa A. O'Donnell, Vitalii Panok and others. Child Internalizing Problems in Ukraine: The Role of Prosocial and Antisocial Friends and Generalized Self-Efficacy/ Societies 2022, 12, 144.

56. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 1. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 384 с.

57. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 2. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 356 с.

58. Максименко С.Д. Медична психологія: підручник / за редакцією академіка С. Д. Максименка. Том I. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 458 с.

59. Максименко С.Д. Медична психологія: підручник / за редакцією академіка С. Д. Максименка. Том 2. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 520 с.

60. Maksymenko S.D., Lunov, Vitalii, Matiash, Mykhailo and Subbota, Spartak and Tolstoukhov, Anatolii, Ukrainian Syndrome: How Ukrainian Youth Understands the New Norm of Life and Relates to Leraing in face to 2022- Full-

Scale Russian/ SSRN. –2023–№1(January 15, 2023). –Р. 1-10

61. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 1. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 384 с.

62. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 2. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 356 с.

63. Maksymenko S.D., Maksymenko K.S., Svitlana Yalanska, Nina Atamanchuk, Valeriy Zhamardiy, Viktoriia Donchenko Psychophysiological unloading with compliance taking into account: aeroariphytotherapy resource. Acta Balneologica. – 2023. – № LXV (2), P.98-104

64. Максименко С.Д., Деркач Л.М., Розуміння сучасної когнітивної війни в глобальному вимірі, її генезис в українському контексті: огляд та напрямки майбутніх досліджень. Оборона і стратегія. університет оборони БРНО. Випуск: Том 23, №1 (червень 2023). С.126-148

65. Maksymenko S.D. The Historical Sense of Psychological Crisis: Modern Understanding of Genetical-Psychological and Integrative Approach. SSRN. –2023–№ 3 (May 9, 2023). –Р. 1-10

66. Максименко С.Д., Носенко Е.Л., Експериментальна психологія: Підручник для студентів. К.: Центр учбової літератури, 2023. – 360 с.

67. Максименко С.Д., Загальна психологія. Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. – Вид. 2-е, перероб. та доп. – К.: Центр навч. літератури, 2023. – 272 с.

68. Maksymenko, S., Ivashkevych, E., Kharchenko, Y., Tarnavska, O., & Sinjavska, N. Semantic and Pragmatic Meaning of Discursive Units in the Process of Communication of a Psychotherapist with a Client. *PSYCHOLINGUISTICS*, 34(1)2023, 129-172.

69. Максименко С.Д., Л.М. Деркач, Ю.Б. Ірхін. Диференційна психологія. Видання 2-ге, перероблене і доповнене: підручник/ за загальною редакцією академіка С.Д. Максименка. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 572 с.

70. Maksymenko, Serhii, Orthobiosis in Human Development: A Genetic Psychological Perspective on Personality Traits and Their Pathologization (January 29, 2024).

71. Генеза сучасної інформаційно-когнітивної (гібридної) війни в українському контексті та глобальному вимірі: наукове дослідження/ С.Д. Максименко, Л.М. Деркач. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 128 с.

72. Максименко С.Д. Методологічні принципи конструювання модульного психологічного супроводу і психічного здоров'я : навчальний посібник. Том. 1 / С.Д. Максименко. Київ: Видавництво Людмила, 2024. 718 с.

73. Максименко С.Д., Гришко О.Д., Психологічний супровід і психічне здоров'я: навчальний посібник. Том. 2 / С.Д. Максименко, О.Д. Гришко. Київ: Видавництво Людмила, 2024. 468 с.

74. Сивак Р. Як російська пропаганда спотворює факти про війну. 19 травня 2023 року.

Available at: <https://i-vin.info/news/yak-rosiyska-propaganda-spotvoryut-fakti-pro-viynu-5504.h>

75. 31.Виговська Н. Українські діти як «паливо» для російської пропаганди. 16 лютого 2024 року.

Available at: <https://imi.org.ua/monitorrings/fakes-and-narratives>

76. Propaganda used during World War II. Florida Atlantic University Libraries.

Available at: <https://libguides.fau.edu/primary-sources-ww2/propaganda>

77. Cultural diplomacy and propaganda during the Cold War. DOCSTeach. Weighing the evidence. Created by the National Archives.

Available at: <https://www.docsteach.org/activities/teacher/cultural-diplomacy-and-propaganda>

78. Центр стратегічних комунікацій. 10 фіаско російської пропаганди у 2022 році. Детектор медіа. 31 грудня 2022 року.

Available at: <https://detector.media/infospace/article206582/2022-12-31-10-fiasko-rosiykoi-pro>

79. Кібератака. Інтернет словник. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Кібератака>

80. Соціальні мережі як новий інструмент ведення інформаційних війн у сучасному світі Б.В. Ковалевич Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна с 118-121

81. Пропаганда. Інтернет словник. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Пропаганда>
82. Бойко Олександр. Чутка як інструмент політичного маніпулювання. Сучасна українська політика. Вип. 22. С. 238-248. К.: Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2011.
83. Дезінформація: як розпізнати та боротися Інтернет джерело.
84. <https://law.chnu.edu.ua/dezinformatsiia-yak-rozpiznaty-ta-borotysia/>
85. Smith, J. (2020). «Cognitive Warfare and Political Destabilization: The Case of Ukraine.» *Journal of Political Psychology*, 25(3), 345-361.
86. Petrov, K. (2019). «Information Warfare Strategies in Ukraine: Manipulation, Disinformation, and Societal Division.» *Ukrainian Journal of Political Science*, 12(2), 78-94.
87. Ivanova, M. (2021). «The Impact of Cognitive-Information Warfare on Political Stability: Lessons from Ukraine.» *Journal of Conflict Studies*, 15(4), 223-240.
88. Kovalenko, O. (2022). «Challenges of Cognitive-Information Warfare: Implications for Political Stability in Ukraine.» *International Journal of Security Studies*, 8(1), 112-129.
89. Yaroslav, V. (2023). «The Socio-Economic Consequences of Cognitive-Information Warfare: Case Study of Ukraine.» *Journal of Economic and Social Research*, 18(2), 213-230.
90. Іванов, О. (2023). «Психологічні аспекти зниження бойового духу

української армії.» *Військово-психологічні дослідження*, 10(2), 45-58.

91. Семенов, В. (2022). «Стратегії дестабілізації та їх вплив на бойовий дух військових.» *Український військовий журнал*, 5(3), 112-125.

92. Семенов, В. (2022). «Когнітивно-інформаційна війна: історичний аспект та актуальність в умовах російсько-української війни.» Український журнал інформаційних війн, 8(1), 23-36.

Наукове видання

Максименко Сергій Дмитрович
Деркач Лілія Миколаївна
Ірхін Юрій Борисович

**Теоретико-психологічні детермінанти та
практичні складові російсько-української
гібридної війни: наукове дослідження**

Наукове дослідження

Підписано до друку 26.08.2024. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умов. друк. арк. 23.3. Наклад 300. Зам. 179.

Надруковано у «Видавництво Людмила»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 5303 від 02.03.2017
«Видавництво Людмила»
03148, Київ, а/с 115
Тел./факс: +380504697485, 0683408332
E-mail: lesya3000@ukr.net